

M. JACOBI THOMASII,
Orator. Prof. Publ.

PHILOSOPHIA PRACTICA

continuis Tabellis

comprehensa.

Accefferunt huic novæ editioni
Ejusdem annotationes.)

LIPSIÆ,

Impensis PHILIPPI FUHRMANNI, Bibliop.

Typis Viduæ B. JOHANNIS WITTIGAU,

ANNO M. DC. LXXII.

PRÆSCRIPTIO

AD

LECTOREM.

Primæ Editioni Anno 1661. præmissa.

Vi Auditores mihi futuri sunt, eos aliàs allo-
qvar. Nunc cæteros maximè, qvorum ocu-
lis atqve judiciis, sic ferente Bibliopolæ com-
modo, privatum limen egressæ exponentur
hæ tabulæ, appello ac rogo, ne præcipiti sen-
tentiâ damnent novitatis, quæ sunt vetera,
aut ab Aristotele illicò dissentire credant, quæ recedunt ali-
cubi à commentariis eorum, qui summi Philosophi inter-
pretes se profitentur, aut sectatores. Tametsi enim ab eo
tempore, qvo non modò ferulæ manum, sed & imperio ma-
gistrorum mentem subducere fas fuit, præclara mihi sem-
per, omniq; tuenda studio visa res fuit, philosophicâ liberta-
te adversus etiam Principem philosophiæ, si religio, si veri-
tas, si ratio postularet, uti: tamen nunquam se mihi appro-
bavit procacitas hujus seculi novaturientis, qvo multi tum
demùm egregiè se putant discentium studiis consulere, si à
tritâ semita seductos per sua vestigia secum abripiant, & Phi-
losophiam in sectas sive novas, sive revocatas ab orco vete-
res & interpolatas, diducant. Quæ, patefacta semel quidvis
opinandi licentia, tam foecundè succrevère, ut Hæresiar-
charum recentium Catalogus confici minimo negotio que-
at non minimus. Vicissim nec eorum placuit desidia, qui
Aristotelis interpretem qualemcunq; nacti vel imperitis-
simum, ab hoc mallent ejus doctrinam resciscere, & sic enun-
ciare ad discipulos, quàm Magistrum ipsum percontari, &
lin-

lingua loquentem sua diligenter auscultare. Planum fecerunt eruditissimi quidam memoria nostra viri, in multis à mente Philosophi excidisse interpretes ejus, præcipuè latinos. Ac nescio, an non horum temeritati non ex minima parte imputare possit invidiam sui nominis Aristoteles, dum illorum ineptias ut suas objectas sibi audire cogitur. Hæc me ratio movit, LECTOR BENEVOLE, ut, cum Summi quidam & Optimi viri filios suos tum aliis humanitatis artibus, tum Practicæ Philosophiæ elementis imbuendos meæ fidei crederent, de Tabellis ita concinnandis cogitarem, ut nec temerè discessionem facerent ab Aristotelis doctrinâ, & nævos tamen pulcherrimo corpori quorundam interpretum incuriâ adpersos tollerent. Eas, ubi rem sensi non abire sine fructu discentum, visum est, locupletatas à me, multisqve, ut spero, locis redditas meliores, Typographo dare, ut Scholæ meæ privatæ usibus commodius inservirent. Veritatis amorem profiteor, in quibus errasse me deprehendam, ea non propugnabo, quijam hîc mutaverim quædam, aliter ante quatuor annos in Breviario Nicomacheorum à me posita. Doctrinas de Jure Naturæ, de Optima Rep. de Ratione Statûs hîc seposui, non tam quia idem propè factum viderem à plerisque systematum scriptoribus, quàm quod in iis elucubrandis ordinandisque destituerent me otium & adminicula. Interim quantillum id cunque est, quod hîc damus, boni consule, qui hæc legis, & conatibus nostris, si id mereri videbuntur, fave.!

* * *

HÆC ex parte DEO, partim sibi vindicat Auctor;
Apta & vera DEO; falsa & inepta sibi:
Desq; sibi veniam erranti non sponte, precatur;
Soli sed laudem, Lector amice, DEO.

TABULA TABULARUM.

PHILOSOPHIÆ PRACTICÆ, } cuius natura & constitutio explicatur { Tab.		I.
Prior, de Fine, est ETHICA, } — —		II.
& dividitur in		
Pars	de Bono Hominis in genere.	III.
	de Potentiis Animæ Humane.	IV.
	de Summo Hominis pariter & totius Civitatis Bono. Cujus	
	Definitio.	V.
	Divisio in Beatitudinem Theoreticam & Practicam: }	
	è quibus { Theoretica declaratur breviter . . . }	VI.
	{ Practica absolvitur virtutibus Practicis. Quarum alia est	
	directa, { Natura.	VII.
	nempe vir- { in genere.	IIIX.
	tus moralis. { Affectibus humanis.	IX.
	De cuius { Objecto { in specie { universum.	X.
	{ nempe { Actionibus { divisionem in spontaneam	
	{ de humanis { quoad & invitam.	XI.
	{ earum { Principia.	XII.
	Divisionibus tribus.	XIII.
	Quarum { synoptice exhibentur universæ.	XIV.
	prima fit in { 1. Fortitudo.	XV.
	species. Hæ { separatiim ex- { 2. Temperantia.	XVI.
	{ ponuntur { 3. Liberalitas.	XVII.
	{ singulæ. Ni- { 4. Magnificentia.	XIIIX.
	{ mirum { 5. Modestia.	XIX.
	altera in mo- { seipsum, & sic { 6. Magnanimitas.	XX.
	dos concipi- { retinet no- { 7. Mansuetudo.	XXI.
	endi. Conci- { men virtutis. { 8. 9. 10. Tres Homiletica.	XXII.
	pitur enim ut { II. Iustitia particularis.	XXIII.
	perficit homi- { alios homines, & vocatur Iustitia universalis.	XXIV.
	nem vel in or- { Hujus { Principium dirigens actuale est Jus.	XXV.
	dine ad { verò { Conjugatum est Iustum & Inustum.	XXVI.
	tertia in gradûs, qui sunt: Semivirtus, Virtus communis,	
	& Heroica.	XXVII.
	In statu autem Semivirtutis & semivitii processus moralis	
	exhibetur	XXIIIX.
	dirigens: Prudentia. De quâ & ceteris Virtutibus Intellectualibus.	XXIX.
	Adjuncta: Bona scil. post Virtutem optima { Internis, Voluptas.	XXX.
	{ in { Externis, Amicitia.	XXXI.
	Posterior, POLITICA: De cuius naturâ & constitutione	XXXII.
	Hæc dividitur in Doctrinam	
	de Civitate, { Genus, Societas humana naturalis.	XXXIII.
	tanquam { remota, Societates domesticae { Nuptialis.	XXXIV.
	subjecto. { Herilis.	XXXV.
	Cujus { Paterna.	XXXVI.
	Materia complexa { Domus seu familia.	XXXVII.
	{ propinqua { Vicus seu Pagus.	XXXIIIX.
	Definitio. { definitio }	XXXIX.
	Materia simplex { Affectio, Dignitas Civilis.	XL.
	Civis. Cujus { Divisiones.	XLI.
	Forma, Respublica,	XLII.
	hujus { Divisio secundum gradûs fit in Remp. simplicem & mixtam.	XLIII.
	{ species comparantur { inter se, scil. { Regnum cum Tyrannide.	XLIV.
	{ Aristocratia cû Oligarchiâ.	XLV.
	{ Politia cum Democratiâ.	XLVI.
	{ cum Societatibus domesticis.	XLVII.
	Affectio: Majestas, Cujus { Natura exponitur.	XLIIIX.
	{ Divisio in partes.	XLIX.
	Mutatio & causæ corrumpentes.	L.
	de Legibus, tanquam mediis.	LI.

TAB. I.

I. Discrimen à Philosophiâ Theoreticâ. Etenim
Philosophia {Theoretica} pro ultimo fine per se habet contemplationem:
{Practica} actionem.

II. Synonymia. Vocatur {ab Aristotele Politica}
{à Stoicis Ethica} vocabulo latius, quàm hodiè solet, accepto.
Vocatur etiam η ως τὰ ἀνθρώπινα φιλοσοφία, Philosophia circa res humanas, cap. ult.
Nicom.

III. Methodus {Philosophia Practica tractari debet Methodo Analyticâ.
Hæc verò considerat 1. finem: 2. Subjectum: 3. media:
Et qvari debet in totâ Philosophiâ Practicâ, non in partibus ejus separatim.

IV. Partes duæ: {Ethica} qvæ cōsiderat {finem seu bonum summum hominis Tab. II. & seqq.
{Politica} subjectum illius finis, quod est civitas: & media eum
introducuntia, qvæ sunt leges Tab XXXII. & seqq.

+ 1. Alii Methodum Analyticam scorsim in Ethicâ, scorsim in Politicâ qverunt.
2. Sunt, qui tertiam Philosophie Practice partem adjiciant Oeconomicam. Sed hanc nihil obstat, quò minus sub Politicâ comprehendamus.
3. Plerique Ethicam à Politicâ discernunt, tanquam partem communem à propriâ.

TAB. II.

I. *Homonymia*. Ethicæ vox fumitur } late, pro totâ Philosophiâ Practicâ apud Stoicos.
} strictè, pro parte ejus solâ priorè: & ita h.l.

Ethicæ } II. *Etymologia*. Sic appellatur, quia maximè occupatur in explicandis virtutibus ἠθικαῖς seu mo-
notetur } ralibus.

III. *Synonymia*. Unde latinè vocari solet Philosophiâ *moralis*. Aristoteli πολλὴν ἐστὶ τὴν ἠθ.

IV. *Definitio*. Ethica est prior pars Philosophiæ Practicæ, agens de ultimo fine, seu summo bono hominis.

V. *Partitio*. Dividemus eā in } de Bono Hominis in genere. Tab. III.
} de Potentiis Animæ humanæ. Tab. IV.
} de summo } Definitio, Tab. V.
} Bono hominis: } Divisio in partes. Tab. VI. & seqq.
} cujus } Adjuncta } Voluptas, Tab. XXX.
} } Amicitia, Tab. XXXI.

† *Vulgò duas Ethicæ partes ita constituunt, ut prior sit de Summo Bono tanquam fine, posterior de virtutibus, tanquam mediis. Quibus nonnulli tertiam interjiciunt, de animâ tanquam subjecto; vel actionibus, aut homine ipso, tanquam objecto. Quæ opinio inde manavit, quia crediderunt, Analyticam methodum in Ethicâ separatim quæri oportere integram. Sed hic præfero sententiam Jasonis Denores, Piccarti, VVichelmanni, & aliorum, qui in Ethicis nihil præter doctrinam de fine ultimo hominis agnoscunt. Nam etsi de Virtutibus quoque, hic agitur, nec negandum est, habitûs virtutis esse certo quodam sensu media Summi Boni: tamen Analytica methodus alia media postulat, quàm quæ in definitione finis expressè includantur: talia nempe, quæ similia sint phar-
macis & horum præscriptioni in arte medica. Hanc autem rationem in Practica Phi-
losophiâ habere leges, passim innuitur ab Aristotele. Vide in primis Cap. ult. Nicomach.*

TAB. III.

De Bono Hominis in genere.

I. *Synonymia*. Vocatur & *Finis* Hominis.

II. *Definitio*. Bonum } hominis est, quod ap- } prosequitur } tanquam ob- } conveniens.

III. *Oppositum*. Malum } petitus hominis } averfatur } jectum sibi } inconveniens.

1. in } *verum* } in quod fertur } ordinatus } vel cujus prævia } non est decepta. }
 } *apparens* } appetitus } inordinatus } cognitio } est decepta. }

2. in } *honestum* } } propter se à rectâ ratione :
 } *jucundum* } quod appetitur } ——— ab appetitu sensitivo :
 } *utile* } } propter aliud.

* *Vox boni jucundi interdum extenditur & ad Voluptates animi, quæ à rectâ ratione appetuntur.*

3. in Bonum quod appetitur } tantum propter se : ac tale est finis absolutè ultimus.
 } partim propter se, partim propter aliud : ac tale est finis
 } comparatè ultimus, e.g. quod simul jucundum est
 } & utile. 10

tantum propter aliud : ac tale est finis absolutè subor-
 dinatus, e.g. potio amara propter sanitatem; sectio
 membri propter conservandam vitam. 15

De Bono
Hominis
in genere
notetur

IV. *Divi-
siones*. Bo-
num Ho-
minis di-
viditur

Animi in } primâ } virtutes :
 } secundâ } solertia ingenii naturalis :
 } tertiâ } e.g. } voluptas animi :
 } prædicamento actionis, e.g. actiones secundum virtutem.

Corporis. Talia bona (sensuum integritas) } Prudentiâ, 20

4. in } Internû } præcipuè sunt qua-
 } } tuor, & à veteribus } robur }
 } } conferebantur cum } pulchritudo } cum } Fortitudine,
 } } quatuor virtutibus } } Temperantiâ.
 } } Cardinalibus hoc }
 } modo : } sanitas } Justitiâ.

Externum, aliàs Bonum Fortune. Huc pertinent: Nobilitas, Divitiæ, Honor, Po-
 tentia Civilis, Libertas, Dominium, Possessio, Pax, Securitas, Amici, Con- 25
 jux, Liberi.

* *Vox Boni externi interdum tam latè patet, ut comprehendat etiam Bona Corporis. Sic infra Tab. XXIII.*

5. in } Naturale, quod homini inest per naturam, e.g. naturalis acrimonia visûs, in-
 } } genii. 30

Superveniens } Theologicum, quod homini non nisi viribus gratiæ divinæ super-
 } } naturalis contingit.

Philosophicum } Theoreticû } Theoreticis }
 } } quod na- } Prudentiâ, } voca- } Morale,
 } } scitur è } Practicis } turq; } Bonû } Artificiale. 35
 } } virtutib9 } Arte, }

* 1. Bonum Morale Bonitatem suam habet in voluntate operantis; artificiale in ope-
 ratione vel opere extrâ voluntatem.

2. Bonum Morale analogicè dividitur in Ethicum seu naturale, & Politicum, seu
 legale.

3. Quod moraliter nec bonum nec malum est, capax tamen utriusq; moralitatis, vo-
 catur Indifferens. Estq; tale vel propter abstractionem à circumstantiis mora- 40
 libus, e.g. amare, odisse, edere, bibere: vel propter permissionem Legis, e.g. por-
 tare gladium.

De bono Morali plura dicentur Tab. XXIX.

1. In multitudine Bonorum hominis unum alteri est subordinatum.

2. Itaque unum Bonum altero est præstantius: Bonum scil. honestum jucundo & u-
 tili; Quod tantum propter se appetitur, cæteris; Bonum animi bono corpo- 45
 ris, & hoc bono fortunæ; superveniens naturali; Theologicum Philosophi-
 co; Theoreticum Practico; Morale artificiale.

3. Bonum Morale quiescit in ἐνεργείᾳ seu operatione; artificiale interdum in ἐνεργείᾳ
 interdum in ἐργῶ, seu opere.

† *Doctrinam de Bono in genere rectè præmittit Burgersdicius, tamen si à plerisque Ethicis
 neglectam, aut valdè dispersam.*

I. Sedes

I. *Sedes Doctrinae.* Quæ quidem propriè pertinet ad *Physicam*. Sed inde tamen huc transferenda sunt quædam, tum quia jam Tab. præced. facta est mentio appetitus & præviæ cognitionis, rectæ item rationis & appetitus sensitivi: tum quia in Ethicis sine hac doctrinâ nec divisio virtutum in intellectuales & morales, nec alia multa rectè percipi possunt.

* Interim scire, an potentie animæ inter se, & ab animâ, realiter differant, an solâ ratione, Ethici nihil interest.

II. *Synonymia.* Potentiæ animæ vocantur etiam Animæ Facultates.
Partes, μέρη, à Veteribus.

1. *Vegetativam*, quæ sub se comprehendit facultatem nutriendi, crescendi, & generandi sibi simile. 10

III. *Divisio in Facultatem*

2. *Sensitivâ*, quæ comprehendit 15

sensum { *Externum* (nempe visum, auditum, olfactum, gustum & tactum,) qui tantum patitur recipiendo speciem sensibilem.
Internum (nempe sensum communem, phantasiam & memoriam,) qui etiam agit: e.g. Phantasia agit eliciendo novam speciem rei bonæ vel malæ.

Appetitum sensitivum { *concupiscibilem*, qui prosequitur id quod Phantasia judicavit bonum.
irascibilem, qui averfatur a malum.

Locomotivâ { totius corporis.
partium corporis: e.g. capitis, oculorum, oris, manuum &c. 20

Intellectum { *Theoreticum*, qui pro ultimo fine contemplationem.
Practicum, qui pro ultimo fine actionem. Atque

hic { *in morali doctrinâ* dividitur in Rectum seu rectam Rationem:
Corruptum seu corruptam Rationem.

3. *Rationalē*, quæ comprehendit 25

Voluntatem, quæ { similiter est vel { *concupiscibilis*, & prosequitur bonum.
{ *irascibilis*, & averfatur malum.
{ *contradictionis*, seu exercitii, e.g. ambulandi, vel non ambulandi.
{ *contrarietatis*, seu specificationis, e.g. ambulandi, vel equestrandi. 30

De Potentiis animæ humanæ notetur

1. *Vegetativa* { communis cum plantis & brutis. 30
Sensitiva { est homini — — — brutis.
Rationalis { propria: & in eâ circa { verum } occupatur { intellectus.
{ bonum } voluntas. 35

2. *Sensus*, in primis *Phantasia* { est similis { *Intellectui* } quia utraque { *cognoscens*.
Appetitus sensitivus { *Voluntati* } facultas est { *appetens*. 35

3. sed { *Intellectus* } est superior { *Sensui* } & ejus defectum corrigere potest.
{ *Voluntas* } est inferior { *Appetitu sens.* } est in naturalibus & civilibus. 40

4. Quo pacto appetitus sensitivus in homine est *rationalis per participationem*: Sed voluntas est *rationalis per essentiam*. Unde & vocari solet simpliciter, *Appetitus rationalis*. 40

IV. *Comparatio earum inter se*

5. *Imperio voluntatis* { non subest vegetativa, ideò est potentia simpliciter irrationalis.
{ subest { *appetitus sensitivus*, ita ut possit { reluctari. Et ideò imperium
{ *locomotiva*, ita ut non possit { 45

Voluntatis in { *app. sens.* } comparatur { *civili*, quia cives sunt { *personæ liberae*.
{ *locomot.* } imperio { *herili*, quia servi non sunt { *rae*. 45

* *Locomotiva corporis* similis est quodammodo in animâ *rationali* facultas illa, quâ intellectus ad imperium voluntatis convertit se ad speculandum vel consultandum. Possis appellare *Locomotivam Animi*.

6. In *Intellectu* { sunt virtutes { *Intellectuales* ad cognoscendum Verum. 50
In *Voluntate* { *Morales* ad prosequendum Bonum.

7. *Affirmatio* { in *Intellectu*, similis est { *Prosecutioni* } in *Voluntate*.
Negatio { *Aversioni seu fuga* } 50

† 1. *Plato ante Aristotelem in usum doctrinæ de virtutibus tres animæ partes constituebat: 1. Rationalem τὸ λογιστικὸν vel ἡγεμονικόν; 2. Irascibilem, τὸ θυμικόν, vel θυμοειδές; 3. Concupiscibilem, τὸ ἐπιθυμητικόν. Primam locabat in capite, secundam in pectore, tertiam in infimo ventre.* 55

2. *De discrimine inter appetitum concupiscibilem & irascibilem maxima sunt lites. Nos in tabulâ illud expressimus, quod ad cognoscendam Aristotelis doctrinam aptissimum expertissimum. Nobiscum sentiunt Jason Denores, & Amiciff. Jo. Con. Durrius.* 60

Definitū
noteturI. *Synonymia* Summum Bonum
hominis vocatur &

{ Latine, *ultimus seu summus finis hominis: Felicitas, seu Bea-
tudo Civilis.*
{ Græcè, τὸ ἀγαθὸν absolutè, ἀνθρώπινον ἀγαθόν, ἑδαιμο-
νία, ἀπραξία, μακαριότης (ἔ ἀνθρώπου.)

II. *Distinctio Vocabuli.*

S.B.hominis est vel

{ *Theologicum*, ad quod sacra Theologia hominem ducit, cuius ulti-
mus gradus est in vitâ æternâ.
{ *Philosophicum*, quod à Philosophiâ sperari potest, & in hac vitâ ci-
vili absolvitur.

* S. B. *Philosophicum* iterum potest bifariam considerari, quatenus scil. est aliquid ho-
minis { commune cum omnibus creaturis: & hoc est DEUS, seu potius gloria DEI.
{ proprium: & sub hoc conceptu S.B. hoc loco investigatur.

III. *An sit?* Aff. Quia alias sequeretur, in finibus, quorum unus alteri est subordinatus, dari
processum in infinitum: quod est absurdum.

IV. *Requisita*, quæ ex
ipso vocabulo elici
possunt. Debet enim
esse Bonum

{ *Hominis*, i.e. { non debet esse homini commune cum bestiis.
{ debet esse in potestate hominis, sic, ut invito eripi
non possit.
{ *Summum*: i.e. non debet esse appetibile propter aliud, (tanquam
propter finem &,) sed tantum propter se.

* Idem autem est S. B. hominis unius & civitatis, id est, hominum multorum in societa-
tem civilem copulatum.

I. *Quid non sit?* Resp. S B.H. non est

1. *Voluptas corporis.* Quia hæc { est homini communis cum bestiis.
{ non debet appeti tantum propter se.
2. *Divitie.* Quia hæc { non debent appeti propter se.
{ possunt invito eripi.
3. *Honor.* Quia hic { non debet appeti tantum propter se.
{ magis est in potestate honorantis, quam honorati.
4. *Habitus Virtutis.* Quia hinc non tam propter se, quam propter actionem
suam expetitur.

II. *Quid sit?* Resp. Summum Bonum hominis est operatio animæ rationalis secundum vir-
tutem optimam & perfectissimam I. Nicom. 7. In actionem enim virtutis requisita il-
la exactè conveniunt.

Definiti-
onem no-
tetur

* *Verba illa Definitionis Aristotelice, ἐν βίῳ τελείῳ, in vitâ perfectâ, quin omit-
tamus, nihil prohibet. Spectant enim ad existentiam Beatitudinis. No-
bis verò satis est essentiam ejus definitione expressam habere.*

III. *Quare in definitione non fiat mentio ceterorum bonorum animi inferioris ordinis, bonorum
item corporis & fortune?* Resp. quia nec sunt finis ipse ultimus, nec eum determinant.
Fatendum interim, ea esse felicitatis jam instrumenta, jam causas sine quibus non, jam
ornamenta, jam objecta materialia.

IV. *An Definitio isthac sit Felicitatis Theoretice, an Practice, an utriusq?* Resp. utriusque, ut
patebit Tab. seq.

† *Falluntur qui existimant, solam Beatitudinem Practicam ab Aristotele defini-
tam esse. Theoretica enim Beatitudini definitionem illam ipse applicat
Philosophus, lib. X. Cap. 7.*

Summi
Boni Hu-
mani

- Partes sunt duæ, Beatitudo scil. Theoretica, & Practica. Quarum
- I. *Definitio* { Beat. Th. } est operatio animæ { Theoreticam } { Sapientia.
{ rationalis secundum { quæ est }
{ Beat. Pr. } virtutem optimam { Practicam } { Prudentia.
- * 1. Ut Beatitudo dividitur in Theoreticam & Practicam: sic & virtus in hoc negotio dividi debet in Theoreticam & Practicam; non verò in intellectualem & moralem.
2. In his duabus virtutum divisionibus membra earum non debent confundi. Nam omnis quidem virtus Theoretica est intellectualis, sed non contrà. Et omnis virtus moralis est Practica, sed non contrà. 10
3. Inter Practicas virtutes optima & perfectissima censei non debet aliqua virtus moralis, ac ne Iustitia quidem universalis, sed Prudentia. Quia hæc est virtus dirigens; Morales autem, sive considerentur ut singula, sive ut universa, sunt virtutes directæ.
- II. *Comparatio* { 1. Beatitudo Theoretica nobilior est, quàm Practica. Nam 15
{ 2. Th. occupat intellectum theoreticum, Pr. practicum.
{ 3. Th. non evagatur ad appetitum sensitivum, Pr. evagatur.
{ 4. Th. minùs indiget bonis inferioribus, quàm Practica.
{ 5. Theoreticam comitatur voluptas sincerior, quàm Practicam.
{ 6. Theoretica hominem magis copulat DEO, Practica homini. 20
{ 7. Ergò Philosophia Practica, quæ est $\phi\lambda\omicron\sigma\phi\iota\alpha\ \pi\rho\alpha\kappa\tau\iota\kappa\eta$, uberius persequitur doctrinam de Beatitudine Practicâ, quàm Theoreticâ. Nihilominus tamen imperat in gratiam Sapientiæ (& consequenter Beatitudinis Theoreticæ,) VI. Nicom. in fine.
- Pars Theoretica proficiscitur è virtutibus Theoreticis, quarum optima & perfectissima est Sapientia: quæ est habitus contemplandi DEUM & res divinas: Vide Tab. XXIX. 25
- * Hinc patet, ad Beatitudinem Theoreticam pertinere rectam notitiam & cultum DEI, seu veram Religionem. Ubi porrò notanda sunt sequentia: 30
1. Notitia DEI alia est { naturalis } & hauritur è { Philosophiâ theoreticâ, estq; imperfecta valde.
{ revelata } { S. Theologiâ, estq; perfecta.
2. Religio ordinatur { primariò ad vitam cælestem & societatem hominum cum angelis & DEO.
{ secundariò ad vitam civilem & societatem hominum cum hominibus. 35
3. Hinc sequitur [1.] ad perfectam Beatitudinem Theoreticam admodum insufficientem esse Philosophiam Theoreticam, nedum Practicam.
- [2.] in Philosophiâ Practicâ non confundendum esse regimen Seculare cum Ecclesiastico: & in Ecclesiâ potestatem internam cum externâ. 40
- Pars Practica proficiscitur è virtutibus Practicis. Quarum { directa, vocaturq; Virtus { Naturâ Tab. seq.
{ alia est { Moralis: de cuius { Objecto, Tab. VIII.
{ dirigens vocaturq; Prudentia: de quâ & cæteris virtutibus Intellectualibus Tab. XXIX. 45
- † Sunt, qui doctrinam de Beatitudine Theoreticâ planè submoveant è Practicâ Philosophiâ. Minus benè. Cum enim hæc duæ Beatitudinis partes (sic rectius quàm species appellabuntur) in hac vitâ cohereant, eas divellere vetat ratio. Conjungentur autem commodè in Philosophiâ Practicâ tanquam disciplinâ $\kappa\rho\upsilon\iota\omega\tau\acute{\alpha}\tau\eta\ \kappa\alpha\iota\ \mu\acute{\alpha}\lambda\iota\sigma\tau\alpha\ \acute{\alpha}\epsilon\chi\tau\iota\kappa\omicron\nu\iota\kappa\eta$, I. Nicom. 2. 50

TAB. VII.

De naturâ Virtutis Moralis.

*Natura
Virtutis
Moralis*
optimè
cognosci-
tur è com-
paratio-
ne cum
*Vitio Mo-
rali*, cui
est

fimilis
qvoad

disfimilis
qvoad

I. *Homonymiam*: Sumuntur interdum { actualiter, } & sunt in { prædicamento actionis. }
 { habitualiter, } { primâ specie qualitatis: & ita h.l. }

II. *Appellationem* { *Habitus*, quia principium eorum propinquum non est natura, al- }
 { *generalem*: Vocatur enim { liâs essent in secundâ specie qualitatis: sed actiones cre- }
 { & quidê { *Electivi*, *ωγαρητικοί*, i.e. volutarii } à subje- } primario.
 { seu *Morales*, *ἠθικοί*, i.e. affectuosi } & o } secundario.

III. *Subjectum* { primarium, } quod est { voluntas seu appetitus rationalis.
 { secundariū, } { appetitus sensitivus, in quo sunt affectus fa- }
 { mosè dicti. }

* *Sunt qui virtutes & vitia moralia in solo appetitu sensitivo collocant, nec ab-
 nuerim, in hanc partem propensio-rem videri Aristotelem. Sed quicquid hîc sit
 de Aristotele, doctrina contraria accommodatio est Theologiæ orthodoxæ.*

IV. *Objectum materiale* { *I. Objectum formale* } Quâ de re vid. Tab. seq. 15

II. *Principium dirigens* { *Habituale*, quod in { Virtute est Prudentia.
 { *Actuale*, quod in { Vitio est oppositum Prudentiæ.
 { Virtute } est dictamen { Rectæ.
 { Vitio } Rationis { Corruptæ.

III. *Effectus*: Qui { Virtutis } sunt actiones ha- { bonæ } in quibus cō- { Bonū } Pra- 20
 { respectu { Vitii } bitum sequentes { malæ } sistit summū { Malū } Eticū.

IV. *Formam seu differ- { Virtute est *Mediocritas*, illa scil. quam recta Ratio definit.
 rentiâ specificam, quæ { Vitio est *Extremitas*, proveniens à corruptâ Ra- { excedens.
 in { tione, eaqve vel { deficiens.*

* 1. *Mediocritas hac, seu *μεσότης*, exponenda est non tantum negativè, sed etiam positivè.* 25
 2. *Debet autem positivè hîc exponi secundum sensum effectivum hoc modo: Virtus est posita in me-
 diocritate, i.e. efficit ut affectus & actiones hominum sint mediocres, seu moderata, h.e. moraliter
 bonæ: e.g. Temperantia efficit, ut nec plus nec minus bibamus, quàm decet, sed tantum, quantum
 recta dicat ratio: & ita in cæteris circumstantiis. Tamen si autem mediocritas illa etiam sensu 30
 subjectivo intelligi potest, ut innuatur, virtutem ipsam positam esse in medio duorum vitiorum
 extremorum: tamen, quia hac expositio exceptionem patitur circa Justitiam, idè non satis
 apta est ad formam seu differentiam specificam.*
 3. *Efficit porro istam mediocritatem recta ratio, observando omnes circumstantias morales, & pro
 earum variatione variando sua dictamina. Quibus dictaminibus si obeditur, nascitur illa in 35
 actionibus & affectibus mediocritas moralis, sed eadem ob mutabilitatem circumstantiarum &
 ipsa mutabilis. Et hoc est illud medium, quod per metaphoram Geometricum, item Rationis, &
 τὸ πρὸς ἡμᾶς, id quod ad nos est, seu persona appellare solemus, & distingvere à medio Arith-
 metico, seu Rei, quod est κατὰ τὸ πρῶτον, quoad rem, quod scil. circumstantiam personæ &
 cæteras negligit, atq. adeo virtuti morali planè est inconveniens.* 40
 4. *Ad hoc medium Geometricum pertinet, quod virtus nos disponit non modò ad agendum, sic vel
 sic, in quo est libertas contrarietatis, sed etiam simpliciter ad agendum vel non agendum, in
 quo est libertas contradictionis.*
 5. *Mediocritas hunc in modum exposita nihil est aliud, quàm quod alii τὴν ἐξ ὁρμήν, rectitudinem
 vocant: sed vox mediocritatis naturam virtutis adhuc significantius exprimit.* 45

V. *Definitio-* { Virtus moralis } est habitus e- { mediocritate } secundum { rectam.
 { *nem*. Nam { Vitium morale } lectivus con- { extremitate } rationem { corruptâ.
 { sistens in }

VI. *Multitudinem*. Duplo plura sunt vitia, quàm virtutes, nisi quòd Justitiæ unicum
 tantum extremum est. 50

VI. *Modum oppo-* { Virtus utrique vitio opponitur ut habitus bonus malo, & me-
 { *sitionis*. Nam { Vitium utrumque virtuti opponitur ut habitus malus bono, &
 { extremum medio.
 { Virtus virtuti non opponitur per se.
 { Sed vitium extremum unum per se opponitur alteri, ut exces- 55
 { sus defectui.

Circa

TAB. VIII.

De Objecto Virtutis moralis.

	I. Divisio in Objectum	Materiale	Externum, quod est Res vel Persona (unde nova distinctio in Objectū Reale & Personale) extra hominem posita, movens affectū, circā quam postea occupatur actio externa, e.g. cibus.	
			Internum, quod est affectus aliquis indifferens, ab objecto externo excitatus, e.g. cupiditas cibi. Plura de Affectibus Tab. seq.	
Circā Obje- ctum Vir- tutis Mora- lis noten- tur:			Medium, quod est actio aliqua hominis externa indifferens, excitata ab affectu, & occupata circā objectum externum, e.g. edere. Plura de Actionibus Tab. X.	
			Formale, quod est ipsa mediocritas, seu bonitas moralis ac rectitudo, quam vir- tus in objecto interno & medio efficere cogitat.	
		1. Objectum	{ materiale } { formale }	virtutē di- stinguit à virtute aliā, nō verò à vitiis sibi oppositis.
II. Theore- mata:		3. Differentiæ autem hujus ratio præcipua quandoque est in objecto externo, quandoque in interno, quandoque in medio, Vid. Tab. XIII.		
		4. Quarundam virtutum objecta interna vel media in earum definitionibus duo nominantur, eaque sibi opposita. Et omninò nulla est virtus, cui pro objecto medio non possint assignari duo actus oppositi: sed talium objectorum semper unum est <i>primarium</i> , alterum <i>secundarium</i> .		
		5. Mediocritas moralis introducit in objectum non externum, sed internum (non enim planè tollendi sunt affectus, sed moderandi) & medium.		
		6. Magis tamen denominat internum, quàm medium.		

TAB. IX.

De Affectibus humanis.

	I. <i>Definitio.</i> Affectus humanus est actus facultatis appetentis a), ortus ex cognitione boni vel mali b), <i>Differentia petita est tum à subjecto a), tum ab objecto b).</i>								
De Affectibus notentur	II. <i>Subjectum:</i> Appetitus	{ sensitivus } { rationalis }	quorum uterq; est vel	{ concupiscibilis. irascibilis. Vid. Tab. IV.	30				
					I. ab Objecto: Affectus versatur vel circa	{ malum, ut Timor, pertinetq; ad facultatem irascibilem. bonum, ut cupiditas	{ voluptatum corporum: reorum: divitiarum: honoris: vindictæ, i.e. ira	{ pertinetq; ad facultatem concupiscibilem.	
	III. <i>Divisiones.</i>								
	2. à formâ: Affectus est vel	{ indifferens, ut cupiditas cibi. determinatus ad	{ bonum, } { malum, }	{ ut cupiditas } { cibi }	{ moderata. immoderata.	35			
† 1. <i>Affectus etiam in appetitu rationali seu voluntate querendos esse, assentior Cl. Durrio.</i>									
2. <i>Iram verò ad facultatem concupiscibilem ex mente Aristotelis referre me docuit Jason Denores.</i>									

Circa spō-
taneum &
invitum
notetur

- I. Distinctio vocis.** Spontaneum accipi potest
- 1. per modum ^{abstracti.} concreti, & ita h. l. 5
 - 2. ut notet aliquid homini ^{cum brutis commune.} proprium, & ita sumim9 h. l.
- II. Synonymia.** Actio ^{spontanea} invita ^{vocatur etiam} voluntaria. ^{involuntaria.}
- Spontaneam,** ^{1. Requisita, ut} SCIENS, nempe circumstantias morales.
cujus ^{aliquis agat} ^{2. Definitio:} Actio spontanea est, cujus principium (primum morale, 10 nempe VOLUNTAS) est in agente, & singula, in quibus actio est, (i.e. circumstantias morales) SCIENTE.
- III. Divisio** Actionis hu-
manæ ex-
ternæ in
merè
- Invitam** ^{1. Definitio:} Actio invita est, cum quis aliquid agit INSCIUS, vel saltem NOLENS.
- cujus** ^{per Ignorantiam:} cujus causa (ne quā non) est ignorantia 15 invincibilis, ita ut cognito postea quod ignoratum erat, actionem sequatur dolor seu poenitentia e. g. si quis venator hominem inter frutices latitantem interficiat pro fera, non facturus, si scivisset, esse hominem, & ideo errore suo agnito dolens. 20
- Subdi-** ^{* Pro definitionis meliori expositione notetur:}
- visio in In-** ^{1. Ignorantia tum dicitur esse causa, quando tollit eam scientiam, quā posita} ^{voluntas non erat illam actionem imperatura. Unde PER ignoran-} ^{tiam, sive EX ignorantia (tanquam ex causa) agere ille dicitur,} ^{qui id agit, quod non egisset, si scivisset. Hujus rei signum est, si} 25 ^{agnitionem erroris sequatur poenitentia facti. Nam ubi non sequi-} ^{tur, ibi ignorantia non judicatur causa, sed comes tantum fuisse il-} ^{lius actionis.}
- vitam** ^{2. Ignorantia vincibilis (invincibilis) est, cum quis nescit ea, quæ scire pote-} ^{rat ac debebat, (non poterat, nec debebat.) Potest autem ac debet} 30 ^{nusquisque scire.}
- Jus suum, sive sit Jus** ^{Naturale, cordibus humanis à Deo inditum:} ^{positivum ejus societatis, cujus ipse est membrum.}
- Circumstantiarum** ^{circumstantiarum moralium eas, quæ absque crassa ignavia ignorari} ^{non possunt.}
- Juris** ^{ignorantia vocatur} ^{universalem.} ^{etiam ignorantia} ^{particularium, item facti.} 35
- per violentiam** seu coactionem, cujus principium est extra (vo-
luntatem) ita, ut ille, qui agit aut patitur, nihil (ex sua vo-
luntate) ad eam conferat: e. g. cum quis manū tuā violenter
in alium torquet: item, cum venti impetu aliquo abriperis. 40
- IV. Gradus** ignorantiam, Non-spontaneum, h. e. quod nec merè spontaneum, nec merè invitum
- Intermedi.** per ignorantiam est: ut cum ignorantia non causa est actionis, sed comes tan-
tū, ita, ut erroris cognitionem non sequatur dolor. Exemplo sit ille, qui lapide,
enim inter quo corvum prætervolantem petebat, aberrante, & in novercam recidente: ne sic qui- 45
dem male, inquebat.
- & invitum** violentiam, Actio mixta, h. e. quæ nec merè spontanea, nec merè violenta est, cum
per metu vel præsumptione majoris mali minus malum aliquis eligit. Exemplo sint
mercatores, in periculo naufragii mercium jacturam facientes.
- * 1. Actio mixta magis est spontanea, quam invita: melius enim in eam spontanea, quam** 50 **invita definitio quadrat.**
- 2. Voluntas, quæ ad actionem mixtam concurrat, dicitur esse non-plena, quia cum** **dolore fertur in rem aliquam malam & adversabilem, quæque extra illas circum-** **stantias non eligeretur.** 55
- 1. Actionem spontaneam maximè facit actus voluntatis. Nam scientia est tantum** **causa sine quā non.**
- 2. Itaque invitum per violentiam minimè est spontaneum.**
- 3. Et invitum per ignorantiam ideo non est spontaneum, quia voluntas non concur-** **rit ad ultimam specificationem actus.** 60
- V. Theore-** **4. E diverso actio mixta magis est spontanea, quia concurrat.**
- mata.** **5. Ignorantia verò vincibilis & affectata actum ideo non reddit simpliciter invitum,** **quia voluntas ad eum concurrat, saltem mediatè.**
- 6. Et actio illa, cujus comes tantum est ignorantia, ex eo habet gradum spontaneæ,** **quia ad eam concurrat volendi si non actus, saltem habitus.**
- 7. Actiones morales, quo magis (minus) sunt spontaneæ, eò magis (minus) sunt mo-** **rales, eoque magis (minus) merentur, si bonæ sunt, laudem & præmium, si malæ,** **vituperium & poenam.** De

De Principiis Actionum Humanarum notetur

universum

figillatim, quod attinet ad

- I. Quis h.l. sit sensus questionis: Quot sint principia Actionum humanarum? Resp. nihil aliud querit hæc questio, quam: Quot sint actiones animæ rationalis internæ, e quibus, tanquam principiis propinquis fluant Actiones spontaneæ externæ? Repete Tab. X. lin. 40.
- H. Numerus Principiorum. Ea sunt quatuor:
- Duo circa finem: { in Intellectu CONSCIENTIA;
in Voluntate VOLUNTAS strictè dicta;
 - Duo circa media: { in Intellectu CONSULTATIO;
in Voluntate ELECTIO.
- I. CONSCIENTIAM.
- 1. Homonymia. Conscientia facta. Quo sensu distinguitur objective est vel rei { in bonam & malam.
{ faciendæ, & ita sumitur h. l.
 - 2. Definitio: Conscientia h. l. est actus Intellectus Practici circa finem ipsum, talis scil. quo judicatur ab intellectu, an actio sit honesta, an turpis, an indifferens? { Recta, quæ rectè judicat, ob intellectus rectitudinē.
{ honestam; { honestam;
* Rectè judicare { turpem { judicare { turpem;
est actionem { indifferente { indifferente.
 - 3. Divisio ratione formæ in { Errantem, quæ non rectè judicat ob intellectus deceptionem aut depravationem.
* Non rectè sed { honestam { turpem vel indifferentem:
perperam judicare, est actionē { turpem { honestam vel indifferentem;
{ indifferente { honestam vel turpem.
- II. VOLUNTATEM.
- 1. Homonymia. Voluntas su- { potentia volendi: & sic supra Tab. IV.
mitur pro { Actu volendi { circa finē { 1. in plenam { quæ locū merè spō-
{ { { & media, { non plenā { habet in taneis.
{ { { & sic divi- { actionib⁹ mixtis.
ditur { 2. in { efficacem, quæ non tantum vult finem, sed & media.
{ inefficacē, seu complacentia (foli⁹.)
quæ vult quidem finē, sed nō media.
{ circa finem solum, & ita hoc loco.
 - 2. Synonymum. Vocatur etiam Volitio.
 - 3. Definitio. Voluntas h. l. est actus voluntatis (id est potentia volendi,) circa finem ipsum.
- III. CONSULTATIONEM.
- 1. Synonymum. Vocatur etiam Deliberatio.
 - 2. Definitio. Consultatio est actus intellectus practici circa media, i. e. inquisitio mediorum ad finem conducentium, & eorum dijudicatio.
 - 3. Objectum, Media.
 - * 1. Ad Media, ut sub consultationem cadant, præterea requiritur, ut sint vel videantur { 1. Possibilia homini, & quidem illi ipsi, qui deliberat, vel in cujus gratiam deliberatur.
tur { 2. Multa, ad minimum duo. Nam ut ex uno nulla datur electio, sed ex multis: ita nec de uno datur consultatio, sed de multis.
{ præteritis.
2. Defectu prima conditionis non { futuris necessariis.
deliberatur de { contingentibus casualibus vel fortuitis.
{ iis, quæ sunt extra potestatem deliberantis, & c.
- IV. ELECTI-ONEM.
- 1. Definitio. Electio h. l. est actus voluntatis circa media, per quem scilicet voluntas e multis mediis ab intellectu dijudicatis, pro arbitrio certum aliquod, sepositis cæteris, eligit.
 - 2. Objectum, quod idem est cum objecto Consultationis.

Aristoteles lib. III. Nicom. de spontaneo, ELECTIONE, consultatione, voluntate, & libero arbitrio cum in finem egit, ut declararet genus virtutis moralis, dum dicitur habitus ELECTIVUS. Perperam creditum est vulgo, & soluisse eum nobis principia actionum humanarum per ista capita annumerare: cum ipse nullibi sollicitus sit de alio principio, quam quod est proximum, actus appetitus sive sensitivi sive rationalis. Interim ista presumptione factum est, ut alii, cum de principiis actionum quaeritur, quævis ista, quæ lib. III. Nicom. exponi diximus, nominarent omnia, alii tria tantum ex illis, plerique quatuor. Hi optime, nisi quod spontaneum differentia potius est actionum, quam principium. Itaque in ejus locum substituiimus conscientiam, ut quomodocumque receptæ doctrinæ condescenderemus. Inveniarum actionum principia intelligi possunt e Tabula præcedente.

1. <i>Effendi, ut Genus in species. Quæ secundum Aristotelem sunt undecim, & specificationem capiunt, aliæ ab objecto præcipue</i>									
Interno seu Affectu circa	Malum, qui est	Timor læsionis corporeæ, hinc FORTITUDO.		1.	}	univer- sim Tab, seq. 10			
		Cupiditas	voluptatis corporeæ, hinc TEMPERANTIA.				2.		
			opum	modicarum, hinc LIBERALITAS.			3.		
				magnarum, hinc MAGNIFICENTIA.			4.		
			honoris	modici, hinc MODESTIA.			5.		
				magni, hinc MAGNANIMITAS.			6.		
			vindictæ, seu ira, hinc MANSVETUDO.				7.		
{ Medio, quod est sermo in conversatione communi. Unde sunt virtutes homileticæ dirigentes sermonem circa	{ verum de se ipso dicendum, hinc VERITAS.	8.	}	Tab. XV. & dein- ceps.					
		{ iucundum in			seriis, hinc COMITAS.	9.			
					jocis, hinc URBANITAS.	10.			
		Externo, quod sunt bona vel mala externa, quatenus sub distributionem aut commutationem cadunt, hinc particularis JUSTITIA.			11.	}	15		

Virtus Moralis dividitur vel secundum modos

- * 1. Aristoteles Fortitudinem & Temperantiam primo, Justitiam extremo loco posuisse ideo videtur, quia hunc ordinem his virtutibus tribuebant etiam veteres ante ipsum, cum virtutes cardinales digererent. Vid. Tab. XXIV.
2. Inde factum, ut Justitiæ anteponerentur etiam virtutes homileticæ, tametsi gradum dignitatis alias obtineant adeo exilem, ut in iis nec Heroica virtus quæri debeat, nec Semivirtutem indagare voluerit Aristoteles. Vid. Tab. XXVII.
3. Interim à veteribus in eo rursum secessionem Aristoteles fecit, quod differentias virtutum moralium particularium specificas quæruit in Objectis, non generalissimis duobus (affectu circa malum & bonum, seu ut illi nominabant interdum, voluptate & dolore, Tab. XXX.) sed satis specialibus.
4. Itaque Fortitudinem & Temperantiam retraxit ad illos affectus, qui homini maxime sunt cum brutis communes, cum unice versentur circa τὴν πρῶτην τῆς φύσεως.
5. In hac viâ agnovit etiam, præter Justitiam universalem, cui soli Plato hoc nomen dedisse videtur, dari debere particularem.
6. Nec putandum est tamen, omnes istas species esse specialissimas. Potest enim Temperantia certè & Justitia in novas species diduci.
7. In Liberalitate autem & Magnificencia, in Modestia item & Magnanimitate ad discrimen specificum non sufficit ratio magni & parvi nudè accepta, sed addende sunt rationes ceteræ Tab. XVIII. & XX. à nobis ponende.

II. Concipiendi. Concipitur enim vel ut seipsum, & sic retinet nomen VIRTUTIS. perficit hominem in ordine ad alios homines, & sic vocatur JUSTITIA, & quidem universalis, de quâ Tab. XXIV.

III. Existendi, in gradûs, qui sunt Semivirtus: Virtus communis: Virtus Heroica. De quibus Tab. XXVII.

† Rectissime observavit Strigelius, Aristotelem virtutum enumerationem sumsisse ab his tribus, quæ sunt: AFFECTUS, RES, SERMO.

* Habes

TAB. XIV. Synopsis omnium virtutum & vitiorum moralium.

* Habes hic { omnium virtutum & vitiorum moralium { nomina græcolatina signum, unde circa quamlibet virtutem cognosci possit, excessui an defectui sit propior. } objecta materialia Nomina Virtutum { & consequenter definitiones } } secundum Aristotelem.			Objecta			Nomina vitiorum		
Latina:		Græca	E.Extern.I.Intern.M.medium.			exc.excedentis: def.deficientis,		
I.	Fortitudo.	Ἀνδρεία.	I. Timor, & Fiducia. Φόβος καὶ πίστις.			exc. Audacia. Θρασύτης. def. Timiditas. Δειλία.		
II.	Temperantia.	Σωφροσύνη.	I. (percipiuntur. Voluptates quæ gustu & tactu ἡδοναὶ καὶ λύπαι ἐν αἰσθ. καὶ γένεσι.			exc. Intemperantia. Ἀκολασία. def. Stupiditas. Ἀναισθησία.		
III.	Liberalitas.	Ἐλευθεριότης.	E. Pecuniæ modicæ. τὰ χεῖρματα μέτρια.			exc. Prodigalitas. Ἀσωπία. def. Avaritia. Ἀνελευθερία.		
IV.	Magnificencia.	Μεγαλοπρέπεια.	E. Pecuniæ, seu sumptus magni. τὰ δαπανηρὰ ἐν μεγέθει.			exc. Luxus. Βαναυσία. def. Sordities. Μικροπρέπεια.		
V.	Modestia.	Φιλοπρέπεια.	E. Honores modici. τὰ μέτρια τῆς τιμῆς.			exc. Ambitio. Φιλοτιμία. def. Inambitiositas. Ἀφιλοτιμία.		
VI.	Magnanimitas.	Μεγαλοψυχία.	E. Honores magni. τιμὴ μεγάλη.			exc. Inflatio. Χαυνότης. def. Pusillanimitas. Μικροψυχία.		
VII.	Mansuetudo.	Πραότης.	I. Ira. ὀργή.			exc. Iracundia. Ὀργιλότης. def. Lentitudo. Ἀοργησία.		
VIII.	Veritas.	Ἀλήθεια.	M. Dicere ea, quæ nobis insunt. ὁμολογεῖν τὰ ὑπάρχοντα παρ' αὐτὸν.			exc. Jactantia. Ἀλαζωνεία. def. Disimulatio. Εἰρωνεία.		
IX.	Comitas.	Φιλία.	M. Delectare in conversationibus feriis: ἡδοναὶ ἐν ταῖς ὁμιλίαις.			exc. Adulatio. Κολοκία. def. Morositas. Δυσκολία.		
X.	Urbanitas.	Εὐπρεπεία.	M. Jocari, seu delectare in conver- sationibus jocosis. παίξεν.			exc. Scurrilitas. Βωμολοχία. def. Rusticitas. Ἀγροότης.		
XI.	Justitia.	Δικαιοσύνη.	E. Bona & mala externa. τὰ ἀλταθὰ παρ' ὅσα ὁπρὸς καὶ ἀπὸ τῆς.			exc. simul } & def. } Injustitia. Ἀδικία.		

* 1. Virtutibus & vitiis quibusdam vulgò non fuerunt posita nomina peculiaria & propria, sed necesse fuit, ut Philosophi vocabula quædam aliàs usitata huc transferrent. Quia in 35 re sic versatus est Aristoteles, ut ne vitio quidem inditum nomen virtuti accommodare vereretur, ut exemplo Modestix patet. Itaque singula hic exaudienda sunt eo sensu, quem aperiet definitio.

2. Tametsi Liberalitati & sequentibus tribus virtutibus, quæ in hac Tabula assignantur objecta, externa sunt: tamen ad vim harum virtutum rectius intelligendam prodest, dum externa hæc objecta 40 audiuntur, interna statim concipere animo h.e. cupiditatem pecuniæ & honoris.

3. E duobus externis vitiis illud habendum est pro deteriore, à quo virtus magis recedit.

4. Ab utro autem vitio virtus unaquævis magis recedat, id facillimè poterit investigari è moribus hominum perversè Φιλάτων.

		{late, ut dividi possit in Togatam & Bellicam. Et sicEthi- ci recentiores ferè, {strictè pro solâ Fortitudine Bellicâ. Et sic Aristoteles, & nos cum eo.		
I. Homonymia. Fortitudo accipitur				
II. Definitio. Fortitudo est virtus servans mediocritatem circa metum (proprie sic dictum,) & fiduciam (tali metui oppositam,) magis tamen circa metum.				
Fortitudi- nis notetur	Externum	{ Res Persona }	{ formidabiles seu metum moventes, ut } { pericula bellica. hostes.	
		{ 1. metuuntur ab homine, quatenus est animal. Ad hoc autem		
	* 1. For- midabi- lia hic in- telliguntur ea, quæ	{ ut }	{ requiritur, 1. Possint corpori inferre dolorem positivum, qui sc. primò nascitur ex applicatione rei ledentis corpus. Talis dolor est ex vulneratione, contusione &c.	
			{ 2. Possint robore corporis propulsari.	
			{ 2. eveniunt occupatis in re civiliter honestissimâ. Hac verò præ- cipue est bellum pro patriâ.	
			{ 1. Mortem esse terribilium huiusmodi terribilissimum. 2. Hinc patet } 2. Mortem bellicam præcipuum esse objectum Fortitu- dinis,	
	III. Obje- ctum			
	Internum	{ primarium Metus proprie dictus, id est, aversatio ejus doloris, qui ho- mini competit ut animali, & directè ejus vitam petit.		
		{ secundarium Fiducia tali metui opposita.		
	Medium. Actus	{ audendi timendi }	{ i.e. hostem aut pericula bellica }	{ aggreendi. sustinendi. non aggreendi, fugendi.
* Fortitudo quatenus exercet officium sustinendi, Patientia vocatur.				
IV. Divi- sio analo- gica in	{ Veram, cujus primum & validissimum movens (sicut cujuslibet virtutis veræ) est honestas.			
	{ Apparentem, cujus primum & validissimum movens (sic- ut cujuslibet virtutis appa- rentis) non est honestas, sed quid aliud: puta hic vel	{ 1. cupiditas gloriæ, aut infamie metus, 2. experientia bellica, 3. ira, 4. spes victoriæ, 5. ignorantia periculi, }	{ civilis, 1.	
			{ Et voca- tur For- titudò	{ militaris. 2. iracunda. 3. ex spe. 4. ignorans. 5.
V. Extrema in	{ excessu, Audacia, defectu, Timiditas, }	{ quæ inaudendo modum } { excedit. deleat.		
VI. Mediocritas.	Fortitudo vicinior est excessui, quàm defectui. Quia è contrario, qui circa vivendi cupiditatem Philautus est, is magis est timidus, quàm audax.			
VII. Cognatum.	Fortitudo Togata, & quælibet Fortitudo in periculis extrâ bellum.			

† Plerique Fortitudinem togatam speciem potius, quàm cognatum faciunt Fortitudinis Aristotelicæ.

TEMPE- RANTIAE notetur	I. Homonymia.	Temperantia accipitur	latè pro Temperantiâ Cardinali. strictè pro Temperantiâ circa solas voluptates corpo- ris, & ita h.l.	5
	II. Definitio.	Temperantia est virtus servans mediocritatem circa voluptates, quæ gustu & ta- ctu (venereo) percipiuntur.		
		* Tactus hic gustui contradistinguitur. Potest tamen sic etiam extendi, ut gustum comprehendat. Quo pacto per unitatem objecti habebi- tur unitas virtutis.		
		Externum	gustus, Res gustabiles	Cibus.
		ex parte	tactus, Personæ alterius sexus.	Potus.
		Internum,	cupiditas volu- ptatum, quæ homini com- petunt ut animali, id est,	non animi, sed corporis. non visus, auditus, odoratus, (nisi ex obliquo,) sed gu- stus & tactus: nam hæ κατ' ἐξοχλὴν vocantur vo- luptates corporis. Vid. Tab. XXX. tactus verò non cuiuslibet, sed Venerei.
	III. Obje- ctum.	* 1. Cupiditas hæc gustus & tactus, quatenus est à naturâ animalî, (e.g. cùm esuriens cibum appetit simpliciter sine fastidio delicato) est affectus indifferens, vocaturq; cupiditas communis & naturalis.		
		2. Præter hanc datur etiam cupiditas propria & voluntaria, (cùm e.g. esuriens fastidit aliis cibis, à quibus tamen natura ejus non abhorret, certum aliquem, aut certas condiciones habentem morosè appetit.) Ta- lis cupiditas non jam indifferens, sed ad malitiam determinata est.		
		3. Voluptati corporis opponitur dolor privativus, qui nascitur ex negatio- ne ejus jucundi, quod hujus virtutis objectum externum est.		
		Medium, actus	fruendi abstinendi	illo objecto externo.
	IV. Species.	Temperantia circa	gustum	cibi, Abstinencia. potus, Sobrietas.
			tactum,	Castitas.
	V. Extrema in	excessu, Intempe- rantia, circa	gustum	cibi, quoad cupiditates
			potus,	Bihacitas, seu Ebriositas,
			tactum,	Salacitas, λαγνεία.
		* Vitia circa rem veneream præternaturalia referenda sunt ad Feri- tatem, seu Bestialitatem.		
		defectu, Stupiditas seu vacuitas sensus. Hoc vitium vulgò est ἀνάνομον.		
		1. Temperantia vicinior est defectui, quàm excessui. Quia è contrario, qui circa voluptates corporis φιλαυτὸς est, magis hîc excedit, quàm deficit.		
	VI. Mediocritas	2. Temperantia cupiditates		
			naturales, quia indifferentes sunt, ad modum revocat.	
			voluntarias, quia malæ sunt, planè exstingvit.	

TAB. XVII.

De Liberalitate.

I. *Homonymia*. Liberalitas { late, ut Magnificentiam includat.
in Ethicis sumitur { strictè, ut Magnificentia contradistingvatur. Et ita h.l.

II. *Definitio*. Liberalitas est virtus mediocritatem servans circa pecunias modicas dandas & accipiendas : magis tamen circa dandas.

III. *Objectum* { Externum, pecuniæ seu opes modicæ *τὰ χρημάτων μέτρια καὶ μικρά.*
* *Τῶν χρημάτων nomine h.l. non tantum comprehenduntur nummi, sed etiam alia bona fortune, quæ nummis estimari solent.*
Internum, cupiditas pecuniæ parvæ seu mediocris.

IV. *Extrema* in { excessu, *Prodigalitas.*
defectu, *Illiberalitas seu Avaritia.*

V. *Mediocritas*. Liberalitas vicinior est excessui quàm defectui. Quia è contrario, qui circa pecuniam modicam φιλαυτῶ est, magis in dando deficit, quàm excedit.

VI. *Cognatum ratione Objecti* { medii, quod est dare, *Officiositas*, cujus species *Hospitalitas*. De quibus in tractatu de Amicitia cognoscitur.
externi, quod est pecunia, *Iustitia particularis*, de quâ suo loco.

TAB. XVIII.

De Magnificentiâ.

I. *Definitio.* Magnificencia est virtus mediocritatem servans in sumptibus magnis.

II. *Obje-*
ctum { *Externum*, sumptus magni, conferendi in opera vel actus ipsi Reip. utiles aut ho-
norificos: e.g. in *exstructiones templorum, arcium, fundationes scholarum, ludos publicos, convivias nuptialia, pompas funebres, & similia.*
Internum, cupiditas pecuniae in sumptibus huiusmodi magnos conferenda.
Medium, actus sumptus magnos { faciendi.
non faciendi.

Magnificenciae no-
tentur { III. *Dis-*
crimen à { *Obiecti* { 1. Liberalitas cernitur in pecuniis modicis, Magnificencia in magnis.
Liberali- { 2. Liberalitas versatur in donis gratis erga privatos, Magnificencia in
tate: ex { *sumptibus erga Remp.*
parte { *Subjecti.* Liberalitas cadit in utrunq. divitem, etiam plebejum; Magnificencia non
nisi in valde opulentum, & alicujus inter cives dignationis hominem.

IV. *Extrema*, in { excessu, *Luxus.*
defectu, *Sordities.*

V. *Mediocritas.* Magnificencia vicinior est excessui, quam defectui. Causa è doctrinâ Libe-
ralitatis facile intelligitur.

TAB. XIX.

De Modestia.

Modestia notetur	I. <i>Definitio.</i> Modestia est virtus mediocritatem servans circa honores modicos.	
	II. <i>Objectum</i>	<i>Externum</i> , Honor modicus, i.e. parvus seu mediocris.
		<i>Internum</i> , Cupiditas honoris modici.
	III. <i>Extrema</i> in { excessu, <i>Ambitio</i> . defectu, <i>Inambitiositas</i> , i.e. nimia modici honoris neglectio.	
	IV. <i>Mediocritas</i>	1. Modestia vicinior est defectui, quàm excessui. Quia è contrario qui circa honorem modicum est <i>Φίλαυτος</i> , magis eum ambire, quàm negligere solet. 10
		2. Honor à viro bono appetitur non ut finis ultimus, sed ut medium seu instrumentum ad actus virtutis in civili societate meliùs exercendos.

TAB. XX.

De Magnanimitate.

Magna- nimitatis notetur	I. <i>Definitio.</i> Magnanimitas est virtus mediocritatem servans circa honores magnos.	
	II. <i>Objectum</i>	<i>Externum</i> { <i>primarium</i> , honores magni, i.e. ii, qui in Rep. summi sunt, aut summis 15 proximi. <i>secundarium</i> , cetera bona externa, quatenus ea magnis illis honoribus subordinantur.
		* <i>Honorem inter bona externa (quæ quidem superiori possint ab inferiore tribui,) principem tenere locum, inde probaveris, quia ab homine majus aliquid honore 20 ne DEO quidem pro beneficiis reddi potest.</i>
	III. <i>Discrimen à modestiâ:</i> ex parte { <i>Objecti</i> : 1. Modestia cernitur in honoribus parvis; Magnanimitas in magnis. 2. Modestia in solis honoribus; Magnanimitas in ceteris etiam externis occupatur bonis.	
	IV. <i>Extrema</i> in { excessu <i>inflatio</i> , seu <i>superbia</i> . defectu <i>pusillanimitas</i> .	V. <i>Mediocritas.</i> Magnanimitas vicinior est defectui, quàm excessui. Causa è doctrinâ modestiæ 35 facile intelligitur.
		* <i>Sic exponenda est Magnanimitas, ne cum Christianâ humilitate pugnet.</i>

TAB. XXI.

De Mansuetudine.

Mansue- tudinis notetur	I. <i>Definitio.</i> Mansuetudo est virtus mediocritatem servans circa iram.	
	II. <i>Objectum</i>	<i>Externum</i> , ea quæ iram { <i>Res</i> , injuriæ, ut damnum, contumelia, contemptus. 40 movent { <i>Personæ</i> , injuriâ afficientes.
		<i>Internum</i> , Ira, quæ est cupiditas vindictæ, seu, ut habet Aristoteles I. de An. 1. <i>ἀντι- λυπίας</i> , doloris reponendi.
	III. <i>Extrema</i> in { excessu, <i>Iracundia</i> : cujus tres ab Aristotele species numerantur { 1. <i>Excandescencia</i> , <i>ἀνερχολία</i> , citò irascens, citò 45 placabilis. 2. <i>Acerbitas</i> , <i>πικρότης</i> , tardè, sed graviter irascens, placabilis tamen. 3. <i>Atrocitas</i> , seu <i>sevitia</i> , <i>χαλεπότης</i> , gravissimè 5 irascens, nec nisi per atrocem vindictam placabilis.	
	IV. <i>Mediocritas.</i> Mansuetudo vicinior est defectui, quàm excessui. Quia è contrario <i>Φίλαυτοι</i> illatas sibi injurias vindicare magis, quàm condonare solent.	

I. Etymologia. Vocantur Homileticæ, quia locum habent ἐν τῇ ὁμιλίᾳ, h.e. in colloquiis aut conversatione communi.

* τῶν ὁμιλητικῶν δ' ἐστὶν ὁμοιογενὲς ὡς τὸν ἀπὸ τοῦ ὁμιλεῖν ὁμοιογενὲς ὡς τὸν ἀπὸ τοῦ ὁμιλεῖν, sed ab Interpretibus.

1. Synonymum. Vocatur & Veracitas.

2. Homonymia. Veritas } confuse pro veritate Homileticâ & Justitiariâ
Ethica sumitur } simul: & sic ferè hoc loco à recentioribus.
} distinctè, pro veritate Justitiariâ, de quâ Tab. seq.
} homileticâ, & ita h.l. à nobis. 10

* Veritatem Justitiariam (sic appellare liceat) ab homileticâ clarissimè distinguit Aristot. IV. Nicom. 7. his verbis: ἡ δὲ ἀληθεία ἐστὶν ὁμοιογενὲς ἀλλήλοις, ὡς τὸ ἀδίκον ὁμοιογενὲς τῇ δικαιοσύνῃ. Ut mirum sit, quomodo confundere potuerint hunc textum legentes. A quibus tamen rectissimè secessionem fecit hodiè Celeberrimus Joh. à Felden, & homileticam veritatem intra terminos ab Aristotele positos se continere jussit. Neq. aliter potest refutari cavillum Grotii, carpentis Philosophum, quòd veritati dederit opposita minimè ex æquo respondentia.

3. Definitio. Veritas h.l. est virtus servans mediocritatem circa dicendam de se in conversatione communi veritatem. 20

4. Objectum } Externum, Personæ in conversatione communi nobis oblata, quatenus inde de nobis loquendi occasionem nanciscimur.

} Internum, cupiditas de se loquendi.

} Medium, actus de se aliquid } fatendi. 25
} non fatendi.

5. Extrema in } excessu Jactantia } quæ quis } affirmat, quæ } tribuit,
} sibi ea } non habet, } aut majora } quàm }
} bona } negat, quæ } habet. }
} defectu dissimulatio } esse } bet, aut }
} minora } 30

6. Mediocritas. Veritas vicinior est defectui, quàm excessui, quia è contrario Φιλαυτοῦ magis solent esse jactatores suorum bonorum, quàm dissimulatores.

1. Synonyma. Vocatur etiam Humanitas, Affabilitas. 35

2. Definitio. Comitatus est virtus, servans mediocritatem circa placendum aliis conversatione seriâ.

3. Objectum } Externum, personæ nobis in conversatione seriâ oblata, quatenus illis sermone aut gestu placere possumus.

} Internum, cupiditas aut torpor, aliis in eâ conversatione placendi. 40

} Medium, actus } loquendi } aliis placentia.
} non loquendi }

4. Extrema in } excessu, Adulatio, 45
} defectu, Morositas.

5. Mediocritas. Comitatus vicinior est excessui, quàm defectui, quia à contrario τοῖς Φιλάυτοις magis adhæret morositas, quàm assentatio.

1. Definitio. Urbanitas est virtus mediocritatem servans in jocando.

2. Objectum } Externum, personæ nobis in conversatione jocosâ oblata.

} Internum, cupiditas jocandi. 50

} Medium, actus } jocandi.
} joco abstinendi.

3. Extrema in } excessu Scurrilitas.
} defectu Rusticitas, quæ nec joculari, nec jocos aliorum honestos placidè excipere potest. 55

4. Mediocritas. Urbanitas vicinior est excessui, quàm defectui. Quia è contrario Φιλαυτοῖς in jocos deficiunt potius quàm excedunt.

Virtutū
Homile-
ticarum
notentur

I. VERI-
TAS. Cujus

II. Species
tres

II. COMI-
TAS. Cujus

III. URBA-
NITAS.
Cujus

I. *Homonymia*. Sumitur *totaliter* pro Justitiâ *universali*: de quâ Tab. seq.
 vox Justitiæ *particulariter*, pro Justitiâ *particulari*: & ita h.l.
 * *Totidem modis usurpatur & vox Injustitia.*

II. *Definitio*: Justitia particularis est virtus mediocritatem fervans in bonorum externorum distributione aut commutatione jure stricto debitâ.

Externum { *Reale*, bona vel mala externa (lucrum vel damnum,) quatenus cadunt sub distributionem vel commutationem.
 { *Personale*, Personæ, quatenus inter eas locum habet distributio vel commutatio.

III. *Obje-ctum* { *Internum*, Affectus varii in res vel personas, qui si immoderati sint, impellere solent homines ad faciendam aliis injuriam.

Medium, Actus in illâ distributione vel commutatione assignandi { multum.
 { parum.

I. *Nomina*: { *Distributiva*, { quæ ab Aristotele vocatur { *διαμετρητική*, { a Grotio { *attributrix*
 { *Commutativa*, { *διορθωτική*, { *expletrix*.

* 1. Ut commutativam græcè *συναλλακτικήν*, (quæ tamen vox ab Aristotele non est: sic *διορθωτικήν* latine emendativam, vel correctricem.

2. Grotius, tametsi easdem cum Aristotele species Justitiæ exponere vult videri: tamen, ut in iis definiendis ab Aristotele perperam intellecto præter rationem discedit: ita ne in ipsorum quidem definitionum conceptibus cum eo per omnia consentire videtur.

(1.) { Justitia *Distributiva* officium suum facit distribuendo in singulos, quod erat universorum, siue sit lucrum (v.g. honores, præda, siue damnum, (v.g. onera.)

{ Justitia *commutativa* officium suum facit { voluntarias dirigendo: singulorum (vel certè ita consideratorum) { invitas corrigendo.

Unde subdividitur in Justitiam { *directivam*, seu commutativam strictè dictam:
 { *correctivam*, seu emendativam.

* 1. *Commutatio* vocatur etiam contractus. Estq; duplex è mente Aristotelis:

{ *Voluntarius*, qui utriusq; talis est: e.g. emptio & venditio: locatio & conductio.

{ *Invitus*, qui fit alterâ parte, quæ scilicet injuriam patitur, invitâ ac nolente: siue

fiat { clam: e.g. furtum, beneficium, falsum testimonium.

{ palam & per vim manifestam: e.g. latrocinium, verberatio, conficium.

2. *Contractus* *invitus*, prout hic intelligitur, est injuria, seu actus injustitiæ: Et quoniam injuria fieri alteri potest etiam mentiendo (ut per falsum testimonium,) patet, ad hunc locum pertinere doctrinam de mendacio, ut vocant, pernicioso, & oppositâ ipsi veritati Justitiariâ.

3. In hujusmodi contractibus *invitis*, sicuti ad eum, qui patitur injuriam, damnum peruenit, v.g. circa opes, valetudinem, bonam famam, aut aliud bonum externum: sic injuriam faciens lucrum aliquod involare censetur, dum se quasi dominum constituit boni alieni, illud siue usurpando ut suum, siue corrumpendo.

4. Et quoniam faciens injuriam ipso jure obligatur ad sarcinendum alteri damnum, seu restituendam illi rem suam, aut ejus æquivalentem: ideo emendativa Justitia opus hic suum facit inæqualitatem illam reducendo ad æqualitatem & Justitiam.

5. Talis reductio siue exæquatio aut pensatio non debet confundi cum irrogatione pœnæ propriè dictæ, quæ consistit in infligendo dolore, cujus metu restringatur in hominibus libido peccandi.

(2.) Justitia { *Distributiva* { observat proportionem { *Geometricam* { & exærem personarum
 { *Commutativa* { *Arithmetica* { quatenus

rem rei.

* 1. *Proportio* { *Geometrica* fit multiplicando & dividendo { quoties, toties:
 { *Arithmetica* fit subtrahendo & addendo { & usurpat particulas { quantum, tantum.

2. In commutativâ Justitiâ distinguenda est exæquatio ipsa à præviâ estimatione rerum vel actionum. In illâ observatur proportio, ut diximus, Arithmetica: Huic verò Geometricam inservire (siue persona personam, siue res rem aliquoties metiatur, seu contineat,) non negatur.

(forma: Injustitia simul in excessu & defectu peccat. Ita e.g. qui defraudat alterum, sibi plus sumit, alteri minus relinquit, ac par est.

V. *Extremum* unicum, *Injustitia* particularis, cujus

species similiter duæ, nempe *Injustitia* { *Distributiva*.
 { *Commutativa*.

VI. *Mediocritas*. Sola inter morales virtutes Justitia posita est in mediocritate juxta sensum effectivum tantum, non etiam subjectivum.

† Johannes à Felden, harum literarum vir callentissimus, tres facit secundum Aristotelem species Justitiæ, distributivam, correctivam, & retributivam, negatq; posteriores duas rectè in unum genus Justitiæ commutativæ conflari, cum correctivâ proportionem sequatur arithmeticam, retributivâ verò non minus atq; distributivâ geometricam. In hanc ejus observationem judicium hic mihi non sumo. Placuit ergo interim retinere Justitiæ receptam vulgò divisionem: sed eam tamen, maxime adductam pl. Rev. Durrii, sic eliminatam, ut à Feldenianis rationibus minus atq; olim abhorreat.

JUSTI-

- (I. *Descriptio*. Justitia universalis nihil aliud designat, quàm virtutem moralem sumptam cum relatione hominis cujusque, tanquam partis in societate civili rectè se habentis ad ceteros cives, & ita, quantum in se est, ad Beatitudinem totius Reip. communem, honestè vivendo, contribuentis. *Seu*: concipere Justitiam universalem, & concipere virtutem moralem, quatenus ea hominem perficit in ordine ad alios homines. Repete Tab. XIII.
- II. *Nomē*. { Justitia, quia jus, (sicut & injuria) versatur inter hominem & hominem. Ergo & virtus, quatenus hominem rectè disponit ad alios homines, justitia meretur vocari.
- Vocatur { Universalis, ut distingvatur à Justitiâ particulari. Non enim significat certam speciem aut partem virtutis moralis, sed eam totam, seu universam. Nam & jura, sive leges, præcipiunt de omnibus virtutibus moralibus, non de unâ tantum, aut alterâ.
- * Hinc patet, in Justitiâ Universali comprehendi duos conceptus. Concipitur enim
 { 1. ut Justitia, & sic implicat relationem hominis unius ad alios homines.
 { 2. ut universalis, & sic implicat relationem totius sive universalis sive integralis (parum enim hoc referre dixerim) ad suas partes subjectivas vel integrales.
1. *Doctrina Aristotelis*: qui partes ejus (subjectivas) fecit undecim virtutes morales particulares hætenus enarratas.
2. *Doctrina veterum ante Aristotelem*: qui partes ejus [integrales] fecerunt tres reliquas virtutes (ut hodiè vocamus) cardinales. Dividebant enim virtutem secundum partes animæ, ita
 { ἡ λογικὴ, seu partis rationalis } virtus esset { Prudentia.
 { ἡ θυμοειδὴς, seu partis irascibilis } { Fortitudo.
 { ἡ πρῶτη, seu partis concupiscibilis } { Temperantia.
 { ὅλης τῆς ψυχῆς, seu totius animæ } { Justitia.
- III. *Divisio in partes*: ubi notanda
 { 3. *Harum inter se doctrinarum collatio*: [quò pertinent & quædam ex Tab. XIII.]
 { (1.) Veteres numerum virtutum constituebant è subjectis; Aristoteles ex objectis, iisque non generalibus, sed specialibus.
 { (2.) Itaque & longè major huic, quàm illis, numerus surrexit virtutum.
 { (3.) Et Temperantie certè vocabulo plura significaverunt veteres, quàm Aristoteles.
 { (4.) Justitia universalis veteribus erat aliquod totum ex virtutibus partim moralibus (Temperantiâ & Fortitudine,) partim intellectuali (Prudentiâ;) Aristoteli non nisi ex moralibus.
 { (5.) Veteres eidem divisioni includebant virtutem universalem (Justitiam) & particulares: Id Aristoteles neutiqum fecisse deprehenditur.
 { (6.) Veteres rationem Justitiæ universalis quærebant in relatione hominis ad seipsum, vel totius animæ (disputabant enim, hominem esse solam animam,) ad suas partes: At Aristoteles eam quærit in relatione hominis ad alios homines.
- IV. *Oppositum*, Injustitia universalis. Quâ voce nihil aliud designatur, quàm vitium morale in genere sumptum cum relatione hominis, tanquam partis in societate civili, inordinatè se habentis ad ceteros cives, & ita Beatitudinem Reip. turpiter vivendo, quantum in se est, turbantis & corrumpentis.
- V. *Principium dirigens ætUALE*, quod est Jus seu Lex. Tab. seq.
- VI. *Conjugatum*, Justum, cum opposito Injusto, Tab. XXVI.
- † *Discrimina quatuor virtutum Cardinalium Scholastici aliâ ratione exponunt, & ita quidem, ut in iis emergat Justitia particularis, quæquam & hic alii aliter. Sed nos veterum explicationem sumus secuti, sine quâ vix est, ut Aristotelem hic rectè intelligas.*

Juris note-
tur

- I. *Homonymia*. Jus inter alia significat ^{dictamen rectæ rationis, & ita hoc loco.}
^{actionem justam, i.e. illi dictamini congruentem.}
- II. *Synonymia*. Græcè τὸ δίκαιον, item ὁ νόμος, Lex.
- III. *Definitio*: Jus est dictamen rectæ rationis, homines in societate constitutos ad honesta faci-
 cienda, & turpia vitanda obligans. Lex Aristoteli est oratio à Prudentiâ & Intelligen-
 tiâ profecta, vim habens cogendi.
- IV. *Divisio in Jus* ^{Politicum seu Civile,} ^{quod locum habet} ^{civili}
^{Oeconomicum seu Domesticum,} ^{inter Personas So-} ^{domesticâ} ^{copulatas.}
 cietate
- * 1. *Hæc Divisio est Generis Analogi*, Nam Jus ^{Politicum} ^{est tale} ^{simpliciter.}
^{Oeconomicum} ^{secundum quid.}
- Ratio, quia Societas ^{civilis} ^{copulat homines} ^{æquales, perfectos scil. cum perfectis.}
^{domestica} ^{inæquales, perfectum scil. (h.e. Patrem fa-} ¹⁵
 familias) cum imperfectis (uxore, servo, puero, de quorum imperfectione quoad vim consilii &
 judicii locus egregius habetur I. Polit. 8.) Quâ de causâ & Pater familias in domo totius vim
 habet; reliquæ familiares personæ partium instar obtinent. Sed quia tamen Mater familias
 quàm proximè distat à perfectione Patris familias, adeo ut in qualemcunque cum eo participat-
 ionem veniat imperii domestici: ideo viro cum uxore plus juris, quàm cum servo aut filio in-
 tercedit. Perfectos autem homines Aristoteles sic circumloquitur V. Nic. 6. quod sint Socii vi-
 tæ ad sufficientiam, liberi & æquales, sive proportionem sive numero. 20
2. *Ad Jus Politicum non illud modò spectat, quod Civi cum Cive, sed &, quod cum peregrino*
intercedit. Interim negari non potest, majorem esse nobis cum civibus, quàm cum peregrinis
communicationem Juris. 25
- V. *Subdi-* ^{Naturale, quod ubiq; eandem vim habet, & non, quia ita videtur, vel non videtur.} 25
visio Juris ^{Vocatur aliàs Lex Natura, e.g. Benè merenti gratiam refer: Neminem}
Politici in ^{læde.}
^{Legitimum, quod ab initio, hoc an illo modo fiat, nihil refert, at postquam consti-}
^{tutum est, refert. Vocatur aliàs Jus voluntarium, seu positivum: Lex positiva.} 30
^{Qualis est, quæ ad valorem testamenti requirit præsentiam septem testium.}
- * 1. *De jure voluntario humano hîc loquimur. Datur præterea & Jus voluntarium divinum.*
Sed hoc, quia mera est revelationis, à foro Philosophico alienum censetur.
2. *Differunt Jus Naturale & Legitimum multis modis, his verò præcipuè:* 35
 1. I. N. originem habet à Deo & Naturâ; J. L. à voluntate hominis. Itaque
 2. Illius obligatio est per se interna & immutabilis; hujus externa & mutabilis. Et
 3. Illud innotescit nobis per naturales notitias; hoc per promulgationem.
 4. Illud unum est per totum mundum; hoc tam varium, quàm ipse Respublica.
 5. Illud obligat omnes homines; hoc suos tantum cujusque Reip. Cives.
3. *Non confundenda est Divisio Juris Civilis apud Aristotelem in Naturale & Legitimum, cum* 40
Divisione Juris apud Jctos in Jus Naturæ, Gentium, & Civile; nec cum Divisione Grotii
in Naturale & Voluntarium.
- VI. *Cogna-* ^{1. Synonymia. Græcè τὸ δίκαιός: ἡ δίκαιον, Æquitas.}
tum, Æquum, ^{2. Homonymia. Æquitas interdum} ^{significat idem quod Jus:}
Cujus ^{3. Definitio: Æquum est correctio (i.e. juri naturali consentanea exceptio) juris} ⁴⁵
^{legitimi eâ parte, quâ ob universalitatem deficit. E.g. Legem de septem testi-}
^{bus adhibendis ad testamentum æquitas addit exceptionem, quod tempore}
^{pestis etiam pauciores sufficiant.}
^{4. Oppositum, τὸ ἀντιβόδικον, cum literæ legis nimis rigidè inhæretur, neque} ⁵⁰
^{ulla exceptio in benigniorem partem admittitur. Cui Affinis est συνο-}
^{φανία, Calumnia, cum litera legis violenter detorquetur in sensum à}
^{mente legislatoris alienum.}
- VII. *Oppositum, Injuria, τὸ ἀδίκον, quatenus sumitur hæc vox pro dictamine corruptæ ratio-* 55
nis, ut cum dico: Summum Jus, summa injuria.

Justum

usurpantur duobus modis, nempe vel

substantivè quasi, & genete
neutro, & tunc

Justum, τὸ δίκαιον
Injustum, τὸ ἀδίκον

idem est quod

Jus, de quo Tab. præc.
Injuria, quatenus Juri op-
ponitur.

adjectivè, ad denotandam qualitatē

Actionis, quæ vocatur

Justa, δίκαιοπράγµα,
Injusta, ἀδίκηµα,

cum Juri est

consentanea.
dissentanea.

* 1. Δίκαιοπράγµα vocatur & δίκαιον, V. Nic. 7. sed & δίκαιοπράγµατ^ς
vox huic loco aptior, quia generalior, est. Nam δίκαιοπράγµατ^ς significat in 10
genere quod justum est agere; at δίκαιον propriè est inæqualitatem
actionis injustæ seu contractus inviti revocare ad æqualitatem justi-
tiæ. Ergo δίκαιον opus est propriè non cujusvis justitiæ, sed correctivæ
soli, δίκαιοπράγµα verò cujusvis: nec solius particularis sed & uni-
versalis. 15

2. Ἀδίκηµα tametsi actionem notat cuilibet Justitiæ, etiam Universali, oppo-
sitam: frequentius tamen usurpatur pro actione, quæ Justitiæ particu-
laris violatur. Et huic sensui servit inprimis latina vox Injuriæ.

3. Quæ tamen ipsa bifariam accipitur. Nam opponitur interdum Juri, ut
Tab. præced. interdum actioni justæ, ut h. l.

4. Ἀδίκηµα Justitiæ Particulari oppositum est quidem βλάβη, i. e. læsio 20
(alii damnum, Giphanius fraudem vertit,) sed tamen ab aliis duobus Læ-
sionum generibus, quæ sunt ἀτύχηµα, & ἀµάχηµα, distingui debet, ut
Actio spontanea ab invitis. Est autem ἀτύχηµα, seu casus fortuitus,
cùm læsio planè est fortuita, seu humana provisioni exempta; ut, si ad sco-
pum jaculans vulneret hominem subito intercurrentem. Ἀµάχηµα seu 25
erratum, cùm læsio quidem non est planè fortuita, fit tamen absq; animo
ledendi, ut si quis aliquem vulneret animo non vulnerandi, sed jocandi.

5. Ἀδίκηµα ipsum quoque duplex est. Aut enim fit sponte eo modo, quo &
bruta sponte agere dicuntur, id est, ex affectu aliquo subito, absq; præ-
viâ consultatione, ut si quis alium, ab eo irritatus, in primo ira fervore vul- 30
neret: aut sponte fit modo homini proprio, h. e. ex præviâ consultatio-
ne, ut si quis alium re secum prius deliberatâ ladat. Et hoc ἀδίκηµα maxi-
mè propriè vocatur Injuria.

6. Ac definiri potest læsio, quam volens invito contra jus infert.

7. Habet enim, si utriusque personæ respectu injuria dici debet, hæc tria re- 35

quisita: {
1. ut qui ledit, ladat volens, Patet hoc è dictis.
2. ut qui leditur, ledatur invitus. Nam volens (voluntate ple-
nâ) non patitur injuriam: Pati tamen sic potest rem
injustam.
3. ut, quod fit, in se repugnet æqualitati, seu juri particulari. 40

8. E duobus prioribus requisitis sequitur, neminem à se ipso posse affici
injuriâ.

Hominis, qui vocatur

Justus, δίκαιος
Injustus, ἀδίκος

cum volens autor est actionis

justæ.
injustæ.

Nam invitum egisse, aut per eam spontanei rationem, quam & in bruta convenire dixi- 45
mus, non sufficit ad eam moralitatem, ex quâ justum aliquem aut injustum, h. e. virum
bonum aut malum, Philosophia denominat.

dividi possunt juxta quamlibet vocabuli usurpationem in Universale & Particulare.

1. Justum (Injustum)

Universale est omne jus (omnis ἀρχή) societatem civilem
conservans (turbans.) 50

Particulare est omne æquum (iniquum) circa bonorum
externorum distributionem aut commutationem.

Nam

2. Actio justa
[injusta]

universaliter
[particulariter]

est quævis actio secundum
justitiam [injustitiam]

universalem.
particularem. 55

3. Homo ju-
[stus] [injustus]

universaliter
[particulariter]

est homo vivens secundum
justitiam (injustitiam)

universalem.
particularem.

Vir-

Justum
& Inju-
stum.

(*infimus* est Semivirtus; cuius notetur

I. *Nomen*. Semivirtutis & Semivitii vocabula non leguntur in abstracto apud Aristotelem; sed apud expositores. In concreto tamen incontinentem ἡμιπνέγον, semivitiolum vocat Aristoteles VII. Nic. 10.

II. *Synonymum*. Vocatur etiam Virtus imperfecta.

III. *Descriptio*. Semivirtus est Dispositio ad virtutem communem tanquam habitum suum.

IV. *Divisio*. Tot nominari possunt semivirtutes, quot virtutes communes, nempe Semifortitudo, Semitemperantia, Semiliberalitas, & ita porro. Aristoteles tamen in iis tantum virtutibus gradum hunc consideravit, quas Tab. XIII. præcipue specificationem capere diximus ab affectu. Et quia is duplex, circa malum unus, circa bonum alter: hinc Aristoteli & duplex Semivirtus, nempe

1. Circa malum *Tolerantia*, κατὰ πῶς quæ nihil aliud est, quam Semifortitudo, vel Semipatientia. excessu Semivitiolum ἀνώνυμον. opposita habet in defectu Mollitiem, μαλακίαν.

2. Circa bonum *Continentia*, ἐγκράτεια. Quæ simpliciter, cum appposita continentia, lucri, nihilque aliud est, quam Semitemperantia, Semiliberalitas & Semimagnificencia, Semimodestia, & Semimagnanimitas, Semimansuetudo.

* Continentiam lucri licebit & ad Semijustitiam certo modo extendere.

excessu incontinentiam, ἀνέγκρεια. Quæ duplex:

1. Infirmitas, ἀδύναμις, quæ agit cum spacio deliberandi.

2. Præcipitantia, πρὸς πέτεια, quæ agit absq; spacio deliberandi.

* 1. Divisio hæc, aut similis, potest etiam accommodari aliis Semivitiolum generibus.

2. Est autem tantum analogi, ubi potius analogatum est Infirmitas. Nam Præcipitantia Lineam Moralitatis Ethicæ nondum attingit, neque spontaneam edit actionem, nisi talem, quæ alis & in bruta cadit.

3. Ideo & Præcipitantia minus vituperatur, quam Infirmitas, defectu Semivitiolum ἀνώνυμον.

V. *Oppositum*, Semivitiolum in genere.

VI. *Processus* Tab. seq.

medius, virtus communis: cuius notetur

Semivirtutem, virtus perfecta.

I. *Synonymia*. Vocatur in contradistinctione ad Virtutem Heroicam, Virtus humana.

II. *Comparatio cum Semivirtute*, quæ consistit in his duobus præcipue:

1. Virtus communis cum Semivirtute convenit in eo, quod utroque non modò recta ratio adest (id quod & in Semivitiolum locum habet, & hinc licebit hæc tria simul à vitiolum communi distingvere,) sed & ei obeditur, (quod non fit in Semivitiolum.)

2. Virtus communis à Semivirtute differt in eo, quod Semivirtus affectus habet relictos, nec dum satis domitos; Virtus communis verò compositos & domitos.

* 1. Sano sensu hoc capiendum est, non, quasi habitum virtutis communis adepti nullam habeant residuam pugnam rationis & appetitus, aut uno altero surculo vitioso amputato amputati sint illico omnes, aut ipsa radix excisa. Nam ob depravationem Naturæ originalem nunquam perfecte in hac vitâ aboletur, ne à sanctissimis quidem, nedum ab iis, qui solis naturæ & viribus nituntur, illa tunc φιλανθρωπία malignitas, quæ omnium in appetitu vitiorum ultima radix est. Itaque nec Heroum ullus memoratur, cui non suus adhaereret vicius, isq; interdum satis enormis: ut si secundum rigorem pronunciare velimus, nullus homo ultra Semivirtutis terminos in hoc mortali corpore promovere dicendus sit. Sed quia tamen sic rigorose accepta Semivirtus gradus adhuc habet suos, ita, ut affectibus aliis magis, aliis minus dominetur, prout rarius aut saepius in iis frenandis laboraverit: inde gradus utique superior habitus nomine donari, & si non absolute, saltem comparatè perfecta virtus appellari solet. (tutem operetur.)

2. Signum autem habitus istiusmodi acquisiti est, si quis cum voluptate, aut absque gravi molestia secundum virtutem adhuc inferior.

III. *Descriptio*. Virtus communis est habitus virtutis, dispositione seu Semivirtute perfectior, Heroicâ tamen virtute adhuc inferior. (meravimus Tab. XIII. & XIV.)

IV. *Divisio*. Virtutes communes sunt undecim, quot scilicet species Virtutis quoad essentiam consideratæ numeri.

V. *Oppositum*, Vitiolum commune in genere.

Supremus, Virtus Heroica: cuius notetur

(genitos, ut essent quasi Semidei.

I. *Etymologia*. Sic dicitur ab Heroibus, quos fingebant esse homines altero parente homine, altero Deo Deave

II. *Synonymia*. Unde & appellatur Virtus divina, quæ scilicet in homine fit plusquam humana, i. e. communem vulgaremque virtutis mensuram supergrediens.

III. *Distinctio vocis*. Gradus Heroicus infusus: Qualis v. g. erat Heroica fides mulieris Cananæ.

considerari potest in virtute

Intellectuali. Qualis e. g. Heroica scientia Aristotelis.

Acquisita. Et ita hoc loco.

IV. *Descriptio*. Virtus Heroica est habitus virtutis, virtute communi tum perfectior, tum illustrior, & rarior, ut ab extraordinaria quadam DEI cooperatione, & indolem & impetum solito nobiliorem largientis, profectus esse videatur.

V. *Divisio*. Virtus Heroica est vel Heroica Fortitudo, vel Heroica Temperantia, & sic deinceps, nisi quod in Homilicis virtutibus ineptum videtur gradum Heroicum quærere velle. Certè Aristoteles eum vix in alio virtutis genere, quam in Fortitudine consideravit. (seu bestiarum, detrudi videtur.)

1. *Etymologia*. Sic vocatur, quia per eam homo in statum humano deteriore, qui est ferarum,

2. *Synonymia*. Unde vocatur & bestialitas, item immanitas, græcè βελτιότης.

Involuntaria, orta v. g. ex morbo, qualis est eorum, qui carnem humanam comedunt ex phrenesi.

Voluntaria, orta ex voluntate, ut si quis præ crudelitate cadaver hostis interfecti mordeat. Et hæc propriissime virtuti Heroicæ opponitur, estque huius loci.

4. *Divisio*. Ut virtuti communi vitiolum duplex, sic virtuti Heroicæ duplex feritas opponitur, (excedens, & deficiens.

Virtus ratione existentia dividitur in tres gradus vel status. Quorum

TAB. XXIIIX. Processus Actionum moralium in Statu Semivirtutis
& Semivitii,

ostensus in exemplo objecti jucundi aut utilis, sed turpis, quod sit v.g. pecunia aliena.

* Declaratio quorundam Terminorum, qui in hac tabulâ usurpantur:

Transmissio fit ab unâ potentiâ cognoscente ad alteram.

Repræsentatio fit à potentiâ cognoscente ad appetentem.

Transitus fit à potentiâ ad actum ejusdem generis.

Imperatio

Prohibitio } fit à voluntate ad alias potentias, quæ possunt obedire.

Objectum externum
fistit se

1) Sensui externo.

Hic transmittit

2) Sensibus internis, & maxime Phantasiæ.

Hæc

repræsentat

transmittit

3) Potentiæ Appetitus sensitivi.

Hæc transit in

4) Affectum præcipitantia, seu motum primum, subitum, simplicem, qui appetit, ut rem jucundam.

5) Potentiæ intellectivæ.

Hæc transit in

6) Contemplationem, & judicat, objectum esse

Bonum, | Malum,
quia jucundum | quia turpe.

Sic utrumque repræsentat

7) Voluntati.

8) Apud quam hinc oritur pugna

Sensus

&

Rationis,

qui dicitur: Appete!

quæ dicitur: Fuge!

9) Voluntas

utitur libertate suâ & adjungit se

vel

10) Sensui,

patiturque hunc dominari Rationi.

Unde fit progressio ad vitium:

Voluntate scil.

14) Rationi,

& huic subicit sensum.

Unde fit progressio ad virtutem:

Voluntate scil.

transseunte in

imperante

transseunte in

prohibente

11) Affectum incontinentiæ [infirmi-
tatis] seu motum secundum, præmeditatum,
mixtum (ex voluntate & appetitu sensitivo indomito) qui appetit malum morale sub specie boni jucundi.

12) Intellectui, ut cogitet de mediis adipiscendi.

13) Locomotivæ, ut minifret, & exequatur.

15) Affectum continentia seu motum secundum, præmeditatum, mixtum (ex voluntate & appetitu sensitivo aliquantulum, licet nondum satis, domito,) qui fugit malum morale, non obstante, quod sit bonum jucundum.

16) Intellectui, ne cogitet de mediis adipiscendi.

17) Locomotivæ, ne minifret, aut exequatur.

* Apparet præterea ex hac tabulâ:

1. Cur Affectus præcipitantia, seu motus primi (4) non sint in nostrâ potestate? quia scil. præcurrunt actum intellectus (6) & voluntatis (9). Et hæc causa est, cur Præcipitantia minus sit in vitio, quàm infirmitas (11) quia hæc præcedunt actus intellectus & voluptatis.

2. Quomodo cum actu incontinentiæ conjungatur actualis infirmitas rei, quæ agitur, quod ad moralitatem ejus attinet? Nam de præcipitantia, quia hæc actum intellectus, ut diximus, anteverit, res clara. De infirmitate vero sic habendum, Sehelementia affectus illius mixti percelli intellectum, ut immoretur contemplationi objecti, quæ parte sensibus jucundum (aut molestem) est, & interim illud desinat contemplari, quæ parte Rationi turpe (aut honestum) judicatur. Ac sit etiam, ut voluntas talem contemplandi continuationem, aut cessationem intellectui imperet. Porro, post opus incontinentiæ perfectum, voluptate paulatim fatifcente, aut prorsus abeunte, redire solet intellectus ad speculationem veterem rectæ rationis. Hinc penitentia facti.

3. Quâ ratione Voluntas in actionibus humanis sit primum movens? Est enim primum movens tum primitate ordinis scil. in linea moralitatis Ethicæ: tum primitate dignitatis, ob motus præstantiam: movet enim imperando, non transmittendo, aut repræsentando

Virtu-

I. *Convenientia cum cæteris virtutibus intellectualibus.* Convenit autem *definitione generali*, quæ est hæc: Virtus Intellectualis est habitus mentis, quo illa affirmando vel negando verum enunciat.

II. *Discrimen à cæteris virtutibus Intellectualibus.* Id quod intelligitur partim è Virtutum Intellectualium

Divisione. Virtutes Intellectualles sunt quinque:

1. <i>Intelligentia, Νῆς,</i>	(Theoretico)	prima principia complexa.
2. <i>Sapientia, Σοφία,</i>	_____	contemplabile nobilissimū.
3. <i>Scientia, Επιστήμη,</i>	_____	quod est Deus, & res divinæ.
4. <i>Prudentia, Φρόνησις,</i>	_____	contemplabile minus nobi-
5. <i>Ars, Τέχνη,</i>	(Practico)	le, quod sunt res creatæ.
		agibile nobilissimum, quod
		est Bonum morale.
		agibile minus nobile, quod
		est Bonum artificiale.

* Bonum Morale & Artificiale præter ea, quæ Tab. III. dicta sunt, etiam differunt his modis:

1. Boni { *Moralis* } actio vocatur { κατ' ἐξοχήν actio seu πράξις } & ipsum Bonum { τὸ πρακτὸν }
 { *Artificialis* } { speciali nomine effectio seu ποίησις } { τὸ ποιητὸν }
2. Bonum Morale est bonum hominis simpliciter, & ex eo simpliciter appellantur viri boni. *Artificiale* vero est bonum hominis secundum quid, neque ex eo appellantur viri boni, sed e.g. boni Musici, boni Poeta, boni Rhetores, boni Grammatici, boni fabri, &c.
3. Bonum Morale abuti non possumus; *Artificiale* possumus.
4. Bonum Morale ambitu suo ipsum hominis finem ultimum attingit; *Artificiale* non attingit.

Definitionibus specialibus Aristotelicis: 1. INTELLIGENTIA est habitus Principiorum.

2. SAPIENTIA est scientia rerum honoratissimarum. 3. SCIENTIA (latius paulò accepta) est habitus demonstrativus. 4. PRUDENTIA est habitus cum verâ ratione activus circa ea, quæ homini (simpliciter) bona & mala sunt: ea verò sunt honesta & turpia.) 5. ARS est habitus cum verâ ratione effectivus.

Virtutes

morales di-

riguntur à

Prudentiâ;

cujus no-

tentur

III. *Discrimen à solertiâ seu ACUMINE.* (Græcè vocatur δεινότης, & est potentia quædam [naturalis] ea, quæ ad finem propositum faciunt, agendi & consequendi.) Differunt autem:

1. Prudentia est in prima specie Qualitatis: δεινότης in secundâ.
2. Prudentia est determinata ad bonum, nec prudens esse potest, qui non sit vir bonus, (imò prudentia rigorosè in statu absolutè perfecto accepta omnes virtutes morales connectit, ut, unam qui habet, omnes habeat;) δεινότης autem est indeterminata, caditque etiam in homines improbos.
3. Prudentia non potest esse absque δεινότητι: δεινότης autem potest esse absque prudentiâ, quando scilicet exit in πανουργία, seu versutiam.

IV. *Distinctio in modos considerandi.* Potest enim Prudentia bifariam considerari, in respectu scilicet

1. ad seipsum, quatenus scilicet per eam homo sibi ipse consulit; vocaturque Prudentia simpliciter absque appposito.
2. ad alios homines in societate civili, quibus unâ secum prospicit: & tunc vocatur cum appposito Prudentia Politica.

* 1. Ut realiter idem est virtus generatim accepta cum Justitiâ universali; Beatitudo hominis cujusque cum beatitudine totius civitatis; virtus boni Nautæ, quâ seipsum, cum eâ, quâ hæc ceteros servat: Sic realiter idem est Prudentia, quâ homo sibi ipsi, & quâ toti civitati rectè providet. Modus tantum considerandi est diversus.

2. Si finem ultimum familie statuimus eundem cum fine ultimo totius civitatis, prudentia quoque Oeconomica (quâ Paterfamilias domui rectè consulit) idem est cum Prudentiâ Politicâ; si diversum, diversa.

V. *Divisio Prudentiæ Politicæ, seu Civilis in partes.*

Quarum { una vocatur δεχτικτικὴ & νομοθετικὴ, legislativa, quia versatur circa universalia legibus ad totius civitatis salutem comprehendenda.

{ altera vocatur totius nomine πολιτικὴ, versaturque circa singularia

{ futura deliberanda: unde subdividi- { βουλευτικὴν, Consultatoriam, seu Senatoriam,

{ præterita judicanda: } tur hæc pars in { δικαστικὴν, Judicatoriam, seu Judiciariam.

VI. *Cognata.* Habitûs Politicæ Prudentiæ cognati ab Aristotele tres explicantur:

1. Εὐβουλία, Bona Consultatio, quæ h.l. est, quâ media legitima ad honestum ipsius prudentiæ finem facientia justâ celeritate inveniuntur.
2. Σύνεσις, Sagacitas, seu Perspicacitas, quæ h.l. est, quâ rectè intelliguntur ea, quæ ab aliis prudentibus sancita sunt.
3. Γνώμη (al. Εὐγνωμοσύνη) sententia, quæ h.l. est, quâ rectè judicat vir æquitatis amans (ea, in quibus lex ob universalitatem deficit.)

VII. *Oppositum.* Versutia seu calliditas, πανουργία, quæ definiri potest Habitûs cum corruptâ ratione activus circa ea, quæ homini simpliciter bona vel mala sunt.

* Versutia prudentiæ opponitur contrariè. Privativè illi Imprudentiam licet opponas.

- I. *Homonymia.* } 1. *Voluptas*, & oppositum ejus *Dolor*, accipiuntur bifariam:
 } vel *improprie* pro affectibus in genere circa bonum & malum, qui vocantur ap-
 } petitus & fuga, seu prosecutio & averfatio, suntque quasi genera duo,
 } (alii fontes vocant) omnium specialium affectuum, adeoque & ipsarum
 } actionum origines quædam. Et hoc sensu exaudiendum est illud: *Vo-*
 } *luptatem & Dolorem esse communia objecta virtutum moralium*: de quo
 } II. Nicom. 3.
 } vel *proprie*, ut designent affectuum & actionum non causas & principia, sed ef-
 } fectus & comites. Et ita h. l. 10
2. *Voluptas* sumitur } *strictè* pro solis voluptatibus corporis, & inprimis gustus & ta-
 } ctus. Sic ferè vulgò, quia hæ notiores sunt, quàm
 } voluptates animi.
 } *laxè*, ut voluptates etiam animi comprehendat. Et ita h. l. 15
- II. *Quid non sit?* } 1. *Voluptas* non est *motus*. Quia (1.) voluptas est actus perfectus; motus actus imper-
 } fectus. (2.) Motus est ens successivum, & in partes dividuum; Voluptas
 } non item. Unde (3.) motus unus alio dicitur tardior celeriorve; non item
 } voluptas voluptate.
 } Resp. * Hinc sequitur, *Voluptatem quovis non esse actionem*, seu operationem (*ἰσχύειν*). Nam & operatio
 } motus est quidam.
 } 2. *Voluptas* non est *affectus*. Hic enim pertinet ad facultatem appetentem; Voluptas 20
 } ad cognoscentem.
- III. *Quid sit?* Resp. *Voluptas* est operationis secundum naturam a) non impedita b) ultrò super-
 } veniens finis seu perfectio, (ad eum modum, quo corporibus ad ætatis maturitatem per-
 } ductis sponte nature accedere quasi in cumulum solet sua venustas.)
 } * a) Operatio secundum naturam hic vocatur, quæ convenit nature hominis in statu recto considerata. Ea verò duplex, 25
 } animalis & humana. Quarum illa sæpè simpliciter Natura; hæ Ratio appellatur. b) Impeditam actionem
 } non voluptas, sed difficultas & molestia comitantur. Ac tales sunt actiones habitum præcedentes. Unde
 } comparati habitus signum est voluptas actionem comitans.
- IV. *Requisita.* Ut operationem facultatis cognoscentis sequatur hæc perfectio, quam voluptatem
 } vocamus, duæ requiruntur aliæ perfectiones: Una ex parte facultatis cognoscentis. Vocatur 30
 } autem perfectio sensuum quidem *ἡσυχία*, intellectus autem habitus bonus, seu virtus.
 } Altera ex parte objecti cognoscibilis. Talis perfectio in visibilibus est pulchritudo, in gu-
 } stabilibus dulcedo, &c. in intelligibilibus veritas. Atque ita fit, ut sanis oculis præditi rem
 } pulchram videndo; sanis auribus, suavem concentum audiendo; sanâ mente, res veras
 } intelligendo voluptatem capiant. 35
- V. *Divisio.* } Corporis seu sensus. Quæ rursus quintuplex pro numero sensuum; nempe voluptas
 } ex visu, auditu, olfactu, gustu, tactu.
 } Voluptas } *Theoreticum*, ex contemplatione veri.
 } est vel } *Animi seu Mentis*
 } } *Practicum*, ex conscientia actionis suæ bonæ } moraliter.
 } } quoad intellectum } artificialiter.
- * 1. Ut actiones, seu operationes, sic & voluptates specie differunt. 40
2. Dignitas voluptatum æstimatur à dignitate actionum. Hæc autem pendet à dignitate facultatis & objecti. Ergo no-
 } bilior est voluptas mentis, quàm sensus: & in mente intellectus Theoretici, quàm Practici: & in intellectu
 } Theoretico nulla nobilior, major, purior, quàm quæ oritur à contemplatione objecti nobilissimi, quod est Deus.
 } Vicissim in sensibus purior voluptas oculorum & aurium, quàm odoratus: & odoratus, quàm gustus & ta-
 } ctus. Nam horum duum objecta crassissima sunt: unde & ipse voluptates valde crasse & impure, nobisq; ad-
 } eod cum brutis communes, & necessariae magis, quàm honestæ ac liberales, sic ut homo perfectionis suæ studiosus
 } eas fugiat potius ut nobiliorum actionum voluptatumq; impedimenta, quàm sectetur. 45
3. Veruntamen cum omnimoda harum voluptatum (quæ κατὰ τὸ σῶμα corporeæ appellantur) averfatio nec individuo, nec
 } speciei satis proficua sit: sapientissime providit opifex natura, ut etiam primum earum experimentum (quod
 } secus evenit in voluptatibus cæteris) dolor ex indigentia rei ad conservandum individuum aut speciem neces-
 } sariæ antecedar, quæ hominem excitet ad satisfaciendum etiam nature animalis, & admittendam eam volu-
 } ptatem, quàm ratio recta non tam ut rem jucundam, quàm utilem sive ad bonum nature animalis conse-
 } quendum, sive ad illud doloris privativi malum ritu medicine sanandum, appeti debere dicat. Aristote-
 } les talia ἡσυχίᾳ vocat κατὰ τὸν βέλους ἡδέα, per accidens jucunda, VII. Nic. ult. 50
4. Etsi operationi anime rationalis secundum virtutem nexu indigulso adheret voluptas animi: tamen summum Bo-
 } num hominis non in voluptate istâ comite vel pedissequâ, sed in ipsâ actione, principe scil. ac Dominâ, quæ
 } debet. Quæ autem summum Bonum ipsam voluptatē animi esse censuerunt, eâ re lapsi sunt ferè, quod discrimen
 } inter actionem & voluptatem (sunt enim harum nature copulatissimæ) pervidere non potuerunt. Quod ipsi
 } quovis Aristoteli VII. Nic. 12: & 13. evenisse dicas, ut opus fuerit δευτέρῳ Θεωρίῳ, quæ habemus X. 3. 45.
- VI. *Distin-* } vera } *rectè*
 } tio æquivoci. } } quam talem esse judicat sensus aut intellectus } *conformatus.* 60
 } Voluptas } } *prave*
 } (vel est) } apparens }

Sic sano stomacho edere panem; corrupto (ut mulieribus picâ laborantibus) edere cretam volupe est:

Sanæ menti notitiæ veræ; corruptæ sui errores jucundi sunt:

Rectè institutos actio secundum virtutem; depravatos exercitium vitiorum oblectat.

- I. *Modus considerandi*: Amicitia hominum } *habitualiter*, κατ' ἐξιν.
inter se potest considerari vel } *actualiter*, κατ' ἐνέργειαν. Et ita maxime h.l.
- II. *Definitio*: Amicitia est (1.) benevolentia (bene velle alicui dicimur, cum amamus eum primario non propter nos, aut bonum inde ad nos perveniens, qui amor est concupiscentiæ, sed propter ipsum, aut bonum, prout in ipso existit, & hunc vocant amorem amicitiae) (2.) mutua, (3.) non latens, [i.e. officiis declarata.] Implicat hæc Definitio tria amicitiae requisita.
1. ab Objecto, seu re amabili. Amicitia est vel } *Honestæ* } cum amo aliū (honestatem, quæ est in ipso,
} *Jucundæ* } primario pro- } voluptatem, quam } ab eo polli- 10
} *Utilis* } pter } commodum, quod } ceor mihi.
- * 1. Divisio hæc est generis analogi: ubi potius analogatum est amicitia honesta, quæ ipse quæ verâ benevolentia constet, cum ceteras duas non alius amor dirigat, quàm concupiscentiæ. Itaque hæc imperfecta sunt, & amicitia nomen tantum ex similitudine merentur; illa simpliciter talis ac perfecta, omnibusque numeris absoluta; quandoquidem eum voluptas quod & commodum, tametsi ab amante primario non intenduntur, ultro sequuntur tamen. 15
2. Sunt & alia perfectam inter & imperfectam amicitiam discrimina. Cum enim perfecta fundamentum sit virtus, inde fit, ut ipsa non nisi inter viros bonos locum habeat, siquidem uni cum multis intercedat: ad hæc per quam sit rara, tardè incipiens, sed constans, & quærelis vacans. Quorum omnium contraria in amicitia imperfectis deprehendas. 20
3. Differunt etiam inter se amicitiae imperfectæ. Nam jucunda similior est honesta, quàm utilis: magis item quærelis vacat, quia in eâ ex mutuo consensu statim fit ex æquatio voluptatis. Jucundam magis appetunt divites ac potentes, utilem egeni & imbecilles. Jucunda inter juvenes ferè; utilis inter senes coit: quæquam & senes libidinosos, & avaros juvenes reperias. 25
4. Quod si ergo in hoc genere alter lucrum, alter voluptatem ab altero capiet (ut sit e.g. in conjugio egeni juvenis cum vetula divite) talem amicitiam solemus vocare dissimilem. Nam similis est, ubi uterque, amicus idem bonorum genus appetit. Est autem amicitia dissimilis opportunior quærelis, quia facilius est lucrum lucro, aut voluptati voluptatem, quàm lucrum voluptati commensurare. Remedium tamen erit in pactis definitis. 30
5. Utilis amicitia vicissim subdividitur in moralem & legitimam: Hæc est, cum certo pacto definitur, quid & quantum pro accepto reddendum sit. Illa cum non definitur, sed hoc in accipientis æquitate relinquitur. Unde moralem amicitiam citius affligere possunt quærelæ: quod in re incertâ facilius sit discrepantia voluntatum. 35
2. A subjecto, seu Personis. Amicitia est vel (1.) } *Æqualis*, κατ' ἰσότητι, } quæ interce- } æqualibus e.g. duobus collegis
} *Inæqualis*, κατ' ὑπερβολήν, } dit personis } inæqualibus: e.g. imperanti
(2.) } *Politica* seu Civilis } quæ locum habet } Civili
} *Oeconomica*, seu do- } inter personas } domesticâ } copulatas.
} mestica } societate 35
1. Ubi & quatenus Jus, ibi & eatenus Amicitia locum habet. Ut ergo Jus primario intercedit personis æqualibus ac Civilibus, secundario inæqualibus & domesticis: sic & Amicitia. Unde dicas & has duas divisiones esse generis analogi, in quibus potiora analogata sint amicitia æqualis & civilis, (ad quam & hospitalem licebit referre.) Neque amicitia honesta ullibi perfectior est, quàm inter cives virtute æquales. Sed inæquales ac domesticas amicitias ferè utilitas conciliat, aut voluptas. Utiles certè indigentia facit mutua, quæ non est sine qualicumque inæqualitate ac dissimilitudine. 40
2. Æqualis & inæqualis Amicitia subdividi possunt pro diversitate rerum, quæ æqualitatem aut inæqualitatem in personis faciunt. Faciunt autem virtus, ætas, sexus, dignitas, divitiæ, genus vite &c. 45
3. Sic & civilis ac Domestica pro diversitate Rerum, & Societatum domesticarum.
4. In amicitia æquali permutatio officiorum instituitur juxta proportionem Arithmeticam; in inæquali juxta Geometricam, cujus ratio in eo posita est, ut persona inferior, quod in lucro non potest, reddat in honore. 50
5. Tametsi hominem & Ratio seu Voluntas, & Natura inclinat ad utrumque amicitia genus, civile ac domesticum, nec dubium, quin utrobique opus Rationis perfectius sit, quàm Naturæ; tamen domesticæ Amicitia Naturâ, Civiles Ratione magis constant. 55
- IV. *Mensura*, Φιλαντία seu Amor sui ipsius. Tum enim se quisque alteri verè ac bonâ fide amicum sciat, si eum illo amoris genere complectatur, quo per naturalem Φιλαντίαν se ipsum. Amat enim se quisque naturaliter amore non concupiscentiæ, sed amicitia. Itaque 1. bene vult sibi propter se. 2. benefacit sibi propter se. 3. libenter secum degit. 4. secum consentit. 5. bonis suis delectatur, malis dolet: quæ alias solent pro notis haberi veræ ac perfectæ amicitiae. 60
- * 1. Φιλαντία duplex est: Naturalis, quæ in omnibus hominibus, etiam pueris, eadem est: & Acquisita, quàm aliam habent probi, longè aliam improbi: Illi rectam, dum se animi potius, quàm ceteris bonis ornare student, sensumque rationi subjicientes pace internâ secum fruuntur; Hi perversam, dum contrario modo se habent. 65
2. Φιλαντία recta maxime digna est hoc nomine. Perversa odium potius hominis est versùs se ipsum.
3. Itaque Φιλαντία recta non tantum mensura est Amicitia vera cum aliis, sed & causa: cum è diverso Φιλαντία corrupta & vitiet illam mensura rationem, & dissidiorum potius ac bellorum fons sit.
1. Ut voluptate nullum post virtutem bonum est majus in bonis internis: sic Amicitia in externis (quæ quidem ab æqualibus ad nos proficisci possint.) 65
- V. *Theoremata*. 2. Amare præstantius est quàm amari.
3. Benefaciens magis amat eum cui benefacit, quàm ab illo amatur.
4. Amicorum usus in adversis utilior, in prosperis est honestior.

De Amicitia notetur

I. Homonymia. Politica sumitur	{	1.	{	latè apud Aristotelem pro totâ Philosophiâ Practicâ.	{	strictè apud recentiores pro parte	{	distinctâ ab Oeconomicâ.	{	Oeconomicam comprehendente. Et ita h.l.	{	ejus tantum posteriore	{	comparatus est non tantum doctrinâ, sed & experientia.	{	constat non modò parte prudentiæ βουλευτικῇ, aut δικαστικῇ, sed etiam νομοθετικῇ.	{	solâ doctrinâ, aut solâ experientiâ nititur.	{	solâ constat parte prudentiæ βουλευτικῇ, aut etiam δικαστικῇ.	{	10																														
																							2.	{	Imperfecto, qui vel	{	improbo, conscripto secundum doctrinam Machiavellistarum.	{	cundum doctrinam Monarchomacharum.	{	probo & à dictis duabus hæresibus Politicis abhorrente. Et tale speramus hoc nostrum fore.	{	15																			
																																		systematicè pro systemate	{	universali	{	particulari, in quo certâ alicujus Reip. non imaginariæ tamen, jus five publicum, five privatum explicatur.	{	20												
																																									{	20										
																																											{	25								
																																													{	30						
																																															{	35				
																																																	{	40		
																																																			{	45
{	55																																																			
		{	60																																																	
				{	65																																															
						{	70																																													
								{	75																																											
										{	80																																									
												{	85																																							
														{	90																																					
																{	95																																			
																		{	100																																	
{	105																																																			
		{	110																																																	
				{	115																																															
						{	120																																													
								{	125																																											
										{	130																																									
												{	135																																							
														{	140																																					
																{	145																																			
																		{	150																																	
{	155																																																			
		{	160																																																	
				{	165																																															
						{	170																																													
								{	175																																											
										{	180																																									
												{	185																																							
														{	190																																					
																{	195																																			
																		{	200																																	
{	205																																																			
		{	210																																																	
				{	215																																															
						{	220																																													
								{	225																																											
										{	230																																									
												{	235																																							
														{	240																																					
																{	245																																			
																		{	250																																	
{	255																																																			
		{	260																																																	
				{	265																																															
						{	270																																													
								{	275																																											
										{	280																																									
												{	285																																							
														{	290																																					
																{	295																																			
																		{	300																																	
{	305																																																			
		{	310																																																	
				{	315																																															
						{	320																																													
								{	325																																											
										{	330																																									
												{	335																																							
														{	340																																					
																{	345																																			
																		{	350																																	
{	355																																																			
		{	360																																																	
				{	365																																															
						{	370																																													
								{	375																																											
										{	380																																									
												{	385																																							
														{	390																																					
																{	395																																			
																		{	400																																	
{	405																																																			
		{	410																																																	
				{	415																																															
						{	420																																													
								{	425																																											
										{	430																																									
												{	435																																							
														{	440																																					
																{	445																																			
																		{	450																																	
{	455																																																			
		{	460																																																	
				{	465																																															
						{	470																																													
								{	475																																											
										{	480																																									
												{	485																																							
														{	490																																					
																{	495																																			
																		{	500																																	
{	505																																																			
		{	510																																																	
				{	515																																															
						{	520																																													
								{	525																																											
										{	530																																									
												{	535																																							
														{	540																																					
																{	545																																			
																		{	550																																	
{	555																																																			
		{	560																																																	
				{	565																																															
						{	570																																													
								{	575																																											
										{	580																																									
												{	585																																							
														{	590																																					
																{	595																																			
																		{	600																																	
{	605																																																			
		{	610																																																	
				{	615																																															
						{	620																																													
								{	625																																											
										{	630																																									
												{	635																																							
														{	640																																					
																{	645																																			
																		{	650																																	
{	655																																																			
		{	660																																																	
				{	665																																															
						{	670																																													
								{	675																																											
										{	680																																									
												{	685																																							
														{	690																																					
																{	695																																			
																		{	700																																	
{	705																																																			
		{	710																																																	
				{	715																																															
						{	720																																													
								{	725																																											
										{	730																																									
												{	735																																							
														{	740																																					
																{	745																																			
																		{	750																																	
{	755																																																			
		{	760																																																	
				{	765																																															
						{	770																																													
								{	775																																											
										{	780																																									
												{	785																																							
														{	790																																					
																{	795																																			
																		{	800																																	
{	805																																																			
		{	810																																																	
				{	815																																															
						{	820																																													
								{	825																																											
										{	830																																									
												{	835																																							
														{	840																																					
																{	845																																			
																		{	850																																	
{	855																																																			
		{	860																																																	
				{	865																																															
						{	870																																													
								{	875																																											
										{	880																																									
												{	885																																							
														{	890																																					
																{	895																																			
																		{	900																																	
{	905																																																			
		{	910																																																	
				{	915																																															
						{	920																																													
								{	925																																											
										{	930																																									
												{	935																																							
														{	940																																					
																{	945																																			
																		{	950																																	
{	955																																																			
		{	960																																																	
				{	965																																															
						{	970																																													
								{	975																																											
										{	980																																									
												{	985																																							
														{	990																																					
																{	995																																			
																		{	1000																																	
{	1005																																																			
		{	1010																																																	
				{	1015																																															
						{	1020																																													
								{	1025																																											
										{	1030																																									
												{	1035																																							
														{	1040																																					
																{	1045																																			
																		{	1050																																	
{	1055																																																			
		{	1060																																																	
				{	1065																																															
						{	1070																																													
								{	1075																																											
										{	1080																																									
												{	1085																																							
														{	1090																																					
																{	1095																																			
																		{	1100																																	
{	1105																																																			
		{	1110																																																	
				{	1115																																															
						{	1120																																													
								{	1125																																											
										{	1130																																									
												{	1135																																							
														{	1140																																					
																{	1145																																			
																		{	1150																																	
{	1155																																																			
		{	1160																																																	
				{	1165																																															
						{	1170																																													
								{	1175																																											
										{	1180																																									
												{	1185																																							
														{	1190																																					
																{	1195																																			
																		{	1200																																	
{	1205																																																			
		{	1210																																																	
				{	1215																																															
						{	1220																																													
								{	1225																																											
										{	1230																																									
												{	1235																																							
														{	1240																																					
																{	1245																																			
																		{	1250																																	
{	1255																																																			
		{	1260																																																	
				{	1265																																															
						{	1270																																													
								{	1275																																											
										{	1280																																									
												{	1285																																							
														{	1290																																					
																{	1295																																			
																		{	1300																																	
{	1305																																																			
		{	1310																																																	
				{	1315																																															
						{	1320																																													
								{	1325																																											
										{	1330																																									
												{	1335																																							
														{	1340																																					
																{	1345																																			
																		{	1350																																	
{	1355																																																			
		{	1360																																																	
				{	1365																																															
						{	1370																																													
								{	1375																																											
										{	1380																																									
												{	1385																																							
														{	1390																																					
																{	1395																																			
																		{	1400																																	
{	1405																																																			
		{	1410																																																	
				{	1415																																															
						{	1420																																													
								{	1425																																											
										{	1430																																									
												{	1435																																							
														{	1440																																					
																{	1445																																			
																		{	1450																																	
{	1455																																																			
		{	1460																																																	
				{	1465																																															
						{	1470																																													
								{	1475																																											
										{	1480																																									
												{	1485																																							
														{	1490																																					
																{	1495																																			
																		{	1500																																	
{	1505																																																			
		{	1510																																																	
				{	1515																																															
						{	1520																																													
								{	1525																																											
										{	1530																																									
												{	1535																																							
														{	1540																																					
																{	1545																																			
																		{	1550																																	
{	1555																																																			
		{	1560																																																	
				{	1565																																															
						{	1570																																													
								{	1575																																											
										{	1580																																									
												{	1585																																							
														{	1590																																					
																{	1595																																			
																		{	1600																																	
{	1605																																																			
		{	1610																																																	
				{	1615																																															
						{	1620																																													
								{	1625																																											
										{	1630																																									
												{	1635																																							
														{	1640																																					
																{	1645																																			
																		{	1650																																	
{	1655																																																			
		{	1660																																																	
				{	1665																																															
						{	1670																																													
								{	1675																																											
										{	1680																																									
												{	1685																																							
														{	1690																																					
																{	1695																																			
																		{	1700																																	
{	1705																																																			
		{	1710																																																	
				{	1715																																															
						{	1720																																													
								{	1725																																											
										{	1730																																									
												{	1735																																							
														{	1740																																					
																{	1745																																			
																		{	1750																																	
{	1755																																																			
		{	1760																																																	
				{	1765																																															
						{	1770																																													
								{	1775																																											
										{	1780																																									
												{	1785																																							
														{	1790																																					
																{	1795																																			
																		{	1800																																	
{	1805																																																			
		{	1810																																																	
				{	1815																																															
						{	1820																																													
								{	1825																																											
										{	1830																																									
												{	1835																																							
														{	1840																																					
																{	1845																																			
																		{	1850																																	
{	1855																																																			
		{	1860																																																	
				{	1865																																															
						{	1870																																													
								{	1875																																											
										{	1880																																									
												{	1885																																							
														{	1890																																					
																{	1895																																			
																		{	1900																																	
{	1905																																																			
		{	1910																																																	
				{	1915																																															
						{	1920																																													
								{	1925																																											
										{	1930																																									
												{	1935																																							
														{	1940																																					
																{	1945																																			
																		{	1950																																	
{	1955																																																			
		{	1960																																																	
				{	1965																																															
						{	1970																																													
								{	1975																																											
										{	1980																																									
												{	1985																																							
														{	1990																																					
																{	1995																																			
																		{	2000																																	
{	2005																																																			
		{	2010																																																	
				{	2015																																															
						{	2020																																													
								{	2025																																											
										{	2030																																									
												{	2035																																							
														{	2040																																					
																{	2045																																			
																		{	2050																																	
{	2055																																																			
		{	2060																																																	
				{	2065																																															
						{	2070																																													
								{	2075																																											
										{	2080																																									
												{	2085																																							
														{	2090																																					
																{	2095																																			
																		{	2100																																	
{	2105																																																			
		{	2110																																																	
				{	2115																																															
						{	2120																																													
								{	2125																																											
										{	2130																																									
												{	2135																																							
														{	2140																																					
																{	2145																																			
																		{	2150																																	
{	2155																																																			
		{	2160																																																	
				{	2165																																															
						{	2170																																													
								{	2175																																											
										{	2180																																									
												{	2185																																							
														{	2190																																					
																{	2195																																			
																		{	2200																																	
{	2205																																																			
		{	2210																																																	
				{	2215																																															
						{	2220																																													
								{	2225																																											
										{	2230																																									
												{	2235																																							
														{	2240																																					
																{	2245																																			
																		{	2250																																	
{	2255																																																			
		{	2260																																																	
				{	2265																																															
						{	2270																																													
								{	2275																																											
										{	2280																																									
												{	2285																																							
														{	2290																																					
																{	2295																																			
																		{	2300																																	
{	2305																																																			
		{	2310																																																	
				{	2315																																															

- I. *Descriptio*: Societas } est Status personarum confi- } unione seu ordine earum.
 II. *Oppositum*: Diffidium } stens in } unionis hujus dissolutione.
- *1. Quæ deinceps de Societate explicabuntur membra, Diffidio quod, mutatis mutandis applicari queunt.
 2. Si tali Diffidio Civitatis unius secum, aut plurium inter ipsas, unio diffuatur, famosâ quâdam notione Bellum, illud quidem Civile, hoc externum, vocamus. Posset aliquod bellum pro Synonymo diffidii haberi.
 3. Societas per se; Diffidium non nisi ex hypothefi bonum est.
- III. *Materia simplex*, nempe personæ humanæ, ex quibus quælibet Societas conflatur: v.g. Conjugalis ex marito & uxore; Herilis ex domino & servo; Civilis ex Civibus multis.
 *Hanc materiam simplices Societates habent solam. In compositis vero præterea reperitur materia complexa, seu composita, quæ est multitudo quædam Societatum præcedentium, siue solo numero, siue etiam specie diversarum.
- IV. *Forma*, quæ est Ordo personarum: { inæquales } instituitur juxta { dignitatem, ἀξία.
 isque si personæ sint { æquales } { numerum, ἀριθμὸν.
- V. *Causa efficiens*. Natura humana. Hæc enim ad omne societatis genus & aptum hominem, & proclivem fecit.
- *1. Dum Naturam dico, DEUM ejus auctorem non excludo, sed præsuppono in iis omnibus, quæ non ex vitio, sed bonitate naturæ procedunt.
 2. Neque excludo voluntatem hominis, quæ naturali ad quælibet societatem inclinationi obsecundans arbitrio suo uti potest in eligendâ personâ unâ pluribusve, quibus se socium addicat. Paternam societatem excipio, quæ intra naturæ terminos manens non eligit liberos sed accipit à natura.
 3. Quia vero per lapsum corrupta in nobis est natura: hinc sequitur
- VI. *Status duplex* { rectus seu naturalis, } perfectionem & virtutem:
 { aberrans seu legalis, } qui sequitur naturæ { imperfectionem aut vitium.
- *1. Status utrumque Aristoteles disertè considerat tum in Herili Societate, dum I. Polit. 3. & 4. inter servum quædam
 & ἰσχυρὸν distinguit: tum in Civili, ubi πραγματικὰ à rectis Rebus, passim secernit.
 2. Ne quis autem hanc distinctionem cum illâ Juris in Naturale & Legitimum Tab. XXV. confundat, notanda sunt sequentia: Status naturalis τὸ ἀπλῶς δικαίον rigorosè observat; Legalis aut negligit planè, aut rigorem istum admixtione τὸ κατὰ τὴν δικαίαν diluit, (τὸ ἀπλῶς δικαίον, ne quis erret, hoc loco illud est, quod præia personarum ex virtute; τὸ κατὰ τὴν, quod ex divitiis, numero, aut similibus primariò meretur.) Status Naturalis est sentia & intellectus; Legalis existentia & sensui accommodatus est. Ille idealis, perfectus, & qualem optes; hic possibilis, imperfectus, voto nunquam major, sæpe inferior. Ille invariabilis; hic variabilis. Mensura ille; hic mensuratum. Illius figuram Theoria delineat; Hunc Praxis ad illius similitudinem aliquam, (nam ex æquationem sperare materia vetat corruptio,) elaborat.
 3. Habet hæc similitudo pariter & dissimilitudo suos gradus. Unde fit, ut Status Legalis jam laudi, jam vituperio argumentum præbeat. Cum enim similitudo vincit, comparatè rectus; cum dissimilitudo, corruptus judicatur, salvis utrobique siue rectitudinis comparata siue corruptionis gradibus. Huc faciunt, quæ de gradibus virtutis & vitii, perfectione item absolutâ & comparatâ Tab. XXVII. differuimus. Ex hominum enim bonitate vel malitiâ pendet ipsarum societatem quantacumque rectitudo vel corruptio.
 4. Et quia Societatibus humanis, nihil exitius est diffidio, vitandi aut definiendi diffidii causâ multa non tolerantur modo, sed connivente quasi naturâ juris etiam cujusdam auctoritate & licentiâ muniuntur, quibus alias aut nullus erat futurus locus, aut non perinde illustris.
 5. Status Legalis seu aberrantis duo præcipuè videntur esse modi simplices. Aut enim materiæ, aut formæ ex parte aberratum est. Materiæ, si alia persona copulenter in Societatem, quàm quæ destinaverat natura; Formæ, si ordo personarum abeat à præscripto Naturæ.
 6. Definitiones Societatum exaudienda sunt juxta Statum Naturalem, nisi expressè restringantur ad Legalem.
- VII. *Divisio*. Societas } simplex siue minima, vocaturque } Conjugalis. Tab. seq.
 humana vel est } Societas domestica } Herilis. Tab. XXXV.
 { Paterna. Tab. XXXVI.
 { specie & numero } medio- } Domus. T. XXXVII.
 Composita immediate } solo numero } cris } Vicus. Tab. XXXIX.
 è Societatibus diversis } ——— } maxima, Civitas. Tab. XXXIX.
- *1. Societates domesticæ vocantur simplices, non quod omnem refugiant compositionem, (saltem enim componuntur ex personis unâ pluribus,) sed quia non componuntur ex aliis societatibus.
 2. Societatum compositarum nomina, Domus, Vicus, & Civitas non usurpantur hic pro continente seu loco, sed pro contento, id est, hominibus ipsis, & quidem in Societatem talem collectis.
 3. Civitas est societatum maxima non absolutè, (major enim est Societas ipsarum inter se civitatum, e.g. fœdere aut pace sibi nexarum,) sed comparatione societatum præcedentium.
- IX. *Differentia*. Singularum sex Societatum differentia specificæ, per quas scilicet una simplex ab aliis simplicibus, una composita ab aliis compositis distinguitur, partim petuntur à materiâ, seu subjecto, partim à fine. Et quoniam à fine pendet determinatio materiæ (saltem quoad conditiones certas,) methodi legibus convenientissimum fuerit, ut in finem singularum prius, quàm in materiam inquiramus.
- † Hobbiana de Cive Philosophia πέρων ψεύδεται hoc esse videtur, quod vir solertissimè alias ingenii Naturalis Status mensuram accepit à Legali, quod contra factum oportebat.

De Societatibus hominum naturalibus in genere notetur earum

TAB. XXXIV.

De Societate Nuptiali.

- I. *Synonymia*. Vocatur & Societas *Conjugalis*, *Maritalis*, *Matrimonialis*. Græcè *κοινωνία γαμική*.
- II. *Definitio*. Societas Conjugalis est Societas naturalis simplex mariti & uxoris, procreandæ sobolis, & in negotio domestico auxilii gratiâ.
- III. *Finis* { *primarius*, procreatio sobolis, seu conservatio speciei humanæ in statu *Physico*.
secundarius, auxilium in curatione domesticâ, in educandis scil. *liberis*, regendo famulatio, & administrandâ *re familiari*.
- IV. *Materia simplex*, Maritus & Uxor, ille mas, hæc fœmina, uterq; ad conjugium habiles. Sexuum discrimen in personis hujus Societatis esse oportere, probatur firmissimè à fine *primario*, quia sine utriusq; sexûs conjunctione propagari genus humanum non potest; quodammodo & à *secundario*, quia in curatione domesticâ suæ utriq; sexui à naturâ partes sunt assignatæ, ut nempe in educandâ sobole vir præcipuè subeat curâ *animi*, fœmina *corporis*; ille *servos*, hæc *ancillas* regat; ille *foris acquirendo* (est enim naturâ audacior,) hæc *domi rem custodiendo* (est enim subtimida) magis officium suum impleat.
- V. *Forma seu ordo personarum*. Est quidem uxor marito causa socia: veruntamen tum ob dignitatem animi & corporis, tum ob operis præstantiâ, vir naturâ magis imperat, quàm fœmina, imò vir etiam fœminæ, tanquam principio passivo activum, imperat.
- VI. *Status Legalis seu aberrans ex parte* { *materia*, ut si conjugium sive utrinque, sive alterâ ex parte ineatur ætate effectâ.
formæ, ut si uxor ob divitias imperium sibi in maritum sumat.

TAB. XXXV.

De Societate Herili.

- I. *Synonymia*. Vocatur Græcè *κοινωνία δεσποτική*, id est Societas *Dominica*. (cessariarum gratiâ.
- II. *Definitio*. Societas Herilis est Societas naturalis simplex Domini & servi, rerum ad vitam ne-
- III. *Finis*, conservatio *individui* in statu *Oeconomico*, quæ consistit in parandis rebus ad vitam tuendam necessariis. Eas Aristoteles I. Polit. i. *οικονομίας* vocat.
- IV. *Materia simplex*, Dominus & Servus. Ad rem enim acquirendam ex dignitate naturæ est ut concurrant duæ personæ, quarum una sit causa *principalis*, altera *instrumentalis*. In principali requiritur vis *ingenii prudentis* potius, quàm corporis robusti; in instrumentali contra *corpus laboribus aptum*, animi vis non major, quàm quæ alienæ prudentiæ dicta possit capessere, quasiq; ex alio, quod pariat, concipere, sicut in procreatione sobolis fœmina concipit è viro. Talis qui est, eum Aristoteles naturâ servum appellat, definitq; *instrumentum animatum, activum, separatum, rationis particeps, quod secundum naturam non suum ipsius, sed totum est alterius*, id est, Domini naturâ talis.
- V. *Forma seu ordo personarum*. Dominus, quia est causa principalis, imperat; Servus, quia instrumentum, paret. Quærit autem in hoc herili imperio Dominus utilitatem suam.
- * Quæ de Domino & Servo diximus, eadem suo modo & ad Heram atq; Ancillam pertinebunt.
- VI. *Status legalis seu aberrans ex parte* { *materia*: ut si Dominus pariter & servus servili sint ingenio, quemadmodum apud barbaros.
formæ, ut sæpè fit in servitute *legali*, puta, si herilis homo ingenii bello captus hebetis *judicii* Domino servire adigitur.
- * 1. Nulla Societas domestica magis ad legalem statum deducta est in praxi, quàm herilis: idq; factum ob evitandas lites, quæ tum de ingeniis herilibus & servilibus, tum de dominis rerum suboriri poterant.
2. Servitutem naturalem dari affirmat Aristoteles, 7 Cti negant. Respexit ille ad statum naturalem, hi ad Legalem. Est ergo tantum apparens contradictio.

TAB. XXXVI.

De Societate Paternâ.

- I. *Synonymia*. Vocatur & Societas *Patria*. Græcè *κοινωνία πατρική*. (Liberorum gratiâ.
- II. *Definitio*. Societas paterna est Societas naturalis simplex parentum & liberorum, educationis
- III. *Finis*. Educatio sobolis: quæ est ejus à primâ infantia ad maturitatem tum corporis tum animi conveniens perductio.
- * Hinc patet, in liberis, quod ad statum naturæ attinet, duo tantum tempora distinguenda esse: unum, ab infantia ad annos maturitatis; alterum ab his annis per reliquum vite spacium. Ac durat quidem per omnem ætatem debitum filialis observantiæ: sed cum maturitatem parentum beneficio adepti sunt Liberi, causa non est, quin, egressi domo simul, & huc restrictâ societate paternâ, ipsi per se familiam novam auspicentur.
- IV. *Materia simplex*: parentes & liberi. Ut enim pomum naturaliter non alibi maturescit, quàm in eadem, è qua effloruit, arbore: sic ad infantum educationem nemo naturaliter nec aptior est, nec obligatior, quàm ejus parentes.
- * Servatur hæc Societas etiam altero parente mortuo (absente) inter parentem superstitem (presentem) & sobolem.
- V. *Forma seu ordo personarum*. Parentes, quia maturæ sunt ætatis, imperant. Liberi, quia per ætatem nullo aut infirmo judicio, parent. Major tamen eorum versùs patrem, quàm matrem, obligatio est parendi.
- VI. *Status legalis seu aberrans ex parte* { *materia* deprehenditur in adoptionibus.
formæ ostenditur in nimia parentum indulgentiâ, qua fit, ut nec penes ipsos imperium, nec penes liberos obsequium esse videatur. Item in nimia parentum severitate, si liberis utantur ut servis legalibus.

- I. *Synonymia*. Vocatur & *Familia*. Græcè *οἶκος* vel *οἰκία*.
- II. *Homonymia*. *latè*, pro complexione omnium personarum in domo, five sint *causæ*, five *effectus*. Et sic familiæ partes sunt etiam Liberi.
- Domus seu Familia sumitur *strictè*, pro complexione tantum earum personarum in domo, quæ sunt *causæ*. Et sic liberi (quoniam quæ tales, non causæ sunt, sed effectus; non coope- rantur Patrifamilias ad finem, sed sunt finis ipse matrimonii juxta & pa- trimonii) excluduntur. Hæc significatio præcipue est hujus loci.
- * 1. Hic secernuntur pueri ab adultis, effectus à causis, ut paulatim elimetur hominum varietas ad ci- vitatem. Quæ adultorum est propriè, non puerorum, causarum Beatitudinis & sufficientiæ, non effectuum. Interim à spe Beatitudinis pueri non excluduntur.
2. *Ita* Familiæ vocabulum, ut patet è titulo de V.S. multis usurpant modis. Quorum nullus accu- ratè quadrat intentioni huic Philosophicæ. Cavendum ergo, ne cum Bodino hoc argumentum è *Itorum* stilo judicemus.
- III. *Definitio*. Domus est societas naturalis prima (id est, *immediatè composita*) è societate nuptia- li & herili, usus quotidiani gratiâ.
- IV. *Finis*. Usus quotidianus. Habet enim Paterfamilias quotidiè quod domi curatum velit.
- V. *Materia*. *complexa*: Societas Nuptialis & Herilis conjunctæ, quarum illa Patrifam. cum uxo- re, hæc cum servo intercedit. Probatum à fine dicto: quem Paterfam. obtinet mediantibus personis, sibi per modum causarum adjunctis, uxore nem- pe, & servo.
- simplex*: Personæ societatem nuptialem & herilem ingredientibus, quæ sunt Pater- familias, Uxor, Servus. Unde patet, has tres personas minimum constituen- dæ familiæ sufficere. Vocantur autem, quatenus in Domum collectæ sunt, *Domestici*. Quæ vox etiam suo modo ad Liberos extendi potest.
- VI. *Forma, seu Ordo Personarum*: Similis est *Monarchiæ*. Unus enim Paterfamilias imperat; re- liqui domestici subsunt: magis tamen servus, (cujus conditionem ob intellectus im- becillitatem sequuntur hic & Liberi,) quàm Uxor. Quia Uxor est causa Patrifam. certo modo *coordinata*, servus tantum *subordinata*. Itaque & illa quadantenus particeps est imperii domestici. Conf. Tab. XXV. memb. 4.
- * 1. Personæ domesticas Libertas præcipue & Servitus distinguit. Ac Servitus quidem haud dubiè servorum est. Ceteri Libertate gaudent aliquâ. Sed maximâ Paterfamilias; mediocri. Materfamilias; minimâ (ob aetatem) Filiusfamilias. Ea propter solius Patrifam. Libertas ab- soluta est; Uxoris verò & Filii cum aliquâ servitutis imagine permixta.
2. Patrifamilias absolutam tribuo Libertatem. Talem enim hic animo complector, qualem Natura postulat, ingenio scilicet sic pollentem, ut & domesticos suos subditos rectè gubernare, & rem fami- liarem utiliter tractare queat. Quæ virtus omnino digna est Libertate, quanta in domo cogitari potest maxima. Quæ absolvitur partim potestate in personas (in uxorem conjugali, in Ser- vum Herili, in Filium Paternâ,) partim Dominio rerum domesticarum. Unus quippe Pater- fam. Uxori maritus, Filio Pater, Servo & Opibus Dominus est.
3. Imò & egressa domo hæc libertas completitur potestatem seu jus cum aliis Patribusfam. contra- hendi affinitatem, paciscendi, emendi, vendendi, &c.
4. Hæc ergo Libertas domestica summa est potestas, sed in domo, non in civitate. Summa in Civitate potestas, ut suo loco videbimus, Majestas vocatur, potest & etiam appellari Libertas Civilis, ut ab hac scilicet Libertate domesticâ, quæ & personalem nuncupant quidam, distingvatur.
5. Potest autem Libertas omnis, perinde ut servitus, non modò juxta statum naturalem, sed & legalem expendi.
- VII. *Status legalis, seu aberrans*. Colligi potest è Tabulis præcedentibus. Juvat tamen hic ponere exemplum peculiare aberrationis ex parte formæ: si scilicet ob imbecillitatem Patrifam. per- sonæ domesticæ omnes relinquantur plenæ libertati seu licentiæ, quod velint, agendi.

- I. *Synonymia*. Vocatur & *Vicinia*, *Vicinitas*, *Pagus*. Græcè *κοινον*.
- II. *Definitio*. Vicus est Societas naturalis prima (i.e. *immediatè composita*) è pluribus familiis, usus non quotidiani gratiâ.
- III. *Finis*. Usus non quotidianus. Evenit enim, licet non quotidiè, ut Patrifam. sepes erigenda, fur, aut lupo arcendus sit; & si qui sunt casus similes, quibus procurandis ipse cum fa- milia solus non sufficit.
- Vici no- tetur
- IV. *Materia*. *complexa*: Familiæ plures, numero indefinito, quantus ad istos usus sufficit.
- simplex*: Personæ familiarum plurium: Quæ quatenus collectæ sunt in vicum, vo- cantur *Vicini*.
- V. *Divisio*. Vicus *primæ* formæ, constans *cognatis*, quarum unius reliquæ omnes sunt coloniæ. est vel *secundæ* ex familiis *matrice familiâ destitutis*, aut planè non cognatis.
- VI. *Forma seu Ordo Personarum in Vico* *primæ formæ similis* *Monarchiæ*, quia *habet familiam matri- cem.* *secundæ formæ dissimilis* *non habet*
- VII. *Status legalis seu aberrans ex parte* *materia*: ut si viciniam faciant fullones cum carbonariis. *forma*: ut si in pago primæ formæ familiæ matrici debitum obsequium de- negent ceteræ.

I. *Synonymia*. Vocatur græcè πόλις, latinè interdum *Respublica* per synecdochen formæ pro formato.

* Urbs & opidum *synonyma civitatis sunt tantum cum locus continens significatur. Quam significationem jam supra Tab. XXXIII. membr. 5. annot. 2. exclusimus.*

II. *Homonymia*. Civitas *partialiter*, pro parte tantum integrali Societatis civilis perfectæ, opido uno comprehensâ, qualis est e.g. Civitas Lipsiensis.
sumitur interdum *totaliter*, pro totâ Societate civili perfectâ, multis sæpè opidis comprehensâ. Et ita h.l.

III. *Definitio*: Civitas est societas naturalis immediatè composita è pluribus vicis, omnis sufficientiâ, ipsiusque adeò Beatitudinis gratiâ. *Brevius*: Civitas est Societas naturalis omnium perfectissima.

IV. *Efficiens*, Natura. Homo est animal naturâ civile, h.e. vi suæ naturæ 1. appetens Societatis civilis, eiq; 2. per naturam destinatum atq; aptum. *Probatum prius à fine*: Homo naturaliter appetit Beatitudinem, E. & illam Societatem, cujus Beatitudo finis est. *Posteriùs à materiâ*: Homo naturaliter aptus est ad Societatem domesticam, E. & ad Societates reliquas, & maximam inprimis, quæ præcedentium Societatum ultimum quasi incrementum est.

* 1. Naturam hominis hîc intellige, quâ parte illa est. Quatenus enim depravata, non mirum, si in bellum, h.e. civilis Societatis internecionem, proclivem deprehendimus.

2. Ad hanc depravationem etiam referre licet (ad Naturam certè, prout ea distingui solet à Ratione,) quod VIII. Nic. 12. scribitur, hominem naturâ esse συνδυαστικόν magis, quàm πολιτικόν, id est, nuptialis Societatis appetentior, quàm civilis. Nempe corrupta indoli major est libidinis cura, quàm veræ Beatitudinis.

3. Rursus ad laudem nostram pertinet, quod omni ape, omniqve animali congregabili civilior esse natura nostra prædicatur I. Polit. 2. nimirum, quia linguam nobis dedit, non jucundi tantum & molesti, sed commodi & damni, quodq; maximum hîc est, honestorum ac turpium interpretem.

V. *Finis* *ultimus*, Εὐδαιμονία, i.e. vera Beatitudo civilis, nō uni homini, sed toti populo insinuanda. *subordinatus*, αὐτάρεσια, id est, bonorum ac præsidiorum externorum sufficientia: ut scil. paulò elegantius, quàm in pago vivamus, nec furunculum modò nocturnum, sed & validam latronum manum arcere queamus.

* 1. Fines isti nondum obtinentur à pago. Non prior, quia ut vicinus vicinum ex viro malo bonum reddat, nullâ vici, quâ talis, conventionem comprehenditur. Non posterior, ob unius pagi nondum justam πολιαν. E. natura ipsa perfectiorem adhuc societatem desiderat. Et hæc est Civitas.

2. Et quia rebus humanis Beatitudine civili præstantior finis ac superior cogitari non potest: ideò Civitas Societatum omnium est perfectissima.

Complexa, Vici plures numero indefinito, quantus ad dictos fines sufficiat.

* Plures familie, quàm pro uno vico, requiruntur, ad priorem finem, quia sine justâ multitudine nec magistratus varii, (quos inprimis decet esse prudentes & eruditos, nam & juvenutis formatores referendi huc sunt,) commodè haberi, nec legibus vis coactiva firmiter conciliari potest: ad posteriorem, quia præter agricolas, qui pago utcunq; sufficiunt, oportet esse Mercatores, opifices, milites.

VI. *Materia*.

Simplex, ipsi Patresfamilias, qui quatenus collecti sunt in Civitatem, vocantur Cives. Estqve adeò civis pars civitatis simplicissima.

* 1. Cívem hîc intellige non secundum quid, sed simpliciter ita dictum. Cujus requisita è V. Nic. 6. colligi duo possunt: unum, ut sit persona libera (non enim è liberis & servis simul, ut domus, sed è solis liberis tanquam partibus, ut ita loquar, vitalibus, componitur civitas:) alterum, ut se ceteris præbeat socium ad justam αὐτάρεσιαν & consequenter Beatitudinem civilem.

2. Prior conditio excellenter inest patrifamilias. Igitur à partium civitatis simpliciter dictarum censu submoventur hîc foeminae & servi, sicut è partium familie simpliciter dictarum censu jam Tab. XXXVII. membr. 2. annot. 1. submohebamus pueros.

3. Posterioris autem conditionis defectu submoventur Peregrini & Incolæ (nudi) h.e. liberi homines, qui in civitate degunt quidem, aut in eâ familiam alunt etiam, sed cum veris ejus membris ad communem Beatitudinem aut αὐτάρεσιαν non plene conspirant.

4. Possunt interim matresfamilias, peregrini & incolæ appellari cives secundum quid, si non aliam ob causam, saltem libertatis, quam habent, contemplatione.

5. Simpliciter dictus civis definitur persona, quæ cum ceteris in civitate communem habet consultandi, iudicandi potestatem, III. Pol. 1. Ubi neminem offendat, quod hîc solius popularis Reip. civis definitus esse videtur. Est enim Cívís, cum in Monarchicum, Oligarchicum, & Democraticum dividitur analogum genus, cujus in statu naturali potissimum analogatum est Cívís Democraticus.

6. Affectio Civium est dignitas Civilis, de qua Tab. seq. XL.

7. Divisiones autem Civium exhibebit Tab. XLI.

VII. *Forma seu ordo personarum* in hac Societate, vocatur *Respublica*, de quâ Tab. XLII.

VIII. *Status legalis seu aberrans ex parte* *materia*, ut si è meris servis, quemadmodum apud barbaras nationes, civitas congregetur.
forma intelligetur è doctrinâ de Rebusp. aberrantibus seu corruptis.

I. *Synonymia*. Vocatur ab Aristotele ἀξία, subaudi πολιτική. Grotii stilo diceret aptitudinē civile.

II. *Definitio*: Dignitas Civilis est mensura, juxta quam cives in jure magistratūs adeundi æquales inter se, vel inæquales æstimantur.

III. *Objectum*, seu *Terminus* (possis & *Effectum* appellare) est Magistratus. Cujus

1. *Homonymia*. Magistratus { concreti pro personā habente imperium.
sumitur per modum } abstracti pro imperio ipso. Ita sumemus hoc loco.

* Quale vero sit hoc imperium, sequentia dabunt. Ubi securus est Peripateticus de acceptione horum vocabulorum in Imperio olim Romano, aut apud Grecos.

2. *Synonymia*. Vocatur & Imperium, Honor, Curatio. Græcè δέχνη, τιμή, Ὀπμιέλεια.

* Latius tamen interdum τῆς τιμῆς, & magis insuper τῆς Ὀπμιελείας vocabulum patet.

3. *Distinctio vocis*. Magistratus { Domesticum } Maritale.
seu Imperium est vel { Civile, δέχνη πολιτική. Et hoc est hujus loci.

4. *Definitio*: Et definitur III. Pol. 3. imperium in homines similes genere (sen sexu, hinc distinguitur à maritali,) & liberos (hinc ab herili.)

* Alia Definitio, sed ab enumeratione exercitiorum magistralium & in concreto, habetur IV. Pol. 15. Magistratūs sunt, quibus & consultandi de quibusdam, & judicandi, & præcipiendi, atq; hoc quidem maximè, collata est facultas.

5. *Divisiones*: sunt variae: præcipuæ verò tres. Dividitur enim Magistratus

(1) à gradibus in { supremum seu summum: δέχνην κυρίαν πάντων. Hæc est ipsa Majestas. De quā suo loco
subordinatum seu inferiorem.

(2) ab exercitiis in { præcipientem } Ὀπμιτικήν:
{ consultantem } δέχνην { βουλευτικήν:
{ judicantem } κριτικήν.

* 1. Ex his generibus Præcipiens κατ' ἰξοχὴν vocatur magistratus, (confer definitionem ab exercitiis) Unde juxta hunc sensum tres Reip. partes esse dicuntur: Senatus (τὸ βουλευόμενον,) Magistratus (αἱ ἀρχαί,) & Judicia (τὸ δικάζον.)

2. *Distinctio* etiam gratiā consultantes & judicantes dicuntur fungi magistratu indefinito, (ἀρχὴ ἀορίστων) præcipientes verò definito (ἀρχὴ ὁρισμένη.)

3. *Definiti magistratūs* ab objecto subdividi possunt in varia genera, quæa licebit à IV. Polit. 15. & VI. 8. petere. Hic illud tantum monere opera pretium est, alios eorum artis & experientia plurimum (ut bellicos,) alios parum aut prope nihil postulare.

(3) à finibus civitatis, in { Sufficiantiam & esse
eum qui facit ad } Beatitudinem & bene esse } Civitatis.

* 1. Per quam similis huic est distinctio VI. Pol. 8. in ἀρχὰς ἀναγκάσιες, magistratūs necessarios, & τὰς πρὸς ἰσοτάξιν καὶ κόσμον, qui ad bonitatem ordinis & ornatum conferunt. Quò posteriori genere comprehendit etiam Philosophus curam ludorum, atq; adeo oblectationis honestæ.

2. Non autem dubium est, quin ad Beatitudinem Civilem vel imprimis faciant Magistratūs Scholastici.

3. *Eternæ* verò Beatitudinis procuratio ad personas sacras, seu (ut in Christianis Rebusp. vocamus) Ecclesiasticas pertinet. Quia verò seculare Regimen ab Ecclesiastico decet esse distinctum: ideo Aristoteles ipse IV. Polit. 15. sacerdotalem ordinem diserte à Magistratibus Civilibus fecernit.

6. *Modus acquirendi*, { Electionem } quā determinatio personæ voluntati humanæ
duplex, per { Sortitionem } eximitur.

* 1. Acquiritur etiam Imperium Jure Belli. Sed hic eos tantum modos exhibeo, qui non sunt violenti.

2. Ad sortitionem reducenda quoq; est successio, quæ fit jure natalium, seu sorte nascendi.

3. Si determinantium civium justitiam cum determinandorum modestiā conjunctam præsupponas, aptior est Electio; sin contra horum ambitionem, illorum injustitiam aut ignorantiam, Sortitio. Atq; his nominibus Statui naturali Electio, Legali sortitio accommodatior est.

4. Facit tamen etiam locum ut Electioni inæqualitas, sic Sortitioni æqualitas civium.

5. Electio ex parte tū eligentium tū eligendorum dividitur in liberam & restrictam.

6. Si multitudinem prius restringat Electio, (Sors) ultimò determinandam sorte, (Electione,) modus uterq; misceri dicitur.

7. *Modus administrandi* duplex, { ex } legibus præscriptis, ut valeat in Rep. { restricta.
{ sine } voluntas imperantium { sibi relicta.

* Hi duo modi in Statu naturali (ubi voluntas imperantium paria semper cum lege facit) in unum coeunt; distincti sunt tantum in legali, ubi hominem sibi relinquire summi res periculi habetur. Itaq; hic prior modus, in Monarchiā præsertim, antefertur posteriori: quæ alias Remp. extremè corruptam arguit.

IV. *Divisio*. Dignitas civilis aut attenditur Reip. { Naturali, & est
Statu { Legalis, estq; vicissim vel
{ Eminens, magistratum
{ Communis, personalis Libertas, & c.

* Harum 4. Dignitatum uberiorem explanationem quære Tab. seq. sub membr. 1.

1. In Statu Naturali cives ex virtute alibi æquales, alibi inæquales cogitari possunt.

V. *Theorema* 2. In Statu Legali ubique cives æquales facit Libertas personalis; inæquales Divitiæ & Nobilitas.

3. Æqualibus
4. Inæqualibus } in dignitate tribuenda sunt { æqualia
{ inæqualia } in honore.

I. à dignitate { Optimates, ὀψιμαχῆς, } sub quib9 { Virtute præditi. { Divites. { Nobiles, ὀψιγενῆς.
Civili in { Plebejos, δῆμον, } sunt : 1. { — carentes. { 2. { Pauperes { 3. { Ignobiles. ἀγενεῖς.

- *1. Libertas personalis quoniam in omni Statu affectio Civium est unita, non præbet fundamentum eos dividendi, ut Dignitates ceteræ, Virtus, Divitiæ, Nobilitas, quæ sunt affectiones disjunctæ.
2. Intelligitur autem hic VIRTUTIS nomine Prudentia Civilis, h. e. habitus Magistratum aliquem civilem rectè gerendi: potestq; iisdem modis dividi, quibus Tab. præcedente divisus est Magistratus. Primò enim ad summum Magistratum apta erit Civilis Prudentia perfecta & absoluta; ad inferiorem verò Prudentia certi tantum generis; ac ad bellicum bellica, ad literarium literaria, id est, Eruditio, quam παιδείαν vocare in Politicis amat Aristoteles. Secundò alteri Magistratûs divisioni inserviet quodammodo divisio Prudentiæ à Tab. XXIX, in νομοθετικὴν, βαλευτικὴν & δικαστικὴν: nisi quòd non à quolibet præcipiente Magistratu, sed ab eo tantum, qui summum tenet imperium, flagitatur Prudentia νομοθετικὴ, cum hæc videatur ejus, quam modò absolutam diximus, esse pars præcipua. Substituatur ergò vox Prudentiæ δικαστικῆς. Et hanc tantò minutiorē esse sufficit, quanto minus experientiæ ad munus aliquod exigitur. Tertiò alterius generis Prudentiæ ad ἀντιρρητικὴν, alterius ad ὁδοιπορικὴν adjuvandam opus est.
3. Ad DIVITIAS quod attinet, partes earum I. Rhet. 5. recensentur, nummi, amplitudo regionis, agrorum possessio, supellex, pecora, mancipia.
4. Ad Virtutem & Divitias revocari etiam possunt Beneficentia & Potentia [ἐλεησίν, καὶ δύναμις,] V. Polit. 10. Dignitatibus civilibus annumerata. Ut enim possis benefacere, Divitiæ præstant; Virtus, ut etiam velis.
5. Quòd si ergò Beneficiorum aut potentiæ contemplatione deferatur alicui imperium, placeatq; ut idem in familiam transeat, & hereditarium fiat, NOBILITAS nascitur, quam generis vocamus: eaq; duplex. Quam enim Beneficia pepererunt, ex Virtute; quam Potentia, è Divitiis magis esse censetur. His duobus Nobilitatis generibus tertium, si placet, adjice, ex utroque simplici compositum. Quamquam autem omnis ex Nobilitate dignitas ad legalem pertinet statum, quia non necessariam habet cum virtute propriam connexionem: naturali tamen vicinior est, cujus origo penes virtutem, quam cujus penes divitias stetit.
6. Enim verò ex omnibus dignitatibus Civilibus Virtus propria juxta præscriptum Justitiæ distributivæ ἀπλῶς meretur Imperium Civile; reliqua κατὰ τι. Illa enim Beatitudinem Civitati per se conciliat; hæc cooperantur tantum, aut rationem habent causa sine quâ non, vel ornamentum, magisq; secundarium civitatis sinem, quam primarium attingunt. Itaq; virtutem in Naturali; Divitias, Nobilitatem, Libertatem in Legali statu attendi diximus. Licetq; adeò virtute præditos simpliciter Optimates vocare; Divites ac Nobiles Optimates. secundum quid.
7. Optimates voco, quos Aristoteles græcè γυναικῆς. Nobilitatis enim vocabulum Tab. præcedente jam occuparunt οἱ εὐνοῖαι. Ac servabo has notiones, vitandæ ambiguitatis causâ, in posterum quoq;.
8. Jam ut secundum quid Optimatibus hoc vitii solet adhaerere, ut se simpliciter superiores seu inæquales esse falsò existiment: ita Plebejis, ut (ob Libertatem personalem, & proportionem arithmeticâ,) ceteris simpliciter pares seu æquales perperam sibi videantur. Atq; illis ferè honorum; his rei familiaris major appetentia est. Et quoniam simpliciter Optimates amore virtutis malunt jure suo, quòd optimū habent, cedere, quam dissidiis Remp. lacerare: inde fit, ut his quiescentibus omne de Imperio certamen intra factiones hinc Divitum, inde Pauperum, vertatur.
9. Opponunt ergò in hoc Legali Statu Divites & Nobiles factioni adversæ Eminentiam suam, & ob hanc inæqualitatem sibi solis imperium deberi disputant. Enim verò Divites hoc ipso, quia divites & latè agrorum domini sunt, non modò plus contribunt ad ἀντιρρητικὴν, sed & in majorem veniunt opinionem amoris in Remp. & Justitiæ, siquidem & ipsorum magis interest servari Remp. & causâ, cur aliis suum eripiant, abest. Est & Nobilium prætextus speciosus. Sive enim hanc dignitatem illis Divitiæ Majorum conciliarunt, æquum videtur, ut jus semel prædiis alligatum ad prædiorum quoq; transeat hæredes, sive Virtus eorum ac Beneficentia, filiis etiam Parentum merita imputare jubet Gratiitudo. Accedit, quòd & proborum filios verosimile est probâ indole natos esse, & opulentorum ad optima quoq; felicius à teneris educari potuisse.
10. Diversâ è parte Pauperum Ignobiliumq; causam communis orat Libertas, & æqualitatis jactatione Divitibus & Nobilibus æquiparare ipsos fas esse contendit. Etenim, ut curam salutis publicæ, sic imperium civibus universis commune esse debere: illud imprimis, quòd deliberando constet atq; judicando: plus oculos videre, quam oculum: nec omnibus modis inferiores esse, quib; sint numero certè superiores: nam & salutem publicam è plurium potius, quam pauciorum commodis æstimandam videri.
11. Quemadmodum igitur, si Divitiis & Nobilitate civilis mensuretur dignitas, ad Optimates in his generibus pervenire imperium necesse est: ita vicissim si mensura loco substituatur Libertas personalis, quoniam ea cives omnes inter se æquat, nec tamen per se efficit, ut simpliciter sint pares: jus tandem à dignitate ad numerum, à Geometricâ proportionem ad Arithmeticam, à qualitate civium ad quantitatem & multitudinem, quòd, inde sequitur, à melioribus ad deteriores, (horum enim seges ubiq; major,) hoc est, ab Optimatibus ad Plebejos deduci contingit.
12. Ab his emulationibus minus est periculi in ea civitate, in quâ hinc Optimates, illinc Plebeji numero vincuntur à tertio quodam & interjecto civium genere, quòd opulentia, & nobilitate sit mediocre. Μέγεθος vocat Aristoteles.

Dividun- tur Cives

II. ab

II. ab effectu dignitatis civilis in	{	Imperantes, seu Magistratum, (voce per	Summum.	
		modum concreti acceptâ)	Subordinatum.	
		* Subordinati magistratûs sunt simul comparatè subdiri.		
		Parentes seu subditos, absolute dictos, omni imperio carentes.		
		* 1. Imperantes vocantur & persone publicæ, subditi privatæ.		
		2. Penes imperantes est Libertas Civilis, (cujus quidem exercitium ad subordinatos, possessio ipsa ad summos Magistratûs pervenit;) penes subditos vero Servitus Civilis: manente interim penes utrosque libertate personali.		
		3. Supremi magistratûs imperium ad alios subditorum mediatè, ad alios immediatè extenditur.		
		4. Magistratûs alii perpetui sunt, alii temporarii seu ambulatorii. In ambulatoriis fit, ut eadem persona per vices nunc imperet, nunc pareat.		
		Plura de Imperantibus & subditis ultro intelligentur è Tractatu de Majestate.		
III. à formis Rerump.		in cives Reip. vel rectæ, vel aberrantis, & sic deinceps. Quod ipsum quoque ultro intelligitur è Rerump. divisionibus. Quot enim modis Resp. totidem & Civis dividi potest.		
		* In Rep. rectâ idem est civis bonus & vir bonus, in absolute perfectâ perfectus absolute.		
IV. à relatione ad totam Civitatem.		Quæ, quia similis est animali, dividi potest in		
partes	{	formales, quæ Remp. administrant	inter cives	{ in Templo, Sacerdotes.
				{ Senatores.
		materiales. Et hæ rursus subdividuntur ex variis vivendi generibus in	in foro	{ Magistratûs (strictè dicti:)
				{ Judices.
			adversus hostem, Milites.	
		Opifices, Mercatores, Mercenarios, & qui sunt his cognati.		
		* 1. Aristoteles in optimâ suâ Rep. Cives simpliciter dictos quærit tantum in parte civitatis formali, iusq. omnia Reip. munera permittit, sed ætate dispari, militarem videlicet administrationem Juvenibus, Viris forensem, senibus sacram.		
		2. Ex generibus vivendi non cives tantum sed certo modo populi ipsi dividi possunt. Alibi scil. maxima pars populi vivit ex agriculturâ, alibi ex opificiis, & ita porro. Quoniam autem & hæ populorum divisio conducit ad intelligenda suis locis Rerump. quædam discrimina: juvabit eam huic loco, à quo non planè aliena est, attexere:		
Populi pars maxima aut vivit artibus	{	Pacis, ad- eoq; con- stat præci- puè ex	{	Agricolis. Quibus affine est Pastoritium vitæ genus. 1.
				Opificibus. 2.
				Mercatoribus. 3.
				Mercenariis. 4.
	{	Belli, ex militiâ navali,	{	terrestri
				adeoque constat
				præcipuè ex
				{ Equitibus. 1.
				{ Peditibus ar- } gravis. 2.
				{ matura } levis. 3.
				{ Militibus classariis. 4.
		3. Inter causas harum discriminum non minima est ipsa Regionum diversitas. Fertilis enim terra facilius Agricolam alit, aut Pastorem; Sterilis civem cogit opere manuario, aut mercibus aliunde advehendis victum quærere. Sic regio campestris & plana opportunior Equiti est, montosa & confragosa, Pediti. Quod si maris accola sit populus, nova se ex Aristotele multitudinis descriptio aperit hæc:		
Populi enim maritimi maxima pars aut exercet	{	1. militiam 2. mercaturam 3. portitoriam. 4. piscatoriam.	{	navalem.
V. à relatione ad Beatitudinem Civitatis		{ æternam & temporalem }	{ in personas }	{ sacras seu religiosas & profanas, seu politicas.
		* In Christianorum Rebusp. vocantur Clerici & Laici.		
VI. à relatione ad patriam in		{ Indigenas Advenas }	{ qui sunt cives Reip. in quâ nati }	{ sunt. non sunt.

Circâ do-
ctrinam de
Republicâ
notetur

- I. *Homonymia*. Resp. sumitur
1. pro toto composito, id est Civitate. Et ita h.l.
* Pro toto composito sumit & Bodinus, sed si diverso ejus textus inter se componas, sensu planè monstroso, ac propè inexplicabili.
 2. late, ut Monarchiam comprehendat. Et ita h.l.
strictè, ut Monarchiâ contradistingvatur: ut cum in sermone populari Gallicam Regnum esse, non Rempublicam, dicimus.
- II. *Synonymia*. Quandoque vocatur Imperium: item Status, vel forma Civitatis, aut Reip. Græcè πολιτεία. Quæ vox apud Aristotelem interdum stricto sensu solam popularem formam eamque rectam designat.
- III. *Definitio*. Respublica est ordo civitatis tum aliorum Magistratuum, tum præcipuè, qui summam habet potestatem, III. Pol. 4. Id innuit hæc definitio, Remp. esse ordinem non modò imperantium & subditorum: sed etiam, quoniam hic inter ipsos imperantes subordinatio est quadam, magistratûs supremi & inferiorum.
- IV. *Termini ordinis*
- Personales: Imperantes & subditi.
 - Reales: Majestas & Subditio: (de quibus cognoscetur ex Tab. XLVIII.)
- V. *Divisiones*. Dividitur Respublica secundum modos
- essendi 1. in rectam & aberrantem, 2. in Statum popularem, Optimatum, & Unius. Harum Divisionum notanda.
- (1.) *Delineatio*: Resp. blica
- recta vel est
 - Politia, ubi penes populum
 - Aristocratia, ubi penes optimates
 - Regnum, ubi penes unum
 - Democratia, ubi penes pauperes
 - corrupta
 - Oligarchia, ubi penes divites
 - Tyrannis, ubi penes unum
- est summa potestas, ita ut hæc potestate præditos primariò teneat cura Boni privati.
- * 1. Complicate hic sunt due Rerump. divisiones. Prior à formis moralibus in rectam, quæ statum naturalem, & aberrantem, quæ legalem representat: Posterior à numero imperantium, (numericas formas appellare liceat in posterum) in Monarchiam, Aristocratiam seu (quod hic perinde est) Oligarchiam, & Democratiam.
2. Aristocratia, Oligarchia, & Democratia vocabula jam latè jam strictè capiuntur: Latè, cum à moralitate abstrahunt; strictè, cum eandem implicant. Latè usurpavimus annot. præcedente: strictè in Delineatione ipsâ.
3. Præter numericas tres formas Josephus quartam *Πεπραγμένην* in exemplo Reip. Judaicæ considerat lib. II. contra Apion. Sed nos humanas, non divinas Resp. animo concipimus.
- (1.) Juxta statum naturalem perfectum divisio moralis est tantum non distinctio æquivoci. Merito ergo eam in Theoriâ nostrâ cum Aristotele præmisimus.
2. Numerica verò fit in species analogas. Quarum potissima est Resp. popularis, in quâ scil. omnes cives virtute imperatoriâ sunt præditi. Quis enim dubitet, hanc formam esse perfectiorem, quàm ubi pauci vel unus duntaxat, imperio digni reperiuntur? Quare & κατ' ἐξοχήν vocatur πολιτεία.
3. At juxta legalem statum, moralis divisio accidentalis, numerica verò essentialis habetur.
4. Et hic optima formarum est Monarchia. Quia facilius inter se dissident multi, quàm unus à se ipso.
- (2.) *Theoremata*.
5. In utroque Statu Democratia fundamentum est dignitas aliqua communis cum Regulâ, quæ æqualibus æqualia tribui postulat; Monarchiæ verò & Aristocratia dignitas eminens cum Regulâ: in æqualibus in æqualia tribui debere. Juxta hæc si quis numericam divisionem per διχοτομίαν exequi velit, sic progredietur: Imperium aut asseritur ab omnibus, ut in Democratia; aut à non omnibus, ut in Aristocratia & Monarchia. Vulgaris διχοτομία, quæ Aristocratiam à Monarchia avulsam cum Democratia compingit, aliam sequitur hypothesin.
6. In rectis Rebusp. Φιλαντία recta; in aberrantibus Φιλαντία perversa imperantibus imperat. (privata per se quæritur.)
7. Ideò in rectis *Ὀδοιμνία* publica; in aberrantibus *ἀνταρξία* imperantium
8. Et illic subditi ab imperantibus diliguntur amore amicitia; hic amore concupiscentia.
- existendi in gradus. Unde Resp. dicitur esse vel simplex vel mixta. De quâ divisione Tab. seq.
- VI. *Comparatio Rerump.*
- rectarum possibilium cum
 - Regni cum Tyrannide, Tab. XLIV.
 - corruptis, videlicet
 - Aristocratia cum Oligarchia, Tab. XLV.
 - Politia cum Democratia, Tab. XLVI.
 - cum societatibus personarum domesticarum Tab. XLVII.
- † Machiavellista (Monarchomachi) sic disputant, quæsi omnes Respublicæ debeant esse aberrantes, (populares) Tollunt ergo illi Rerump. divisionem moralem; hi numericam, etsi id facere nolunt videri.

Secundum
existentiam
dividitur
Resp. in
gradus. Quo-
rum notan-
da

- I. *Delineatio*. A gradibus existendi est, ut Resp. dividi possit in *simplicem* & *mixtam*. Quæ divisio cum tam moralibus, quam numericis formis applicari queat, idque diversimodè, magnæ ambiguitati obnoxia est. A quâ liberari melius non potest, quam si varii *miscendi* Remp. modi declarentur. Intelligitur ergo fieri mixtio vel penes
1. *dignitates civiles*. Et sic Resp. simplex, (*mixta*) vocatur cum in conferendo magistratu, præcipuè summo, attenditur unum modò (*non unum modò*) dignitatis civilis genus. Et hoc sensu mixta iterum bifariam dicitur. Aut enim miscetur dignitas

$\left\{ \begin{array}{l} \text{naturalis cum legali} \\ \text{legalis eminens cū communi} \end{array} \right\}$	Et hanc mixturā	$\left\{ \begin{array}{l} 1. \\ 2. \end{array} \right\}$	$\left\{ \begin{array}{l} 1. \text{ moralem} \\ 2. \text{ numericam} \end{array} \right\}$	dignitatum. 10
--	-----------------	--	--	----------------
 - * *Ubi magistratus hereditarii sunt, ibi Nobilitas maxime attendi dicitur.*
 2. *formam, & modum administrandi*. Qui judicatur vel

ex parte	$\left\{ \begin{array}{l} \text{legum. Et tū Resp. simplex (mixta) vo-} \\ \text{catur, cū à summo magistratu impe-} \\ \text{ratur sine (ex) præscriptis legibus. Et} \\ \text{hanc mixturam 3.} \\ \text{formæ internæ & externæ. Et tū Respubli-} \\ \text{ca simplex (mixta) vocatur, cū forma in-} \\ \text{terna Reip. congruit (non congruit) cum} \\ \text{externâ. Verū est hīc ambiguitas in vo-} \\ \text{cabulo formæ. Quæ intelligi potest vel} \\ \text{moralis. Atque sic Reip. simplicis exemplum est in} \\ \text{Tyrannide manifestâ, mixtæ in occultâ. Nos hu-} \\ \text{jusmodi mixturam 4.} \\ \text{numerica. Atq; hoc sensu Resp. mixta illa est, quam} \\ \text{vulgò significant, cum ajunt, aliam esse Reip. for-} \\ \text{mam, aliam administrandi modum (his scil. vocabu-} \\ \text{lis strictè acceptis:) Ut si g. forma sit aristocratica,} \\ \text{modus administrandi monarchicus. Nos hanc mi-} \\ \text{xaturam 5.} \end{array} \right\}$	$\left\{ \begin{array}{l} \text{melioris} \\ \text{distin-} \\ \text{ctionis} \\ \text{gratiâ} \\ \text{vocabi-} \\ \text{mus mi-} \\ \text{xtionem} \end{array} \right\}$	$\left\{ \begin{array}{l} 3. \text{ pacti.} \\ 4. \text{ moralem} \\ 5. \text{ numericam} \\ 6. \text{ moralem} \\ 7. \text{ numericam} \end{array} \right\}$	$\left\{ \begin{array}{l} 20 \\ 25 \\ 30 \\ 35 \\ 40 \end{array} \right\}$
----------	--	--	---	--
 3. *formam & formam*. Ubi similiter intelligi potest vel forma

$\left\{ \begin{array}{l} \text{moralis. Et tū Resp. simplex (mixta) vocatur, quæ} \\ \text{absolutè (comparatè) est recta vel aberrans. Nos} \\ \text{hanc mixturam 6.} \\ \text{numerica. Et tū Resp. simplex (mixta) vocatur, in} \\ \text{quâ majestas penes imperantes est indivisim,} \\ \text{(divisim: puta e.g. si partem Majestatis habe-} \\ \text{at unus, partem Optimates, partem plebs. Quo} \\ \text{in casu ex omnibus tribus formis specie diversis} \\ \text{mixta dicitur Resp. Quæquam & è pluribus so-} \\ \text{lo numero distinctis formis mixtio fieri potest.)} \\ \text{Nos hanc mixturam 7.} \end{array} \right\}$	$\left\{ \begin{array}{l} \text{formæ.} \end{array} \right\}$	40
--	---	----
- * *Juxta hunc ultimum mixtura sensum, qui hodie maxime celebris est in scholis Politicorum, negant quidam dari posse Remp. mixtam. Quorum præcipua ratio est, quod disputant, Majestatem dividi realiter non posse. Sed posse, planum fiet in doctrinâ de Majestate. E quâ huic famoso mixtura generi plenior lux spe-
randa est.*
1. Absolutè recta Resp. extrâ ideam, positâ humani generis corruptione, dari non potest; absolutè corruptæ dari possunt.
 2. Et hæ sunt exleges illæ, omni scil. mixturâ pacti carentes. Quarum tanta est cor-ruptio, ut vix mereantur saluari Respublica. Faciunt enim è subditis, personali etiam libertate (cui alias per pacta & leges administrandi caveri solet,) exutis, mera imperantium mancipia. Ideò Aristoteles eas appellavit *δεσποτείας*, h.e. imperia non civilia sed herilia, quæ nimirum in servos essent non in liberos, quæ obtruderentur invitis, non accerferentur à volentibus.
- II. *Theo-remata*.
3. Præter has ergo *δεσποτείας*, quæ in hoc orbe reperiuntur Resp. omnes moralem habent formæ mixturam. Vocariq; adeò possunt, quæ ab ideâ propius absunt, comparatè rectæ, quæ longius, comparatè aberrantes. De quibusdam tamen dubites, in utram classem sint potius referendæ. Hinc Aristotelem videmus Monarchias Barbaricam & Æsymneticam jam Regnis accensuisse III. Pol. 10. & II. jam Tyranni-
dibus, IV. Pol. 10.
 4. A formâ externâ ad internam non valet consequentia.
 5. Ergo nec à mixturâ modi ad mixturam formæ. Potest enim, ut alia taceam, & moralis & numeri-
ca modi mixtura procurata esse per sophisma, ut vocant, politicum.
 6. A mixturâ morali (numericâ) dignitatum ad mixturam moralem (numericam) formæ valet con-
sequentia. Itaq; *δικταίας* & *libertatem* misceri idem est apud Aristotelem, ac misceri *Oligarchi-
am* & *Democratiam*, IV. Polit. 8.
- † *Præmittenda fuit hæc de gradibus Rerump. doctrina, ut sine quâ Rerump. subdivisiones Tab. seqq. exhibendæ, & ad solam existentiam respicientes, intelligi commodè non possunt.*

TAB. XLIV.

De Regno & Tyrannide.

Regnum &
Tyrannis

Conve-
niunt

differunt

I. Appellatione generali. Vocatur enim uterque Status *Monarchia*.

II. Quantitate seu numero imperantium. Utrobique enim unus imperat.

I. Qualitate seu dignitate civili imperantium. Regno est virtus.

Quæ in Tyrannide sunt divitiæ, vel potentia.

II. Fine primario, quem intendunt Imperantes. Regno est Bonum publicum.

Is in Tyrannide est Bonum privatum.

* Ob hanc causam forma Regni est recta, Tyrannidis corrupta. Et quia geminum in modum res se habet in ceteris duobus Rerum, paribus, ideo membrum hoc ibi omitemus.

III. Definitione. Regnum est Resp. in quâ unus imperat ad salutem publicam.

Tyrannis est Resp. in quâ unus imperat ad commodum privatum.

IV. Divisione in gradus possibiles. Etenim

Regnum est vel potentia liberioris, vocaturque Heroicum.

maximè restricta Laconicum.

Tyrannis est vel legibus obstricta electitia, vocaturque Monarchia Asymmetica

hereditaria Barbarica.

exlex occulta Despotica.

manifesta

* 1. Heroica, Laconica, Asymmetica & Barbarica Monarchia vocabula sunt ab historiis veterum, quas hic non necesse est repeti. Distingvendis illis inter se sufficient ea nota, quas delineavimus.

2. De Heroico tamen regno illud addendum, originem ejus olim fuisse ab Heroica unius virtute, & inde profecta in populum beneficentia singulari. Cujus veneratione non Heroi tantum illi, sed ejus familia imperium deferre placuit.

3. Tyrannis occulta potentiam suam ex legem simulatione Regni, manifesta grassationibus violentis stabiliz.

4. Qui Regno & Tyrannidi Despoticum imperium tanquam medium interponunt, dum Bodinianas nomenclaturas sequuntur, non possunt non tenebras offundere doctrina Aristotelis. Apud quem tertium est, Monarchiam Despoticam & Tyrannidem ex legem esse synonyma.

TAB. XLV.

De Aristocratiâ & Oligarchiâ.

conveniunt { I. quoad appellationem generalem. Potest enim uterque Status etymologiâ favente vocari & Aristocratiâ, quia utrobique imperant ἀριστοι, h.e. ὀλιγοί, seu optimates: & Oligarchia, quia, II. quoad quantitatem seu numerum imperantium, utrobique imperant ὀλιγοί, i.e. pauci.

Aristocratiâ & Oligarchia

* I. Paucos hic intellige, qui sunt medio loco inter unum & omnes interjecti, cives videlicet uno plures, nondum tamen omnes. Seu, quod idem est, paucos intellige totius multitudinis comparatione, non subdita tantum partis. Nam hoc ad essentiam harum formarum nihil attinet.

2. Contingit tamen ferè, ut imperantes in his duabus formis subditorum quoque collatione pauci sint.

differunt { I. Qualitate seu dignitate civili imperantium. Aristocratiâ est virtus. Tyrannide sunt divitiæ, vel potentia. II. Definitione. Aristocratiâ est Resp. in virtute præditi ad salutem publicam. Oligarchiâ quæ imperant divites vel potètes ad comòdum privatum. III. Divisione in gradus possibiles. Etenim

Aristocratiâ rationem { divitum & plebis simul, vocabiturque Aristocratiâ prima: habet juxta virtutem { divitum tantum, secunda: { plebis tantum, tertia: { legibus obstricta. Et hic porrò numerus imperantium est vel determinatus, & in mortui locum substituitur alius Oligarchia vel est { per electionem Oligarcharum, vocabiturque Oligarchia prima: { jure hæreditario, secunda: { indeterminatus, ut venire in Senatum liceat cuivis, dummodò censum habeat lege publica definitum tertia: exlex, vocaturque δυναστεία, Oligarchia Despotica, pessima, & ultima.

* Regio quæ equitatu in primis valet, Oligarchiis valde est opportuna. Equorum enim copiam, in quibus simul est potentia militaris, alere divitum est, non pauperum. Idem de gravis armaturæ peditatu affirmat Aristoteles, tempora scil. sua respiciens.

Politia &
Democra-
tia.

Conveniunt appellatione generali. Poteſt utraqve vocari, etymologiâ non repugnante, *Democratia*, vel *Reſp. popularis*. $\Delta\eta\mu\kappa\rho\alpha\tau\iota\alpha$ enim ſeu populus jam totam civium univerſitatem, jam partem ejus plebejam ſolum notat.

* *Reſp. popularem rectam, ſive ob raritatem ſpeciale vocabulum vulgò non invenit, ſive ob excellentiam nomen ſ generis kar' ἐξοχὴν meruit, πολιτεία conſtanter in Politicis vocat Ariſtoteles. In Ethicis lib. VIII. c. 10. Δημοκρατίας vocem illi indit, quæ quidem ſtatui ejus poſſibili aptior eſt, quàm ideali.*

I. *Quantitate ſeu numero imperantium.* Nam in *Politiâ* imperat tota univerſitas. In *Democratiâ* civium pars tantum plebeja.

* 1. Habet hoc *Politia* peculiare, quòd in eâ iidem ſunt imperantes & ſubditi. Nempe quia omnes imperio ſunt apti. Imperant ergò in magiſtratibus quidem indefinitis ut univerſi, obſervantur, ut ſinguli. In magiſtratibus vero definitis imperant etiam, quoad ejus fieri poteſt, ut ſinguli, ſed non eodem tempore.

2. Habet hoc *Democratia* peculiare, quòd in eâ ex hypotheſi æqualitatis res deducatur ad inæqualitatem, & ita geometricæ rationi ſubſtituatur arithmetica, dignitati numerus. Quòd quemadmodum eveniat, Tab. XLI. annot. 11. ad membr. 1. expoſuimus.

3. Atque hinc fit, ut in populari *Reſp.* genere ſtatim rectum à corrupto quantitas quòq; imperantium diſtinguat. Nam & in tertiâ *Democratiâ* (de quâ paulò poſt,) ſoli plebeji reverà imperant, licet omnes cives imperare videantur.

4. Hinc etiam fit, ut in hoc eodem *Reſp.* genere qualitatem imperantium non liceat in ſtatu corrupto æquè ac recto dignitatem vocare. Quis enim paupertatem (niſi perſita ſint rerum vocabula) dignitatem appellet?

Politia eſt virtus, aut non magis certè paupertas quàm divitiæ.

II. *Qualitate imperantium:* Quæ in *Democratiâ* eſt paupertas.

III. *Definitione.* *Politia* eſt *Reſp.* in quâ cives univerſi ad ſalutem publicâ. *Democratia* imperant plebeji ad commodum privatum.

IV. *Divisione in gradus poſſibiles.* Etenim

Politia vel naſcitur ex æqualitate virtutis. Quæ quidem in univerſum populum vix aliqua præter bellicam cadere videtur poſſe: vocabiturque *Politia prima*.

æquatione divitum & pauperum geometricâ: — ſecunda.

* 1. De priore gradu ſonat locus III. *Pol.* 5. de poſteriore IV. 8. ubi aſſeritur, in *Politiâ* eſſe mixturam quandam *Oligarchiæ* & *Democratiæ*, nempe quia penes divites juxta & pauperes ibi imperium eſt.

2. Uterque verò magnam habet cognationem cum *Ariſtocratiâ primâ* & tertiâ. Eſt enim in his omnibus mixtura formæ optimatum & popularis. Sed *Ariſtocratiis* accenſentur illi gradus, qui optimatibus potiores majestatis particulas largiuntur.

legibus obſtricta. Et hinc porro admittuntur in Senatum cives vel

non omnes, ſed ſoli pauperes, & quidem ſub conditione

cenſus quantillicunq; . . . Et vocatur hæc *Democratia prima*: natalium ex parentibus indigenis. — ſecunda:

omnes, divites juxta cum pauperibus, ſed ſententiis viritim atq; adeò ſecundum proportionem arithmeticam numerandis.

exlex. Et hæc vocatur *Democratia Deſpotia*, peſſima, & ultima.

* *Populum ex agricolis præcipue aut paſtoribus; vel opificibus, mercatoribus aut mercenariis; vel peditibus deniq; levis armaturæ aut militibus claffariis collectum Ariſtoteles Democratia opportunitum pronunciat, & primâ quidem eum, quæ primo memoravimus loco.*

Compara-
tur

in genere *recta* conjugali vel paternâ } Societati, ob imperantium in ſubditos amorem } amicitia:
quævis *corrupta* herili } tos amorem } concupiſcetiâ.
Reſp. *simplex* paternâ vel herili } Societati, ut in qua paterfamilias habet } indiſiſum:
mixta conjugali } imperium } diſiſum.

in ſpecie *Regnum* } Societati paternâ } recta, ob inſignem virtutis & beneficentiæ gradum. }
Tyrannis } corrupta, nimisqve in filios ſevera. }
Ariſtocratiâ } recta. }
Oligarchia } Societati conjugali } corrupta, in qua uxor dives marito imperat. }
Politia } Societati } fraternâ recta ob æqualitatem. }
Democratia } domestica corrupta, in qua qui parere debebant, pro lubitu vivunt. }

* *Quadrant hæ ſimilitudines etiam retrò in Societates domesticas. Et hic imperium conjugale ab Ariſtotele jam Ariſtocratiâ, jam Politia conferitur.*

Maje-

I. *Homonymia*. Vox Majestatis sumitur pro { titulo certo Monarchico.
 { personâ monarchicâ: ut cum sacram Cæsaream Majestatem appello pro Cæsare.
 { termino reali ordinis, in Rep. vel affectione Civitatis. } plenâ. Et ita h.l.
 Quo sensu Majestas porro sumitur vel pro { non plenâ.
 * Plenam } majestatem concipit, qvâ { omnes ejus particulas inter se unitas
 Non plenam } unam alteramve ejus particulam seorsim } concipit.

II. *Synonymia*. Græcè vocatur τὸ πολίτευμα, τὸ κύριον τῆς πόλεως. Hugoni Grotio facultas Civitatis eminens: item facultas moralis civitatem gubernandi.

III. *Descriptio*: Majestas { h.l. nihil aliud est, qvâ { Libertas }
 IV. *Oppositum*: Subditio { Servitus } civilis.

V. *Modus considerandi*: duplex { ad intrâ } in respectu ad { subditos suæ civitatis, } summitatem.
 { ad extrâ } { tanquam inferiores } & sic im-
 { } { aliarum civitatû maje- } plicans
 { } { states, tanquâ pares } paritatem.

* 1. Posterior modus advenit Majestati ex hypothese coexistentie aliarum Civitatum. Quæ quoniam simpliciter necessaria non est sufficit definiendo priorem sequi modum, & summitatem, qvâ habet majestas, exprimere: qvâq; ex altero modo per consequentiam summitas intelligitur. Summum enim sit oportet, qvôd alteri summo par habetur.

2. Sub potestate in subditos concipe simul potestatem in res subditorum.

VI. *Definitio*: Majestas est SUMMA a) CIVITATIS b) UBIQUE c) POTESTAS. In hac definitione generis locum POTESTAS occupat. Quo nomine statim à dignitatibus civilibus distinguitur definitum. Est enim hic potestas jus quoddam, quod Græcè ἐξουσία, latine ex Grotio facultatem diceres. Cætera verba duas conditiones formæ, gradum scilicet a) ac plenitudinem c), subjectum item commune b) exprimunt, eoq; definitum sufficienter à potestate tum patrisfamilias domesticâ b), tum magistratum inferiorum civili a), qvâ & majestate non plenâ c), separant.

VII. *Forma*. Potestas, & ea quidem, si quæras de

Majestatis
notetur

gradu, SUMMA, i.e. uti Grotius definit, cujus actus alterius juri non subsunt, ita ut alterius voluntatis arbitrio irriti possint reddi.

* 1. Quoniam civilium inter se potestatum est subordinatio, necesse est, ad summum tandem aliquod & unum perveniat. Id hic est, qvôd majestatem vocamus.

2. Majestas ergo potestas summa est. Adde qvôd mox sequitur, in civitate. Non enim Deo, sed hominibus, neq; his aliena, qvatenus aliena, sed sue civitatis major est, qvâ tenet majestatem.

3. Atq; hinc illud fluit, majestatem, seu personam eâ plenè pollentem, solo Deo inferiorem esse: Nam hominibus ceteris aut superior est, aut par.

4. Nec non illud, eam esse solutam Legibus: Legibus inquam non pactis: & legibus humanis ac positivis non divinis & naturalibus. Nam has si violat, reatum utiq; incurrit & pœnam, sed à superiore suo, h.e. Deo, non à subiecto sibi populo infligendam.

plenitudine, UBIQUE, i.e. in omnibus, seu sumpta cum complexione omnium majestatis jurium.

* Ita quidem, qvôd est apud Aristotelem h.l. τὸ πανταχῶς, exponi ab aliis video. Eam particulam si in definitione omitteras, definita erit majestas cum indifferentiâ ad plenam & non plenam.

commune, CIVITAS.

II. *Subjectum* { proprium, personæ imperantes una (ut in Monarchiâ,) pluresve (ut in Aristocratiâ & Democratiâ.)

* 1. Similem in modum hoc intellige, atq; si quis visionis commune subjectum animal proprium oculos diceret.

2. Cave autem hic cum Monarchomachis in omni Rep. sine exceptione subjectum Majestatis statuas populum. Sic enim funditus perierint nobis omnia Rerump. ab Imperantium seu majestate prædorum numero discrimina, neque superfuert in mundo forma civitatis alia præter popularem. At enim verò ut personalem suam libertatem quisque, sic civilem suam populus abdicare, & dominium sui paucioribus aut uni transcribere integrum potest. Porro cur, quod potest, etiam velit, causa in rebus humanis ad statum legalem prolapsis compluscula eveniunt. Hæc Monarchiarum, hæc Aristocratiarum fundamenta frustra sunt, quæ convellere nituntur. Nam qvôd Monarchis & Optimatibus relinquere se dicunt Majestatem personalem, reali interim, quæ personalem in ordinem cogere possit, ubiq; penes populum seu civitatem remanente: imperantibus verbo dant majestatem, re adimunt. Personatam ergo dixissent potius, quàm personalem. Neque enim majestas est, quæ in suâ civitate superiorem habet: neque magis à duplici, quod majestati dedimus, subiecto duæ illic in eadem Rep. majestates (realis & personalis) ab se realiter distinctæ, quàm in eodem equo duæ visiones, altera animalis, altera oculorum, fingendæ sunt. Distinctio illa aut rejiciatur, aut conceptuum esto, non rerum.

IX. *Divisio in partes*. De quâ vide Tab. seq.

X. *Principium actuale dirigens*. Vide ibid. membr. ult.

I. *Quomodo appellantur partes sive particulae majestatis?* Resp. jura Majestatis, item Regalia. Quæ vox vi originis Grammaticæ solis Monarchicis apta formis ad aliorum tamen Statuum jura extenditur.

II. *Quenam sit harum partium respectu ratio totius in Majestate?* Resp. Majestas est totum
 1. *potestativum*. Nam ut anima in potentiam v.g. sentiendi, intelligendi, volendi: similem in modum (cave hoc simile nimis extendas,) majestas in potestatem summam ferendi leges, instituendi magistratus subordinatos, indicendi onera, &c. tanquam in partes potestativas dividitur.
 2. *integrale*, (ad hoc enim genus reducitur totum potestativum) sed *analogicum*, quia incorporeum. Sanè vero vel uno regali ablato majestas non manet integra & plena.
 3. *dissimulare*. Nam etsi partes ejus essentiâ genericâ conveniunt: (quodlibet enim jus majestatis est potestas summa) differunt tamen objectis, & quod inde sequitur, essentiis specificis. Alia enim potestas circa sacra, alia circa magistratus, alia circa bellum occupatur, & sic deinceps. Quin & singulae particulae in novas varietates seu modos pro diversitate materiæ circa quam specialioris, aut actuum exercendorum, comminui possunt.

* 1. Hac jurium majestatis dissimilitudo facit, ut singulorum pretia non usq. adeo exactè definiri queant.

2. In eadem Rep. plures esse potestates, sed non plenas, nihil habet absurdi.

Circà Divisionem Majestatis in partes notetur

III. *An Majestas possit realiter dividi, per partes scilicet suas, vel modos partium, in subjecta propria?* Aff. Ratio, quia divisibilitatem istam ex naturâ rei nihil impedit. Quod enim ad materiam attinet, est in majestate partium, in partibus modorum, in civitate personarum vel cœtuum capacium multitudo. Est in voluntate humanâ, quæ efficientis causæ vim habet, dividendi potestas. Sunt fines, qui voluntatem moveant, ut vel partes ipsas majestatis, vel partium præcipuarum modos non omnes uni sive homini, sive cœtui permittit velit. Atque ita factum est hodiè in quamplurimis, ac nescio an non in omnibus, quæ quidem non merè sint despoticæ, Rebus publicis. Quas ideò numericè mixtas vocamus.

IV. *Quot nam sint classes Regalium?* Resp. Duæ. Omne enim Regale vel est
 { Immanens, } & nititur relatione Majestatis { ad intra & subditos suæ } civitatis.
 { Transiens, } { ad extra & Majestatem alienæ }

* 1. Quia Majestati subditi sunt inæquales, alia majestates æquales, possumus & prioris generis, Regalia Scholasticorum vocabulo disquiparantiz, posterioris æquiparantiz appellare. Nam & illa supereminentem, hæc mutuam potestatem includunt.

2. Transeuntia Regalia vix, opinor, plura tribus numeraveris. Quorum unum jus est mittendi Legati: alterum, sancienti fœderis: tertium Belli & Pacis.

3. Immanentium longè major est numerus. Unde nobis subdivisionibus opus fuerit. Quarum alia ab objecto videntur peti posse, alia à modo circa objectum versandi. Objectorum discrimina sunt, primum, persone & res; secundum, sacra & profana; tertium, futura & præterita. Modi circa hæc objecta versandi tres: Consultatio (sub quâ & Electio,) præceptum (in universalibus per Leges, in singularibus per Magistratus subordinatos,) Judicium (sive præmium sive pœnam res postulet.)

4. Ad hæc ergo capita speramus omnia majestatis jura revocari posse, uno excepto, quod extraordinarium planè dixerim, majestatis in seipsum reflexæ, & suam sibi libertatem adimentis, transferendo in alium civitatis Dominio.

V. *Quotum plex sit principium actuale, quo exercitium Majestatis & Lex Naturæ. particularum ejus dirigi debet?* Resp. duplex nempe { Pacta Gentium.
 Cum enim his solutam esse majestatem negaverimus, necesse est iis se dirigi patiat. }

† Doctrina de Jure Naturæ & Gentium peculiare Tabellas postulat, huic loco non incommode inferendas. Neque enim tradi illa potest absque præcedente societatum humanarum, & Civitatis in primis ac Reip. notitiâ. Et est quidem in hoc argumento totus Hugo Grotius de Jure Belli & Pacis scribens. Quod opus doctissimum eoque merito hætenus regnans in Tabellas, contrahere non usque adeo difficile sit, ob observatum in eo diligenter si non optimum, certè nec pessimum ordinem. Verùm in rebus ipsis aliqua principia Philosophi, plura etiam fortasse, utique graviora, Theologi orthodoxi mutata & correctâ velint. Liceat ergo hanc Philosophiæ practicæ partem tantisper hic seponere, donec vel ab ulceribus istis sanatus prodeat Grotius, vel ejus systemate ad demonstrandi methodum & veritatem castigatus aliquod lucem aspiciat.

De Mutationibus Civitatum seu Rerump.

2. Quatenus unius generatio alterius est corruptio, mutari Remp. & corrumpi synonyma esse possunt. Quatenus verò corruptionis vocabulum malitiam aliquam implicat, sive ex parte terminii ad quæm, sive respectu alterationis præviæ violentæ, differre dicetur à mutatione ut angustius à latiore. Et ita corruptioni opponetur emendatio: utraq. verò mutationis voce designabitur.

II.
Divi-
sio ex
parte

citra violentiam { *cum fraude*, per Sophismata Politica.
sine fraude: cujus modi exemplum præbet Theopom-
pus Lacedæmonum Rex, qui, ut posteris suis regnum
relinqueret stabilius, ipse suâ sponte cōstitutis epho-
ris de regiâ potestate multum remisit.
cum violentiâ, per seditiones ac bella intestina.

Mutationis
Rerump. v
notanda ve
niunt

ab in-
trà

Imperā
tium.

vexant subditorum

(Mechanical Laboratory)

18

Ignavia, orta ex inobservantiâ vel contemptu { parvæ.
rei } maximæ.

Subditorum.

f cupiditas } dominandi, seu Ambitio.
 } ditescendi, seu Avaritia.

metus pœnæ promeritæ.

Contemptus, quando scilicet imperantium sive imperitiam, sive paucitatem, 60
sive ignaviam, sive vilitatem despiciatui habent.

in specie (Popularem, improbitas Demagogorum, seu assentatorum plebis.

quoad *Pau*corum, contentio ipsorum inter se Optimatum.

[Kemp. (*Amis*, concordia Regiæ familiæ: item φιλοτιμία, de qua v. l. 61. r.

IV. *Oppositum*, Conservatio Reip. Quæ à bonis partim Legibus, partim consiliis pendet.

- I. Quid in hac doctrinâ sit expectandum? Resp. partim *Leges*, partim *Consilia*.
- II. Cur ergo non fiat inscriptio etiam de consiliis? Resp. Quia, si Legis vocabulum latè accipia-
tur, consilia quoque complectitur; si strictè, à potiori non absurdè fit denominatio.
- III. Quot modis accipiat *vocabulum Legis*? Resp. duobus: 5
- 1. latè, ut comprehendat etiam consilia, ob convenientiam scilicet eorum cum legibus strictè dictis.
 - 2. strictè, pro jure habente vim obligandi, ut Tab. XXV. Et sic iterum usurpatur vel
 - Jure *Naturæ simpliciter*; ut Lex prohibens furtum.
 - Jure *positivo*
 - simplici: ut Lex prohibens subditis venationem.
 - mixto: ut Lex prohibens furtum sub pœnâ servitutis, aut suspendii.
 Hic enim prohibitio, furti, juris est naturalis; determinatio pœ-
næ, positivi.
- * 1. Jura
 - Naturæ simplicia } describere munus est Partis in } superioris: Vid. Tab. XLIX, in fine.
 - Positiva certæ Reip. } Politicæ } presentis.
 15
2. Certa inquam Reip. sed ejus imaginariæ, quæ in materiâ corruptâ optimam, vel optimam proximam fingere licebit. Non enim egredimur hic limites Universalis Politicæ, intra quos & Aristotelis octo libri subsistunt: cujus tamen Optimam Remp. maximâ sui parte mutilam habemus. Aliud ejus opus fuit, majore temporum in-
vidiâ planè nobis, usq. ad paucula fragmenta, interceptum, quò tantum non omnes sui ævi Respublicas ve-
ras describens Particularem Politicam attigit, à nobis quòq. ejus exemplo, separandam ab universali. Neq.
enim historiam scribere, nec Actorum circulos invadere cogitamus. 20
- IV. Quomodo convenient inter se & rursus differant Lex & Consilium? Resp. Conveniunt partim,
partim differunt:
- 1. Fine. Utrumque enim ordinatur ad *Εὐδαιμονίαν* & *δυστυχίαν* civitatis, tanquam medium ad finem. *Leges* tamen propius attingunt *Εὐδαιμονίαν*, (præ-
cipiunt enim de omni virtute,) propius *δυστυχίαν* *Consilia*. 25
 - * 1. Hinc *Leges* justum ab injusto; *Consilia* utile à damno, vel etiam magis decorum à minus de-
coro, distinguere potissimum dicuntur.
 - 2. Et ut in *αὐτάρεσσι* τῇ *εὐδαιμονίᾳ*, sic *consilia* legibus, maxime naturalibus, imò &, nisi necessi-
tas diversum præcipiat, positivis subordinanda sunt.
 - 2. Formâ. Consilium pariter, & Lex positiva, quâ talis, determinationem quandâ
addit rei vel actioni moraliter indifferenti, seu jure naturæ permixtæ, eamq.
non impugnantem, ut in quâ tanquam in materiâ propriâ versentur. Hoc in-
terest tamen, quòd *Legi* vis inest obligandi eum, cui datur; *Consilio* nō inest.
 - * 1. Quod dictum est, materiâ positivæ legis & consilii propriam esse actum jure naturæ non ad-
versantem, id sequitur quodammodo è precedente. Actus enim jure naturæ vetitos, si jubere
Lex velit; aut consilium socrere, ad summum potius malum, quàm bonum perveniet Civitas. 35
 - 2. Est ergo de essentiâ legis & consilii, ut honestati ne repugnet; sed in statu recto & naturali;
Nam in statu corrupto secus pronuntiandum.
 - 3. Similiter ad bonum Legislatorem aut Consiliarium in Statu recto hæc duo ante omnia requi-
runtur: Unum conscientia de jure Naturæ sufficienter informata. Alterum, voluntas con-
scientiam rectam injustis legibus, aut perversis consiliis non vulnerandi. 40
 - 4. Perversis Consiliis haud dubie scitent scripta Machiavellica, quæ scilicet non curant, quid consen-
taneum sit juri naturæ, bonoq. civitatis vero & publico; sed unice, quid ad potentiam
imperantium, adeoq. commodum eorum privatum conducere videatur. Nimirum quia
doctrinam de fine civitatis pervertunt, eum in dominatione ac potentia despoticâ collocan-
tes cum veteribus quibusdam VII. Polit. 2. ab Aristotele refutatis. 45
 - 5. Licebit interim è stercore aurum, h. e. è scriptis Machiavellicis ea, quæ honestati non repugnant,
eligere, ceteris aut neglectis, aut cum detestatione propositis eum in finem, ut cavere melius
possint.
 - 3. Principio propinquo. Quod utrobique est prudentia; sed in *Legibus* νομοθετική, 50
in *Consiliis* βουλευτική.
 - 4. Principio remoto. Quod utrobique est cognitio historica, Legum variarum, ut
Leges: factorum & eventuum, ut *Consilia* ferre possimus.
- V. In quot partes hæc doctrina secari queat? Resp. in duas.
- Unam de *Legibus*. Ubi
 - Optima Resp. legibus ab ingenio informanda.
 - Leges aliarum Rerump. verarum, fictarum examinandæ.
 55
 - Alterum de *Consiliis* circa
 - opes ac divitias.
 - ab hostibus externis.
 - Reip. securitatem } à disidiis & seditionibus intestinis.
- + Priorem de optima Rep. inscribere possis: Posteriores de Ratione Status. Neutram hic
exequimur, tum quòd & fundamentum utriusque, doctrinam de Jure Naturæ in aliud
tempus seposuimus: tum quòd conari hic aliquid volentibus idonei Duces desunt. Nam
de Optimâ Rep. quæ scripsit Aristoteles, horum ad nos vix vestibulum pervenit. De
Ratione verò Status commentarii quidem multi, justum & accuratum systema, quòd
scire liceat, exstat nullum.

Circâ do-
ctrinam de
Legibus in
genere no-
tetur:

DEFINITIONES ARISTOTELICÆ,

ETHICÆ
E Libris Nicomacheorum.

Ad Tab.

- III. Bonum. Ἀγαθόν.
 ὃ πάντα ἐφίεται. lib.I.cap.1.

IV. Intellectus Theoreticus. τὸ θεωρητικόν.
 ὃ θεωρεῖ μὲν τὰ τοιαῦτα τῶν ὄντων, ὥν αἱ δόξαι καὶ μὴ ἐνδέχονται ἄλλως εἶναι. VI.1.
 Intellectus Practicus. τὸ λογιστικόν.
 ὃ θεωρεῖ μὲν τὰ ἐνδεχόμενα. ibid.

V. Summum Bonum Hominis. τὸ αὐθρόπινον ἀγαθόν.
 ψυχῆς ἐνέργεια κατ' ἀρετὴν ἀρίστην καὶ τολειοπαθῆν, ἐν βίῳ τελείῳ. I.7.

VII. Virtus moralis. ἀρετὴ ἡθική.
 ἕξις πραγματευτική ἐν μεσότητι ὅσα τῇ πρὸς ἡμᾶς, ὠρεσμένη λόγῳ, καὶ ὡς αὖν ὁ Φρόνιμος ὀρίσσει. II. 6.

XI. Spontaneum. τὸ ἐκ φύσιν.
 ὃ ἡ δόξα ἐν αὐτῷ εἰδότε πᾶς κατὰ φύσιν, ἐν οἷς ἡ πρᾶξις. III. 1.
 Invitum per ignorantiam. τὸ δι' ἀγνοίας ἀκέραιον.
 † τὸ δὴ λυποῖν καὶ ἐν μεταμελείᾳ, εἴ τις ἀγνοεῖ τὰ κατὰ φύσιν, ἐν οἷς καὶ πρὸς αὐτὴν πρᾶξις. ibid.
 Invitum per violentiam. τὸ βίαιον.
 ὃ ἡ δόξα ἐξωθεν, τοιαύτη ὅσα, ἐν ἡ μὴ δὲν συμβαλλεται ὁ πρᾶξις ἢ ὁ πάθος. vel. ὃ ἐξωθεν ἡ δόξα, μὴ δὲν συμβαλλομένη τῷ βίαιον ἐν τῷ.

XII. Voluntas ἡ βέλησις.
 ὁρεξις ὃ τέλεις μετὰ δόξαν, III.2.
 Consultatio. ἡ βέλυσσις.
 ζήτησις περὶ τῶν πρὸς τὰ τέλη. III.3.
 Electio. ἡ πραγματεύσις.
 βελευτική ὁρεξις τῶν ἐφ' ἡμῖν. ibid. vel. ὁρεκτικὸς νόμος, ἡ ὁρεξις διανοητική. VI.2.

XV. Fortitudo. ἡ ἀνδρεία.
 μεσότης περὶ φόβου καὶ θάρρους. II.7. III.6.

XVI. Temperantia. ἡ σωφροσύνη.
 μεσότης περὶ ἡδονῆς καὶ λύπης ὃ πάθος, ἡθίων ἢ περὶ τῆς λύπης. II. 7. vel: † μεσότης περὶ ἡδονῆς τὰς σωματικὰς, ὥν τὰ λοιπὰ ζῶα κοινωνοῦν, αὐτὰ δ' εἰσὶν ἀφ' ἡ καὶ γεῦσις. III. 10.

XVII. Liberalitas. ἡ ἐλευθεριότης.
 † μεσότης περὶ δόσιν χρημάτων μικρῶν καὶ ληψιν. II.7. vel: † μεσότης περὶ χρημάτων ταπεινῶν καὶ μικρῶν. IV.1.& 4.

XVIII. Magnificentia. ἡ μεγαλοπρέπεια.
 † μεσότης περὶ τὰ χρημάτων μεγάλα II.7. vel. † ἀρετὴ περὶ πάθος τὰς ἐν χρημάτων πρᾶξεις, ἀλλὰ περὶ τὰς δαπανηρὰς μόνον ἐν μεγέθει πρᾶξεως. IV.2.

XIX. Modestia. ἡ φιλομυρία.
 † μεσότης περὶ τιμὴν καὶ ἀτιμίαν μικρῶν. II. 7. vel: † ἀρετὴ περὶ τὰ μέτρια καὶ μικρὰ ἐν τιμῇ ὁρεξί. IV.4.

XX. Magnanimitas. ἡ μεγαλοψυχία.
 † μεσότης περὶ τιμὴν καὶ ἀτιμίαν μεγάλην. II. 7. vel: † ἀρετὴ περὶ ἡμᾶς καὶ ἀτιμίας ἐν μεγέθει. IV.3.

XXI. Mansuetudo. ἡ πραότης.
 μεσότης περὶ ὀργὴν. II. 7. vel: μεσότης περὶ ὀργῆς. IV.5.

XXII. Veritas. ἡ ἀλήθεια.
 μεσότης περὶ τὴν ἀλήθειαν. II. 7. vel: μεσότης ὃ καὶ τῷ βίῳ καὶ τῷ λόγῳ τὰ ἐπαρῶντα εἶναι περὶ αὐτόν, καὶ ὅτι μείζων, ὅτι ἐλάττω. IV. 7.
 Comitas. ἡ φιλία.
 μεσότης περὶ τὸ λοιπὸν (ἐξω τῆς παιδείας) ἡδὺ τ' ἐν τῷ βίῳ. II. 7. vel: μεσότης περὶ ἡδονῆς καὶ λύπης τὰς ἐν ταῖς ὁμιλίαις γινόμενας. IV.6.
 Urbanitas. ἡ εὐτραπελία.
 διάθεσις ἐν μεσότητι περὶ τὸ ἡδὺ τ' ἐν παιδείᾳ. II. 7. vel: † μεσότης τῇ ἐμμελῶς παιδείᾳ ἐν τῇ μὲν παιδείᾳ ὁμιλία, τῷ δὲ δειλέγειν, καὶ ὡς ὁμοίως ἢ καὶ ἀνέκιν. IV.8.

XXIII. Justitia (in genere) ἡ δικαιοσύνη.
 ἕξις, ἀφ' ἧς πρακτικοὶ τῶν δικαίων εἰσὶ καὶ ἀφ' ἧς δικαιοπραγεῖν, καὶ βέλων τὰ δίκαια. V.1.
 Injustitia (in genere) ἡ ἀδικία.
 ἕξις, ἀφ' ἧς ἀδικεῖν καὶ βέλονται τὰ ἀδίκαια. ibid.
 Justitia particularis. ἡ ἐν μέρει δικαιοσύνη.
 μεσότης περὶ τὰ ἀγαθὰ ὃ πάντα, ἀλλὰ περὶ ὅσα εὐτυχία καὶ ἀπείχια. ibid.
 Injustitia particularis. ἡ ἐν μέρει ἀδικία.
 πλεονεξία περὶ τιμὴν, ἡ χρηματία, ἡ σωτηρία, ἡ εἰς τὴν ἐχομένη εἰς ὄνοματι περιλαβεῖν ταῦτα πάντα. καὶ δι' ἡδονὴν τὴν διὰ τὸ κέρδος. V.2.

XXIV. Justitia universalis. δικαιοσύνη ἡ ὅλη.
 ἀρετὴ τελεία, ἀλλ' ἐχ' ἀπλῶς, ἀλλὰ πρὸς ἕκαστον. V.1. vel: τῆς ὅλης ἀρετῆς χρησις πρὸς ἄλλον. V.2.
 Injustitia universalis. ἀδικία ἡ ὅλη.
 κακία περὶ ἅπαντα, περὶ ὅσα ὁ παρὰ δόξαν. V.2. vel: τῆς ὅλης κακίας χρησις πρὸς ἄλλον.

XXV. Lex. ὁ νόμος.
 λόγος διὰ τὴν φρονήσεως καὶ νόμον, ἀναγκαστικὴν ἔχων δύναμιν. X.9.
 Jus naturale. τὸ δίκαιον φυσικόν.
 τὸ πανταχῶς τὴν αὐτὴν ἔχον δύναμιν, καὶ ὃ τῷ δοκεῖν, ἢ μὴ. V.7.
 Jus legitimum. τὸ δίκαιον νομικόν.
 ὃ ἐξ ἀρχῆς μὲν ὅθεν διαφέρει, ὅπως, ἢ ἄλλως: ὅταν ἢ θῶνται διαφέρει. ibid.
 Aequum. τὸ ὀρθόν.
 † ἐπανόρθωμα νομικὸν δίκαιον, ἢ ἐλλείπει διατὸ κατὰ νόμον. V.10.

XXVI. Ca-

XXVI. Casus fortuitus. τὸ ἀπ' ἄχρημα.
 ὅταν ἀφ' ἀλόγως ἢ βλάβῃ γένηται. V. 8.
 Erratum. τὸ ἀμάρτημα.
 ὅταν μὴ ἀφ' ἀλόγως, ἀλλ' ὅτι κακίας ἢ βλάβῃ γένηται. ibid. vel: τὸ μετ' ἀγνοίας, ὅταν μὴτε ὄν, μὴτε ὡς, μὴτε ὧ, μὴτε δ' ἐνεκα ὑπελάβε, ταῦτα πρᾶξῃ. ib.
 Injuria improprie dicta: ἀδίκημα, δι' ὃ δ' λέγονται ἀδικοί.
 ὅταν εἰδῶς μὴ, μὴ πρὸς βλάβην ὅτι, βλάβῃ. ibid.
 Injuria proprie dicta: ἀδίκημα δι' ὃ λέγεται ἀδικεῖν καὶ μοχθηρὸς.
 ὅταν ἐκ πρᾶξεως ἢ βλάβῃ ibid.
 XXIX. Virtus intellectualis. ἡ δρετὴ λογικὴ vel τῆς διανοίας.
 ἡ ἀληθεύει ἡ ψυχὴ τῷ καταφάναι ἢ ἀποφάναι. VI. 3.
 Intelligentia. ὁ νῦς.
 ἕξις τῶν δρχῶν. VI. 6.
 Sapientia. ἡ σοφία.
 νῦς καὶ ὁπισθήμη, καὶ ὡς κεφαλὴν ἔχουσα ὁπισθήμη τῶν τιμωτάτων. VI. 7.
 Sapientia. ἡ ὁπισθήμη.

ἕξις ἀποδεικτικὴ VI. 3.
 Prudentia. ἡ φρόνησις.
 ἕξις ἀληθῆς μὲν λόγος πρᾶκτικὴ περὶ τὰ ἀνθρώπων ἀγαθὰ καὶ κακά. VI. 5.
 Ars. ἡ τέχνη.
 ἕξις μὲν λόγος ἀληθὲς ποιητικὴ. VI. 4.
 Acumen. ἡ δεινότης.
 δυνάμεις ποιητικῆς, ὡς τὰ πρὸς τὸν ὑποπτείνετα σκοπὸν συντείνοντα δύνανται ταῦτα πρᾶττειν καὶ τυγχάνειν αὐτῶν. VI. 12.
 Bona consultatio. ἡ εὐβελία.
 δρετὴς βελῆς, ἡ μὲν τὸ συμφέρον πρὸς πᾶσι, ἡ φρόνησις ἀληθῆς ὑπόληψις δρε. VI. 9.
 Sagacitas. ἡ σύνεσις.
 κριτικὴ περὶ τῶν, περὶ ὧν ἡ φρόνησις ἐστίν, ἀλλὰ λέγονται. VI. 10.
 Sententia. ἡ γνώμη.
 κρίσις δρετὴ δ' ὁπτικὴς. VI. 11.
 XXX. Voluptas. ἡ ἡδονή.
 † τῆς ἐνεργείας τῆς καὶ φύσιν ἀνεμποδίστως ὁπτηγνόμην ἢ τέλει. VII. 12. & X. 4.
 XXXI. Amicitia. ἡ φιλία.
 εὐνοία ἐν ἀντιπεπονθόσι μὴ λαοφάνεια. VIII. 2.

POLITICÆ E Libris Politicorum.

Ad Tab.

XXXV. Servus naturā. ὁ δὲ ἀλλοτρίῳ φύσει.
 † δρχονον ἐμψυχον, πρᾶκτικόν, χωριστὸν μὴ αὐτῇ φύσει, ἀλλ' ἀλλῷ, ἀνθρώπου ὄν. I. 3.
 XXXVII. Domus seu familia. οἰκία, vel οἶκος.
 † κοινωνία πρῶτη ἐκ τῶν δύο κοινωνιῶν, γαμικῆς, καὶ δεσποικῆς, εἰς πᾶσαν ἡμέραν συνεσκηκυῖα καὶ φύσιν. I. 1.
 XXXVIII. Vicus seu Pagus. κώμη.
 κοινωνία πρῶτη ἐκ πλειόνων οἰκῶν χρήσεως ἐνεκεν μὴ ἐφ' ἡμέρας. ibid.
 XXXIX. Civitas. πόλις.
 κοινωνία ἐκ πλειόνων κωμῶν τέλει παύσης ἔχουσα πέρας τῆς αὐταρκείας. I. 2. vel: τὸ πᾶν πολιτῶν πλῆθος ἰκανὸν πρὸς αὐταρκείαν ζωῆς. III. 1.
 Civis simpliciter dictus. πολίτης ἀπλῶς.
 ὁ μετῆχων κρείσεως καὶ δρχῆς ἐν τῇ πόλει. ibid. vel: ὁ ἐξ ὅσων κοινωνιῶν δρχῆς βλαύεται ἡ κριτικὴ ἐν τῇ πόλει. ibid.
 XL. Magistratus, seu imperium civile.
 δρχὴ πολιτικὴ.
 κατ' ἣν ἀρχαί τῶν ὁμοίων τῷ γένει, καὶ τῶν ἐλευθέρων. III. 3. vel: ἡ ἀποδέδοτὸ βλαύσασθαι τὸ περὶ τῶν καὶ κριτικῶν καὶ ὁπτικῶν, καὶ μάλιστα τῶν. V. 15.
 XLII. Respublica. πολιτεία.

πόλεως τάξις, τῶν πᾶν δρχῶν, καὶ μάλιστα τῆς κυρίας πάντων. III. 4. vel: τὰς τῇ πόλιν οἰκόντων. III. 1. vel: τὰς τῶν δρχῶν. IV. 3.
 XLIV. Regnum. ἡ βασιλεία.
 μοναρχία πρὸς τὸ κοινὸν ἀποβλέπουσα συμφέρον. III. 5.
 Tyrannis. ἡ τυραννίς.
 παρέκβασις τῆς βασιλείας. vel: μοναρχία πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ μοναρχοῦ. ibid.
 XLV. Aristocratia. ἡ ἀριστοκρατία.
 πολιτεία τῶν ὀλίγων μὴ, πλειόνων δ' ἐνός. πρὸς τὸ ἀριστον τῇ πόλει καὶ τοῖς κοινωνοῦσιν αὐτῇ. III. 5.
 Oligarchia. ἡ ὀλιγαρχία.
 παρέκβασις τῆς ἀριστοκρατίας. vel: πολιτεία πρὸς τὸ τῶν ὀλίγων συμφέρον. ibid.
 XLVI. Politia. ἡ πολιτεία.
 ὅταν τὸ πλῆθος πρὸς τὸ κοινὸν πολιτεύηται συμφέρον. III. 5.
 Democratia. ἡ δημοκρατία.
 παρέκβασις τῆς πολιτείας. vel: ὅταν τὸ πλῆθος πολιτεύηται πρὸς τὸ συμφέρον τῶν δρχῶν. ibid.
 XLVIII. Majestas. τὸ πολίτευμα.
 τὸ κύριον πανταχῇ τῆς πόλεως. III. 4.

FINIS.

M. JACOBI THOMASII,
Orator. Prof. Publ.

ANNOTATIONES

In Philosophiam Practicam suam

continuis Tabellis

comprehensam.

LIPSIÆ,

Impensis PHILIPPI FUHRMANNI, Bibliop.

Typis Viduæ B. JOHANNIS WITTIGAU,

ANNO M. DC. LXXII.

M. JACOBI THOMASII

Orator. Prof. Publ.

ANNOTATIONES

In Philosophiam Praedictam

continuis Tabellis

comprehensa.

—————

1721 E.

Impensis R. H. L. P. R. H. M. A. N. I. B. I. P. H. O. P.

JOHANNES WITTEBACH

ANNO MDCCXXI

JUVANTE TRIUNO!

Ad TAB. I.

De naturâ & constitutione Philosophiæ Practicæ.

ANNOTATIO I. ad lin. 6.

Vocatur ab Aristotele Politica.]

Ib. I. Nic. cap. 3. ubi ait, juvenem non esse idoneum auditorem τῆς πολιτικῆς, i.e. Philosophiæ Practicæ. Clarius adhuc Lib. I. magn. moral. cap. 1. non longè ab initio, ubi expressè statuit, doctrinam de moribus esse μέρος τῆς πολιτικῆς, partem Politicæ. Quo in loco quin Politica pro totâ Philosophiâ Practicâ sumi debeat, non est locus dubitationi. Hinc & Ethica illi est πολιτικὴ ἡς, Lib. I. Nic. cap. 2. sub finem, & πολιτικὴ περὶ τὰ ἥθη. Vid. Dreierus Disp. Metaphys. pag. 27. Et σκέψις de virtute, quam nemo dubitat Ethices esse propriam, dicitur esse τῆς πολιτικῆς, Lib. I. Nic. cap. 13.

ANNOT. II. ad lin. 7.

A Stoicis Ethica.]

Stoici Philosophiæ (realis) tres faciebant partes, *Logicam, Physicam, Ethicam*. Vid. Laërtius in Zenone Cittico p. m. 276. Quæ divisio passim & ab aliis comprobata si sufficiens esse debet, necesse est dicamus, Ethicæ nomine totam intelligi Philosophiam practicam.

ANNOT. III. ad lin. 8.

Vocatur etiam ἡ περὶ τὰ ἀνθρώπινα Φιλοσοφία.]

Hinc ex aliquâ parte intelligitur Definitio vetus Philosophiæ, quæ inter alias ejusdem Definitiones passim habetur hæc: Φιλοσοφία ἐστὶ γνῶσις θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων πραγμάτων: *Philosophia est scientia rerum Divinarum & humanarum*. Eam Pythagoræ tribuit Anonymus quidam Scriptor Græcus Μεθόδus εἰς τὰς τέρας Φιλοσοφίας, editus à Camerario cum Archytæ δέκα λόγοις καὶ πολιτικοῖς. Complectitur autem ea definitio simul divisionem quandam in partem *theoreticam*, quæ circa Divina, & *practicam*, quæ circa humana,

ANNOT. IV. ad lin. 10.

Quæri debet in totâ Philosophiâ Practicâ.]

Quæ enim de methodis, Synthetica & Analytica docentur, ad dispositionem totarum Disciplinarum pertinent. Vid. Zabarella Lib. II. de method. cap. 20. p. 220.

ANNOT. V. ad lin. 11, 12.

Ethica considerat finem; Politica subjectum & media.]

No. 1. Duo hinc expedienda: (1.) *An*, (2.) *Quomodo Ethica & Politica* (nonnulli tertio loco *Oeconomica* addunt) differant ut pars & pars?

No. 2. Quod ad *præ* attinet, fuerunt, qui putarent differre eas non ut partes, sed ut species distinctas.

No. 3. Hæc opinio profecta est ex duobus erroribus: *primò* quòd putarunt genus utrique commune esse prudentiam, cujus illæ duæ sint species. Contra hoc nos ad Tab. XXIX. declarabimus, prudentiam esse speciem infimam. Non ergo potest secari in alias species, benè tamen in partes.

No. 4. *Secundò* quòd putarunt, hominem vitæ solitariæ quidem institui ab *Ethicâ*, quam ideò & Monasticam appellaverunt, (quanquam alii putaverunt, *Monasticam* esse planè peculiarem, & Aristoteli incognitam doctrinam, ab *Ethicâ* pariter & *Politica* atque *Oeconomicâ* distinctâ) *sociæ* verò à *Politica*. Ut autè hæ duæ vitæ specie differunt: sic putarunt specie quoque differre illarum Disciplinas. Contra: falsum est, quòd *Ethica*, vel ulla Disciplina laudabilis instruat nos ad vitam solitariam, qualem quidem isti cogitatione comprehendebant. Nam solitaria vita est adversa naturæ, quippe quæ hominem esse voluit ζῶον πολιτικόν, Tab. XXXIX. membr. 4. ac ne laudabilis quidem, si homo illam absque necessitate, aut miraculosâ vocatione, tanquam meritoriam aut DEO placentem

centem, sibi eligat. Confer, quæ dicemus Annot. XXVI.

No. 5. Non ergo differunt Ethica & Politica tanquam *species* ejusdem generis, sed tanquam *partes* integrantes ejusdem totius, quod est Philosophia practica. Atque sic sensit Aristotelem probatur non modo ex textu magn. moral. sub annotat. I. sed etiam ex transiitione ab Ethicis ad Politica cap. ult. Nic. ubi notatu digna sunt verba Philosophi, quum ait p. 449. *dicendum quoque esse de Republica, ὅτι αὐτὴ τῆς αἰσθητικῆς φιλοσοφίας τελειωθῆναι* h. e. ut *Philosophia Practica* (vid. annotat. III.) *perficiatur, consummetur, integretur.*

No. 6. Venio ad alterum, ubi quæritur: *Quomodo* ex ratione partis Ethica differat à Politicâ?

No. 7. Communis plerorumque sententia est, quod Ethica sit pars *generalis* seu *communis*, Politica verò *specialis* seu *propria*: illa videlicet hominem in genere, hæc in specie Regem, consiliarium, subditum, civem bonis moribus informans.

No. 8. Sed verior est sententia eorum, quos lin. 41. & 42. hujus folii cito, qui distinguunt Ethicam à Politicâ, ut partem agentem de *sine*, à parte agente de *subjecto* & *mediis*. Vide *Jasonem Denores* p. 88. de constitut. partium civil. philosoph. *Philosophiam Altorfinam* p. 507. *Piccartum* cap. XVIII. *Isagog. in lection. Aristot.* p. 116. *Vichelmannum* Disput. I. de philosoph. (quam non nisi manuscriptam vidi) theor. 18. quibus adde *Dreierum* p. 27. Disput. Metaphys. Nec alia mens fuit *Averrois*, qui ideò Ethicam comparat parti medicinæ, quæ est de sanitate & ægritudine, Politicam verò parti,

quæ est effectiva sanitatis & destructiva ægritudinis, ad cap. ult. Nic. p. m. 160. & Tract. I. in Platon. de Republ. p. m. 336.

No. 9. Potest autem eodem argumentò & vera sententia probari, & falsa convelli. Cum enim methodus Philosophiæ Practicæ sit *analytica*, quod passim conceditur: hæc verò à fine ad subjectum & media procedat, manifestum evadit, nostram sententiam, quæ partes Philosophiæ Practicæ ex visceribus methodi analyticæ eruit, approbandam esse; contrariam verò, quæ ab illa methodo abit in omnia diversa, improbandam. Quid enim methodo analyticæ cum parte generali & speciali, communi & propriâ?

ANNOT. VI. ad lin. 13.

Media sunt leges]

Pro hac re considera cap. ult. Nic. Cæterum leges virtutis gratiâ esse conditas etiam Platonis scitum est Lib. I. de legibus fol. 773.

ANNOT. VII. ad lin. 15.

Tertiam Philosophiæ partem Oeconomicam.]

His pro annotatione erunt Tab. XXIX. lin. 48. 49. & Tab. XXXII. lin. 57. & seqq.

ANNOT. VIII. ad lin. 20.

Tanquam partem communem à propriâ]

Repete annotationem V. no. 7. & seqq.

Ad TAB. II.

De Ethicæ Naturâ & Constitutione.

ANNOT. IX. ad lin. 26.

Latine Philosophia moralis;]

ApuD Ciceronem de Fato ab initio.

ANNOT. X. ad lin. 36.

Vulgo duas Ethicæ partes.]

No. 1. Ut res tota melius intelligatur, historiam Philosophicam præmitto. Certum est, quod Averroës Nicomachea quidem Aristotelis viderit, non autem Politica: unde in illa tantum, non etiam in hæc commentari potuit. Paginas ipsius Averroës, è quibus probari hoc potest evidenter, citavimus annot. VI. sub fin. no. 8. Sed ejus hanc in rem verba memineris quærenda tibi fore in Autore ipso. Perperam ergo Piccartus Prolegomenis in Politica Aristotelis pag. 15. inter Interpretes Politicorum Aristotelis memorat Averroëm, neque hoc reperio apud Ciphanium pag. II. ad Politicam, quem ibi citat.

No. 2. Jam cum constet, primam operum Aristotelis versionem Latinam factam esse ex Arabico cum Commentariis Averroës, (vide Breviarium meum Ethicorum p. 106.) quod hic Arabs non habuit, non potuit latine verti. Prima igitur illa versio Politicò Aristotelis opere caruit. Consule Dn. Conringium Introduct. in Polit. Aristot. p. 559.

No. 3. Jam quemadmodum probabile est, (conjecturas non jacto pro demonstrationibus,) hinc evenisse, ut in cursu secundum Aristotelem Philosophico Politica planè in hunc usque diem omitterent Scholastici: ita indidem esse crediderim, quod Ethicam habuerunt pro disciplinâ in se integrâ & completâ, præsertim cum postea, Libros etiam Politicorum nacti, viderent eos peculiari inscriptione gaudere.

No. 4. Hòc semel admisso consequens fuit, ut in Ethicâ quoque seorsim (per annot. IV.) quærent

rent methodum Analyticam procedentem à fine ad media.

No. 5. Atque hinc plausibile fuit dicere, quòd virtutes *habituales* habeant se ad Summum Bonum ut media ad finem. Summum enim Bonum formaliter consistit in operationibus virtutis, quarum medium est virtus ipsa habitualis, cum omnis potentia ordinetur ad suum actum tanquam medium ad finem.

No. 6. Hinc nata est illis partitio Ethicæ in Tractatum de fine, *ὁ δαιμονολογία*, & Tractatum de mediis, *δρετλογία*, tantò applausu ad nos usque derivata, ut ipse quoque sequutus illam fuerim quondam in Dispositione Breviarii Ethici.

No. 7. Verum gravissimis rationibus inductus mutavi sententiam in his Tabellis. Est enim Ethica non Disciplina separata, sed pars Philosophiæ Practicæ à Politica minimè divellenda per annotat. V. num. 5.

No. 8. Habitum virtutis concedo medium esse ad beatitudinem: nego autem esse *tale medium*,

quale postulat methodus analytica in oppositione ad finem, & quale est v. g. medicamentum respectu sanitatis. Vid. Wichelman. Disput. II. de Philosophia thes. 3. Includitur enim in ipsâ Definitione finis, quam respice Tab. V. lin. 28. & includitur non per modum medii ad finem, sed per modum conceptus determinantis seu restringentis verba præcedentia. Non enim quævis actio animæ rationalis est secundum virtutem acquisitam, qualis ibi intelligitur, sed quædam est secundum potentiam naturalem, quædam & secundum vitium.

No. 9. Itaque sic statuendum est potius, quicquid de virtutibus ab Aristotele sanè quàm prolixè disputatur in Nicomacheis, eò tantum valere, ut explicetur accuratè Summi Boni Definitio. Igitur & post expositionem de virtute & connexis initio cap. VI. Lib. X. Nic. redit ad Summum Bonum in eoque Nicomachea concludit, quod aliàs esset contra Methodum Analyticam, quæ non facit circulum, nec uti à fine incipit, sic in eundem quoque definit.

Ad TAB. III.

De Bono hominis in genere.

ANNOT. XI. ad lin. 5.

Divisio Boni 1. in verum & apparens.]

No. 1.

HÆc Divisio est vocis æquivocæ. Apparens enim bonum reverà non bonum, sed malum est, quoniam apparentia hinc sumitur cum exclusionem veritatis.

No. 2. Bonum apparens etiam illud vocatur, quod si maximè habeat veram bonitatem, habet tamen simul admixtam malitiam majorem, ut propterea non eligatur à rectâ ratione: e. g. cibus savoris sed insalubris; actio jucunda, sed turpis.

No. 3. Jam ut homo appetat bonum apparens h. e. verè malum, (licet non sub specie mali,) dubius è causis potest evenire; aut propter deceptionem facultatis cognoscentis, ut si quis cibum occultè venenatum ex ignorantia veneni appetat; aut propter depravationem appetitus, qui sciens fertur in bonum minus, conjunctum cum malo majore, ut si quis cibum savoris sed insalubrem appetat.

ANNOT. XII. ad lin. 7.

Divisio Boni 2. in honestum, jucundum & utile.]

No. 1. Hæc est Divisio analogi. Fit enim in per se & per aliud tale.

No. 2. Bonum honestum à jucundo etiam sic potes distingvere: honestum (*jucundum*) est, quod appetitur ab homine ut homine (*animali*).

No. 3. Membra hujus Divisionis semper differunt formaliter, sed non semper materialiter seu subjective. Potest enim dari exemplum rei, quæ simul utilis & jucunda & honesta est. E. g. assumptio moderata cibi salubris & saporis. Hæc enim jucunda est, quia cibi saporis; utilis, quia cibi salubris; honesta, quia moderata.

No. 4. Quia jucundum & volupe sunt synonyma, & verò præter voluptatem corporis (quæ homini ut animali competit) datur quoque voluptas animi (quæ hominem ut hominem afficit) per Tab. XXX. membr. 5. ideo vox Boni jucundi ad illas quoque animi voluptates extendi potest. Quo in sensu quomodo tamen adhuc possit bonum jucundum sic latè dictum distingvi ab honesto, discas è Stahlio Tab. Metaph. XXIII. Divisione Boni 2.

ANNOT. XIII. ad lin. 16. & seqq.

Divisio Boni 4. in internum & externum.]

No. 1. Bonum internum concipe, quod est intra essentiam hominis, externum quod extra.

No. 2. Et quoniam essentia hominis duabus absoluitur partibus essentialibus, animâ & corpore: inde bonum internum subdividitur in bonum animi & corporis.

A 3

No. 3.

No. 3. Quod autem bona corporis interdum comprehenduntur sub bonis externis, ut Tab. XXIII. in Definitione justitiæ, id ab illis fortasse primò factum est, qui putabant corpus hominis non pertinere ad ejus essentiam, quum crederent solam animam esse hominem, ut Plato. Sed nos illorum stylo h.l. non utimur.

No. 4. Bona animi optimè dividuntur juxta Prædicamenta, ut fecimus in Tabulâ. Notari potest interim & Aristotelis divisio Lib. I. magn. moral. cap. 3. τὰ ἐν τῇ ψυχῇ ἀγαθὰ διώρισται εἰς τρία, εἰς φρόνησιν, εἰς δέξιαν, καὶ ἡδονήν.

No. 5. Circa bona corporis observetur scitum Hugonis Grotii, etiâ B. Hülsemanno approbatum cap. XX. Breviarii Theologici, Th. 10. p. m. 436. *vitæ moram, quæ spatium dat poenitentiae, inter bona corporis habere primum locum, & fundamentum esse aliorum bonorum ad corpus pertinentium.*

No. 6. Bona externa minimè omnium sunt in potestate nostrâ. Sunt enim vel ipsæ res extra essentiam hominis positæ, ut divitiæ (de quibus plura Tab. XLI. *. 3.) amici, conjux, liberi; vel connotant certè relationem ad res nobis extrinsecas. Ita *Nobilitas* connotat relationem ad Parentes vel Majores certâ qualitate præditos; *Honor* ad honorantes; *Potentia civilis* ad alios, quorum voluntas dependet à nostrâ; *libertas* (de qua plura Tab. XXXVII. sub membr. 6.) ad alios cum negatione in nos domini conceptos; *Dominium* & *possessio* ad rem externam, cui dominamur, vel quam possidemus; *Pax* ad homines cum negatione statûs contra nos bellici conceptos; *Securitas* ad res externas conceptas cum negatione nocivitatæ respectu nostri.

ANNOT. XIV. ad lin. 36.

*Ad divisionem Boni 5. *. 1.2.]*

No. 1. Bonum morale & artificiale, quæ talia, differunt etiam ut honestum & utile vel jucundum: addidi jucundum, quia in rebus artificialibus interdum nihil spectamus ultra voluptatem, ut in picturâ elegantî.

No. 2. Bonitas, tam moralis, quam artificialis, pro subjecto habet illud, quod est finis ultimus, illinc virtutis moralis, hinc artis cujusque. Est autem finis ultimus virtutis quidem *ἐνέργεια*; artium verò aliarum *ἐνέργεια*, aliarum *ἔργον* per theorema 3. hujus Tab.

No. 3. Juxta hæc de re artificialiter bonâ dicere solemus: *Opus laudat artificem.*

No. 4. Moralis bonitas est in actione secundum virtutem moralem. Et quia hæc est habitus proæreticus, proæresis verò seu electio est actus voluntatis: ideo bonum morale dicitur habere bonitatem suam in voluntate operantis. Hinc illud: *Si desint vires, tamen est laudanda voluntas.*

No. 5. Jam quia voluntatis actûs per se sunt interni, sensibusque impervii, & in humanis tamen judiciis de justitiâ vel injustitiâ actionum, h. e. bo-

nitæ vel malitiâ earum morali pronunciandum est; inde moralitas subdividi debet in *Ethicam* & *Politicam*.

No. 6. Voco hîc *Ethicam* (ne quis pravam interpretationem vocum sibi fingat,) juxta quam Philosophi ethici intrinsecam actionum perfectionem intellectu metientes; voco *Politicam*, juxta quam judices Politici in foro humano, (quod ob defectum καρδιωγῶσις cogitur esse contentum sensuum judiciò,) de justo & injusto pronunciant. Vid. & Tab. X. lin. 21. & seqq.

No. 7. Et quia status naturalis intellectui, legalis sensui est accommodatus per XXXIII. lin. 29. ideo moralitas ethica vocari quoque potest naturalis, & Politica legalis.

No. 8. Habuisse videtur hanc distinctionem in animo Tullius, quum scriberet Lib. III. offic. p. 65. *aliter leges* (ad moralitatem Politicam intentæ) *aliter Philosophi* (ad ethicam) *tollunt astutias. Leges, quatenus manu tenere res possunt: Philosophi, quatenus ratione & intelligentiâ.* Quem locum Ciceronis profert etiam Grotius Lib. II. de jur. bell. cap. XII. §. 12. p. 214.

No. 9. A discrimine inter moralitatem Ethicam & Politicam est, quod Aristoteles fortitudinem civilem, quam ex Tab. XV. lin. 31. depinximus, negat esse veram, subaudi *ethicæ*; quam sine dubio judicia humana haberent pro verissimâ sc. *politice*.

No. 10. Atque hinc est, quod Politica bonitas moralis tranquillum reddit hominem in judicio humano, non autem statim etiam in foro conscientiæ philosophicæ.

ANNOT. XV. ad lin. 44.

Ad theorema 2.]

Præstantius est in actu signato (1.) bonum *honestum* jucundò, quia appetitur à facultate nobiliore; (2.) *honestum* & *jucundum* utili, quia propter se appetuntur; (3.) *quod tantum propter se appetitur*, cæteris, quia quæ tale habet perfectionem puram absque admixtâ imperfectione; (4.) *bonum animi* bonò corporis, quia perficit partem hominis nobiliorem; (5.) *bonum corporis* bonò fortunæ, quia perficit hominem ab intra; (6.) *superveniens* naturali, quia habet se ad illud ut perficiens ad suum perficibile; (7.) *Theologicum* Philosophicò, tum quia provenit à lumine Gratiæ, quod est nobilius lumine naturæ: tum quia ducit hominem ad vitam æternam; (8.) *theoreticum* practicò, propter causas è Tab. VI. lin. 15. & seqq. intelligendas. (9.) *morale* artificiali, quia differt ab eo, ut honestum ab utili & jucundo per annot. XIV. num. 1.

ANNOT. XVI. ad lin. 48.

Ad theorema 3.]

Hac de re lege Lib. I. Nicom. cap. 1. *Exempla artium, quæ in ἐνέργεια tanquam fine quiescunt, sunt*

sunt saltatoria, equestria, nautica; quæ in æg-
γω externo, sutoria, figulina, sartoria. Falluntur,

qui putant de essentiâ artis esse, ut post se opus re-
linquat.

Ad TAB. IV.

De Potentiis animæ humanæ.

ANNOT. XVII. ad lin. 12.

Ad membrum 1.]

Doctrina de potentiis animæ pertinet ad
Physicam per modum theoriæ, & quoad om-
nia scibilia; ad *Ethicam* verò per modum
protheoriæ, & quoad ea tantum, quorum cog-
nitio utilis est ad doctrinam moralem, exclusis in-
utilibus, quorum exemplum posui sub *. Cæte-
rum hanc totam Tabulam melius intelliget, qui
eam cum XXVIII. comparabit.

ANNOT. XVIII. ad lin. 11.

De Sensibus externis.]

No. 1. pro usu ethico non incommodum vide-
tur (mihi quidem) quinque sensibus addere se-
xtum tactus venerei.

No. 2. Ita sensuum tres erunt *investigativi* ob-
jecti absentis, visus, auditus, odoratus; totidem
fruitivi objecti præsentis, gustus, tactus commu-
nis, & venereus. Voco absens (*præsens*) ob-
jectum, quod sensorium non tangit (*tangit*) conta-
ctu corporeo.

No. 3. Singulis sensibus suæ sunt voluptates,
sed trium investigativorum (in se considerato-
rum, non verò quatenus sunt signa objectorum
sensibus fruitivis percipiendorum,) hominibus
propriæ, cæterorum communes cum brutis. Vide
Gellium Lib. XIX. cap. 2. & quæ dicuntur infra
Annot. LXXXIV.

No. 4. Ex fruitivis tamen sensibus tactus com-
munis datus esse animali videtur non tam ad per-
sequendas voluptates, quam fugiendos dolores
corporis positivos, (quid hi sint, docebitur An-
not. LXXVII.) quales causantur à vulneratione
aliisque læsionibus, ex quibus ad mortem violentam
gradus fieri potest.

No. 5. Gustus autem & tactus venereus ordi-
nantur ad voluptatem sensitivam ex alimento &
re venereâ oriundam: quorum illud conservat
individuum, hoc speciem.

No. 6. Hæc faciunt ad melius intelligendam
Aristotelis de Fortitudine & Temperantia doctrinam.
Fortitudo enim occupatur circa fugam
dolorum tactu communi perceptibilem; Tem-
perantia verò circa persequutionem voluptatum
gustus & tactus venerei, quæ aliàs communiter
vocantur voluptates corporis. Utraque verò
circa objectum homini maximè ut animali bo-
num vel malum. Conf. Tab. XIII. *, 4.

ANNOT. XIX. ad lin. 15.

Speciem rei bonæ vel malæ.]

Intellige ejus, quod cadit sub cognitionem &
appetitum hominis, ut est animal. Nam speciem
boni, quod homini, ut homo est, convenit, elicit
intellectus.

ANNOT. XX. ad lin. 16.

*De appetitu concupiscibili &
irascibili.]*

No. 1. De discrimine horum appetituum tres sunt
opinionum famosæ. *Prima* Picolominei grad. 1. cap.
13. quod bona pertinentia ad corpus, ut ea quæ gu-
stum & tactum (venereum) afficiunt, item divitiæ
respondeant appetitui concupiscendi, pertinen-
tia verò magis ad animum, ut honor, gloria, victo-
ria, appetitui irascendi. *Secunda* Scholasticorum,
objectum appetitus concupiscibilis esse bonum &
malum simpliciter; irascibilis verò eadem sub ra-
tione ardui. *Tertia* Jasonis Denores p. 53. de con-
stitut. Philos. civil. & Dn. Dürrii p. 68. Disp. Philos.
moral. per concupiscibilem nos ferri in bonum,
per irascibilem averti à malo.

No. 2. Ex his *prima* opinio est ad mentem Pla-
tonis, ut intelligis quodammodo ex Disputat. no-
strâ I. de virtutibus cardinalibus Thes. 31. 32. 36. nec
planè hinc abludit *secunda*. *Tertia* verò unice ad
mentem Aristotelis, ut clariùs exposui Disputat.
II. de virtut. cardinal. §. 17.

No. 3. Nos, qui sequimur Aristotelem, debuimus
hic retinere tertiam expositionem, cujus illustrem
usum aperient Tab. IX. membr. 3. & inde oriun-
dum Tabulæ XIII. membrum 1. & Tab. XXVII.
membr. 4.

No. 4. Et quia bonum & malum objectum est
appetitus non modò sensitivi, sed etiam rationalis,
h. e. voluntatis: transtulimus hanc distinctio-
nem ad voluntatem quoque lin. 24. 25. Quod idem
non faciunt Scholastici, inde est, quia bonum &
malum hoc in argumento restringunt ad sola sen-
sitiva.

ANNOT. XXI. ad lin. 36.

Ejus defectum corrigere potest.]

No. 1. E. g. errorem sensus, solem judicantis non
majorem esse discò, corrigit intellectus; pravita-
tem appetitus sensitivi, cibum suavem, sed insalu-
brem appetentis, corrigit voluntas rectæ rationi
obsecundans.

No. 2.

No. 2. Addidi in *naturalibus & civilibus*: ne quis lumen intellectus naturale putet valere ad supernaturalia quoque fidei mysteria: aut vires liberi arbitrii nostri extendat ad bona quoque spiritualia.

ANNOT. XXII. ad lin. 45.

Comparatur imperio civili]

No. 1. Deprompta sunt hæc ex Aristot. I. Polit. 3. ubi animæ imperium in corpus *herili*, in appetitum *civili* vel *regio* comparat. Cicero contra illud *regio* simile est, hoc *herili*, in fragmento è III. de Republ. p. 37. edit fragmentor. Ciceronis Andree Patricii.

No. 2. Sed hæc non pugnant. Omne enim simile est dissimile. Aristoteles repugnandi *potentiam* respexit, Cicero *actum*. In appetitu sensitivo & potentia est repugnandi rationis imperio, & actus sapere. Nihil horum in locomotivâ. *Potentia* repugnandi libertas est quædam. Libertas autem competit civibus. Hi reguntur imperio civili. *Actus* repugnandi iustis imperiis indicium est naturæ seqvioris, qualis fervorum: at hi coercentur imperio herili. Invenit ergo & Aristoteles causam, cur imperium compararet civili, & Cicero, cur herili.

ANNOT. XXIII. ad lin. 47.

Locomotiva corporis.]

No. 1. Intellectus perspicue similis est sensui, & voluntas appetitui. Locomotivæ vulgò nihil damus, quod respondeat in animâ rationali.

No. 2. Juvabit tamen ad melius percipiendum Tabulæ XXVII. punct. 12. & 16. item *. 2. locomotivæ comparare illam intellectus facultatem (esto ea realiter non differat ab intellectu) secundum quam ad imperium rationis, ut pes jam movetur, jâ quiescit, & si movetur, vel ad dextrum latus vel sinistrum: sic intellectus certæ rei speculationem continuet vel non; item defigat se in objecti aliqujus bonitatem vel adhærentem malitiam. Vide infra Annot. XLVII. & quæ diximus cap. XLIX. Phys. n. 23. 38. 43. p. 270. 276. 278.

ANNOT. XXIV. ad lin. 51.

Affirmatio similis prosecutioni.]

Observavit Aristoteles Lib. VI. Nic. cap. 2. non longè ab initio. Sic autem explica: Sicut affirmatio (*negatio*) est compositio (*divisio*) subjecti cum convenienti (*à disconvenienti*) prædicato; sic prosecutio (*fuga*) est compositio (*divisio*) cupiditatis cum convenienti (*à disconvenienti*) objecto.

Ad TAB. V.

De Definitione Summi Boni Humani.

ANNOT. XXV. ad lin. 14.

Ad Questionem an sit?]

No. 1.

Intelligitur quæstio vi lineæ 8. de Summo Bono hujus vitæ, & hoc sensu etiam affirmatur. Dubitare tamen aliquis possit ex eo, quia nullus homo in hac vitâ habet virtutem perfectam i. e. perfectam sapientiam, (videmus enim hæc res divinas in ænigmate tantum 1. Cor. XIII. 12.) vel perfectam prudentiam per Tab. XXIX. lin. 35.

No. 2. Respondeo: nihil aliud probatur hoc argumentò, quam Summum Bonum non dari hæc in vitâ extra ideam. Sufficit, quod datur interim (ut perfectus Orator, & elementum purum) in ideâ. Sumus enim hic de essentiâ seu ideâ solliciti per lin. 33. quia oportet esse aliquam mensuram invariabilem, quam in solâ ideâ deprehendimus.

No. 3. Certò tamen modò datur in hac vitâ etiam Summum Bonum actu: quia datur sapientia & prudentia perfecta, si non absolute, saltem comparatè. Habet enim distinctio Tab. XXVII. lin. 50. etiam hic locum.

ANNOT. XXVI. ad lin. 18.

Idem est Summum Bonum hominis unius & civitatis.]

Ταὐτὴν δὲν ἀγαθὸν ἐνὶ καὶ πόλει, 1. Nic. 2. Notabis hoc contra eos, qui disputant, aliam esse hominis solitarii, aliam in societate constituti Beatitudinem, eoquæ putant dari etiam oportere peculiarem disciplinam Monasticam. Quorum quidem sententiæ jam supra contradiximus Annot. V. n. 4.

ANNOT. XXVII. ad lin. 28.

Ad Definitionem Summi Boni.]

No. 1. Aristoteli Summum hominis Bonum est *operatio secundum virtutem* (notavi huc aliquid annot. X. no. 8.) Intellexit autem haud dubie operationem eam, quæ fit in hac vitâ. Rectè. Nam etsi varia solent objici: parata tamen ex Tabulâ nostrâ est responsio.

No. 2. Objiciunt autem Novatores Antaristotelici 1. Summum Bonum non est actio virtutis, sed gloria DEI; 2. nec in hac vitâ, sed in æternâ.

No. 3. Respondeo ad 1. ex lin. 11. Summum Bonum

num hîc sumi in conceptu non communi, sed proprio. Vel sic: nego actionem virtutis posse opponi tendentiæ ad gloriam DEI: nisi enim pro fine ultimo habeat Gloriam DEI, non est actio virtutis sed vitii. Quòd autem lin. 11. diximus, Summum hominis Bonum esse Deum, seu potius gloriam DEI, id interpretationem capiet è dicendis annot. XXXIX. no. 2. & 3.

No. 4. Respondeo ad 2. ex lin. 6. nos cum Aristotele ut Philosophi solliciti sumus de Summo Bono non Theologico sed Philosophico. Peccaret Philosophia, si lumeret sibi partes Sacrae Theologiae. Neque merum naturæ lumen, quo solo Philosophia utitur, ducere nos potest ad vitam æternam. Quæ tamen Philosopho neganda non est, sed tantum distingvenda à vitâ seculi hujus tanquam subordinans à subordinatâ. An eam negaverit Aristoteles, quæstio historica est. Si non negavit, benè; si negavit, absit ut illum in eo sequamur. Observa interim, posse Aristotelicam Definitionem ampliari ad Summum quoque Bonum æternæ vitæ, quod concedunt etiam Theologi positum esse in visione DEI beatificâ. Ergò & in operatione secundum virtutem optimam, scilicet sapientiæ. Quæ sapientia acquisita sit, an infusa, hoc loco nihil refert.

No. 5. Est & alia objectio, sed valdè frivola: Actio secundum virtutem non expetitur propter se, sed propter hominem agentem ipsum. Ergò non est Summum Bonum. Respondeo ex lin. 17. non expetitur propter se tanquam finem ϕ , concedo; tanquam finem ξ , nego. Adde, quod hi duo fines ϕ & ξ non debent divelli, sed conjungi, tanquam unus integer finis cum Svarezio apud Stahlianum parte I. Reg. pag. 234.

ANNOT. XXVIII. ad lin. 31.

In vitâ perfectâ.]

Vitam perfectam alii de maturâ ætate, alii, & magis opinor ad mentem Philosophi, de morâ quadam & continuatione vitæ exponunt. Utraque expositio existentiam Summi Boni tangit.

ANNOT. XXIX. ad lin. 35.

Nec eum determinant.]

Addidi hoc propter virtutem habitualement, de qua annot. X. no. 8.

ANNOT. XXX. ad lin. 38.

*Jam instrumenta, jam causas
Etc.]*

Bona commemorata sunt Summi Boni interdum 1. *instrumenta*, ut arma ad exercendam fortitudinem militarem; 2. *causæ sine quibus non*, ut valetudo ad eandem fortitudinem; favor apud Principem ad beneficium pro amico impetrandum; potentiæ naturales & voluptates animi, cum quovis exercitio virtutis conjunctæ; 3. *ornamenta*, ut honor, pulchritudo, juxta illud: *gratior est pulchro veniens à corpore virtus*; 4. *objecta materialia*, ut divitiæ respectu liberalitatis, magnificentia, justitia.

ANNOT. XXXI. ad lin. 39.

Respondeo utriusq.]

Eadem est sententia Piccolominei grad. IX. cap. 28. p. 814. & Gifanii ad 1. Nic. 7. p. 55.

Ad TAB. VI. De Divisione Summi Boni.

ANNOT. XXXII. ad lin. 1.

Summi Boni humani partes]

No. 1.

Partes, non species, voco cum Burgersdicio cap. IV. Philos. mor. §. 13. p. 49. quem vide & cap. III. §. 21. p. 41. & 42. Vult enim DEUS nos in hac vitâ & ipsi cultum præstare, & proximo officium. Unde & Decalogum suum tanquam actionum nostrarum regulam partitus est in duas Tabulas (similiter tanquam in partes non species,) quarum prior ut more Philosophico loquamur, theoreticas quoque includit virtutes; posterior est practicarum. Theoretica enim Philosophia divinarum est rerum, Practica humanarum per annot. III.

No. 2. Qui commenti sunt vitam merè solita-

tariam & speculativam quasi ordinariam & specie distinctam à practica, iis jam responsum est annot. V. no. 4.

No. 3. Quas no. 1. *theoreticas* & *practicas* virtutes vocavi, eas Neoterici ferè, ut Timplerus p. 118. Eth. gener. distingvunt vocabulis *pietatis* & *probitatis*, inque has duas velut species virtutem moralem primò dividunt, sicuti & Theologi Decalogum in duas Tabulas divisum vocant Legem Dei moralem.

No. 4. Quo pacto certum est, vocabulum virtutis *moralis* sic extendi, ut præter officia versùs homines aut nos ipsos, in quibus solis strictus se sensus continet, quem Tab. VII. secuti sumus, complectatur & cultum Deo immediate debitum.

No. 5. Alia vocabuli hujus extensio est, cum Scholastici de quatuor virtutibus cardinalibus agentes prudentiâ quoque, cum subjectivè sit virtus intellectualis, objectivè tamen dicunt esse moralem.

B

No. 6.

No. 6. Quæ de vero DEI cultu moraliter præcipi possunt, indivulsò nexu coherent cum principe virtutum theoreticarum, sapientiâ. Neque enim verè amari DEUS potest, nisi rectè agnoscatur, nec agnoscì rectè, nisi verè ametur. Cumque optima illa verèque ad æternam cum DEO agendam vitam ducens pars sapientiæ revelata propria sit Theologorum, inde & his delegari solet accurata virtutum moralium ad immediatum DEI cultum pertinentium expositio.

ANNOT. XXXIII. ad lin. 2. 3.

Secundum virtutem optimam.]

No. 1. Quid optimæ virtutis nomine in Definitione Summi Boni intelligi debeat, mirifica est interpretum dissensio. Exponunt eam vel 1. de sapientiâ, vel 2. de prudentiâ, vel 3. de Justitiâ universali aut cumulo virtutum omnium moralium, vel 4. de fortitudine, vel 5. indeterminatè de quâvis virtute, quâ quis excellat præ cæteris. Si quæ sunt plures expositiones, ad has reduci poterunt non incommode.

No. 2. Ex his *prima* & *secunda* opinio calculum nostrum meruit ad eum modum, quem expressimus hîc in Tabulâ. In subjectis astericis (quos illustrabit Tab. XXIX. membr. 2.) fundamenta posuimus refellendi expositiones *reliquas*. Quibus errandi occasionem dedit præcipuè, quod & Definitionem Summi Boni putaverunt exaudiendam esse de solo practico, & virtutis vocabulum in eâ positum de solis moralibus.

No. 3. De *quintâ* opinione adhuc in specie moneo, quòd illa Definitionem Summi Boni traxerit ad statum existentiae, cum ea rectius intelligatur de statu essentiae per lin. 33. Tab. præced.

ANNOT. XXXIV. ad lin. 15.

Beatitudo theoretica nobilior.]

No. 1. De præstantiâ theoreticæ vitæ super practicam multa sunt apud Scholasticos, qui hûc trahunt illud etiam Christi Luc. X. 41. *Maria optimam partem elegit.* Ponunt enim typum esse theoreticæ vitæ Mariam, practicæ Martham. Possumus illorum inventis frui, dummodò meminerimus vitas illas duas non distraendas esse ut species, sed conjungendas ut partes, per dicta annot. XXXII. no. 1. & 2.

No. 2. Quæ verò nos hac de re tradidimus in Tabulâ, Aristoteli debentur ex cap. 7. & 8. Lib. X. Nic.

ANNOT. XXXV. ad lin. 31.

Notitia DEI naturalis & revelata.]

Differunt hæ duæ notitiæ 1. *principiò*, quod in naturali est lumen naturæ, in revelatâ lumen gratiæ. 2. *objectò*: naturalis (*revelata*) insinuat nobis tantum (*etiam*) cognitionem articulorum non meræ (*mere*) revelationis: e.g. DEUM esse unum in essentiâ, (*trinum in personis.*) 3. *usu*. [Naturalis non potest Hominem perducere ad vitam æternam, potest revelata.

ANNOT. XXXVI. ad lin. 40.

Potestatem internam cum externâ.]

Interna competit Ministris Ecclesiæ, & consistit in potestate docendi Verbum DEI, & administrandi Sacramenta: *externa* verò Magistratui Politico debita ponitur in Regalibus circa sacra.

~~~~~

Ad TAB. VII. De Natura Virtutis Moralis.

ANNOT. XXXVII. ad lin. 2.

Ad Homonymiam.]

Aliam æquivocationem pete ex annot. XXXII. no. 4. & 5.

ANNOT. XXXVIII. ad lin. 12.

In solo appetitu sensitivo.]

No. 1. Ita sentiunt Piccolomineus grad. IV. cap. 8. & abreptus ab eo Jac. Martini p. 98. Ethic. Burgersdicius item p. 117. Philos. Moral.

No. 2. Verùm hæc sententia periculosa est, quatenus occultè quodammodo patrocinator

Pelagianismo exaggeranti vires liberi arbitrii, & extenuanti labem peccati originalis. Quod peccatum quia Gentiles ignoraverunt, non mirum, si Aristotelis eadem fuit hac de quæstione opinio.

No. 3. Contrà sic argumentor: non modò sensitivus sed etiam rationalis appetitus & quidem in civilibus quoque, post lapsum à naturâ *magis* ad malum propendet, quàm ad bonum. E. uterque indiget habitu reflectente ad bonum, qui nullus est alius, quàm Virtus moralis. Valet hæc sententia, etiamsi ponas, voluntatem habere se in civilibus *æqualiter* ad bonum & malum.

ANNOT.

vocatur *συμμετρικῆς*, sive in Conclusionibus, quæ inde possunt elici.

No. 7. Sumtam verò hanc conscientiam pro *actu* definivimus lin. 13. & sic nihil est aliud, quàm Propositio Major Syllogismi mentalis practici, cujus exemplum dedimus no. 4.

No. 8. Conscientia *singularium* sumta pro *potentiâ* est ipsa memoria intellectiva, restricta ad cujusque hominis facta moralia propria.

No. 9. Eadem conscientia sumta pro *actu* nihil aliud est, quàm minor Propositio, vel Conclusio Syllogismi, qualem modò memoravimus.

No. 10. Conscientiæ *universalium* officium est facta hominis cujusque moralis futura quidem dirigere ad normam rectæ rationis, præterita verò judicare, sed utrumque in universali.

No. 11. Conscientiæ *singularium* officium est in singulari, sola facta præterita, si moraliter bona (*mala*) sunt, defendere (*accusare*) per Minorem Propositionem, & hominem ipsum absolvere à culpâ (*condemnare*) per Conclusionem Syllogismi Practici.

No. 12. Juxta hæc dividitur talis conscientia *singularium* in *bonam*, quæ testimonium perhibet de facto morali præterito bono, & *malam*, quæ de malo tanquam de objecto suo.

No. 13. Itaque conscientia talis bona & mala vocatur *objective*. Adde & *effective*: bona enim conscientia parit rem bonam, voluptatem, (Tab. XXX. lin. 39.) mala rem malam, dolores & cruciatus animi.

No. 14. Interim utraqve conscientia præsupponendò, quod testimonium ejus sit verum, *formaliter* bona est. Bonitas enim formalis cujusque Propositionis consistit in ejus veritate. Et hòc sensu in judiciis quoque testis verus & bonus Synonyma sunt, & vicissim falsus & malus.

No. 15. Similem in modum conscientia *universalium* dividitur *formaliter* & analogicè in bonam & malam, seu, quod idem est, veram & falsam, rectam & errantem. Vid. lin. 16. & seqq.

No. 16. His duabus speciebus vulgò tres alias addunt, conscientiam videlicet *probabilem*, *scrupulosam* & *dubiam*, simulque præsupponunt conscientiam *rectam* & *certain* esse Synonyma.

No. 17. Verùm ut à *posteriori* incipiamus, *recta* & *certain* conscientia perperam habentur pro Synonymis. Potest enim esse *recta*, quæ non est *certain*, sed probabilis tantum, ut si quis idiota subditus credat summæ potestati, etiam injustè agenti, non esse rebellandum, sed patiendam potiùs injuriam: non quòd possit hoc effatum ex suis principiis demonstrare, sed quòd assentiatur hominibus doctis hoc subinde inculcantibus.

No. 18. Quòd ad *prius* verò attinet, sciendum, illam quinqvemembrem divisionem esse simul & confusum chaos multarum divisionum, & membris quibusdam mutilam, ut patebit è dicendis. Etenim si membra illa omnia rectè volumus

explicare, à seque discernere, sic procedendum est.

No. 19. *Primò*. Actus conscientiæ universalium vel *positivus* est vel *negativus*. Positivum (*negativum*) voco, qui quæstionem propositam moralem affirmat vel negat (*nec affirmat nec negat, sed suum de ea judicium planè suspendit*). Et actus negativus est ille ipse, quem vocant conscientiam *dubiam*. Possit etiam vocari *suspensa*, & positivæ nomen indere licebit conscientiæ *decidentis*.

No. 20. *Secundò*. Decidens conscientia in ordine ad rem ipsam extra intellectum humanum subdividitur in *rectam* & *errantem* definitam à nobis in Tabella. Quæ duæ species quia differentis contradictoriis separantur, tertiam non admittunt.

No. 21. *Tertiò*, aliâ ratione eadem conscientia decidens in ordine ad *modum intelligendi* & quidem æstimato à parte *principii* subdividitur in *certain*, quæ oritur ex *scientiâ*, & *probabilem* seu *opinativam*, quæ ex opinione. Facient hùc quæ diximus no. 17. De probabili conscientia celebris hodie est illa, quam vocant, *Probabilismi* controversia.

No. 22. *Quartò*, si verò ex parte *formæ* modus intelligendi æstimatur, conscientia decidens vel conjuncta est cum aliquo metu oppositi, & vocatur *scrupulosa*; vel non conjuncta, & vocari potest *non-scrupulosa*.

No. 23. Plura de conscientiâ repetantur à Theologis casuistis. Unum adhuc addo: conscientia dubia similis est testi *nescienti*, *recta vero*, *errans falso*, certa *oculato*, probabilis *aurito*, scrupulosa *varianti*.

ANNOT. LXI. ad lin. 30.

Inefficacem.]

Talis voluntas est impossibilem ut sic. Vid. Stahl. part. I. Disp. X. Reg. 3. 4. th. 8. seqq. sæpè etiam difficilem tantum & laboriosum, sicut ignavi homines volunt quidem eruditionem, sed non item ejus instrumenta, labores & vigilias.

ANNOT. LXII. ad lin. 46.

Extra potestatem deliberantis &c.]

Illud &c. sic exple è præcedentibus; vel in cuius gratiam deliberatur.

ANNOT. LXIII. ad lin. 53.

Aristoteles Lib. III. Nicom.]

No. 1. Fecit hoc Aristoteles capitibus prioribus quinque, singula videlicet è commemoratis singulis capitibus persequens, eo ordine, quem hùc expressimus.

No. 2. Quòd scopus Aristotelis ibi fuerit, definitionem virtutis declarare ex parte differentiæ *genericæ*, observatum & Gifanio p. 151. ad Nic. & Go-

& Goclenio p. 17. Exercit. Ethic. & probatur ex ipsis definitionis visceribus cum exegesi Aristotelis comparatæ.

No. 3. In Definitione virtutis, quæ Lib. II. Nic. cap. 6. legitur, ad tria vertendus imprimis est animus. Definitor enim ea, quod sit 1. *habitus* 2. *electivus*. 3. positus in *mediocritate*. Horum primum *genus* est, secundum differentia *generica*, tertium *specificum*. Ad *generis* declarationem pertinet cap. 5. dicti libri; ad differentia *specificam*, cap. 7. 8. 9. seu ultimum; ad differentia *genericam*, capita quinque priora Lib. III. ut diximus.

No. 4. Igitur hæc tria commemorat quoque in recapitulatione, quæ habetur prope finem cap. 5. ubi ait, dictum à se esse, *ὅτι μεσότητες εἰσιν*, (hoc est illud *tertium*,) καὶ ὅτι ἐξείς, (hoc est *primum*,) & post pauca: *ὅτι ἐφ' ἡμῶν, καὶ ἐκείνοι*, quod referendum est ad *secundum* τῆς προαίρεσιως seu *electionis*, quippe quæ est aliquid *οἰκονομικόν* τῇ δρετῇ initiō cap. 2. Lib. III. res virtuti conjunctissima, & definitur ibidem, quod sit *ἐκείσιν προεβεβλημένον* spontaneum prædeliberatum. Quæ ipsa definitio, ut rectius intelligeretur, de *spontaneo* quoque & deliberatione seu *consultatione* agendum fuit. Et hæc tractatio ob argumenti affinitatem excurrit quoque ad doctrinam de *voluntate* & *libero arbitrio*.

No. 5. Quæ cum ita sint, nihil minus cogitavit Aristotel. in his capitibus initialibus Lib. III. quàm ut illa quinque consideraret sub ea ratione, quæ sunt, vel haberi possunt, principia humanarum actionum. Id quod ulterius sic ostendi potest, quia cum vocabulum *ἀρχῆς* seu principii in illis quinque capitibus decies septies usurpet, nullibi tamen adhibuit illud ad significandum ullum ex istis quinque conceptibus, excepto solo actu voluntatis, qui *ἀρχῆς* nomine venit cap. 1. in Definitione spontanei (vid. Tab. XI. lin. 10.) quatenus

spontaneum restringitur ad id, quod homini est proprium.

No. 6. Ex eadem spontanei Definitione efficaciter probari potest, quod Aristoteles spontaneum saltem non consideraverit per modum principii, sed principiatum. *Spontaneum* enim, inquit, est, *cujus principium est in agente*. Sanè id, cuius est principium, quæ tale, non est principium, sed principiatum. Et verò per spontaneum intelligitur certa quædam actionis externæ species, Tab. X. * 2. actionem autem externam omnes habent pro principiato. Hujus ergo actionis differentia quædam, non principium afficiens, est spontaneum.

No. 7. Patet è dictis, qui fuerit scopus Aristotelis. Quem si sequi voluissemus, principium actionum spontanearum potuissemus nominare non nisi unicum, primum nempe illud, actum voluntatis, sumtæ cum respectu ad finem & media simul; præsertim cum in hoc actu unice moralitas actionum quiescat, per annot. XIV. no. 4.

No. 8. Ut tamen condescenderemus qualitercunque receptæ doctrinæ, quatuorque principia numeraremus, distinximus hunc actum ratione objecti in actus duos, unum circa finem, qui est *Voluntas* strictè dicta, alterum circa media, qui est *Electio*: hisque duobus præposuimus totidem actus intellectus, circa finem *conscientiam*, circa media *consultationem*.

No. 9. Porro quancquam ex his nihil Aristoteles egit de conscientia: de hac tamen egit Horneus pag. 317. Phil. moral. occasione spontanei, quod ipsi est principium actionis, & Horneum sequuti alii quidam, ut Cellarius.

No. 10. Verum rectius Itterus Lib. II. Synopsis Phil. moral. cap. 3. §. 5. p. 56. exclusit ex principiiis spontaneo, quod ante ipsum jam & Stahlus fecerat Lib. II. Ethic. sect. 1. cap. 3. & 4. conscientiam substituit in ejus locum, quem sumus in Tabula hac sequuti.

Ad TAB. XIII. De Divisione Virtutis Moralis.

ANNOT. LXIV. ad lin. 6.
Ut genus in species.]

No. 1.

Quari potest, an hæc prima Divisio virtutum fiat in species, an in partes? Respond. in *species*, si supponas, virtutes non esse connexas; in *partes*, si connexas. Quo è fundamento etiam annot. XXXII. no. 1. definivimus, beatitudinem theoreticam & practicam differre ut partes, non ut species, quia connecti debent non divelli in status separatos.

No. 2. Partes autem hinc intellige *integrales*, li-

cet analogicè sic dictas, quales exhibebit & Tab. XLIX. lin. 10.

No. 3. Porro quia partes hæc integrales simul sunt *dissimilares*, nova quædam ratione ipsa hæc divisio in partes simul est in species, quatenus pars quævis dissimilatis ab alterâ parte specie differt, quod & Galenus observavit Lib. VI. de decretis Hippocratis & Platonis cap. 2. Nimirum quia partes dissimilares, tametsi connectuntur in toto, disjunguntur à se tamen per proprias essentias, quod in partibus similaribus non procedit.

No. 4. Vicissim quæ specie differunt, etiam si non connectuntur in eodem subjecto, vocari tamen

men solent partes, sed subjectivæ, quod & nos fecimus Tab. XXIV. lin. 18.

No. 5. Verum quia tota hæc controversia theoretica est magis, quam ad praxin scitu necessaria, non opus est, ut in eâ se quis angat. Ea propter Tabulâ dictâ lin. 10. promiscuè loqui volumus.

No. 6. Elegimus autem speciei hîc potius nomen, quam partis, quia solet in Definitionibus singularum virtutum specialibus poni locò generis virtus in casu recto: quod aliàs deberet poni in casu obliquo. De partibus enim integralibus dissimilaribus nomen totius non prædicatur propriè in casu recto.

ANNOT. LXV. ad lin. 3. & 4.

Ab objecto præcipuè interno.]

Fundamenta quædam hujus prædivisionis jecimus Tab. VIII. theorem. 3. (quò refer & observationem Strigelii, de quâ in fine Tabulæ: locus autem Strigelii est pag. 126. & 137. ad Aristotel. Nicom.) & Tab. IX. Divis. I.

ANNOT. LXVI. ad lin. 21.

Gradum dignitatis exilem.]

No. 1. Homileticæ virtutes, comparatione justitiæ & similitum virtutum majoris momenti, sunt exiles, quia vitia iis contraria, modò non conjuncta sint cum vitiis gravioris subselliis, non reddunt hominem statim politicè malum seu improbum, pœnæque civili obnoxium.

No. 2. Nam neque leges civiles solent de virtutibus homileticis præcipere, sed hoc munus est alterius doctrinæ, quæ dat præcepta de civilitate morum. Hæc præcepta si quis violat, non improbus statim aut nequam vocatur, sed incivilis, aut barbarò vocabulò grobianus.

No. 3. Atque hûc tendere videtur Aristoteles Lib. IV. Nicom. c. 7. p. 180. cujus judiciò jactator est potius *vanus* (*μᾶταις*) quam *malus* (*κακός*).

No. 4. Cæterum hinc est, quòd Strigelius, p. 216. & 217. ad Ethica Philippi, virtutes homileticas cæteris opponit tanquam non-necessarias necessariis; Jason verò Denores pag. 47. de constitut. Phil. civil. ornamenta virtutum eas vocat potius, quam virtutes.

ANNOT. LXVII. ad lin. 25.

Moralium particularium.]

Notanter ita dico, ut excludam prudentiam, quæ non est *moralis*, & justitiam universalem, quæ non est virtus *particularis*, quarum utraqve interrim annumeratur virtutibus cardinalibus.

ANNOT. LXVIII. ad lin. 30.

Τὰ πρῶτα τῆς Φύσεως.]

No. 1. Vocantur & *τὰ πρῶτα καὶ Φύσιν*, latine *prima nature* apud Cicer. Lib. III. de finib. p. 94.

qui & mox *initia*, item *principia nature*, alibi & aliter appellat.

No. 2. Neque enim horum infreqvens est apud ipsum in libris Philosophicis mentio. Meminit & eorum Augustinus Lib. XIX. de Civ. D. cap. 1. seqq. Gellius item Lib. XII. c. 5. Ex recentioribus inveni ea apud Camerarium p. 38. in Nicom. Lipsium Lib. II. manuduct. ad Stoicam Philosoph. Dissert. 18. Hugonem Grotium Lib. I. de jure Belli cap. 2. §. 1. p. 14. Seldenum de jure naturæ c. 1. & Hieron. Wolfium, quem citavi th. 18. Disput. de *Φιλανθία* lit. n. Puto autem appellationes illas primum prodiisse è scholâ Stoicorum.

No. 3. Per prima verò naturæ intellige illa bona, quæ homo naturaliter, ut *animal*, appetit, sive *positiva*, qualia sunt voluptas ex cibo, potu, venere, sanitas, vita: sive *privativa*, qualia sunt indolentia, incolumitas membrorum, evitatio vulneris & similia bona corporis & jucunda.

No. 4. Inde autem vocantur *prima* naturæ, quia prius homo vivit vitam animalis, quam hominis.

No. 5. Ab his contradistingvuntur ea bona, quæ homini *ut homini* expetenda sunt, qualia sunt honestum, & bona animi: ut virtutes, quæ licebit nobis appellare *secunda* naturæ, non dignitate, sic enim prima sunt, sed tempore, quo solent appeti.

No. 6. Cæterum ut intelligas, quomodo fortitudinem & temperantiam ad *τὰ πρῶτα τῆς Φύσεως* retraxerit Aristoteles, observa, quicquid est moralium virtutum particularium, comprehendi posse nominibus Temperantiæ & Fortitudinis, si latè accipiantur: ut Temperantiæ sc. officium sit moderatio in prosequendis bonis; Fortitudinis autem in fugiendis malis. Hinc & Epictetus duobus præceptis omnem complexus est moralem doctrinam, *sustine* (in malis per Fortitudinem) & *abstine* (in bonis per Temperantiam.) Ac tametsi Plato duas has Cardinales virtutes non separaverat his discriminibus, probabile tamen est id alios fecisse, etiam ante Aristotelem.

No. 7. Jam bona & mala homini alia quæ tali, alia quatenus animali obijciuntur. Inter bona hominis *ut hominis* est v. g. honor, cujus oppositum infamia fugitur ab homine. Unde & pudor, quem infamiæ timorem definiunt, est effectus homini proprius. Bruta certè nihil pudet. Nimirum quia nec honorem appetunt, si propriè loquimur; imò ne divitias quidem.

No. 8. Quòd si ergò quis ab objecto Temperantiæ ac Fortitudinis excludat bona ac mala hominis *ut hominis*, sicut Aristoteles fecit, is profectò virtutes illas censendus est restringere ad bona & mala hominis *ut animalis* h. e. ad *τὰ πρῶτα τῆς Φύσεως*. Et hoc satis clarè facientem Aristotelem in materia Temperantiæ videbimus annot. LXXXIII.

No. 9. Sed ut mens Philosophi adhuc clariùs pateat, observa, Summum Bonum *animalis ut sic* puta,

Putat, quod ab animali sub formâ propriâ cogno-
sci & appeti potest, esse positum in voluptatibus
corporis positivis, & Summum Malum in dolori-
bus corporis positivis, & inde oriundâ morte vio-
lentâ, ut quæ terribilium est terribilissimum, per
annot. LXXVIII. n. 5. Jam cum in his duobus ne-
quaquam consistat hominis quoque ut hominis
Summum Bonum & Malum, necesse est, ut in eorû
appetitione & fugâ servet aliquod temperamen-
tum, in eoque dictamini rectæ rationis obsecun-
det. Appetitionem ergo voluptatum corporearû
moderatur Temperantia; fugam verò mortis vio-
lentæ, & quæ illi viam præparant, Fortitudo, sed
utraqve pressius accepta, quàm factum fuit à Ve-
teribus. Cum his confer, quæ diximus annot.
VIII. no. 4. seqq.

ANNOT. LXIX. ad lin. 31.

Cui soli Plato.]

Putat in doctrinâ de quatuor Virtutibus Car-
dinalibus.

ANNOT. LXX. ad lin. 38.

Non sufficit ratio magni & parvi.]

Sensus est: discrimen specificum inter Libera-
litatem & Magnificentiam, ac similiter inter Mo-
destiam & Magnanimitatem non potest firmiter
probari ex eo, quod objecta earum, pecunia & ho-
nor, differant magno & parvo. Sequeretur enim
aliàs pari modò potentias videndi, (*numerandi*)
montem (*numerum*) magnum & parvum specie
differre, quod absurdum.

Ad TAB. XIV.

Synopsis omnium virtutum & vitiorum moralium.

ANNOT. LXXI. ad lin. 4.

Excessui an defectui sit propior.]

PRout scilicet nomen ejus excessui vel defectui
curavimus è regione poni.

ANNOT. LXXII. ad lin. 34.

Nomina peculiaria.]

No. 1. Conqueritur hæc de re Aristoteles fre-
quentissimè in Ethicis, in primis plus vice simplici
Lib. II. Nic. c. ult. ubi & jubet *ὀνομασποιεῖν* i. e. no-
mina facere nova, vel potius, Veteribus novum
sensum dare. Atque sic fecit ipse.

No. 2. Videtur autem hæc *ὀνομασποιία* in E-
thicâ Aristotelis *tres* habere modos.

No. 3. Quorum *primus* est, cum privationis ali-
cujus nomen transfertur ad habitum moralem, ut
cum *ἀναίδεια* vocatur ille, qui circa Tempe-
rantiam deficit.

No. 4. *Secundus*, cum vitii vocabulum transfer-
tur ad virtutem, ut cum *φιλοτιμία*, quæ apud Græ-
cos vulgò ambitionem h. e. vitium in appetendis
honoribus excedens designat, significat ipsam
quoque circa objectum illud mediocritatem. In
sensum bonum etiam Paulus id vocabuli trahit,
quum ait 1. Thess. IV. v. II. *φιλοτιμία* δε *ἡσυχάζειν*
καὶ πράσσειν τῇ ἰδία.

No. 5. *Tertius* modus, cum nomen unius vir-
tutis transfertur ad aliam, sive re sive solò conce-

ptu differentem. Quod ipsum quoque; *trifariam* fieri
observes. 1. transferendò nomen generis ad spe-
ciem, quomodo *ἀλήθεια*, quæ in genere significat
veritatem quamvis, usurpatur pro solâ veritate
homileticâ. 2. transferendò nomen speciei vel qua-
si ad speciem, quomodo *φιλία*, cum amicitiam
propriè denotet, (quæ aut virtus quædam est, aut
virtuti conjuncta Lib. VIII. Nic. c. I. p. 316.) usurpa-
tur pro comitate. 3. transferendò nomen quasi
speciei ad genus, vel partis ad totum, quomodo
Liberalitatem, quam vulgò tantum in officiò dan-
di, & quidem gratis, spectant, Philosophus trahit ad
officium non dandi quoque, sed & accipiendi, &
faciendorum sumtum, ut Tab. XVII. Annot. 88.
intelligemus.

ANNOT. LXXIII. ad lin. 39.

Tametsi Liberalitati.]

Opus fuit hæc observatione, ut specificatio vir-
tutum ex objectis, quæ est in hac Tabulâ, conci-
lietur cum specificatione Tabulæ præcedentis.

ANNOT. LXXIV. ad lin. ult.

Hominum perversè Φιλαύτων.]

Si comparentur sc. cum objecto singulis virtu-
tibus proprio. Atque ita fecimus in singulis Ta-
bulis specialibus sub membro mediocritatis. De
Φιλαυτία verò vide Tab. XXXI. membr. 4.

Ad TAB. XV.

De Fortitudine.

ANNOT.

ANNOT. LXXV. ad lin. 4.

Et sic Aristoteles.]

AGnovisse hoc videtur & Gassendus Lib. II. Ethic. cap. 3. Tom. II. Oper. f. 765.

ANNOT. LXXVI. ad lin. 6.

Circa metum propriè dictum.]

No. 1. Metum hunc propriè dictum declarant ea, quæ postea lin. 10. & 21. proferuntur, quibus junge, quæ diximus, annot. XVIII. no. 4. & 6. & annot. LXVIII. no. 9. & 10. Atque in his omnibus præcipuè notanda venit distinctio inter id, quod metuit homo *ut animal*, & *ut homo*.

No. 2. Eam sic effert Philosophus Lib. III. Eudemior, c. 1. cum dicit, formidabilia quædam esse simpliciter (ἀπλῶς) quædam alicui (τινί:) priora mox etiam vocat τῇ ἀνθρώπινῃ φύσιν φοβερά, formidabilia naturæ humanæ, puta non quatenus humana est, sed quatenus animalis. Nam & hæc in omnibus hominibus est eadem. Hujus autem generis formidabilia sunt proprium fortitudinis objectum. His opponuntur formidabilia non omni homini, sed alicui, qualia sunt dedecus, paupertas & similia. Nec enim ea metuit homo quatenus est animal, sed quatenus sic vel aliter moratus. Itaque alius ea metuit, alius non metuit, ut paupertatem, cujus metus sollicitat avarum, prodigum non sollicitat.

ANNOT. LXXVII. ad lin. 12.

Dolorem positivum.]

No. 1. Distinctio inter dolorem positivum & privativum notanda est, ut Fortitudo eò melius possit distingui à Temperantiâ, quæ & ipsa versari dicitur circa dolorem, sed privativum Tab. seq. lin. 25.

No. 2. Licebit autem dolorem positivum in genere definire, qui nascitur è rei molestæ præsentia; & privativum, qui è rei jucundæ absentia.

No. 3. Similem in modum possis & voluptatem distinguere in positivam & privativam; ut illa sit, quam rei jucundæ præsentia; hæc, quam molestæ rei absentia gignit. Conf. annot. LXVIII. no. 3.

ANNOT. LXXVIII. ad lin. 18.

Mortem terribilium terribilissimum.]

No. 1. Passim decantatum est illud Aristotelis Lib. III. Nic. c. 6. p. 119. φοβερότατον ὁ θάνατος. Sed hoc ut rectè intelligatur, cautionibus suis muniendum est.

No. 2. Limita ergò primò ex parte prædicati: mors est terribilissimum inter ea, quæ sunt homini formidabilia *ut animali*, per annot. LXXVI. no. 2.

No. 3. Planè ergò ineptus fuit Monachus ille,

de quo Wesselus Gronigenfis Tractat. de Providentiâ Dei p. 724. Oper. edit. Amstelodam. Anno 1617. hunc in modum scribit: *Frater Johannes Aquisgrani tam plenè & immoderatis verbis auxit illius (mortis) dolorem, ut suo mendacio resuscitatum induceret, asserentem, se malle omnem purgatorii pœnam, imò omnem inferni pœnam usq; in novissimum diem perferre, quàm denuò mori.* Confudit ille formidabilia animali cum formidabilibus homini.

No. 4. Cæterum hæc eadem distinctio ipsi quoque Wesselo est opponenda, qui dictò locò p. 725. negat simpliciter verum esse, quod de morte diximus. Nam, inquit, unicuique sui amoris jactura terribilissima est: avaro pecunie, ambitioso gloriæ jactura, crudeli potentia, sapienti sapientiæ jactura. Tales enim jacturæ omnes formidabiles sunt homini, *ut homini*, non *ut animali*; formidabiles aliquibus, non toti humanæ naturæ.

No. 5. Limita secundo ex parte subjecti, de morte non quavis, sed violenta: qualis est bellica. Mors enim naturalis sine dolore est, uti probant Conimbricenses ad Lib. II. de generat. & corrupt. c. 10. q. 1. art. 3. p. 485. *Neg, verisimile est* (inquit Wilhelmus Parisiensis Tractatu cur DEUS Homo Tom. II. Oper. f. m. 74.) *naturam brutalem invitam atq; repugnantem mortem accipere, nisi forte violenta sit ei illata, sed si senio & naturali resolutione adveniat, omnino eam nihil molesti habere verisimile est.* Conf. quæ diximus annot. LXVIII. no. 9.

ANNOT. LXXIX. ad lin. 29.

Sicut cujuslibet virtutis vera.]

No. 1. Divisio virtutis in veram & apparentem, quam ex III. Nic. 8. soli Fortitudini hic applicuimus, haud dubiè cadit in cæteras virtutes omnes.

No. 2. Veram autem Fortitudinem ab apparente distinguunt non externe actiones, hæ enim utrobique similis esse possunt, & faciunt illam apparentiam, sed interne, ac maximè intentio plenæ voluntatis in finem ultimum.

No. 3. Quem si animus veram honestatem proponit, vera virtus est; sin quid aliud præter honestatem, puta gloriam, lucrum, aut quid tale; aut ne plenâ quidem voluntate operatur: non vera, sed apparens, in forò sc. Ethicò. Vid. annot. XIV. no. 9.

No. 4. Cæterum quod in Fortitudine prævit Aristoteles, id Scholastici in Abstinentiâ quoque, quæ Temperantiæ species est, imitati sunt. Distinctione ejus in veram & apparentem hic Verfic. exhibet:

Abstinet ager, egens, cupidus, gula, simia, virtus.

No. 5. Eum sic interpretatur Pelbartus de Themesvvar Serm. 7. Quadragesimali. Expone: *abstinet ager*, vel qui non potest comedere, vel propter medicinam; *egens*, qui non habet; *cupidus*, qui non vult expendere; *gula*, ut post avidius comedat; *simia*, i. e. hypocrita, ut laudetur; *virtus*

i.e. virtuosus, ut mereatur. Rectè cætera, & ad mentem Aristotelis Lib. I. magnor. moral. c. 22. malè hoc ultimum & planè ex more Pontificio-

rum, qui virtutibus suis cælum mercari cupiunt. Vera virtus non mercede ducitur, sed purò amore DEI, h.e. non utili, sed honesto.

Ad TAB. XVI. De Temperantia.

ANNOT. LXXX. ad lin. 2.

Ad Homonymiam.]

Consule annotat. LXVIII. no. 6. seqq.

ANNOT. LXXXI. ad lin. 6.

Gustu & tactu venereo.]

No. 1. Vid. ibid. & annot. XVIII. no. 6.

No. 2. Quòd autem *tactûs* nomine in Definitione Temperantiæ solum venereum intellectum voluerit Aristoteles, clarissimè docent verba ultima cap. X. Lib. III. Nic. cum ait: *Non enim intemperantis hominis tactus per totum corpus sparsus est, sed quibusdam partibus circumscribitur*, p. 135.

ANNOT. LXXXII. ad lin. 9.

Per unitatem objecti.]

No. 1. Quia virtutes specificantur objectis materialibus per theor. 1. & 2. Tab. VIII. idè & unitatem suam quælibet virtus accipit ab unitate objecti.

No. 2. Jam cum objecta Temperantiæ specialissima tria sint, unde & in totidem specialissimas species dirimem9 eam membro IV. huj9 Tab. (v. & Tab. XIII. *.6.) ut nihilominus ipsa retineat rationem justæ speciei, saltem intermediæ, à tribus illis objectis abstrahenda est communis natura.

No. 3. Id ita fiet non incommode, si dicas objectum Temperantiæ esse voluptatem *tactûs in corporis parte determinatâ tantum se exerentis*. Per hæc enim distinguitur ista voluptas à reliquorum sensuum omnium voluptatibus. Per vocabulum *tactûs* quidem à voluptate visûs, auditûs & odoratûs; per cætera verò (*in corporis parte determinatâ tantum se exerentis*) à voluptatibus *tactûs* communis per totum corpus sparsi.

No. 4. Ubi observa, vocabulum *tactûs* hoc locò sic ampliari, ut significet omnè sensum, qui objectum suum non aliter percipit, quàm si per contactum corporeum illi jungatur: unò verbò, sensum omnem fructivû, uti vocavim9 annot. XVIII. no. 2. Unde sub hoc tactu est & gustus.

No. 5. Egregius in hanc rem locus est Philosophi III. Nic. 10. p. 134. Ubi de *ἀπολαύσει* seu fruitione (tali videlicet, à quâ ipse I. Nic. 5. vitam eorum, qui præter ventrem & ea, quæ sub ventre, nihil curant, *βίον ἀπολαυστικόν* denominaverat) sic scribit: *ἢ γίνεσθαι πᾶσα δι' αἰσῆς, καὶ ἐν σιτίοις, καὶ*

ἐν ποτοῖς, καὶ ἐν τοῖς ἀφροδισίοις λεγομένοις. Apertè ait, omnium harum rerum fruitione esse in *tactû*, unde & mox tactum vocat *communissimum sensum*, in quibus per intemperantiam peccari possit.

No. 6. Quem locum planè non intellexerunt, qui tactum idè putaverunt ab Aristotele *communissimum sensum* h. l. dici, quia sit per totum corpus diffusus, ut Vellstenius Disp. VIII. Eth. q. 3. Christianus Matthiæ, lib. III. System. Eth. p. m. 162. Magirus Commentar. in Nicom. p. 291. Balfourens ibid. p. 190. & alii. Ab objecto enim Temperantiæ tactus ille, qui per totum corpus diffusus est, planè exulat per annot. præced. no. 2.

No. 7. Ergò alium tactum intellige, qui sit communis gustui, & sensui venereo. Tangunt enim & qui Como, & qui Veneri litant. Vid. & Disp. de Temperantiâ th. 48. seqq. Et verò Aristoteles tactum illum communissimum vocavit, non sensuum *simpliciter*, & omnium, sed eorum tantum, in quibus per intemperantiam peccari posset. Quæ verba ejus restrictiva, quasi supervacanea essent, prætervidisse illi aut nullo habuisse numero videntur.

ANNOT. LXXXIII. ad lin. 15.

Quæ homini competunt ut animal.]

Hoc jam sæpiùs inculcatum, inprimis annot. LXVIII. no. 8. Hic monstro tantum Aristot. locum III. Nic. 10. statim, ubi tactum dixisset communissimum esse sensuum in hoc argumento, subjicientis: *ἴστε igitur vituperari intemperantiam, ὅτι οὐχ ἡ ἀνθρώποι ἐσμὲν ἐπιδέχεται, ἀλλ' ἡ ζῷα, quia nos afficiat, non quatenus homines sumus, sed quatenus animalia: omnino autem his talibus gaudere eaq. habere in delitiis, esse beluinum, ἡμεῖς δὲ*. Plura dixi in Disp. de Temperantiâ, th. 43. & seqq.

ANNOT. LXXXIV. ad eand. lin.

Nisi ex aliquo.]

No. 1. Quæ visu, auditu, odoratu, adde & tactu communi à cæterisque tactuum generibus separato, percipimus, ea Temperantiæ objectum externum aut sunt, aut non sunt.

No. 2. Si non sunt, & tamen delectant, sicuti visui gratum est ædificium pulchrè exstructum, auditui concentus harmonicus, per se & directè delectare

lectare dicuntur. Atque talis voluptas non cadit in bestias, nec est objectum temperantiæ.

No. 3. Si verò *sunt*, & hoc ipso delectant, quia spem aut imaginationem faciunt fruendi talibus objectis, sicut impudici delectantur adspectu fœminæ, quamvis non formosissimæ, & parafiti strepitu veruum licet incondito, dicuntur *per accidens* & *oblique* delectare. Ac talis voluptas cadit in bruta etiam, & fit Temperantiæ objectum saltem obliquum. Atque ex his plenius intelliges, quæ annot. XVIII. no. 3. diximus.

ANNOT. LXXXV. ad lin. 21.

Præter hanc datur etiam.]

No. 1. Distinctio hæc cupiditatum est Aristotelis initio cap. 11. lib. III. Nicom. Ubi *communes illi καιναι, propriaὶ ἰδιοὶ καὶ ἁπλῆται.*

No. 2. Est autem distinctio cupiditatum *necessariarum*, h. e. earum, quæ sunt objectum Temperantiæ, ut clarè habes VII. Nic. 4. p. 280. Nam cupiditas victoriæ, honoris, divitiarum & similium rerum ibid. vocantur non-necessariæ, puta quia sine his rebus & vivi, & genus humanum propagari potest.

ANNOT. LXXXVI. ad lin. 25.

Dolor privativus.]

Repete quæ diximus annot. LXXVII.

Ad TAB. XVII. De Liberalitate.

ANNOT. LXXXVII. ad lin. 8.

Bona fortuna.]

No. 1.

Nummis æstimari solent non modò bona *fortuna*, ut vestis, pileus, cibus, potus; sed etiam quædam bona *animi*, quæ scilicet sunt in Prædicamento Actionis per Tab. III. lin. 19. ut praxis artis medicæ, scientiæ juridicæ, Philosophicæ, quæ fit præscribendò medicamenta, patrocinandò in judiciis, docendò in Scholis; imò praxes etiam artium manuarum, quandoquidem & hæc, quoniam sunt species artis, virtutibus intellectualibus accensendæ veniunt, nec minùs operas suas pro pecuniâ elocant, quàm ars Medici, Causidici aut Ludimagistri.

No. 2. Notanter igitur dixi, bona *fortuna*, ne quis confundat Liberalitatem cum Officiositate. Cum pauperi vestem, pileum, cibum, potum, dono, liberalitas est; cum eundem gratis curat Medicus, gratis coràm judiciò defendit Causidicus, lavat gratis Balneator, Officiositas est. De qua plura mox annot. LXXXIX.

No. 3. Inter æstimabilia nummò bona *fortuna* & *animi* hoc interest, quòd illa sint entia *permanencia*, hæc *successiva*, actiones quippe vel operæ.

ANNOT. LXXXVIII. ad lin. 12.

Accipiendi.]

No. 1. Vapulat à multis novatoribus Aristoteles, quòd Liberalitatem exerceri statuerit etiam *accipiendò*, unde scilicet oportet, de quò vide ipsum IV. Nic. 1. prorsus contra stylum vulgarem, quo liberalem in accipiendò non nisi per Ironiam aliquem dicimus, significaturi, eum minime liberalem, sed avarum esse potiùs.

No. 2. Verùm facilè est Philosophum tueri. Distingve inter Liberalitatem *vulgariter* & *philosophicè* acceptam. Philosophus loquendi leges non patitur sibi præscribi ab imperitiâ vulgî, sed hæc in re partim sequitur dictamen rationis, partim utitur libertate suâ, & à plebe acceptam vocem novò sensu donat, pro significandò conceptu, quem intellectus vulgî nunquam attigerat.

No. 3. Tali conceptu omnino hic opus fuit in argumentò præsentì. *Φιλοπλῆτῖα* i. e. amor divitiarum (de quâ peculiaris exstat Libellus Plutarchi Tom. II. moral. p. m. 320.) seu, ut alii vocant, *Φιλὰρνεῖα*, specialis est affectus, in quò sunt, qui excedant, ut avari, sunt & qui deficient, ut prodigi. Postulat igitur & virtutem specialem, quam placuit Philosophis vocare Liberalitatem, voce à triviò quidem petitâ, sed philosophicè ampliata, ut jam præmonuimus in fine annot. LXXII.

No. 4. Etenim cum affectus hic exerat se non modò in dandis, sed etiam accipiendis pecuniis, adde etiam in non-dandis; item donandò pariter & sumtus faciendò: consequens est, ut in his omnibus ponamus officium Liberalitatis. Repete hic, quæ diximus Annot. XL. no. 3.

No. 5. Probatur hoc ipsum & aliâ ratione. Debet enim quælibet virtus occupari circa idem objectum materiale cum vitiis sibi oppositis per theor. 1. Tab. VIII. h. e. in iisdem, in quibus peccant extrema, rectè agere. Jam verò prodigalitas & avaritia, quæ sunt extrema Liberalitatis, peccant, illa quidem non donandò tantum, sed & sumtibus faciendis, hæc verò non-dandò, item accipiendò. E. Liberalitas in his ipsis actionibus, siue positivæ sint, siue negativæ, debet servare mediocritatem.

ANNOT. LXXXIX. ad lin. 19.

Officiositas.]

C 3

No. 1.

No. 1. Timplerus lib. III. Eth. c. 9. q. 2. p. 295. reprehendit Aristotelem inter alia, quod objectum Liberalitatis fecerit partim nimis amplum, cum Liberalitatem velit etiam, versari in accipiendis divitiis; partim nimis angustum, cum eam restringat ad solas divitias, nec extendat ad spontaneam bonorum cum aliis communicationem. Priori accusationi satisfacimus annot. præced. hic satisfaciemus posteriori.

No. 2. Quâ in re rectè fecit Aristoteles: Aliàs enim confudisset distinctissimas virtutes, Liberalitatem cum officiositate. Quas tamen ipse Timplerus distingvit, & ab Aristotele tantum ferè circa nomenclaturas discedit. Quod enim Aristoteles Liberalitatem vocat, Timplero est munificentia. Liberalitas verò Timpleri stylo genus est officiositatis & munificentiae.

No. 3. Distinctam esse oportere à Liberalitate Officiositatem, patet ex objectis internis. Moderatur enim affectum certum, Liberalitas quidem circa rem, puta divitias, per num. 3. annot. præced. Officiositas verò circa personam. Qui enim alios homines, ut quemque decet, amat, leges Officiositatis custodit; qui verò nimis amat, excedet in offi-

ciis, qui parcius, quàm decet, amat, in iisdem deficiet. Quærenda sunt igitur præcepta Officiositatis in Tractatu de Amicitia lib. IX. Nic. c. 2.

ANNOT. XC. ad lin. 21.

Justitia particularis.]

No. 1. Cognata Liberalitati etiam est justitia particularis, propter Objectum externum. Sed differt ab eadem iterum objecto interno, quod Liberalitatis quidem est unicè *φιλοπλελία*, ut diximus, Justitiæ verò affectus varii, per Tab. XXIII. lin. 10.

No. 2. Est & aliud discrimen circa medium objectum. Nam Liberalitas etiam donat, quod suum est; quod non facit Justitia, nec distributiva, nec commutativa.

No. 3. Imò etiam in sumtibus faciendis, h. e. expensis non gratuitis licebit observare discrimen inter Liberalitatem & justitiam commutativam. Illa facit, ut homo velit sumtus impendere, ubi opus est, nolit, ubi non est: hæc verò posteaquam decretum est sumtus facere, curat, ut justa sit pretii cum merce commutatio.

Ad TAB. XVIII.

De Magnificentia.

ANNOT. XCI. ad lin. 31.

Discrimen à Liberalitate]

No. 1.

DOctrina de discrimine inter Liberalitatem & Magnificentiam egregiè potest illustrari à simili de Prudentiâ Oeconomica & Politicâ.

No. 2. Fuerunt, qui putarent, Prudentiam Oeconomicam à Politicâ non specie, sed solâ Objecti amplitudine distingvi. Patrem enim familiâs paucis, Regem plurimis imperare. Verum rectè hoc negat Aristoteles Lib. I. Polit. c. 1.

No. 3. Enimverò Oeconomica & Politica, si consideres eas, non ut subordinata, sed coordinata (Conf. Tab. XXIX. lin. 49.) differunt etiam fine. Qui Oeconomices est *πλετο* divitiarum lib. I. Nicom. c. 1. Politices verò *ὁδαιμονία* h. e. operatio secundum virtutem, per Tab. XXXIX. lin. 26. & Tab. V. lin. 18.

No. 4. Similem igitur in modum, si quis putet, Liberalitatem à Magnificentia non aliter, quàm objecti parvitate distingvi, is credat, eas esse unam

specie virtutem, per annot. LXX. Verum est omnino & aliud discrimen à fine, discriminibus in Tab. positis addendum. Pro fine enim Liberalis propositam habet utilitatem hominis privati, magnificus verò decorem totius Reipublicæ.

No. 5. Enimverò toti civitati honorificum est, si sint in eâ structuræ sumtuosæ, atque elegantes, si ludi publici, convivia nuptialia, pompæ funebres suum habeant splendorem. Ac solent etiam peregrinatores hæc talia observare & inter alia ex his quoque Rempublicam Reipublicæ antepondere.

No. 6. Transferri hæc possunt quodammodo & ad discrimen inter Modestiam & Magnanimitatem enunciandum. Homines enim non maximis virtutibus præditi per Modestiam tendunt ad honores quoque non maximos, sed tales tantum, quibus uni alterive privato, aut etiam parti Reipublicæ commodari possit, non autem universæ, & omnium partium contemplatione æstimatæ. Hoc enim potius est eorum, qui maximis virtutibus præditi digni sunt, ut totam Rempublicam administrarent.

Ad

Ad TAB. XIX.

De Modestia.

ANNOT. XCII. ad lin. II.

Utrum medium seu instrumentum.]

No. I.

Honor est in genere bonorum externorum, dividiturque in *internum* & *externum*.

No. 2. *Internus* est bona existimatio de alterius virtute sive intellectuali, sive morali.

No. 3. *Externus* est hujus æstimationis externum signum, sive laudandò sive aliis modis aut gestibus editum.

No. 4. Ad honorem externum refer & collationes munerum publicorum, item graduum Academicorum. Talia enim qui confert, hoc ipso testificatur dignum se alterum habere ob virtutes ipsius, qui tali munere præsit, aut præesse possit.

No. 5. Jam uterque honor potest esse *medium*, vel *instrumentum*, vel *causa sine qua non* exercendarum feliciter virtutum, inprimis Beneficentiæ seu Officiositatis ac Justitiæ, item Sedulitatis, quæ quisque facit operum suæ vocationis.

No. 6. *Internus* quidem honor ideò dictis finibus intervrit, quia ad exercitium artis v. g. Rhetoricæ opus habemus auditorum credulitate: Credimus autem facilius iis, quos bonos esse arbitramur, quam quorum suspecta nobis est probitas. Unde & Rhetores jubent Oratorem id agere, ut vir bonus videatur.

No. 7. *Externus* verò, quia tales honores ut plurimum conjuncti sunt cum facultatibus certis aliquod imperandi (in quo est & civilis potentia, de qua annot. XIII. no. 6.) vel faciendi: sicuti Ma-

gistratus habent potestatem jubendi, Magistri Academici docendi. Hæc ergò potestate præditi non dubium est, quin possint esse majori cum effectu officiosi, quam eâ qui carent. Adde quod nemo est, qui non malit beneficium debere viro in Republ. honorato, quam infami carnifici.

No. 8. Hæc cum ita sint, modestus, quanquam honor in se jucundus est, tamen in hac jucunditate ultimò acquiescere tanquam in summò fine non debet, sed honorem appetere tanquam utilem, perinde ut temperans cibum & potum per Tab. XXX. lin. 52. quanquam hujus etiam fruitio jucunda est.

No. 9. In hanc rem legi potest elegans Epistola Augustini ad Dioscorum, quæ est 56. Tom. I. Oper. fol. 252. seqq. Notetur & Dictum Bernardi Serm. 83. Tom. II. Oper. f. 248. *Est quum utiliter humanas laudes recipimus, fraterne duntaxat intuitu charitatis, & ad salutem eorum, qui nobis propterea facilius acquiescunt.* Item illud Plutarchi libello de sui laude Tom. II. mor. p. m. 208. *Gloriam civilis vir non ut premium, aut solatium virtutis exigit, aut amplectitur suis actionibus comitantem: sed quod credi & haberi pro probo causam & occasionem ipsi plurimum pulchriorumq; parit facinorum.*

No. 10. Contra Modestiam ergò peccant, qui appetunt honores primò tanquam ultimum bonum, eoque tantum propter se; secundò tanquam aliquid utile, non tam ad virtutem, quam ad parandas opes, in quibus ipsi locant S. B. & in his ambitio est symptoma avaritiæ.

Ad TAB. XX.

De Magnanimitate.

ANNOT. XCIII. ad lin. 19.

Quæ quidem superiori.]

No. I.

Latet hæc distinctio, cujus alterum membrum habes infra Tab. XXXI. lin. 66. inter bonum videlicet externum, quod superiori potest ab inferiore tribui, & quod ab æqualibus ad nos proficiscitur.

No. 2. Opus autem fuit hæc distinctione ad conciliandos duos Aristotelis textus *ἐναντιοφαινεῖς* Lib. IV. Nic. c. 3. p. 161. & Lib. IX. c. 9. p. 389. quorum ille *honori*, hic *amicitiæ* tribuit principatum inter bona externa.

No. 3. Sic ergò distingue: honor est maximum bonum externum in iis, quæ dat inferior superiori: amicitia in iis, quæ dat æqualis æquali.

ANNOT. XCIV. ad lin. 23.

Ambiendi.]

Si sc. per Leges Reipubl. fundamentales ambi-ri potest. Non autem potest ambiri v. g. Regnum in Republ. quæ successionem Regiam natalibus desert. Hic ergò magnanimi erit, regnum tale nisi ad ipsum successio spectet, habere pro sibi denegato, illudque spernere.

ANNOT.

ANNOT. XCV. ad lin. 28.

Discrimen à Modestia.]

Plura vide Annot. XCI. no. 6.

ANNOT. XCVI. ad lin. 37.

*Ne cum Christianâ humilitate
pugnet.]*

No. 1. Expendant Theologi, an quicquid est in Charactere viri magnanimi apud Aristotelem Lib IV. Nic. c. 3. satis conveniat humilitati Chri-

stianæ: ut, quod ait, pudere magnanimum si ab alio beneficium accipiat p. 165. meminisse quos beneficiò affecerit, non meminisse, à quibus acceperit: igitur sua beneficia libenter audire, aliena gravatè, ibid. eum alterius arbitratu vivere non posse, nisi amici p. 166. seqq. Equidem mirari non debemus, si Aristoteles Ethnicus ad leges Christianæ humilitatis & charitatis non respexit.

No. 2. Interim nec dubitamus posse Magnanimitatem Regum cum humilitate consistere: cuius connubii haud dubiè præclarum specimen exhibebit in Sacris Historia Davidis.

Ad TAB. XXI. De Mansuetudine.

ANNOT. XCVII. ad lin. 40.

Injuria.]

No. 1.

UTi jus, sic & oppositum ejus injuria locum habet non nisi inter utentes ratione.

No. 2. Itaque in civili societate constitutis nobis injuria inferri non potest à bruto aut re inanimatâ, sed tantum ab homine alio, & quidem agente per voluntatem injustam. Unde injuria definitur, *lesio, quam volens invito contra jus infert*, infra Tab. XXVI. *. 6.

No. 3. Infertur autem vel *revel verbò*. Unde distinctio inter injuriam *realem* & *verbalem*. Realis fit per *damnum*; *contumelia* & *contemptus* ad verbalem injuriam referri possunt.

No. 4. Atque hòc sensu *damnum* à volente sc. illatum, species est injuriæ. Nonnunquam tamen *damni* & *injurie* vocabula inter se distinguuntur, nimirum cum *damnum* denotat læsionem aut qualemcunque (vid. Tab. XXVI. lin. 20) aut illam tantum, quæ nobis infertur vel ab homine absque voluntate injustâ nocendi, vel à bruto, aut re inanimatâ.

No. 5. Aristoteles Lib. II. Rhet. c. 2. ubi de irâ disputat, eam ait provenire ex *ὀλιγωρία* seu *contemptu*. Quò ergò locò nos *injuriam* hìc habemus,

ipse illìc habet *contemptum*, & species ejus facit tres, *καταφρόνησιν*, *ἐπηείασμὸν* & *ὑβρίν*, despectionem, incommodationem & contumeliam. De quibus vid. Vossius Lib. II. Instit. Orat. c. 2. sect. 6. p. m. 211.

ANNOT. XCVIII. ad lin. 42.

Ira est cupiditas vindictæ]

No. 1. Hinc annot. XLIV. deduximus, iram pertinere Aristoteli ad facultatem concupiscibilem. Et verò quancquam ira mixtus est affectus ex dolore (ob injuriam illatam) & cupiditate (vindictæ,) è quibus dolor ad irascibilem pertinet facultatem: tamen prædominatur cupiditas. Unde & iram consequitur voluptas quædam teste Aristotele Lib. II. Rhet. c. 2. quæ & versum Poëtæ affert, iram melle dulciorem appellantis.

No. 2. Cæterum ut Tab. XVI. *. 1. & 2. in materiâ temperantiæ distinximus inter cupiditates communes & proprias: ita & hìc distinguere possis inter iram communem & propriam. *Communis* est, quæ in hominem fertur; *propria* quæ in rem inanimam, quæ quia *damnum* tantum, non etiam injuriam inferre potest, non est objectum iræ nostræ dignum. Itaque communem iram mansuetudo temperat, propriam, quia complicatam habet malitiam, excindit.

Ad TAB. XXII.

De virtutibus homileticis veritate, comitate & urbanitate.

ANNOT. XCIX. ad lin. 3.

Homiletica.]

DE virtutibus homileticis aliquid in genere diximus annot. LXVI.

ANNOT. C. ad lin. 8 & 9.

Veritas ethica.]

Distingvi solet inter veritatem Metaphysicam, Logicam & Ethicam. *Metaphysica* habetur affectio En-

Actio Entis; *Logica* Propositionis; *Ethica* species virtutis moralis.

ANNOT. CI. ad lin. 12.

Lib. IV. Nic. c. 7.]

No. 1. Vidit hunc textum & Grotius allegatq; Lib. III. de jure belli c. 19. §. 1. p. 523. Sed non satis intellexisse eum, argumento est, quod in prolegomenis * * p. 1. carpit Aristotelem, quasi qui *dedit veritati opposita minimè ex æquo respondentia, jactantiam & dissimulationem.*

No. 2. Nimirum decipi se passus est, à vulgo Ethicorum, qui ab homileticâ & justitiariâ veritate naturam communem (quàm rectè, hîc non disputo,) abstrahentes, genus hoc pro ipsâ illâ veritate Aristotelis homileticâ credulis obtruserunt. Huic generi haud dubiè ex æquo oppositum est, mendaciû ab omnibus mendaciorû sive homileticorum, sive justitiariorum speciebus abstractû. Unde sequitur, sola homiletica mendacia, jactantiâ & dissimulationem, si maximè jungantur, *non dum tamen ex æquo opponi* veritati illi generali: hoc est latitudine suâ *non exhaustire ambitum oppositionis* contra veritatem illam generalem faciendâ. Sicuti si quis animantia homini ut rationali opposita memorare volens, solas aves & pisces nominaret: hæc enim duo sunt opposita minimè ex æquo respondentia. Atque sic certum est, jactantiam & dissimulationem *non opponi ex æquo* veritati generali ethicæ. Datur enim mendacium huic veritati oppositum, quod nec jactantia est nec dissimulatio, nempe mendacium justitiarium. Omnis enim jactantia vel dissimulatio peccat de se loquendô. At mendacium quoddam justitiarium peccat loquendô de altero, ut si quis loquatur falsum testimonium contra proximum suum.

No. 3. Hæc fuit mens Grotii: quam planè non intellexit ejus adversus Feldenum Hyperaspistes Grasvinckelius, dum p. 31. *Stricturarum opposita ex æquo respondentia* interpretatur *adversa ex diametro.* Rectè autem Grotium intellexit Feldenus in Adnotationibus A. II. edition. Amstelod. A. 1653. Rectè confusas ab eo (licet non omnium

primò) contra mentem Aristotelis veritates duas distinxit. Nec dici quicquam potest, cur jactantia & dissimulatio non ex æquo sint opposita veritatis, sed *homileticae.*

ANNOT. CII. ad lin. 47.

Τοῖς Φιλαύτοις.]

No. 1. *Φιλαύτων* alii robusti, *bellicosi*, viribus suis præfidentes; alii imbecilles, ignavi, *timidi*.

No. 2. *Bellicosi* sunt cupidiores gloriæ, quam inter homines in statu legali summam parant facinora militaria. In quibus & mortem oppetere pulcherrimum habetur. Vid. Lib. III. Nic. c. 6. & hæc facta præcipuè omnium gentium consensu Nobilitatem pariunt. Quare & belluarum nobilissimæ censentur eadem, quæ bellacissimæ, inter volucres aquila; inter quadrupedes leo: dignæ habitæ, quibus præcipuè ad insignia uteretur Nobilitas. Nam leporem nemo temerè gestat in galea.

No. 3. De bellicosis *Φιλαύτοις* intellige, quæ hîc diximus. Tales enim morosi sunt, & in hoc putant auctoritatem suam & honorem versari. Itaque vel levissimò verbulò offenduntur, & ad rixas, jurgia, verbera denique descendunt.

No. 4. Timidorum *Φιλαύτων* contraria est ratio. Itaque honori suo non student magnoperè, curant ea potius, quæ rumen aut bulgam implent. Quò fit, ut dummodo bolum aut beneficium ab aliquo expectent, ad gratiam illi loquantur omnia: catellis Melitæis similes, qui cum ipsi venari non didicerint, hero miris gestibus offulam eblandiuntur; sicuti contra cum bellicosis æquè svave est conversari, atque cum leone vel tigride.

ANNOT. CIII. ad lin. 57.

Φίλαυτοι in jocis deficiunt.]

Etiam hoc de *bellicosis* illis intellige, qui, quum sint honoris appetentissimi, metuunt videlicet, ne nimia familiaritate contemptum sibi pariant. *Timidi* contra & parasiti non dubitant scurras agere & moriones.

Ad TAB. XXIII.

De Justitia Particulari.

ANNOT. CIV. ad lin. 6.

Bona vel mala externa]

No. 1.

Bonorum externorum nomine hîc etiam bona corporis comprehendere jam monitum nobis Annot. XIII. no. 3. Ratio verò, cur in his etiam Justitia Particularis versetur, est, quia objectum hujus justitiæ haberi debet, in quocunque

homo hominem defraudare vel lædere per injustitiam potest. Potest autem non modò in bonis fortunæ, ut in pecuniâ per furtum; in bonâ famâ per mendacium: sed etiam in bonis corporis ut in integritate membrorum per vulnerationem, in vitâ per cædem. Imò bonis corporis hîc adnumerantur certâ quadam ratione bona animi, quæ Tab. III. lin. 19. locavimus in Prædicamento actionis, quatenus scilicet fiunt externa, perque mem-

D

bra

bra corporis exercentur, qualia sunt v.g. actus docendi, patrocinandī, scribendi medicamenta. Nam & hæc nummis æstimatur, ut indicavimus Annot. LXXXVII. eaq̃ve sub commutationem cadunt, consequenter & fraudi obnoxia sunt, si conducens alterius operam non præstet vicissim præstanda.

No. 2. Discriminis autem gratiā tales actus possunt vocari bona externa *transientia*, cætera, *permanentia*.

No. 3. Bona externa *permanentia* iterum dividi possunt in *errantia* & *fixa*. Errantia (*fixa*) voco, quæ transire possunt (*non possunt*) ab eo cui eripiuntur ad eripientem, & hæc possunt (*non possunt*) eripi etiam si non (*nisi*) corrumpantur seu aboleantur e.g. pecunia, vestis, (*bona fama, integritas membrorum*) Nam pecuniam (*integritatem membrorum*) alter alteri sic (*non sic*) eripere potest, ut eam ad se transferat, eque paupere (*mutilo*) fiat nummatus (*integer*.)

No. 4. Jam quia omnia bona externa corrumpi seu aboleri possunt: inde fit, ut interdum ipsa quoque errantia bona non transeant ad eripientem, ut si quis segetem alterius incendat. Sufficit interim, quod transire possunt, ut si quis segetem alterius abscindat & in suum horreum convehat, quale quid circa bona fixa fieri non potest.

No. 5. Omnia quidem bona corporis sunt *fixa*, sed non omnia bona *fortune* sunt *errantia*, ut patet exemplo bonæ famæ.

No. 6. Inter bona errantia sunt bona fortunæ, non modò *mobilia*, ut pecunia, sed & *immobilia*, ut domus, agri. Potest enim homo alteri erepta talia in se transferre, si dominium eorum vel possessionem invadat: nisi quis fortè distingvere hinc velit inter dominium boni immobilis & bonum ipsū immobile. Sed hinc necesse non est, ut subtilitatibus nimium vacemus, modò, quid velimus, intelligi possit.

No. 7. Inter bona *fixa* quædam subjectum, à quo tolluntur, sublata *non planè destruunt*, sed tantum aliquā noxā afficiunt, ut valetudo, bona fama: quædam verò *planè destruunt*, ut vita; hæc enim sublata homo desinit esse homo, tametsi anima ejus est superstes.

No. 8. Itaque & *vita* meritò primum locum habet inter bona corporis, per Annot. XIII. no. 5. & mors violenta terribilium terribilissimum pronuntiatur Annot. LXXVIII.

No. 9. Bonorum fixorum, quæ subjectum non destruunt, quædam semel ablata *reparari possunt*, ut valetudo, bona fama; quædam *non possunt*, ut oculus, virginitas.

No. 10. Hæc de *bonis* externis. *Mala* externa sunt, quæ bonis externis vel saltem eorum possessioni aut dominio (nam & possidere aliquid boni externi externum bonum est) opponuntur, ut valetudini invaletudo, integritati membrorum mutilatio, vitæ mors, bonæ famæ infamia, possessioni pecuniæ ejusdem ereptio. Quod autem additur in Ta-

bulâ de *lucro* & *damno*, intelligetur ex Annot. CVII. no. 28.

ANNOT. CV. ad lin. 10.

Affectus varii.

No. 1. Non potest hinc unus aliquis ac certus affectus determinari, ideò, quia ut quis alteri injuriā faciat, jam ex *cupidine pecuniæ*, quæ fures ferè stimulat; jam ex *libidine venereâ*, quæ adulteros; jam ex *odio personæ*, quod calumniatores; jam ex *irâ*, quæ homicidas ferè; jam ex alio aliquo affectu provenire potest.

No. 2. Itaque specificatio virtutis hujus non tam ab objecto interno peti potuit, quàm externo, Vid. Tab. VIII. theor. 3. Quod tamen specificandum fuit ulterius vi objecti *medii* h. e. actionis distribuendi vel commutandi. Nempe objectum *Justitiæ* particularis sunt bona vel mala *externa*, quatenus possunt *distribui* vel *commutari*.

ANNOT. CVI. ad lin. 12.

Assignandi multum, parum.

No. 1. *Justitia* efficit, ut in actionibus commutandi distribuendique obsequamur rationi. In his autem actionibus tanta rerum, quæ commutari distribuive possunt, est latitudo, ut locum in iis omninò inveniatur *multum* & *parum*. Ubi autem *multum* & *parum*, ibi & *æquale* habet locum, quod utriusque comparatione est *medium*.

No. 2. Atque hinc efficitur, ut hæc etiam virtus habeat *mediocritatem effectivam* in actionibus, de qua Tab. VII. * 2. licet destituatur mediocritate *subjectivâ* per membrum 6. hujus Tabulæ.

ANNOT. CVII. ad lin. 14. & seqq.

Ad membrum IV. de Speciebus.

No. 1. Species *justitiæ* particularis duæ sunt, *distributiva* & *commutativa*, quarum hæc iterum subdividitur in *directivam* & *correctivam*.

No. 2. *Distributiva* officium suum facit distribuendò.

No. 3. *Distributio* fit inter partes ejusdem totius, quæ tales, inter cives puta ejusdem Reipubl. inter milites ejusdem exercitus.

No. 4. Distribuuntur autem *bona* vel *mala*.

No. 5. Per *bona* hinc intellige non gradus Academicos, vel similia præmia virtutum: itemque per *mala* non pœnas, h. e. mercedem vitiorum præteritorum, vel potius medicinam futurorum criminum.

No. 6. Quamquam enim vulgò dicuntur & honores istiusmodi ac pœnæ *distribui*; tamen *distributio*, quæ præsentis est loci, non est boni vel mali *indivisibilis*, sed *divisibilis*: puta ex eo genere divisibilitatis, ex quo est *lucrum* vel *damnum* in societate mercatoriâ.

No. 7.

No. 7. Hæc rectè ut intelligas, sic age: Finge tres Mercatores iniisse societatem, quorum primus contulerit 100. secundus 200. tertius 400. florenos, ut adeò universorum fors sit florenorū 700. Hi ergò si sorte suâ, sive lucrum, sive damnum faciant 70. florenorum, lucrum illud vel damnum est bonum vel malum inter ipsos divisibile. Ac iusta quidem fuerit divisio, si hoc in casu è 70. florenis ubi *lucrum* sit factum, primus accipiat 10. secundus 20. tertius 40. florenos; ubi verò *damnum* sit acceptum, quò fors reparetur primus denuò conferat 10. secundus 20, tertius 40. florenos, suo quisque loco commune opus bajulans.

No. 8. Est igitur *divisibile* bonum vel malum h. l. tale quid, quod divisum in partes ita distribui potest in personas multas, ut, quam boni partem capit unus, eandem non capiat alter, & quam mali partem fert unus, eandem non ferat alter, ut ita totum bonum (*malum*) percipiatur (*toleretur*) ab universis, partes verò boni (*mali*) singulæ à singulis partibus illius universitatis pro ratâ. Quò fit ut quantò plures sunt personæ participant, tantò minorem quisque boni malive partem, si cætera sunt paria, expectare habeat.

No. 9. Talia bona & mala divisibilia non sunt illa *præmia* & *pœnæ*, de quibus no. 5. sed potius iuxta hunc sensum sunt *indivisibilia*. Nam e. g. in promotionibus Academicis (*in puniendis latrociniis*) sive 100. sint Candidati (*latrones*) sive duo tantum, unusquisque eorum nanciscitur per se totum præmium (*totam pœnam*) nec quod uni accedit, decedit alteri. Atque hanc ob causam talia præmia, talesque pœnas ab objecto Justitiæ hujus particularis exclusimus.

No. 10. Dantur tamen nihilominus *præmia* quædam *certi generis*, atque his bonis opposita quædam *mala*, quæ huc pertineât, ea nempe, quæ sunt divisibilia e. g. in *bonis* Magistratûs civiles definiti, de quibus ad Tab. XL. lin. 30. agendum fuerit (atque hos *honorum* nomine intellige lin. 22. non Academicos illos,) item præda; in *malis* onera civilia, ut tributa & similia.

No. 11. De præda & tributo facilè res intelligitur. Nec aliter se habet de Magistratibus civilibus, nisi quòd certi Magistratus ex lege positivâ sunt *indivisibiles* h. e. non nisi uni personæ (perinde ut in matrimonio una sponsa uni sponso, applicabiles, ut apud Romanos Dictatura. Quod in prædâ scimus aliter evenire. Finge enim equum unum quatuor militibus obvenisse: tametsi ipsum equum secare in quatuor partes consultum non est, vendi tamen is potest & pretium dividi. Non ita dividi quoque potest Dictatura, aut quilibet Magistratus indivisibilis; alioqui enim nulla esset causa, cur indivisibilem appellaremus.

No. 12. Verum quicquid hujus sit, ipsa tamen *totâ*, ut ita loquar, *massâ civilium Magistratuum*, (ex qua hæc iudicium fieri debet, non ex uno aliquo solo Magistratu,) quoniam multa officiorum

genera, alia aliis majora complectitur, *divisibilis* est haud dubiè sic, ut uni civium Consulatus, alteri Prætura, tertio Ædilitas, quarto munus Scribæ & sic deinceps possit deferri ac debeat.

No. 13. Atque hunc in modum, quæ distributivæ justitiæ obijciuntur bona & mala, *divisibilia* sunt. Obijciuntur a. illi, quatenus sunt *communia*, h. e. talia, ut ante distributionem nulla pars dicere possit, hoc totum est meum, & non tuum: sed sic potius, hoc totum est meum & tuum & reliquorum simul.

No. 14. Jam quoniam recta ratio postulat, ut præda dividatur inter milites secundum *merita* cujusque, & onera inter cives secundum *facultates* ipsorum (quanquam & hæc meritorum aliqua interdum potest haberi ratio,) *Magistratus* autem secundum eorum *dignitatem*: & verò miles militem meritis: civis civem facultatibus, aut dignitate superat (nec enim constat civitas ex similibus Lib. II. Polit. c. 1. nec alibi quærimus justitiæ distributivam, id quod in primis observari velim, nisi ubi quid inter *inequales* est distribuendum,) necesse est, si servari Lex justitiæ debeat, ut hoc pacto *inequalibus* dentur *inequalia* h. e. in distribuendo observetur proportio non *Arithmetica* sed *Geometrica*, quæ rationem habeat *personæ* juxta valorem ipsius.

No. 15. Simile quid in functionibus animæ per corporis organa distribuendis deprehenditur. Nam & hæc inæqualibus inæqualia dividuntur, & quantum quodque membrum alterò nobilius est, tanto nobiliori officio destinatur, ut oculus officio videndi, auris audiendi, ventriculus concoquendi &c. Unumquodque videlicet membrum illi, cui sustinendo idoneum est.

No. 16. Jam quod in corpore humano facit natura vel potius divina Sapiencia, id in Republica (quam Menenii Agrippæ fabula scitissimè comparabat humano corpori) debet æmulari recta ratio, ut, cui quisque civis aptus est muneri, illi admoveatur, Senatorio puta, qui consultatoriâ; præturæ qui judicatoriâ prudentiâ pollet; concionatorio, qui eloquentiâ; professorio, qui eruditione; bellico, qui fortitudine militari, & sic deinceps. Atque ita faxit secundum statum naturalem justitiæ Distributivæ. Qua de re vid. Tab. XLI. *. 2. & 6.

No. 17. Tantum de Distributiva justitiâ. Progre diamur ad *Commutativam*. Hæc officium suum facit *equaliter commutandò*, vel aliorum commutationes *inequales* ad æqualitatem *reducendò*.

No. 18. Unde ipsa subdividitur in *Directivam* & *Correctivam*. Quarum utraqve quoniam in Commutationibus occupatur, generali vocabulo *commutativa* solet appellari. Quanquam Aristoteles nullibi usus est vocabulo *δικαίς συναλλαγῶν*, ut observat Dn. Felden ad Grot. Lib. I. c. 1. p. 10. & Dn. Dürrius Disp. Ethic. 137. th. 15.

No. 19. *Commutationis & contractus* vocabula apud Philosophos in hoc argumento Synonyma sunt, tamque latè patent, ut etiam facta, quæ fiunt alterâ parte invitâ, comprehendant, h. e. *inurias*, vid. lin. 30. & seqq. Si fortè non idem obtinet apud Jctos, non in rebus ea lis est, sed in verbis tantum, de quibus faciliè conveniri poterit. Veruntamen Dn. Jo. Casp. Pflaum Disp. de Just. commut. §. 15. seqq. docet hîc Jctorum & in vocibus consensum.

No. 20. Commutatio five voluntaria fit, five invita, fit inter distincta *tota*, h. e. inter homines non consideratos ut sunt membra ejusdem societatis (quomodo fiebat in Justitiâ distributivâ,) sed ut ipsi sunt singuli aliquod totum ab altero distinctum, v. g. inter duos Patresfamilias quâ tales. Habet enim quisque vim totius, Tab. XXV. lin. 17.

No. 21. Ubi nihil refert, an illi commutantes five contrahentes sint *personæ singule*; an *integre societates*; an ex unâ parte *singula persona*, ex alterâ *societas integra*: dummodo conferantur ad se mutuò tanquam duo distincta *tota*. Et hoc infernuare voluï lin. 25. verbis: *vel certè ita consideratorum*. Potest enim v. g. emtio & venditio intercedere, vel Cajo cum Titio, vel societati futorum cum societate cerdonum; vel societati futorum cum Titio.

No. 22. Porro ea, quæ commutantur, *bona sunt & mala*. Ad illa, quid sint, intelligenda sufficere jam possunt, quæ annot. CIV. commentati sumus.

No. 23. Objiciuntur autem bona hæc & mala justitiæ commutativæ, quatenus *propria* sunt, h. e. talia, ut ante commutationem dicere possim: hoc totum est meum, & illud totum est tuum.

No. 24. Ulterius quia commutantes quâ tales, sunt *æquales*, tanquam duo *tota* per num. 20. & 21. (huc refer & Tab. XXV. lin. 14. Tab. XXXI. lin. 37. Tab. XXXVII. *. 4. Tab. XLVIII. lin. 15.) & verò præsupponuntur hîc commutationem instituere velle, saltem debere, ex regulâ non *liberalitatis* aut *officiositatis*, sed *juris strictè dicti*: necesse est, ut si servari lex justitiæ debeat, *æqualibus dentur æqualia*, h. e. in commutandò observetur proportio *Arithmetica*, quæ personarum, quippe æqualium, respectu insuper habitò simpliciter exæquet rem unius rei alterius.

No. 25. Atque hoc quando fit utrâque parte consentiente absque fraude aut vi injustâ, nascitur commutatio *voluntaria* seu *spontanea*; sin verò fraus vel vis intercedat, quam nemo volens pati præsumitur, *invita* ex parte patientis. Si cætera quoque rectè se habeant, omnis commutatio voluntaria est *justa*, & omnis invita est *injusta* ex parte injuriam facientis.

No. 26. Commutatio *invita* subdividitur in *clandestinam* & *manifestam*, ut habes in Tab. lin. 33. 34. seu ut Dn. Dürrius distingvit p. 269. Instit. in invitam per *ignorantiam* & per *violentiam*. Ad

clandestinam refer emtiones quoque fraudulentas, in quibus v. g. alter alterum perversationes callidas adhibendò læserit ultra dimidium. Quamquam enim emtio hæc videtur esse spontanea, talis tamen verè non est, quoniam qui sic læditur, agit ignorans & errore cognitò dolet. Sic & invita commutatio est, si v. g. venditor tradat rem venditam, emtor pretium dictò tempore deneget. In hanc enim denegationem utique venditor non consenserat.

No. 27. In omni commutatione *justa* *lucrum* utriusque personæ *æquatur* ipsius *damno*, e. g. emo librum pretiò justò 10. grossorum, patior hîc *damnum* 10. grossorum, vicissim & facio *lucrum* æquivalens, augeo enim librò tanti pretii Bibliothecam, quantum è marsupio erogavi. Similem in modum apud venditorem meum rationes lucri vel damni, accepti & dati paria faciunt. E contrario in omni commutatione *injusta*, qui facit injuriam *lucrum* habet, hætenus quidem, *sine damno*; qui patitur, *damnum* habet *sine lucro*. Et ex hoc ipso commutatio talis, nisi alter jure suo volens decedat, censetur injusta: non enim æquatur *damnum* *lucro* in eadem personâ.

No. 28. Dicitur autem *lucrum* facere injustus, non modò circa bona *errantia*, ut vocavimus annot. CIV. no. 3. sed etiam *fixa*. Quamquam enim ipsa bona fixa, v. g. valetudo, non transeunt de Subjectò in Subjectum, sed alteri non nisi corrumpendo eripi possunt: tamen quatenus aliquis potestatem boni talis pro libitu corrumpendi, h. e. quaecunque *dominium* in illud sibi rapit, (conf. no. 10. dict. annot.) eatenus *lucrum* facere dicitur phrasi philosophicâ, cui nobis hîc est assuescendum.

No. 29. Qui alteri bonum suum per injuriam eripuit, obligatur ad id, vel saltem æquivalens, illi reddendum. Dixi *æquivalens*, quia evenire potest, ut rem ipsam reddere sit impossibile, five *simpliciter*, ut ereptam virginitatem, five ex hypothesis, ut cantharum vini ebibitum, aut librum, quem fur denuò alienaverit, nec possit ipse recipere.

No. 30. *Æquivalens* illud tale dicitur valore vel *naturali*, vel *positivo*, & ex conventionem hominum constituto. Naturali (*positivo*) si id quod redditur, cum eo quod ereptum est, sit (*non sit*) idem specie: ut si quis alteri pro cantharo vini ebibito reddat ejusdem bonitatis vini cantharum alium, (*pecuniam, quâ vinum illud æstimatur.*)

No. 31. Jam si quis injustus ipse ultro faciat alteri restitutionem, injuriamque illatam justitiâ quâdam correctivâ deleat, suumque adeò factum ipse emendet, bene est: sin detrectet, judicia constituta sunt, quæ cogere possunt etiam nolentem. Atque tum judicis erit justitiâ *correctivâ* seu *emendativâ* uti. Atque hoc vocamus administrare alteri justitiâ.

No. 32. Quod si quis à judice condemnatur in resti-

restitutionem rei ablatae, five in se, five in suo æquivalente: quoniam condemnatio talis *pœna* vocari solet, æquivocè tamen sic dicitur, debetque à pœnâ propriè dictâ distingvi, utut vulgo passim confundant. Observavit ambiguitatem vocabuli Dn. Feldentum alibi, tum ad Grot. c. 20. Lib. II p. 92. Etiam Dn. Dürrius compensationem seu restitutionem damni à pœnâ propriè dictâ distingvit Disp. 9. Philos. Moral. th. 32. seqq. p. 147. & Instit. Ethic. p. 281. 282.

No. 33. Melioris intelligentiæ gratia *pœnam* propriè dictam vocabimus *medicinalem*, alteram verò illam, quæ sic dicitur æquivocè, *compensatoriam*. Differunt autem hæc duo genera præcipuè *finibus*. Medicinalis enim quærit *futuram* hominis peccantis vel aliorum peccatorum, nisi pœnæ terrerent, emendationem quæ obtinetur, dum libido peccandi restringitur dolore talis pœnæ. Compensatoria verò quærit *præteriti* damni, quod quis ab altero per injuriam passus est, restitutionem. Medicinalis tendit ad *restitutio- nem totius civitatis*. Compensatoria tendit ad *restitutionem singulorum*.

No. 34. Jam ut certum est *compensatoriam* pœnam objectum esse justitiæ *commutativæ*; sic valdè dubitatur, cujusnam justitiæ munus sit pœnam *medicinalem* peccantibus irrogare: aliis ad distributivam, aliis ad commutativam referentibus. Vid. Hornej. Lib. III. Philos. Moral. c. 13. no. 8. p. 492. seqq. Dn. Dürrius officium hoc delegat *universali* justitiæ p. 146. Disp. & p. 289. Instit. Verum nihil horum satis commodè dici nobis videtur, & contra primam sententiam jam supra no. 9. disseruimus aliquid. Quid autem nobis videatur, aperiemus volente DEO in Tabulis ad c. 20. Lib. II. Grotiani. Quod autem de pœnâ *medicinali* dicitur, idem valebit de honoribus talibus, quos delineavimus supra no. 5. seqq.

No. 35. Nunc pergendum est in commutativâ justitiâ. In qua lin. 53. distinximus insuper, idque cum Dn. Dürrio p. 272. Instit. & p. 140. Disp. inter *exæquationem* seu commutationem ipsam & præviam *æstimationem*: quarum in illâ locum habeat proportio Arithmetica, in hac Geometrica. Sed hæc de re plura dicemus no. 41. & 42.

No. 36. Atque hoc illud est, quod lin. 67. scripsimus, nos receptam justitiæ divisionem ad ductum Dn. Dürrii sic eliminasse, ut à Feldenianis rationibus non valdè abhorreat. Fecerat enim Dn. Feldenus ad c. 1. Lib. I. Grot. p. 10. & 11. tres species justitiæ: *distributivam*, *correctivam* & *retributivam*, & hanc ultimam scripserat fieri secundum proportionem Geometricam. Verum ipse jam in Elementis juris universi annò 1664. vulgatis quodammodo corrigit sententiam, nec nisi *duas* agnoscit justitiæ species: *distributivam* & *commutativam* p. 8. *Retributivam* autem illam p. 12. & 13. parum referre scribit, *utrum peculiarem dicas justitiæ speciem, utrum actum quendam in justo corre-*

ctivo observandum. In hac celeberrimi Viri doctrinâ illud adhuc desideramus, quod justitiâ commutativam nimis coarctet. Hoc enim nomine sola ipsi venit correctiva: quo pacto directivam videtur planè præterisse.

No. 37. His ita expositis, justitiæ distributivæ & commutativæ discrimina sub uno conspectu ponamus. Differunt 1. *objecto medio*, quod in Distributivâ est actus distribuendi, in commutativa commutandi, vel iniquas commutationes emendandi per num. 2 & 17. Differunt 2. *Objecto externo personali*, quod illic sunt partes ejusdem totius, hic duo tota per num. 3. & 20. Differunt 3. *Objecto externo reali*, quod illic sunt bona & mala externa, quatenus communia, hic quatenus propria per num. 13. & 23. Differunt 4. *mensurâ actuum*, quæ illic est proportio Geometrica, hic Arithmetica per num. 14. & 24.

No. 38. Quod de duabus proportionibus dicitur, id alii aliter, nos no. 14. & 24. sic exposuimus, ut Geometrica sit proportio, quæ inæqualibus tribuit inæqualia: vicissim Arithmetica, quæ æqualia tribuit æqualibus. Si terminos ex Arithmetice adhibere velis, dices cum Dn. Feldeno ad Lib. I. Grot. p. 11. Geometricam *multiplicandò* & *dividendò* absolvi: Arithmeticam *addendò* & *subtrahendo*. Si adhibeas etiam particulas: *toties, quoties: tantum, quantum*, ut lin. 51. & 52. monstravimus, facile fuerit processum totum declarare exemplis.

No. 39. De justitiâ Distributivâ proportionem geometricam adhibente sit hoc exemplum:

Quoties virtus (*facultates*) Lælii superat virtutem (*facultates*) Catonis: toties honor tribuendus (*onus imponendum*) Lælio debet superare honorem tribuendum (*onus imponendum*) Catoni.

Sed virtus &c. superat sexies (sic enim fingam)

E. &c. & per consequens, si Lælio debetur Consulatus, Catoni debetur Quæstura, ponendò Consulatum esse honorem sextuplo digniorem quæsturâ: item si tributum Lælii est 60. florenorum, tributum Catonis erit florenor. 10.

No. 40. De justitiâ commutativâ tam directrice, quàm correctrice proportionem Geometricam adhibente esto exemplum sequens:

Quanti æstimatur malum seu damnum, quod patior per voluntariam traditionem (*per invitam amissionem*) meæ mercis: tanti debet esse & bonum seu lucrum, quod capiam per reciprocâ exhibitionem tuæ mercis (*per correctivam restitutionem*) à te faciendam.

Sed malum meum æstimatur thaleris 30. (sic enim ponamus.)

E. &c.

No. 41. Jam si circa minorem Propositionem h. e. circa æstimationem damni suboriatur, ut solet, aliqua controversia: instituendæ ex æquo

æstimationi inserviet per num. 36. proportio iterum Geometrica, in hunc vel similem modum. Fingo contractum intercedere pistori cum rustico. Ille panes, hic gallinam permutaturit. Gallinæ pretium esto 2. gr. unius panis pretium 3. & Syllogismus erit talis:

Quoties gallinæ valor superat valorem unius panis, tot panes æstimabuntur pro unâ gallinâ.

Sed valor gallinæ octies superat valorem unius panis.

E. octo panes æstimabuntur pro unâ gallinâ.

No. 42. Quadratur hoc exemplum ad actum justitiæ *directivæ*. In *correctivâ* res est plenior salebris. Quamquam autem & hic inveniri possit exemplum: tamen ne *directivam* quidem sectantibus ad æstimationem rerum permutandarum semper opus esse videtur proportionem Geometricâ. Ut fortasse satius sit de illo actu æstimandi planè hic tacere; de discrimine autem inter utramque justitiæ speciem id unice observare: *distributivam* justitiæ Geometricâ proportionem gaudere: *commutativam* arithmeticâ: esse autem opus geometricæ quidem proportionis, inæqualibus tribuere inæqualia, arithmeticæ verò æqualibus dare æqualia, ut explicuimus supra.

No. 43. Hunc in modum sive exposita sive limata de duabus justitiæ speciebus Aristotelis doctrina facile non modò intelligetur, sed etiam sustinebit impetum accusationum Grotianarum, quæ habentur Lib. I. de jur. bell. c. 1. §. 8. simul patefaciet, quemadmodum Grotius utriusque justitiæ formas planè novas confinxerit, quod proderit ad intelligenda ea, quæ lin. 18. seqq. diximus. Nos operam dabimus, ut in hac disputatione & Grotii obscuræ phrasæ intelligantur.

No. 44. Omittemus autem, quæ ille absque causa novat in vocabulis. Omittemus & alias minutias. Summa rei hæc est: negat Grotius distinguere duas justitias duobus proportionum generibus. *Quia* inquit, *sepe locum hoc habet quidem, non tamen semper. Nam in contractu societatis, cum videlicet partiendum est lucrum l. damnum, observatur proportio Geometrica, & res tamen ipsa spectat ad justitiæ commutativam seu expletricem.* Respondeo: imò verò ad *distributivam* spectat illa partitio, siquidem collationes fuerint inæquales, per tradita no. 7.

No. 45. Addit Grotius aliud exemplum, ubi *justitia distributiva* observet proportionem Arithmeticam, puta, si unus tantum aptus inveniatur ad munus publicum. Resp. justitia distributiva æstimanda est, non ex unius muneris publici ad unam solum personam applicatione, sed ex distributione totius massæ, ut ita loquar, officiorum inæqualium inter personas inæquales, per tradita no. 12. & 14.

No. 46. Etiam hoc urget Grotius duas justitias

per se non differre usu proportionum, sed materiâ circa quam seu objectò. Resp. neque nos sumus obsectorum obliti: repete num. 37.

No. 47. Sed audiamus, quomodo ab objectis differentias arcessat Grotius. Statuit *facultatem* respici à *justitiâ commutativâ*, *aptitudinem* verò à *distributivâ*. Est autem illi *facultas* jus propriè aut strictè dictum, *aptitudo* verò id, quod Aristoteli *ἀξία* seu dignitas, de qua nos Tab. XL. lin. 1. patet autem nihil aliud ipsi esse aptitudinem, quam jus aliquod laxè dictum, in quo versatur liberalitas & virtutes similes: qualis aptitudo est in probopaupe, ad excipiendam divitis munificentiam sibi convenientem. Igitur &, cum *commutativam* propriè aut strictè dictæ justitiæ nomine dignatus esset, *distributivam* comitem facit earum virtutum, quæ aliis hominibus utilitatē afferunt, ut liberalitatis, misericordiæ, providentiæ rectoricis.

No. 48. Verum planè aberrat à janua. Differunt quidem duæ justitiæ objectò personali: sed personæ minimè distinguendæ hic sunt *aptitudine* & *facultate*, verum eò potius, quod una se ad alteram habeat, vel *ut pars ad partem inæqualem*, vel *ut totum ad totum æquale*. Repete, quæ diximus n. 3. & 14. item n. 20. & 24. Cæterum in omni specie justitiæ personæ considerantur ut habentes *facultatem*, & jus, ut ita loquar, quæsitum, aut certè strictè dictum, non verò ut nudâ præditæ *aptitudine*. Quamobrem & utraqve justitia *stricti* juris est observatrix, neque commercium quicquam habet cum *laxo* jure. Aliàs magna fieret confusio distinctissimarum virtutum. Nec mihi quis hic objiciat, nemini strictò jure deberi Magistratum in Republ. Dicam enim imò verò debetur *dignitatem* sive *naturalem* sive *legalem* habenti, sed illi (puta, qui *naturalem* habet dignitatem,) debetur in statu *naturali*, huic (qui *legalem*,) in *legali*, & quatenus ferunt utriusque Reipubl. leges.

No. 49. Apparet autem è dictis, verum esse quod diximus lin. 20. ne ipsorum quidem definitorum conceptibus per omnia consentire Grotium cum Aristotele. Atque hinc est, quod divisiones in contractu quolibet *societatis* instituendas alligat justitiæ *commutativæ*, quia nimirum exigere debeant ad jus strictum, cum potius debuisset *distributivæ*, ut monuimus no. 44. Indidem est, quod eum, qui de re suâ *legare* velit, iis puta, quibus aliàs *stricto jure* nihil debebatur, *distributivâ* justitiâ jubet uti, cum nullius planè justitiæ sit opus illud futurum, sed *liberalitatis*.

No. 50. Quod autem addit, *civitatem*, quæ de *communi* reddit, quod *civium* quidam in publicum impenderunt, justitiæ *commutativæ* officio fungi, verum est sanè, sed rectæ sententiæ non adversatur per num. 21. ubi ostendimus nihil referre, si maxime ex una parte contrahentium sint privati, ex altera societas integra.

Ad

Ad TAB. XXIV.

De Justitia Universali.

ANNOT. CVIII.

Ad Tabulam in genere.]

No. 1.

Aristoteles cum ad justitiam particularem pervenisset Lib. V. Nicom. monuit statim c. 1. p. 188. vocem Justitiæ esse ambiguam (ἐοικε γὰρ πλεοναχῶς λέγεσθαι ἡ δικαιοσύνη) sumi enim jam pro *universali*, jam pro *particulari* justitiâ. Mox initio c. II. declarat, sollicitum ibi se esse tantum de justitia particulari. Atque hanc homonymiam breviter tetigimus Tab. præcedenti membr. 1.

No. 2. Verum quia Scholastici tum ex ignorantia historiarum philosophicarum, tum aliis de causis mentem Aristotelis de universali justitiâ perverterunt, ut Annot. seq. docebitur, visum est nobis faciendum, ut de justitiâ universali particularem Tabulam traderemus, cujus cum præcedentibus connexionem docebit Tab. XIII. membr. 2.

ANNOT. CIX. ad lin. 1.

Virtutem moralem sumtam cum relatione.]

No. 1. Tractanda hic est quaestio: *an divisio, quæ justitia dividitur in universalem & particularem, sit nominis, an rei?* Quæ etiam sic proponi potest: *an justitia universalis à particulari differat tanquam genus à specie, vel totum à parte, an tanquam species à specie, vel pars à parte?* Posterius affirmaverunt Scholastici ferè, quam sententiam è nostris defendit quoque Stahlus Lib. II. Ethic. sect. 2. cap. XI. p. 198. Sed qui Aristotelem rectè intuetur, dubitare vix potest, quin secundum ipsum prius sit affirmandum, posterius verò negandum. Et ita pronunciat etiam Hornejus Lib. III. Philos. Moral. c. II. no. 4. p. 430.

No. 2. Nam ut omittam locum Philosophi, Annot. præced. citatum, qui homonymiam illam satis apertè profitetur, nihil clarius his ejus verbis, cum de justitia universali ait c. 1. Lib. V. p. 192. αὕτη μὲν δὲ ἡ δικαιοσύνη ἐστὶν ὅλην δὲ δικαιοσύνην. Quare & c. seq. p. 195. vocatur ipsi ἡ κτλ. τὴν ὅλην δικαιοσύνην τετραγμένην δικαιοσύνην.

No. 3. Neque alia Veterum fuit ante Aristotelem sententia, quod vel iste Versiculus Theognidis manifestat, Aristoteli quoque c. 1. citatus (non enim ex Hesiodo ipsum protulit Philosophus, ut Carpentarius part. II. ad Alcinoium p. 124. lapsus memoriâ tradit, cum sit apud Theognidem versiculus 147.)

Ἐν γὰρ δικαιοσύνην συλλαβὴν πᾶσι δέσπῃσι.

Neque Aristoteles doctrinam Veterum castigat in

eo, quòd justitiam universalem comparatione particularium virtutum voluerint esse aliquod totum, sed in alio quodam, ut annotat. CXI. no. 6. declarabitur.

No. 4. His autoritatibus accedat etiam ratio. Justitia enim universalis est illa justitia, quæ præstatur bonis legibus seu juribus perfecta obedientia, unde & *legalis* solet vocari. Jam verò leges præcipiunt non modò de servandâ in contractibus æqualitate, quod est justitiæ particularis, sed etiam de non deferendo loco in acie, quæ est fortitudinis, de non dultendo, quod temperantiæ, & ita de cæteris, ut Aristoteles d. l. p. 192. observat. E. justitia Universalis non significat unam tantum specialem virtutem, sed omnes universim, unde & *universalis* appellatur.

No. 5. E quo simul patet, *justitiam universalem à virtute morali generatim acceptâ* realiter non differre. Etenim virtus moralis est habitus electivus operandi secundum rectam rationem Lib. II. Nicom. c. 6. Operari autem secundum leges est operari secundum rectam rationem, siquidem jus seu lex nihil aliud est, quàm dictamen rectæ rationis per Tab. seq. Membr. 3. E. justitia legalis, quæ operatur secundum leges, nihil aliud est, quàm virtus moralis, quæ operatur secundum rectam rationem.

No. 6. Est tamen inter universalem justitiam & virtutem moralem *discrimen* aliquod rationis, fundatum in duplici conceptu seu relatione hominis; uno *ad seipsum*, altero *ad alios homines*. Etenim cum secum ipso comparatur homo, perfectio ejus moralis vocatur *virtus*, siquidem natura virtutis est, subjectum illud, quod virtutem dicitur habere, in seipso perficere aptumque reddere ad opus suum rectè faciendum, quemadmodum e.g. virtus oculi est, quæ oculus & opus ejus rectè se habent, Lib. II. Nic. c. 6. ab initio. Si autem homo unus cum aliis comparatur, perfectio ejus moralis vocatur *justitia*. Est enim justitia *πρὸς ἑαυτὸν* Lib. V. Nic. c. 1. p. 191. & jus item atque injuria necessariò semper est in pluribus, ibid. c. 11. p. 232. Atque hoc discrimen innuere volumus verbis hujus Tab. initialibus. Repete & Tab. XIII. membr. 2.

No. 7. Possumus & de alio discrimine cogitare, quod conspicitur in relatione ad particulares virtutes. Ad has enim comparata virtus moralis (*justitia universalis*) magis videtur habere rationem generis ad species (*totius integralis ad suas partes*.) Cum enim definimus virtutem aliquam specialem, generis loco ponimus virtutem, non verò justitiam universalem. Vicissim cum sub universali justitia virtutes omnes comprehendere dicuntur, sensus est, comprehendere eas ut partes ipsius inte-

integrantes. Verum hoc non est magni momenti, cum & virtus comparatione ad virtutes particulares totum aliquod integrale, & iustitia universalis seu legalis totum aliquod universale vocari possit, quod monitum jam alibi mox repetam.

ANNOT. CX. ad lin. 10.

Certam speciem aut partem.]

Hæc verba exposui Annot. LXIV. No. 5. ubi ostendi, parum referre, siue dicas, cum virtus in fortitudinem, temperantiam, liberalitatem, &c. dividitur, hanc divisionem fieri in species, siue in partes, quod & hic repeto lin. 16. Igitur & quamquam membr. 3. hujus Tab. sect. 1. & 2. ostendi, ex doctrinâ Aristotelis eam fieri in species, ex Veterum verò in partes, tamen mox sect. 3: ubi ex professo discrepantias utriusque doctrinæ expendo, hanc discrepantiam tanquam nullius momenti omitto.

ANNOT. CXI. ad lin. 26.

Harum inter se doctrinarum collatio.]

No. 1. De quatuor Virtutibus Cardinalibus exstant Disputationes nostræ duæ. Si Deus voluerit, legentur & suo tempore cætera. Hic ea tantum proferemus breviter, quæ ad iustitiam spectant. Sed præmittenda sunt tamen generatim quædam.

No. 2. Plato animæ humanæ tres fecit Partes, in Capite λόγον, in pectore θυμὸν, in abdomine ἐπιθυμίαν. Cui ultimæ ob causam, quam §. 29. Disput. I. de virtut. Cardinal. exposui, non dedit virtutem propriam ac specialem, ut cæteris duabus. Sed cum discipulis ejus inconueniens videretur, sententiam ejus hic mutaverunt, & unamquamlibet animæ partem peculiari virtute instruxerunt, intellectum sc. seu rationem (λόγον) prudentiâ, facultatem irascibilem (θυμὸν) fortitudine, concupiscibilem, (ἐπιθυμίαν) temperantiâ. Quod si quælibet pars suam haberet virtutem, complexio- nem virtutum omnium vocaverunt iustitiam. E quo intelligis, iustitiæ nomine, non particularem illis iustitiam venisse, sed universalem.

No. 3. Secundum hæc dicebant, quatuor in universum esse virtutes humanas, Prudentiam, Fortitudinem, Temperantiam, atque Iustitiam. Atque hæc à temporibus Ambrosii Cardinales appellatæ sunt in Scholis. Hæc autem doctrina, si cum Aristotelicâ comparetur, quod ad iustitiam attinet, tria habet incommoda, quæ Artic. 4. 5. & 6. hujus sectionis expressimus.

No. 4. Primum incommodum est, quod iustitiam, quæ propriè loquendò est virtus merè moralis, faciebant totum quoddam partim ex moralibus, partim ex intellectuali virtute compositum.

No. 5. Secundum incommodum est, quod iustitiam, quæ est totum, connumeraverunt suis partibus: quod vitium divisionis simile est illi, si quis v.g. dicat, primas qualitates esse has quinque: calidum, frigidum, humidum, siccum, & temperamentum. Temperamentum enim non est particularis qualitas, sed omnium quatuor qualitatum complexio.

No. 6. Tertium incommodum est, quod formalem rationem iustitiæ universalis ponebant in relatione animæ, totius ad suas partes, vel partium animæ ad se mutuo, adeoque in respectu hominis ad seipsum: cum debuissent potius in respectu hominis ad alios homines, per ea, quæ diximus Annot. CIX. num. 6. Nam hinc imprimis pertinent verba Lib. V. Nic. c. 1. p. 191. de iustitiâ universali: ὁρετὴ μὲν ὅτι πλεία, ἀλλ' ἔχ' ἀπλῶς, ἀλλὰ ὅς ἐστι πρὸς, quibus videtur Aristoteles Platonice illam interpretationem castigavisse. Vide & Horneum Lib. III. Phil. Mor. c. 11. no. 10. p. 441. 442. ac Zuvingerum in Scholiis ad Lib. IX. Nicom. cap. 8. p. m. 399.

ANNOT. CXII. ad lin. 50.

Scholastici alia ratione exponunt.]

No. 1. Diximus Annot. præced. no. 5. vitium esse divisionis, si eidem diviso subjiatur & totum & partes ipsius, atque in hoc vitium incurrisse Veteres, qui iustitiam universalem annumeraverint virtutibus particularibus. Hoc vitium salvò totius divisionis fundamento corrigi melius non potest, quam si universalem illam virtutem expungamus ex Catalogo virtutum particularium. Quo pacto tres tantum remanebunt virtutes Cardinales, neque plures postulabat fundamentum divisionis, cum animæ quoque partes non plures, quam tres, agnitæ fuerint à Veteribus.

No. 2. Qui verò divisioni mederi voluerunt, ita ut nihilominus retinerent iustitiam & numerum quaternarium virtutum; ii coacti fuerunt ex universali iustitia facere particularem & simul aliquid mutare in fundamento dividendi vel etiam planè novum fundamentum substituere.

No. 3. Fecerunt hoc partim Veteres quidam ante Scholasticorum ætatem, partim Scholastici: de quibus dicta jam nobis sunt quædam Disp. II. de quat. virt. Card. §. 30. & seqq. Sed horum omnium quot capita, tot ferè sententiæ fuerunt.

No. 4. Ex Veteribus Proclus mutavit aliquid circa fundamentum. Retentâ enim animæ divisione in partes, τὸ πρὸς θυμὸν seu concupiscibilem appetitum subdivisit in τὸ φιλήδονον & τὸ φιλοχρήματον, h. e. in cupiditatem voluptatum & divitiarum; ac prioris moderatricem statuit esse temperantiam, posterioris verò iustitiam; in duabus virtutibus cæteris nihil mutavit. Vide ipsum eis τὴν πολιτείαν. p. m. 490.

No. 5. Novum planè fundamentum quæsi-
erunt illi, qui dicebant, quatuor esse virtutes pro
quater-

quaternario affectuum numero: Affectus illi sunt circa bonum præsens *letitia*, circa malum præsens *tristitia*, circa bonum futurum *spes*, circa malum futurum *timor*. Fortassè disputaverunt hi ex principiis Stoicis. Sed de hac expositione nihil habeo compertum amplius, quàm quod scribit Hieronymus in c. 1. Ezech. Tom. V. Oper. f. m. 177: *Audisse me memini, quatuor perturbationes, de quibus plenissimè Cicero in Tuscul. disputat, gaudii, aegritudinis, cupidinis, & timoris, quorum duo præsentia, duo futura sunt, per quatuor significari animalia (Ezechielis) de quibus & Virgilius breviter: hinc metuant, cupiuntque dolent, gaudentque: quæ regi debeant ratione & potentiâ DEI, quibusque opposita sint, imò impositæ virtutes quatuor, prudentia, iustitia, fortitudo, temperantia, ut harum gubernentur arbitrio, quæ quomodo vultibus hominis, leonis, vituli, & aquilæ coaptentur, omninò tacuerunt.*

No. 6. E Scholasticis Thomas cum affectis mutavit leviter aliquid in fundamento divisionis, duobusque Platonis appetitibus, concupiscibili & irascibili adjecit tertio loco appetitum rationalem. Sunt enim apud Aristotelē Lib. 1. Magnor. moral. c. 3. *ὁρῶντος εἶδει τρία, τῆς θυμίας, θυμὸς, βέλους.* Igitur ex mente Thomæ intellectū gubernat prudentia, appetitum irascibilem fortitudo, concupiscibilem temperantia, rationalem iustitia. Hanc expositionem sequuntur & Conimbricens. Disputat. Ethic. VII. quæst. 6. Artic. I. p. m. 709.

No. 7. Majorem fundamenti mutationem re-

perio apud Scotistas, ut Claudii Frassen part. IV. Philos. Academ. p. 123. qui ita differit: *omnis virtus moralis vel pertinet ad rationem formandā, vel ad appetitum regulandum. Si ad rationem, est prudentia, si ad appetitum, vel eum inclināt ad alienum bonum, & sic est iustitia: vel ad propriū, idque dupliciter; nam vel illi bono adversatur appetitus concupiscibilis, & circa illud occupatur temperantia, vel eidē bono adversatur appetitus irascibilis, & circa hoc versatur fortitudo.*

No. 8. Adhuc aliter Nominales, ut Buridanus Lib. III. Eth. quæst. 20. quem ut alibi passim, ita hīc etiā, licet illius nomine tacitō, sequitur Joh. Gvernerus Geisius in Pro dromo Viridarii Moralis qv. 53. p. 330. Summa expositionis hæc est, virtus cardinalis alia est intellectualis nempe prudentia, alia moralis. Et hæc versatur vel circa bonum utile, nempe iustitia, vel circa delectabile, temperantia, vel circa honestum, fortitudo.

No. 9. Joh. Gerson, seu quicumque Autor est Compendii Theol. quod legitur part. II. Oper. Gersonis Tract. IV. illius Compend. qui est de septem virtutibus, planè novū quærit fundamentū. Præsupponit enim ut in virtutibus tribus Theologicis amor hominis se rectè habet ad Creatorē, ita in 4. Cardinalibus amorē illū rectè se habere ad creaturā. Creatura verò vel sub nobis est, ut caro, vel juxta nos, ut proximus, vel contra nos, idque rursus vel infideli, vel molestandi. Amorem ergo carnis dirigī existimat à temperantiā, proximi à iustitiā, creaturæ insidiatis à prudentiā, molestatis à fortitudine.

Ad TAB. XXV.

De Jure.

ANNOT. CXIII. ad lin. 6.

Lex Aristoteli est Oratio,]

Locus Philosophi est cap. ult. Lib. ult. Nic. p. 442. *Ὁ δὲ νόμος ἀναγκαστικὴν ἔχει δύναμιν, λόγος ὢν ἀπὸ τινος προήσεως καὶ νῦν.*

ANNOT. CXIV. ad Membr. IV. lin. 8.

Divisio in jus Politicum & Oeconomicum,]

No. 1. De hac Divisione imprimis consulatur c. 6. Lib. V. Nicom.

No. 2. Fundamentū ejus est varietas societatum. Quot enim humanarum societatum, tot etiam juris possunt esse species, siquidē omne jus locum habet inter homines plures aliquā societate copulatos. Hinc Aristoteles L. II. Magn. Moral. c. 11. f. 141. lit. F. *τὸ δὲ δίκαιόν ἐστι καὶ ξένω πρὸς πόλιν καὶ δούλῳ πρὸς δεσπότην καὶ πολίτῃ πρὸς πολίτην, καὶ ἡμῶν πρὸς πατέρα, καὶ γυναικὶ πρὸς ἄνδρα, καὶ ὅσαι*

ἀπλῶς ἄλλαι κοινωνίαι καὶ φιλίας ἐνεσιν ἐκάστοις τῶν.

No. 3. Jam cum magna sit humanarum societatum varietas, juvat eā colligere in membra quàm paucissima, h. e. duo. Id commodè fiet, si dicamus, in quavis societate copulari perfectum aut cum imperfecto, aut cum perfecto alio. Voco perfectum eum, qui ob prudentiā res suas administrandi sui est juris, qualis quilibet paterfamilias personali libertate præditus. Societas ergo perfecti cum imperfectis est *domestica*, cum perfectis *civilis*. Unde & jus aliud *domesticum*, aliud *civile*.

No. 4. Jus *domesticum* intercedit Patrifamilias tanquā perfecto homini cum servo, uxore & filio, quorum trium imperfectionē his verbis depingit Aristot. Lib. I. Polit. c. 8. p. m. 55. *ὁ μὲν γὰρ δούλος (intellige servum naturalem, de quo Tab. XXXV, Membr. 4.) ὅλως ὅκ ἔχει τὸ βεβουλευτικόν· τὸ δὲ θῆλυ ἔχει μὲν ἀλλ' ἀκυρῶν· ὁ δὲ παῖς (vides filiū hīc considerari, quāmdiu est puer tantum, & consequenter sub potestate patriā,) ἔχει μὲν, ἀλλ' ἀτελές.*

No. 5.

No. 5. Jus civile intercedit propriè *civi cum ci-ve*. Sunt enim hi non modò perfecti homines, sed etiam perfecti socii, ut qui unà degant in societate perfectissimâ, h.e. civitate. Atque secundùm hæc intelligi debet Locus, quem *. 2. protulimus ex Lib. V. Nic. 6. Dum enim ibi dicitur, quòd jus civile sit *sociorum vita ad sufficientiam*, in eo describuntur socii perfecti; dum additur, *liberorum*, in eo describuntur homines perfecti. Vid. & Tab. XXXIX. Membr. 6. *. 1. 2. 3.

No. 6. Secundariò tamen jus civile extendit se ad societatem *peregrini cum peregrino*. Etsi enim hi non sunt socii perfecti, sunt tamen homines perfecti, h.e. uterque liber ac sui juris, deguntque ambo in eadem civitate saltem ut *cives secundum quid*, licet non ut cives simpliciter dicti. Vid. Tab. XXXIX. Membr. 6. *. 4. Imò Aristoteles jus quoque; *hostis cum hoste* ad civile jus retulit. Cap. enim 7. Lib. V. Nicom. cum jus Politicum seu civile divisisset in naturale & legitimum, mox legitimi exemplum facit *τὸ μὲν αἰς λυτρεῖσθαι* minâ captivum redimere.

No. 7. Quod si quis nolit jus peregrini cum peregrino, aut hostis cum hoste reducere ad jus civile, poterit ille *tres* juris pariter & societatis species constituere, jus nempe *domesticum*, *civile*, & *gentium*: similiterque societatem *domesticam*, *civilem*, & *mundanam*, è quibus civili latior quidem est mundana, angustior verò domesticâ. Conf. quæ de triplici jure voluntario humano differit Grotius Lib. I. de jur. bell. c. 1. no. 14.

No. 8. Quòd divisio juris (perinde ut infra Tab. XXXI. Membr. 3. *. 1. divisio amicitiae) in civile & domesticum, sit *analogi* in analogata, probatur primò authoritate Aristotelis, quia jus civile *τὸ πολιτικὸν δίκαιον* expressè vocat jus simpliciter *τὸ ἀπλῶς δίκαιον*, Lib. V. Nic. c. 6. p. 212. reliquum jus *δίκαιον κατ' ὁμοιότητα*, ibid. p. 213. & *ὁμοιον* p. 214. καὶ μεταφορὰν καὶ ὁμοιότητα c. 11. p. 233. Huc refer & locum Lib. 1. Magn. Moral. c. 34. t. 122. lit. H. ἐστὶ δὲ δίκαιον οἰκέτη πρὸς δεσπότην, καὶ ὡς πρὸς πατέρα (atque hoc jus est domesticum) *τὸ δ' ἐν ταῖς τοῖς δίκαιον ὁμωνύμως ἀν' ὁμοίῳ λέγεσθαι τὸ πολιτικὸν δίκαιον*. Solent enim interdum *analogia* quoque vocari *homonyma*.

No. 9. Deinde idem probatur ratione. Jus enim propriè est ad alterum, per Annot. CIX. no. 6. Domestici autem non alterum sunt quiddam à patrefamiliâs, sed certò modò partes ejus. Hanc rationem urget Aristoteles Lib. V. Nic. c. 6. p. 214.

No. 10. Interim jus illud nec planè æquivocè tale est: siquidem domestici absolutè considerati utiq; sunt distincti à Patrefamiliâs homines. Et in talibus intercedit omninò jus aliquod imperanti & parenti Lib. V. Nic. c. 11. in fine. Distinctio inter servum *ut servum* & *ut hominem*, expressè habetur Lib. VIII. Nicom. c. 11. p. 348.

ANNOT. CXV. ad Membr. V. lin. 26.

Subdivisio juris politici in naturale & legitimum.]

No. 1. De hac subdivisione consulatur in primis c. 7. Lib. V. Nicom.

No. 2. Fundamentum ejus quærendum est in *objecto*. Actus enim aut sunt per suam naturam *determinati* ad moralitatem, aut *indifferentes*. Priores ad jus *naturale*, posteriores ad jus legitimum seu *positivum* pertinent.

No. 3. Quòd aliò sensu Aristoteles, aliò *Jureconsulti* usurpent vocabula juris *naturalis* & *civilis*, ut alia omittamus, vel ex eo abundè patet, quòd jus naturale Aristoteli quidem est species, Jureconsultis verò conspecies juris civilis.

No. 4. Quamvis Grotius Lib. I. de jur. bell. c. 1. §. 9. dum profitetur, optimam esse juris partitionem, quæ apud Aristotelem extet, in *naturale* & *voluntarium*, eamque suam facit, videri queat iisdem sensibus cum Aristotele indulgere voluisse: tamen inter utriusque divisionem plurimùm interest. Nam primò Aristoteles jus civile tantum, Grotius verò jus generalissimè sumtum dividit in *naturale* & *voluntarium*. Secundo Grotius §. 13. voluntarium subdividit in *humanum* & *divinum* (cujus exemplum potest esse lex ceremonialis & forensis in Republicâ Judaicâ;) At Aristoteles jus voluntarium Divinum, ut quòd meræ fuit revelationis, ignoravit. Neque adeò pertinet illud ad Respublicas humanas, sed ad Divinam, quam Tab. XLII. lin. 34. ex Josepho *θεοκρατία* vocavimus. Tertio Grotius §. 14. Voluntarium humanum subdividit in *civile*, *gentium*, & *domesticum*, atque adeò jus civile, quòd Aristoteli est genus juris voluntarii, constituit ejus speciem, magis hæc in re Jureconsultorum, quàm Aristotelis lingvâ loquens.

ANNOT. CXVI. ad membr. VI. lin. 45.

Cognatum æquum.]

No. 1. De æquo in primis consulatur c. 10. Lib. V. Nicom.

No. 2. *Æquum à jure* differt tanquam *Propositio* debitam limitationem habens expressam à non-habente. Cum enim jura seu leges scribi soleant formâ propositionum universalium, sed quæ tamen in casibus quibusdam raris aut improvisis exceptiones certas patiantur, si talis exceptio vel explicatio debita additur, æquum solet vocari.

No. 3. Sit e.g. lex in aliquâ civitate: *peregrinus si murum adscendat, capite plectatur*. Eveniat casus, ut in publico ab hostibus murum invadentibus periculo deijciendorum illorum gratiâ conscendat murum & peregrinus. Svadet hæc æquitas, ut hoc factum peregrini nò modò sit impune, sed vel præmiò afficiatur. Nec enim præsumitur mens alia fuisse legislatoris, quàm curiositati aut animo proditorio peregrinorum ponere obicem. Limitata ergò lex juxta dictamen æquitatis sic sonabit: *peregrinus, si murum adscendat sc. curiositatis aut prodende urbis gratiâ, capite plectatur*. Sic limitata vocabitur æquum.

No. 4. Si de sensu legis oritur controversia, statum ejus Rhetores vocant *ᾧ ἐστὶν ἡ καὶ διανοία*.

No. 5.

No. 5. Æquitati duo opponuntur, τὸ ἀπεροδοτικόν & Sycophantia. Utriusque exemplum dabitur accommodatum ad legem illam de peregrino. Exemplum igitur ἀπεροδοτικόν fuerit, si quis peregrinum ejusmodi, qualem dedimus no. 3. postulet ad supplicium capitis. Exemplum συκοφαν-

τίας, si civem, cui nomen proprium sit Peregrinus (sicut nomen hoc fuit Philosophi cujusdam apud Gellium, Lib. XII. c. II) cum murum adscendisset, accuset aliquis ex dictâ lege. Manifestum enim est, peregrini vocabulum in eâ lege appellativum esse, non proprium.

Ad TAB. XXVI. De Justo & Injusto.

ANNOT. CXVII. ad lin. 21.

Ab aliis duobus læsionum generibus.]

No. 1.

DE tribus læsionum generibus consulendus in primis Locus Lib. V. Nic. c. 8. satis prolixus, à verbis τῶν ἡμετέριων & c. p. 219: usque ad fin. capitis, quem totum Latinè quoque vertit Grotius Lib. III. de Jur. bell. c. II. no. 4. Brevior harum læsionum expositio habetur Lib. I. Rhet. c. 13 no. 30. Quam ipsam quoque d. l. transtulit Grotius.

No. 2. Utrobique autem tria tantum numerantur læsionum genera. E quibus ἀπὸ χημα Grotius vertit *infortunium*, ἀμάρτημα, *culpam aliquam*, ἀδίκημα, *injuriam*: sicuti βλάβην interpretatus erat, *damnationem*. Satis expressa in hanc sententiam verba sunt Nicomacheorum τρεῶν ἡ ἑσῶν βλαβῶν τῶν ἐν ταῖς κοινωνίαις.

No. 3. Sed quia tamen in iisdem Nicomacheis ipsum ἀδίκημα non obscure duplex constituitur ab Aristotele (ἐποδιαίρεσιν agnoscit & Giphanius in Comment. pag. 413. quam & nos exsecuti sumus *.5.) non planè rejicio sententiam Dn. Dürrii, qui p. 309. Instit. Ethic. unicâ divisione rem omnem complexus *quatuor* numerat læsionum genera. Imò verò qualem cunque quadripartitionem eo loco instituere maximè proficuum est ad melius intelligendas ambiguitates vocabulorum ἀμάρτημα & ἀδίκημα, quas in binis illis textibus, uno Nicomacheorum, altero Rhetoricorum observabiles explicare hâc occasione libitum est.

No. 4. Divisio ergò læsionum in *quatuor* membra, quam Nicomachea quodammodo intricatâ suggerunt, commodissimè videtur institui posse hoc modo: Læsis vel *invita* est, vel *spontanea*: *Invita* vel prævideri aut præsumi non potest, & vocatur ἀτύχημα *infortunium*; vel præsumi potest, & vocatur ἀμάρτημα *erratum*. Utriusque exemplum dabitur ex Græco Scholiaste Michaële Ephesio ad h. l. f. 135. Nam si quis in loco deserto jaculetur, quâ nullus transire consuevit, casuque aliquem intercurrentem vulneret, *infortunium* est: in loco enim tali præsumi non potest fore, ut aliquis lædatur. At si idem contingat jaculanti in loco aut viâ, ubi multi versari consueverunt, non

infortunium erit, sed *erratum*: potest enim ac debet præsumi, fieri facillè posse, ut emissum tali loco jaculum feriat aliquem. Interim utraqve læsis *invita* est, quia præsuppono, neutrum habuisse lædendi ullius hominis voluntatem. *Spontanea* læsis similiter est duplex: aut enim non fit ex præviâ deliberatione, sed ex subito affectu, ut ex irâ, aut fit ex deliberatione præviâ. Utraque ἀδίκημα vocatur; sed illa secundum quid & improprie, hæc simpliciter & proprie: illa *non plena*, hæc *plena*. Illius exemplum, si quis aliquem vulneret ex ira subitâ, absque spatio deliberandi; hujus, si vulneret ex præviâ deliberatione. Utraque; spontanea est quidem (ἀποχρησία per iram commissa spontanea agnoscitur V. Nic. XI. p. 231.) quia fit cum animo lædendi: sed illa tamen levior, hæc gravior, ob hoc ipsum, quia illam deliberatio non præcesserat hanc præcesserat. Hæc de Divisione quadrimembri in usum Loci ex Nicomacheis.

No. 5. At verò Rhetoricorum locus divisionem flagitat non nisi trimembrem, eaque ex ipso textu facillimè fuit hunc in modum: læsis aut præsumi non potest, nec fit cum malitiâ; aut præsumi quidem potest, sed ipsa quoque tamen caret malitiâ; aut & præsumi potest & fit cum malitiâ. *Prima* vocatur ἀτύχημα, *secunda* ἀμάρτημα, *tertia* ἀδίκημα. Si quis hominem vulneret, jaculans in loco solitario (retinebo enim exempla superiora) ἀτύχημα est; si jaculans in loco non solitario, aut etiam ex irâ subitâ, ἀμάρτημα; si verò deliberato, ἀδίκημα.

No. 6. Ex his intelligitur, ἀτύχημα quidem in utroque loco sumi eodem sensu: sed ἀμάρτημα in Rhetoricis patere latius, quam in Nicomacheis; comprehendit enim Nicomacheorum etiam ἀδίκημα non plenum. Unde porro sequitur, ut ἀδίκημα Rhetoricorum strictius sumatur, quam Nicomacheorum: siquidè solum plenum ἀδίκημα significat. Atque hæc facillè intelliguntur è nostris exemplis.

No. 7. Ut autem ad ipsius Aristotelis mentem de hac homonymiâ vocis ἀμάρτημα præcipue (quam nescio an quis alius observaverit) liquidius constet, ipsa Philosophi verba inter se comparabimus. Ἀμαρτήματα in Rhetoricis ita definiuntur: ὅσα (1.) μὴ ὡς λόγος καὶ (2.) μὴ διὰ πονηρίας. Hanc definitionem ajo competere quoad utrumque requisitum non modò ἀμαρτήματι Nicomacheorum, de quo nemo dubitare potest, sed

etiam ἀδικήματα non pleno: de hoc enim ita ibi loquitur Philosophus: *si vero* (lædat quis alium) *sciens quidem*, (εἰδὼς μὲν, ergo μὴ ὁρῶν ἀλόγως, quod erat requisitum primum, iratus ἀπεργασέ- τας quidem occidit alterum, sed non ὁρῶν ἀλόγως, ait Lambinus in Comment. ad Nic. p. m. 235.) *sed absq̃, prævia deliberatione, est ἀδικήματα* (non plenum) *qualia sunt quæcunq̃, vel per iram, vel per alios affectus necessarios & naturales eveniunt hominibus: sic enim nocentes & errantes* (ἀμαρτάνοντες: ergo ipsum tale ἀδικήματα rectè vocabitur ἀμαρτήματα quoque, ut in Rhetoricis) *injuriā quidem inferunt & eorum facta sunt ἀδικήματα* (saltem aliquo modo) *sed ipsi propterea nondum iniusti aut mali* (πονηροί) *sunt* (vid. lin. 45. hujus Tab.) *neq̃, enim læsio illa facta est per malitiam* (διὰ μοχθηρίας, quod potuisset etiam πονηρίας dicere, sicuti quem paulò ante πονηρόν, mox eum vocat μοχθηρόν. Ecce igitur alterum quoque requisitum.)

No. 8. Patet è dictis, ἀδικήματα non plenum habere convenientiam non modò cum ἀδικήματα pleno, sed etiam cum ἀμαρτήματα, adeoque, ut in Nicomacheis constituitur species ἀδικήματα & latè dicti, sic in Rhetoricis posse constitui speciem ἀμαρτήματα & latè dicti, hòc modò: ἀμαρτήματα latè dictum duas habet species, nempe ἀμαρτήματα strictè dictum, de quo in Nicomacheis, cuius exemplum est in jaculante per viā publicā: & ἀδικήματα non plenum, cuius exemplum in vulnere per iram præcitem.

No. 9. Hæ duæ species in eo conveniunt, (1.) quòd neutra fiat cum malitiā, h. e. ex proposito prædeliberato nocendi, quòd item (2.) neutra sit ὁρῶν ἀλόγως & seu inopinabilis: differunt autem, quòd ἀμαρτήματα strictè dictum fit animo non lædendi cupido, sed quidvis intendente potius; ἀδικήματα verò non plenum fit animò lædendi, licet absq̃, præviā deliberatione. Interim cuicunq̃, generi proximo ὅ ἀδικήματα non plenum subicias, certum est, quòd ipsum unā cum ἀμαρτήματα strictè dicto, tanquam læsiones nec planè spontaneæ nec prorsus invitæ, eoq̃, veniā pariter & animadversione aliquā dignæ, medio loco interjectæ sint quasi inter ἀτύχηματα & ἀδικήματα plenum, veluti duo extrema, quorum illi ceu perfectè invito nulla, huic tanquam perfectè spontaneo maxima debeatur pœna. Etiam Grotius agnovit inter plenā injuriā & verum infortunium intercedere medium ἀμαρτήματα.

No. 10. Cæterum inter exempla ἀμαρτημάτων haud dubiè referendum est, si quis vellicandi tantum animò aliquem vulneret: præsumi enim utiq̃, & caveri talis eventus potest. Et in ipso Nicomacheorum textu clarissimè hoc est inter exempla, de quibus præcesserat: *ὅ μὲν μετ' ἀγνοίας ἀμαρτήματα ὄντι*. Neq̃, aliter accepit Giphanius p. 413. ad Nicom. ubi ἀμαρτήματα explicat. Quid ergò est, quòd totum illum locum Dn. Dürrius p. 309. Institut. Ethic. quasi ex ipsius Aristotelis mente ad ἀτύ-

χηματα seu infortunium trahit. Nempe non ipsius errorem ibi, sed Grotii legimus, (hujus enim versionem ibi retinet,) qui aut in codice tuo habuit: *τὰ μὲν μετ' ἀγνοίας ἀτύχηματα ὄντι*, aut lectioni vulgatæ hanc suam substituit. Planè enim secundum hanc Scripturam vertit.

No. 11. Sed miror, Grotium, qui in illum locum vertendum eo majore cum curā incubuit, quia, ut ipse loquitur, minus rectè verti, ideoq̃, nec satis intelligi soleat, non animadvertisse, saltem illud de vellicaturiente exemplum magis ad ἀμαρτήματα quadrare, quàm ad ἀτύχηματα: neq̃, enim eventus ille vulnerationis merum est infortunium, sed prævideri utiq̃, potest ac debet, planè ut in exemplo Michaëlis Ephesii, quòd Grotius quoque affert de eo, qui in publicā viā jaculatur. Itaq̃, aut retinenda est lectio illa vulgatæ, aut quòd Matthias Bergius vult in variis ad Nicomach. lectionibus p. 458. vox ἀμαρτήματα nullā planè aliā substitutā eradi debet, ut totus ille textus declaret in genere tantum, quid sit ἀγνοία, quæ certo modo in utroq̃, genere læsionum, sive ἀμαρτήματα sint, sive ἀτύχηματα, locum habet.

No. 12. Unum adhuc addo, quatuor illa læsionum genera, quæ supra no. 4. è Nicom. explicuimus, singula nominibus singulis appellat Dn. Dürrius, nempe ἀτύχημα, ἀμαρτήματα, ἀδικήματα & ἀδικία. Est autem illi ἀδικήματα, quòd nobis cum appposito ἀδικήματα non plenum, ἀδικία verò, quòd nobis ἀδικήματα plenum. Videntur occasionem præbuisse ei verba Nicom. p. 220. quibus ira nasci dicitur, *ὅτι φαινόμενη ἀδικία* h. e. ex eo, quòd quis injuriosè factum existimat, uti Grotius vertit. Interim certum est, quòd ἀδικήματα & vox Aristotelis pag. seq. plenas etiam injurias notet, cum ait: *καὶ κτ' πάντα ἤδη τὰ ἀδικήματα τῶν ἀδικῶν ἀδικία*, imò in Rhetoricorum loco ἀδικήματα illi planè nihil aliud sunt, quàm injuriæ plenæ, uti docuimus no. 6. Placet interim omninò consilium doctissimi Viri, cogitantis, quemadmodum suum cuiq̃, speciei vocabulum reperiret.

ANNOT. CXVIII. ad lin. 35.

Hæc tria requisita.]

No. 1. Injuria particularis propriè dicta seu plena tria habet requisita (1.) ut lædens agat volens (2.) ut læsus patiatur invitus. (3.) ut læsio ipsa sit contra jus seu legem. Fluunt hæc requisita ex tribus conceptibus, quibus definiri potest injuria, quòd sit actio 1. *moralis* 2. *mala* 3. *lædens alterum*. E primo conceptu fluit requisitum primum, è secundo tertium, ex tertio secundum. Etenim moralis esse non potest, nisi fiat à volente (maximè enim ex voluntate æstimator moralitas, conf. lin. 46. hujus Tabulæ;) nec mala, subaudi moraliter, nisi contra legem: nec læsio, nisi inferatur invito.

No. 2. Hoc ultimum (cætera enim facilia) sic persua-

persuadebis. *Ledere* nihil aliud est, quàm alteri bonum aliquod *suum* (de quo Annot. CIV. no. 1.) eripere. Jam quia unicuique licet bonum suum abdicare & alteri concedere, si in ipso eripiendi actu is, cui quid eripitur, rem ereptam eripienti donet (hoc autem facere censetur, si damnum illud patiatur volens,) bonum illud hoc ipso definit esse *suum*, adeoque vim læsionis & consequenter injuriæ amittit: ut si quis amicus librum ex armario meo spectante me, & vel risu justî in donationem consensûs signum edente auferat, proque suo absportet, non furtum hoc erit, sed ablatio rei donatæ. Quare & jure-consulti in definitione furti requirunt, ut quod aufertur, auferatur *invito*.

No. 3. Sed hîc observa, *voluntatem* patientis, si cessare debeat injuria, oportere esse *plenam*. Voluntas enim *non plena* (de qua Tab. XI. lin. 52.) mixturam habet invitî. E. hâc exceptione non potuisset excusare Tarquinius stuprum Lucretiæ volenti quidem, sed voluntate non plenâ, illatum. Fuit enim utique atrox injuria.

No. 4. Sicuti contra stuprum, quod lascivæ puellæ ultrò invitanti eoque plenam patiendi voluntatem habenti infertur, injuria non est, puta *particularis*, & pro qua sibi tanquam verè læsæ satisfieri coram judice possit flagitare. Interim tamen graviter peccavit stuprator, si non contra justitiam *particularem æstimatam ex parte meretricis*, certè contra *universalem* eoque & ipse fecit, & illa passa est *rem injustam* (quam ab *injuriâ* cautè distingvit Philosophus Lib. V. Nic. c. 9. p. 233.)

No. 5. Imò verò injuriam quoque *particularem* intulit, sed *familiæ* cui nolenti eripuit honorem, in incorruptis familiæ virginibus situm: ac præterea *Reipubl.* cujus interest talia non frequentari, sed honestatem ac decus servari. Cujus rei ratio est, quia boni illius, quod homo talis eripi sibi patitur, ipse non pleno jure Dominus est, sed partem ejus Parentes, partem patria vendicat. Itaque si maximè ipse propter inordinatæ voluntatis consensum injuriam non patiatur, patiuntur tamen Parentes,

Amici, Patria. Atque ex hoc fundamento intelligis quoque verum esse, quod disputat Aristoteles Lib. V. Nic. c. 11. sub init. illum, qui contra leges est *ἀνὴρ*, injuriam facere non sibi quidem, bene tamen Reipublicæ.

No. 6. Cæterum ex duobus illis injuriæ requisitis, *unò*, quòd agens spontè agere, *alterò*, quòd patiens invito pati debeat, ultrò sequitur, *neminem à seipso posse affici injuriâ*: Sequeretur enim eundem ejusdem respectu simul velle & nolle, quod implicat. Itaque injuria semper est in pluribus per annot. 109. num. 6.

No. 7. Insuper de duobus his requisitis ex professo egit Aristoteles lib. V. Nic. de *priori* quidem c. 8. de *posteriore* verò c. 9. Atque eadem duo conjungit Lib. I. Rhet. c. 13. n. 9. & 10. p. 79. Ubi cum definiisset, quid sit injuriam pati, nempe τὸ ἐκὸν τῶν ἀδίκων παθεῖν, mox subjungit: ἀνάγκη τὸν ἀδικεῖν μὴ βλάπτειν καὶ ἀκρίτως βλάπτειν.

No. 8. *Tertium* requisitum, ut *læsiō sit contra jus*, expressè quoque habetur in Definitione, quæ exstat 1. Rhet. c. 10. no. 2. p. 58. Ubi ἀδικεῖν injuriam facere definitur πὶ βλάβῃ ἐκόντα ὡς τὸν νόμον, si quis *ledat* (alterum) *volens adversus legem*. Quæ definitio rotundissima pariter, & tum illi, quam dedimus in Tab. *. 6. tum alteri, quam supra no. 1. tradebamus, planè gemina est. Læsiō enim, nisi ab invito excipiatur, læsiō non est per num. 2.

No. 9. Porro requisitum hoc, ut læsiō sit *legibus adversa*, vel idèò necessarium fuit, quia multi (v. g. fures ducendi ad patibulum) jus suum patiuntur admodum invitî (ἐνιοὶ δικαιῶνται ἔχ' ἐκόντες, inquit Philos. V. Nic. 9. p. 222.) quibus tamen ob hoc ipsum injuria non fit, licet maximè & invitî & à volente lædantur. Imò propriè loquendo ne læsiō quidem isthæc fuerit. Lædi enim est *suum* amittere per num. 2. quod autem talibus ex justitia vindicativa eripitur, *ipsorum esse* (de jure quidem, si maximè non de facto,) *desit*, quo primum tempore inciderunt in reatum.

Ad TAB. XXVII.

De Semivirtute, Virtute communi & Heroicâ.

ANNOT. CXIX. ad prima verba Tab.

Virtus ratione existentia &c.]

No. 1.

DE hac distinctione virtutis consulendus Aristot. lib. VII. Nicom. capp. prioribus 10. Ne autem confundas eam cum aliis duabus, quarum una fit in *species*, altera in *modos concipiendi*, repete, quæ dicta sunt Tab. XIII.

No. 2. Hæc præsens fieri dicitur in *gradus existendi*. Quod ut rectè intelligas, animadvertes,

nullum esse hominem in hac mortalitate, qui habeat virtutem eo gradu perfectionis, quem idea comprehendit. Talis enim perfectio excludit omne vitium. Nemo autem vivit, quin habeat suos naivos: cujus rei ratio quærenda est in peccato originali, vid. lin. 44. hujus Tab. Quod peccatum, quia non satis exploratum habuere gentiles, non mirum, si Stoici eò arrogantia pervenerunt, ut crederent, se ad statum absolutæ perfectionis in hâc etiam vitâ pervenire posse. Similem deceptionem passi sunt in Ecclesiâ quoque οἱ πελαγανίζοντες

γ. αὐτοῖς Monachi, quum peccati originalis vires extenuassent.

No. 3. Secundum hæc ergo, quicquid est inter homines virtutum moralium, imperfectum est. Sed quia tamen hæc ipsa imperfectio suos gradus habet, hinc est, ut virtutum alia *perfecta* possit appellari, alia *imperfecta*; perfecta inquam non absolute, sed comparate per lin. 50. hujus Tab.

No. 4. Comparata hæc perfectio tripliciter æstimari videtur posse 1. intra hominem ex diversitate principii dirigentis: 2. iterum intra hominem ex diversitate materie obsequentis: 3. extra hominem ex diversitate influxus divini. Unde necesse est divisionem virtutis quoad existentiam consideratæ in perfectam & imperfectam, tribus modis exponi posse.

No. 5. Juxta primam expositionem virtus perfecta est *Christianorum*, imperfecta *Gentilium*. In gentilibus enim principium dirigens sola est prudentia humana; in Christianis verò insuper fides salvifica. Hæc distinctio non valde absimilis est illi, qua distingvimus inter virtutem veram & apparentem, qua de re Tab. XV. membr. IV.

No. 6. Juxta secundam expositionem virtus perfecta est, quæ contra semivirtutem tanquam imperfectam, ut habitus contra dispositionem distingvitur. In semivirtute enim propter affectuum renitentiam materia non satis est obsequens; obsequentior in virtute hoc sensu perfectâ.

No. 7. Juxta tertiam expositionem virtus perfecta est heroica, imperfecta, quam humanam sive communem vocamus. Ad heroicam enim virtutem DEUS extraordinariè, ad communem ordinariè concurrit.

No. 8. Ex tribus his distinctionibus Aristoteles primam ut ignotam sibi, qui de fide salvificâ nihil haberet compertum, præterit, è secunda verò & tertia conflatis unam fecit trimembrem.

No. 9. Clara mens ejus est ex initialibus verbis Lib. VII. ubi expressè rerum circa mores fugiendarum, h. e. vitiorum, tria constituit genera: vitium (commune) cui virtutem (communem); incontinentiam, cui continentiam, (semivirtutem); & feritatem, cui virtutem heroicam opponit. Atque hanc rationem trimembrem secuti nos quoque sumus in Tabulâ: sed à semivirtute tamen, ut gradu infimo, incipiendum putavimus.

No. 10. Fatendum interim, si accuratè loqui velimus, duas esse distinctiones, quæ quidem aptissimè ad Christianam Philosophiam explicabuntur eo modo, quem no. 6. & 7. proposuimus. An idem per omnia voluerit Aristoteles, non curamus.

No. 11. Duci tamen potest una distinctio in alteram hoc modo: Virtus vel humana est, vel divina. Humana vel habitus in suo genere perfectus, vel dispositio tantum seu habitus imperfectus.

ANNOT. CXX. ad lin. 9.

Aristoteles tamen in iis.]

No. 1. In virtutibus Veterum Cardinalibus solæ duæ sunt morales particulares, *Temperantia* videlicet ac *Fortitudo*. Nam *Prudentia* non est moralis, sed intellectualis, *Justitia* verò non particularis, sed universalis per Annot. CXI. no. 2.

No. 2. Jam cum *Temperantia concupiscibilem* appetitum in appetendis bonis, *Fortitudo irascibilem* in fugiendis malis gubernet, (pro quibus intelligendis repete præter Annot. modò citatam Annot. XX. no. 1. 3. & 4.) & verò virtus moralis omnis occupetur aut in prosecutione boni, aut fugâ mali: dubium non est, quia omnes species virtutis moralis his duabus cardinalibus debito modò extensis comprehendantur, *Temperantiâ* nimirum voluptatum, & *Fortitudine* in perferendis doloribus. Atque hoc voluit Epictetus quoque, cum omne officii genus complexus est hoc præcepto: ἀνέχεσθαι ἀπρέχεσθαι: sustine (per fortitudinem) & abstine (per Temperantiâ)

No. 3. Porro cum *continentia* & *tolerantia* sint illud ipsum in semivirtutibus, quod in virtutibus perfectis vocamus *Temperantiâ* & *Fortitudinem*: sequitur omnes quoque semivirtutes continentiae & tolerantiae vocabulis posse comprehendendi.

No. 4. Aristoteles tamen non applicuit hæc vocabula ad dispositiones *Justitiæ*, & *homileticarum virtutum*, sed reliquarum tantum septem, quæ maximè specificantur ab affectu, sicuti patet ex nostrâ delineatione, quam profiteamur debere Jasoni Denores de constitutione Philosophiæ civilis p. 43. & III. Ipsum autem Aristotelem vide in primis cap. 4. Lib. VII. Nicom.

No. 5. Et *homileticas* quidem virtutes hæc præteritis videtur propter earum exilitatem, de qua Annot. LXVI. *Justitiâ* verò propter varietatem affectuum, quorum alii ad concupiscibilem, alii ad irascibilem facultatem pertinent, ut intelliges ex Annot. CV. no. 1. Igitur lin. 22. hujus Tab. diximus continentiam lucris posse quidem extendi ad semijustitiâ, sed certo tantum modo, quatenus sc. justitia moderatur cupiditatem lucris, non autem quatenus occupatur circa aliquem affectum, qui ad irascibilem appetitum pertineat.

ANNOT. CXXI. ad lin. 21.

Continentia ira.]

Quoniam Aristoteles Lib. VII. Nic. c. 4. semivirtutem, quæ circa iram occupatur, manifestè retulit non ad tolerantiam, quæ in doloribus, sed continentiam, quæ in voluptatibus & consequenter in appetitu concupiscibili cernitur: inde non malè concludit Jason Denores p. 55. de constitut. Civil. Philos. iram secundum Aristotelem in concupiscibili potius, quam irascibili facultate locandam esse. Qua de re plura Annot. XLIV

ANNOT.

ANNOT. CXXII. ad lin. 23, 24.

Infirmas: Precipitantis.]

His duobus gradibus vicem Commentarii præbere possunt, quæ leguntur Tab. præced. * 5. & Tab. seq. No. 4. & II.

ANNOT. CXXIII. ad lin. 53.

Virtus communis est habitus virtutis.]

No. 1. Disputat Aristoteles II. Nic. V. virtutem esse *habitum*. Dubitant Philippus Melanchthon Tom. I. Oper. f. 359. & alibi, Giphanius item ad Nicom. p. 112. aliique, an rectè. Ratio dubitandi est, quia virtutes hominibus, præcipuè non renatis, valdè *infirmè* insunt: habitus autem sunt qualitates perfectæ & *firmiter* inhærentes.

No. 2. Sed Resp. 1. si Aristotelem II. Nic. exponamus de virtute quoad *essentiam* & idealiter consideratâ, objectio hæc, quoniam virtutem quoad *existentiam* sumit, illi non contradicit. 2. Positò, virtutem ibi quoad existentiam sumi, tamen & sic accepta definiri debet per habitum, & ita nos fecimus locò præsentis. Ratio, quia non mutantur Definitiones, cum in statu essentiae ad existentiam res deducitur, sed commoda interpretatio est addenda. Hic ergo intellige habitum, qui sit qualitas perfecta, sc. *comparatè*, lin. 51. in contradictione ad *semivirtutem*, tanquam dispositionem. Experiuntur autem utique homines post diuturnam virtutis exercitationem, difficultatem paulatim minui, & ejus in locum succedere facilitatem qualemcunque, cum gaudio conjunctam, quod signum est comparati habitûs, lin. 52. ex Lib. II. Nic. c. 3. ab init. 3. Philippus ipse Lib. I. Dial. p. m. 24. Virtutem definit per habitum, & Tom. I. Oper. ead. pag. quâ supra, propè finem, concedit, qualemcunque firmitatem in cogitatione & corde nominari habitum.

ANNOT. CXXIV. ad lin. 63.

Virtute communi tum perfectior.]

No. 1. Per hoc innuitur, Heroicam virtutem à communi non *specie* differre, sed *gradu perfectionis*. Probatur ex mente Aristotelis: sic enim differt heroica virtus à communi, quemadmodum hæc à

semivirtute; hoc autem discrimen graduale esse omnes concedunt; ergò & illud. Probatur Major, quia eadem distinctione Aristoteles tria hæc omnia complectitur.

No. 2. Aberrant ergò à mente Philosophi, qui virtutem ejus *heroicam* interpretantur de *sanctitate*, *pietate*, aut virtutibus *Theologicis*, sic enim specie differret. Plura diximus Disp. II. de virtute Heroica. §. 19. seqq.

No. 3. Quodsi gradu tantum differt, quæres: an non graduale hoc discrimen exponi fortè possit è quatuor gradibus virtutum Platonice, sic, ut *communes* sint, quas Platonici *Politicas* vocant, *Heroicæ* verò *purgatoriae*; consistunt autem ex mente Platonice politicæ quidem in *μετριοπαθεία*, purgatoriae verò in *ἀνταρθεία*: vide Porphyrium part. II. sentent. ab Holstenio editarum ab init. Verum & hæc planè dissentiunt tum à mente Aristotelis, ut ostendo §. 28. seqq. Disp. II. de Virtute Heroicæ. tum ab historiâ Heroum, à quibus hæc virtus denominationem accepit, qui non memorantur fuisse *ἀνταρθείς*.

No. 4. Optima expositio, si dicamus, gradum illum æstimari debere ab actionibus mirabilibus, communem operandi sortem ita excedentibus, ut ab *extraordinario* DEI concursu profectæ videantur, (vide quæ diximus Annot. CXIX. No. 7.) quales fuerunt actiones secundum fortitudinem Heroicam in Alexandro M. Julio Cæsare, & similibus. Neque enim dubium est, quin DEI extraordinariâ operâ habeant aliquid perfectionis ultra naturam communem. Sic (ut aliquâ similitudine à *Physicis* miraculis petitâ rem declaremus,) modicos panes, quibus per miraculum saturata sunt tot hominum millia, elevavit DEUS ad facultatem pascendi perfectiorem, quàm quæ communiter deprehenditur. Sunt autem Heroës nihil aliud, quàm miracula DEI *ethica*.

ANNOT. CXXV. ad lin. ult.

Duplex feritas.]

Observetur hoc contra Ethicorum vulgus, qui disputant, *feritatem* heroicæ virtuti opponi in *excessu* tantum, alterum in *defectu* extremum summam *inhabilitatem* ad omnem virtutis impetum vocantes. Contrarium demonstravimus §. 86. Disp. II. de virtute Heroicâ.

Ad TAB. XXVIII.

De Processu Actionum Moralium.

ANNOT. CXXVI. ad totam Tabulam.

No. 1.

Processum ipsum puto facilem esse perspicuum. Sed observa, quod & titulus indicat, accommodatum eum esse 1. ad statum *semi-*

virtutis aut *semiviti*, non virtutis aut vitii perfecti, 2. ad exemplum tale, in quo conjunctio hominis cum objecto. e.g. *apprehensio pecunie aliene*, ab appetitu *sensitivo* quidem bona judicatur, ob jucunditatem vel utilitatem, *rationali* verò *mala* ob turpi-

turpitudinem. Itaque si intra has restrictiones non maneat, mutanda quædam leviter fuerint in ipso processu.

No. 2. Et quidem, ut à posteriore incipiamus, si offeratur objectum, cuius conjunctionem nobiscum appetitus quidem sensitivus molestat ac malam, rationalis verò honestam ac bonam iudicet, quale quid v.g. est vulnus ab hoste fortiter pugnando patiendum, scribendum erit, ut sequitur:

Momentò 4. qui fugit ut rem molestatam.

6. objectum esse malum, quia molestum: bonum, quia honestum.

8. qui dicitur: fuge; quæ dicitur: appete.

11. Affectum mollietatis, qui fugit bonum morale sub specie mali molesti.

12. & 16. de mediis fugiendi.

15. Affectum tolerantie, qui appetit bonum morale, non obstante, quod sit malum molestum.

No. 3. Si verò delineandus sit processus in statu virtutis perfectæ, momenta quædam planè fuerint omittenda, in quibusdam verò aliquid mutandum.

No. 4. Etenim in statu perfectæ virtutis, ubi præsupponitur, affectus appetitus sensitivi esse dormitos sub jugum rationis (quod tamen intelligitur cum *ἀμενεία*, quam Tab. præced. lin. 42. seqq. audivimus) tollenda sunt momenta 3. 4. & 8. quia in hoc ipso consistit coercitio appetitus sensitivi,

ut iste nec præcurrat actum intellectus & voluntatis, nec bellum seu pugnam moveat rationi. In momento 15. processus ita concipi debet: in affectum temperantiæ, puta cardinalis (de qua annot. CXX. No. 2.) seu motum secundum, præmeditatum, mixtum ex voluntate & appetitu dormito, qui appetit bonum morale, non obstante, quod sit malum molestum.

No. 5. In statu autem vitii perfecti, ubi præsupponitur & ipsam rationem esse corruptam, & voluntatis libertatem esse afflictissimam per lin. 48. Tab. X. locus est omnino momentò 3. & 4. Momentum autem 6. ita concipiatur: iudicat objectum esse bonum, quia iucundum sit pariter & honestum vel saltem non inhonestum. In hoc enim consistit corruptio intellectus, quod actionibus verè turpibus honestatem tamen affingit, & contra turpitudinem honestis vel indifferentiam utrisque, per Tabul. XII. lin. 22. Sed quia tamen igniculi rectæ rationis non possunt planè exstingui, inde fit, ut in hoc momento 6. ratio contradicat sensui, similiterque in momento 8. pugna quædam sensus & rationis oriatur. Sed neque semper hoc fieri iudicandum est, (unde momentum 8. alicubi planè cessabit) & eò tamen eventu, ut in momento 9. voluntas suâ libertate uti non possit, sed ab appetitu victa sensui se adjungat in momento 10. transeatque per momentum 11. in affectum intemperantiæ.

Ad TAB. XXIX.

De Prudentia & cæteris virtutibus intellectualibus.

ANNOT. CXXVII. ad lin. 6.

Virtutes intellectuales sunt quinque.]

No. 1.

Differunt virtutes intellectuales ex parte tum *subjecti*, tum *objecti*.

No. 2. Ex parte *subjecti*: sunt enim priores tres species in intellectu *theoretico*, posteriores duæ in *practico*, sicuti tenet sententia communis, quam sumus hîc secuti.

No. 3. De *Intelligentiâ* tamen dubites, annon poni debeat potius in intellectu *simpliciter* considerato cum præcisione theoretici & practici. Ratio, quia occupatur illa non modò circa theoretica, sed etiam practica principia prima, fatentibus Hornejo p. 559 & Dürrio p. 163. Philosoph. moral. aliisque. Unde & lex, cuius dictamen utique practicum est, definitur *oratio à prudentia & intelligentiâ profecta* Tab. XXV. lin. 6.

No. 4. Ex parte *Objecti*. Circa *prima* enim principia versatur intelligentia, circa *principiata*

habitus reliqui, ita ut *contemplabile nobilissimum*, quod unicum est DEUS, Sapientia; *minus nobile*, h. e. creaturas, Scientia; similem in modum *agibile nobilissimum*, quod ipsum quoque unicum est, nempe bonum morale, Prudentia; *minus nobilia*, h. e. artificialia bona, Ars sibi vendicet. Atque ex his licebit divisionis hujus sufficientiam quodammodo demonstrare.

No. 5. Per *Sapientiam* nihil aliud intelligitur, quam Theologia (est enim habitus theoreticus de DEO) quam Veteres etiam Metaphysicam appellârunt, ut alibi ostenditur. *Scientia* autem vocabulo tum Mathematicæ Disciplinæ veniunt, tum Physica. Per *Prudentiam* verò intellige habitum Philosophiæ practicæ. *Artium* varietas nota est.

No. 6. Cæterum quoniam ex *objectis* habituum circa principiata occupatorum unum nobilius est alterò, *DEUS* videlicet creaturis, bonum morale artificialibus: nobilitas hæc in ipsos etiam habitus, quippe qui ex objectis sua pretia fortiuntur, transit. Unde Sapientia scientias, Prudentia artes nobilitate vincit. Est enim nobilissima theore,

AD TABULAM XXIX.

41

theoreticarum *Sapientia*, practicarum *Prudentia*. Unde in harum duarum exercitio sita est beatitudo, illinc practica, hinc theoretica per Tab. VI. Membr. I.

No. 7. Hinc porrò sequitur, Sapientiam & Prudentiam esse habitus *principales* (de principatu earum lege cap. 12. Lib. VI. Nic.) scientias verò & artes *minus principales*, quas etiam *instrumentales* vocare possis. Habitus enim principalis (*minus principalis*) est, cujus exercitium propter se tantum (*non propter se, sed propter aliud*) expetitur. Quæ consentanea sunt illi, quod docuimus Tab. V. sub membro 4. Requisito Definiti 2. Quod autem Zabarella disputavit Lib. I. de Natur. Logic. c. 11. omnes illos quinq; habitus esse principales, curandum non est, quia verum discrimen habituum principalium & instrumentalium ipse ignoravit.

No. 8. In specie quod ad *Sapientiam* attinet, eam solam ex theoreticis habitibus esse *principalem* satis aperte fatetur Aristoteles I. Metaph. 2. dū de ea inquit: *μόνη ἐλευθέρα, τῶν ἐπιστημῶν, μόνη γὰρ αὐτῇ αὐτῆς ἐνεκά ἐστι*. Sequitur ergo, cæteras scientias non esse sui ipsarum gratiā, quod sanè verum est. Tamen enim non ordinantur per se ad praxin, quam ob causam theoreticæ vocantur: tamen ordinantur ad contemplationem altiore, DEI nimirum, cum omnis creaturæ cognitio tendere debeat in meliorem cognitionem ipsius DEI. Vide Scherbium p. 5. Comment. ad Piccartum cap. 29. Isagog. p. 207.

No. 9. Quod autem ad *Prudentiam* attinet, certum est, quod ea ipsam attingat beatitudinem practicam. Id autem artes non faciunt. Sunt enim *ἐξ ἐστὸς ποιητικαί*, Lib. VI. Nic. c. 4. p. 241. Atqui *ἐνεκά τῆς ποιῆς πᾶς ὁ ποιῶν, καὶ τὸ τέλος ἀπλῶς, ἀλλὰ πρὸς τι*, ibid. c. 2. p. 239. Prudentiæ igitur & *principali* famulantur artes.

No. 10. Cæterum quia pars beatitudinis theoretica præstantior est parte practica per Tab. VI. lin. 15. Hinc ipsa *Prudentia* quodammodo *insevit* *Sapientia*, & illius gratiā imperat, Lib. VI. Nic. cap. ult. in fine Vid. & Lib. I. magn. moral. in fine.

No. 11. Denique cum finis ultimus non sit nisi unus, intermedii autem plures esse queant: inde est ut *Sapientia* sit *unica* tantum, scientiæ multæ: similiterq; *Prudentia una*, artes multæ. Unde intelligis Sapientiam & Prudentiam esse *species infimas*, scientiam verò & artem *intermedias*. Possunt tamen infimæ illæ species dividi in *partes*, Sapientia quidem

in naturalem & revelatam Tab. VI. lin. 31. Prudentia verò in legislatariam, consultariam & judicatoriam Memb. 5. hujus Tab.

ANNOT. CXXVIII. ad lin. 20.

Neg, ex eo appellantur Viri Boni,]

Sic è contrario nec à defectu aut imperitia boni artificialis appellamus virum malum, sed tantum v. g. malum Musicum, malum Poëtam: κακὸν ἱατρὸν, κακὸν ὑποκριτὴν, ὃν ἀπλῶς οὐκ ἀνείποιεν κακὸν, uti loquitur Philosophus Lib. VII. Nic. c. 4. p. 283.

ANNOT. CXXIX. ad lin. 22.

Bono morali abuti non possumus,]

Ratio, quia usus & abusus propriè est *mediorum*, quibus *uti* dicimur, cum ea in finem debitum, *abuti*, cum in finem indebitum ordinamus. Fine enim propriè non *uti* dicimur, sed *frui*. E. quia bonum morale finem ipsum hominis ultimum complectitur, nec uti eo nec abuti propriè possumus.

ANNOT. CXXX. ad lin. 35.

In statu absolutè perfectò,]

De quo Tab. XXVII. lin. 48.

ANNOT. CXXXI. ad lin. 49.

Si diversum,]

Finem *Oeconomica* diversum à fine *Politica* videntur illi statuisse, qui *divitias*, ei proposuerunt pro fine, quorum & sententiā loquitur Aristoteles Lib. I. Nic. c. I. non longè ab init.

ANNOT. CXXXII. ad lin. 50.

Divisio in partes,]

De hac Divisione consulendus Aristoteles Lib. VI. Nicomach. c. 8.

ANNOT. CXXXIII. ad lin. 63.

Versutia prudentia opponitur contrariè,]

Philoponus ad Lib. I. Arithmetices Nicomachi Geraseni §. 97. prudentiæ opponit *πενεργίαν* ut excessum, *ἀπλόγηται* ut defectum.

Ad TAB. XXX.

De Voluptate.

ANNOT. CXXXIV. ad Tabulam hanc & sequentem in genere.

No. I.

QVaritur: quare in *Ethicis* agatur de voluptate & Amicitia? Respondet Jason Denores p. 30. de constit. civil. philos. de Amicitia agi

agi tanquam de *instrumento*, de *voluptate* tanquam *comite* felicitatis seu beatitudinis.

No. 2. Non planè reprehendo hanc responsionem, ac seqvor potius de *voluptate*: sive enim comitem eam appelles beatitudinis, cum Jasone, sive adjunctum, uti nos fecimus in Tabulâ Tabularum, perinde est. Ad memoriam tamen commodius est, si *amicitiâ* quoque adjunctû summi Boni seu comitem voces, à voluptate autem distingvas tanquã *externum* bonum ab *interno* per Tab. III. lin. 18. & 25.

No. 3. Ubi simul hoc & memoriæ inservit, & jucundam habet contemplationem, quod post S. Bonum in internis quidem voluptate, in externis verò amicitiâ *nullum* reperiatur *maius* bonum.

No. 4. Ac de *Amicitia* quidem vide Tab. seq. theor. 1. de *Voluptate* verò adeò verum est hoc, ut sive *magnitudine* bonitatis, quæ est in voluptate, sive *connexione* ejus cum S. Bono decepti quidam, ut Eudoxus, putarent *ipsam voluptatem esse S. Bonum*, quam opinionem Aristoteles profert ac refellit Nic. Lib. X. cap. 2. & 3. unâ cum alterâ, quæ statuebat *voluptatem ne quidem bonum esse*, sed malum. Inter has duas extremas sententias media quædam eaqve vera locum habet, quæ voluptatem bonum esse fatetur, summum negat.

ANNOT. CXXXV. ad lin. 43.

Quæ oritur ex contemplatione.]

No. 1. Subaudi *verâ & Christianâ*. Quod autem voluptas hæc sit maxima & nobilissima, probatur 1. *ratione*, quam vide in Textu. Cui hanc adde, quod ipsius DEI Beatitudo in contemplatione sui consistit. 2. *Autoritate* eorum omnium, qui Beatitudinem æternam ponunt in visione, hoc est, contemplatione, DEI beatificâ. 3. *experientiâ* piorum hominum, qui in hac etiam vitâ interdum ineffabile gaudium, quasi gustum quendam æternæ vitæ, sentiunt in piis de DEO meditationibus.

No. 2. Nec obstat, quod non semper meditatores de DEO sentimus voluptatem maximam. Id

enim est ex depravatione nostræ naturæ, adeoque ex defectu requisiti primi, lin. 30. hujus Tab. similem in modum atque iis, qui nondum adepti sunt habitum eruditionis, studia sua solent esse non jucundissima.

No. 2. Cæterum qui tali experientiâ destituuntur, illis voluptatis hujus magnitudo non satis persvaderi potest, quia est ex earum genere, quas dolor non antecedit. Sic idiotæ non credunt, tantam esse in literis voluptatem, quia ipsi non sunt eam experti, nec tanguntur dolore ignorantie suæ.

ANNOT. CXXXVI. ad lin. 46.

Nobisqve adeo cum brutis communes.]

No. 1. Hac de re aliquid diximus annot. XVIII. no. 3. & annot. LXXXIV. no. 2.

No. 2. Voluptas quæ ex visu & auditu *per se* delectat, ut cum effigiem pulchram spectamus, aut suavem concentum audimus, homini propria est ideò, quia proportio partium in rebus pulchris, & sonorum in concentibus harmonicis intellectu percipiuntur. Unde & major est delectatio harum rerum penes eruditos, pictoriæqve aut Musicæ peritos, quàm idiotas.

ANNOT. CXXXVII. ad lin. 50.

Dolor antecedit,]

No. 1. Distinctio *voluptatum* in eas, quarum primum experimentum dolor antecedit, & quarum non haberi potest ex Aristotele lib. VII. Nic. c. 12. & 14. item ex Platone Lib. IX. de Republ. f. m. 736. lit. E.

No. 2. *Prioris* generis voluptates sunt corporeæ, & homini cum brutis communes; *posterioris* voluptates animi & homini propriæ si non omnes, saltem quædam. Nam & primum scientiæ certè experimentum interdum non antegreditur dolor, interdum antegreditur ex cupiditate sciendi ortus ad eum modum, quo ex fame & siti solet nasci certi generis dolor.

Ad TAB. XXXI.

De Amicitia.

ANNOT. CXXXVIII. ad lin. 5.

Qui amor est concupiscentiæ,]

No. 1.

Passim obvia est distinctio inter amorem *concupiscentiæ* & *amicitiæ* seu (ut Augustinus Niphus cap. 72. de amore p. 203. & alii vocant) *benevolentie*: quemadmodum & Catullus Epigrammate quodam ad Lesbiam distingvit inter *amare* & *bene velle*, ubi vide Muretum p. m. 228.

No. 2. Sed hanc distinctionem video non ab omnibus eodem modo explicari, unde magna ejus est *ambiguitas*, quam hac occasione breviter exponemus. Sunt autem *tres* expositiones.

No. 3. *Prima* communissima est, quam & nos sequimur, petiturqve à fine. Amor enim *concupiscentiæ* tendit in bonum ipsius *amantis*, *amicitiæ* verò in bonum rei *amatae*, tanquam ultimum finē.

No. 4. *Secunda* petitur ab Objecto. Et sic amor *concupiscentiæ* est, quo appetimus *jucunda* & *utilia*;

utilia; amicitia verò, quò honesta. Sic explicat Casmannus cap. VI. Psycholog. Quæst. 2. p. 135.

No. 5. *Tertia* petitur à conditione quadam. Atque sic amorem *concupiscentia* vocant, quem præcedit *alius* amor, *amicitia*, quem *nullus*. Hæc est Occami & Bielii apud Stahlum part. I. Reg. Disput. VIII. Reg. V. no. 3. p. 231. de qua aliquid monuimus in Dilucidat. Stahlian. ad eam Reg. no. 13.

No. 6. *Prima* expositio *commodissima* est, & secundum hanc optimè ostendi potest, quemadmodum in homine amor amicitia melior sit atque perfectior amore concupiscentia. Oritur enim ex cupiditate boni sui effundendi ad alios quoque, cum amor concupiscentia oriatur ex cupiditate boni alieni trahendi ad se, quorum illud *Φιλαντία*, recta est, hoc corrupta.

ANNOT. CXXXIX. ad lin. 32.

A Subjecto seu personis.]

Ad has duas Divisiones melius intelligendas multa conducent, quæ disseruimus Annot. CXIV.

ANNOT. CXL. ad lin. 47.

Natura inclinatur ad utrumque amicitia genus.]

Vide Tab. XXXIII. mebr. 5. & Tab. XXXIX. Memb. 4.

ANNOT. CXLI. ad lin. 49.

Domestica natura; civiles ratione.]

Recipiunt enim *domestica* societates formam h. e. ordinem personarum à natura, *civiles* autem à voluntate hominis, & consequenter à ratione. Itaque & ordo personarum in *domo* secundum statum naturæ non nisi *uniformis* est, cum omnis domus gubernetur monarchicè; at in *civitate* tres formæ locum habere possunt, Monarchia, Aristocratia, Democratia. Natura enim sibi similis est semper, non item voluntas.

ANNOT. CXLII. ad lin. 52.

Quo per naturalem Φιλαντίαν.]

De *Φιλαντία* legatur Disputatio à nobis habita Anno 1661.

ANNOT. CXLIII. ad lin. 66.

Quæ quidem ab æqualibus.]

Resume Annotat. XCIII.

Ad TAB. XXXII.

De Politicæ Natura & Constitutione.

ANNOT. CXLIV. generalis.

Multa hujus Tabulæ declarationem capiunt è Tab. I. & Annotationibus ad eam.

ANNOT. CXLV. ad lin. 6.

Pro habitu perfecto.]

No. 1. Perfectionem Metaphysici faciunt duplicem, unam *graduum*, alteram *partium*. Secundum hæc igitur perfectio quoque habitus Politici duplex constitui potest, *graduum* & *partium*.

No. 2. *Graduum* perfectione perfectus ille est habitus politicus, quæ sibi quis comparavit nec solâ doctrinâ, nec solâ experientiâ, sed utrisque junctis.

No. 3. Quamquam enim certo modo perfectio hæc videatur posse *partium* quoque appellari, puta si quis Politicum habitum notitiâ debitâ certorum tum universalium, quæ doctrinâ, tum singularium, quæ experientiâ comparantur, tanquam partibus quibusdam dicat constare; tamen si accuratius rem intueare, magis est, ut ista perfectio *graduum* dicatur.

No. 4. Etenim veræ partes hujus habitus non sunt illæ duæ, sed tres, de quibus paulò post. Sic

Grammatici habitus partes sunt non notitiæ universalium, & singularium, sed notitiæ orthographica, prosodica, etymologica & syntactica. Et similiter de aliis habitibus practicis.

No. 5. Divisio habituum in partes desumenda est ab objecto. Jam in Objecto Politices realiter distincta non sunt universalia & singularia (sequor doctrinam Nominalium ut verissimam.) Ene habitum possunt distingvere in partes integrales, quales sc. hic intelliguntur, quæ utique debent esse realiter distinctæ. E contrario realiter distinguuntur Legislatio, Deliberatio, Judicium; itaque non repugnat ab his desumi partitionem politici habitus.

No. 6. Accedit, quod nec sola universalia doctrinæ, nec sola singularia experientiæ debemus, (licet non negetur, majores in universalibus perfectius facere nos posse per doctrinam, & in singularibus per experientiam.) Possunt enim singularia utcumque hauriri ex Libris etiam, puta historicorum, Geographorum, ex Itinerariis & novellis. Experientia verò dum multorum singularium notitiâ suppeditat, hoc ipso nos quasi ultrò ducit ad conclusionem universalem, inductionis cujusdam beneficiò eliciendam.

No. 7. Atque hinc fit, ut nec nullam habeant singularium notitiam, qui solâ doctrinâ, nec nullam universalium, qui solâ experientiâ nituntur. Verum non tam perfecta ea est, quàm in iis, qui utrumque medium conjunxerunt, h. e. non tam expedita, solida, demonstrativa. Unde intelliges, meritò perfectionem illam fuisse à nobis appellatam *graduum*.

No. 8. De *partium* perfectione res facilis est. Quoniam enim haud dubiè partes Prudentiæ politicæ sunt illæ tres, de quibus Tab. XXIX. Membr. 5. Legislatoria videlicet, consultatoria, & iudicatoria: sequitur, qui in omnibus illis virum præstare se potest, eum perfectione partium gaudere; qui non in omnibus, sed in unâ tantum vel duabus, hoc ipso imperfectum possidere habitum.

ANNOT. CXLVI. ad lin. 12. & 13.

Secundum doctrinam Machiavellistarum & Monarchomachorum.

No. 1. Duæ sunt extremæ sectæ fugiendæ in Politicis, unâ *Machiavellistarum*, altera *Monarchomachorum*.

No. 2. *Machiavellistæ* nomen adepti sunt à Nic. Machiavello, qui habetur vulgò pro doctrinæ pestilentis non auctore quidem primo (diu enim ante ipsum suos ea Magistros habuit) sed instauratore præcipuo. Jure an injuriâ, ad historiam pertinet, quam hîc, perinde ut lin. 25. hujus Tab. non exsequor.

No. 3. *Monarchomachi* verò nomen ab ipsâ doctrinâ suâ sunt sortiti, quæ præcipuè exitium minatur Monarchiis. Atque horum agmina in primis eruperunt superiori seculo, post truculentas illas nuptias Parisienses: Anni 1572. cum Carolus IX. Rex Galliarum, Machiavellicis consiliis seductus facinore se ad ævum omne infamæ polluisset.

No. 4. *Primum principium Machiavellismi* est, finem ultimum Reipublicæ esse debere non beatitudinem eam, quam ex virtutum exercitiis metimur, sed imperantium potentiam & commodum privatum, quantum esse potest maximum. Breviter: non honestum, sed utile. Unde adhuc finem per fas & nefas, nullo discrimine, contendere docent. Et quoniam hunc scopum sibi jam tum suo tempore quasdam Respublicas præfixisse observavit Aristoteles, patet, inventum hoc non esse novum. Imò quidam à Nimrodo usque deducunt. Atque Aristotelis quidem, verba sunt Lib. VII. Polit. c. 2. p. 431. Edit. Conringian. *πρὸς τοῖς δὲ καὶ τῆς πολιτείας ὅπως ὁρῶς τῶν νόμων, ὅπως δὲ ποζῶσι τῶν πέλας.*

No. 5. *Monarchomachia* verò *principium ultimum* est, ubique & sine exceptione summam potestatem esse populi, ita ut ei Reges, quoties imperio suo malè utuntur, & coercere, & punire liceat, quibus ipsis verbis hæc in re utitur Groitius

Lib. I. de jur. bel. c. 3. no. 8. ubi hoc principium rectè convellit.

No. 6. Atque hæc quasi commentarii vicem esse possunt ultimis verbis Tab. XLII. ubi dixi, *Machiavellistæ* sic disputare, quasi omnes Respublice debeant esse *aberrantes*; *Monarchomachos*, quasi omnes *populares*. Unde quidè patet, quòd in his ipsis principiis hæ duæ sectæ nondum sibi è diametro contradicant. Nec enim Respublice aberrantes popularibus, sed rectis; nec populares aberrantibus, sed Monarchiis & Aristocratibus opponuntur. Contradicunt sibi nihilominus in consequentiis & effectis.

No. 7. Etenim Machiavellistæ consiliis suis eò tandem deducunt Reges, ut putent sibi in subditos licere omnia, dummodo inde potentiam confirmant suam aut commodum procurent. Vicissim præcepta Monarchomachorum licentiâ dant populo, etiam si sit Regi alicui subiectus, Regem vocandi ad tribunal, & si minus rectè videatur imperio præfuisse, capite puniendi. Itaque sectarum discrimina libenter sic enunciare soleo: *Machiavellistæ faciunt è Regibus Tyrannos; Monarchomachi è subditis Regicidas.* Illi ex subditis mancipia Regum: hi ex Regibus faciunt mancipia subditorum.

No. 8. Verum cum in utroque jus enormiter violetur, ambæ sectæ cane pejor & angve fugiendæ, & in primis earum principia elidenda sunt. Contra Machiavelli principium faciet Tab. XXXIX. Membrum 5. contra Monarchomachorum Tabulæ XLVIII. Membrum 8.

No. 9. Caveant ergò civilis prudentiæ studiosi Politica Systemata *Johannis Althusii* & *Philippi Hænonii*, & similia, nisi venenum Monarchomachicum imbibere velint. Eandem Hæresin non occultè sapiunt Institutiones Politicæ *Boxhornii*, quod in suâ editione Lectorem monuit conjunctissimus Collega Franckensteinus. E contrario *Thomas Hobbesii* elementa Philosophica de cive si quis Machiavellicum Systema Politices vocare velit, non valdè repugnem. Certè talia ponit suæ doctrinæ fundamenta, è quibus ultro sequatur non Machiavellismus modò, sed Atheismus. Quare & cautè legendi sunt illi, qui Hobbesiana principia sua faciunt alicubi in sapientiâ Civili.

No. 10. Suspectum *Aristotelem* faciunt quidam sectæ Monarchomachorum, sed injuriâ. Multa quidem leguntur apud illum infavorem Democratiarum, ut erant ejus tempore populares ferè Respublicæ: ut omittam pervidisse illum, in statu naturali optimam Rerum publicarum esse popularem, vid: Tab. XLII. lin. 39. Verum nullibi affirmat, in quavis Republica summam potestatem esse populi: quin potius tria Rerum publicarum genera passim ita, ut oportet, distingvit. Interim non nego, ut Machiavellistæ habent, quòd abuti possint è Lib. V. Pol. c. 11. sic & Monarchomachis textus ejus quosdā pertrahi posse in sententiam suâ. Et ita fecit jam Ludovici Bavari tempore *Marsilius Patavinus* in Defensore pacis.

pacis. Unde & hanc sectam intelligis non demum
cœpisse post Parisienses nuptias.

ANNOT. CXLVII. ad lin. 22.

Alio adhuc sensu,]

Locum *Aristotelis* vide Lib. I. Polit. c. 1.

ANNOT. CXLVIII. ad lin. 53.

Dux confusiones,]

No. 1. Dux sunt confusiones, de quibus hîc est
fermo. Prior confundit *universalem* Politicam
cum *particulari*, idque iterum bifariam: aut enim
cum particulari Juris Romani *privati*, quâ confu-
sione nihil frequentius occurrit apud Libentha-
lium in Collegio Politico: aut cum particulari
juris *publici*, ut apud Schönbornerum & Daniel.
Ottonem. Quorum ille ex professo scribens Poli-
tica, jus publicum admiscuit; hic est professo Scri-
ptor juris publici admiscuit Politicam Universa-
lem. Hoc dum fideliter in usum discipulorum mo-
neo, nolo Viris illis cætera doctis suam in hoc lite-
rarum genere laudem ademptam.

No. 2. Altera confundit partem theoreticam
cum practica. Et hæc confusio tam frequens est,
ut vix reperiatur, qui eam animadvertat, nedum
evitare conetur.

No. 3. Animadvertit tamen Dn. Conringius,
cujus verba § 3. protuli, quæ legi possunt c. 4. In-
troduc. in Polit. Arist. p. m. 594.

No. 4. Ita rectè quoque priorem confusionem
in Daniele Ottone castigavit Limnæus p. 1. not. ad
jus ejus publicum his verbis: *in præfatione promittit*

*se specialia de jure publico allaturum, & tamen ubiq;
questiones Politicas generales intermiscet, confusione
non admodum probanda.*

ANNOT. CXLIX. ad lin. 57.

Sub Politica comprehendo,]

Habitus *Oeconomices* aut artem notat rem fami-
liarem comparandi, administrandi, conservandi,
augendi; aut prudentiam, quæ Paterfamilias per-
sonas domesticas sibi subjectas rectè gubernat ad
beatitudinem. Priore modò ad artes referendus
est, posteriori ad Politicam reducendus eò modò,
quem hîc descripsimus. Conf. Tab. XXIX.
Membr. 4. *. 2.

ANNOT. CL. ad lin. 62.

Summi Viri, Hermannii Conringii,]

No. 1. Verba ejus sunt c. 4. Introduc. p. 579.
*Non verum est, quod multi scribunt, civitatem esse
materiam instar, cui Respublica sit pro animâ. Civi-
tas enim significat totum quid, sicut animal significat
integram substantiam animatam.*

No. 2. Accedit ratio certissima. Civitas enim
definitur per societatem tanquam per genus, &
quidem eo sensu, quo vox societatis capitur in de-
finitionibus minorum quoque societatum, quæ
sunt conjugalis, herilis, paterna, domus, vicus. In
his omnibus societas notat non solam materiam,
sed totum compositum ex personis certis tan-
quam materiâ, & certo earum inter se ordine, tan-
quam formâ. E. necesse est eadem sit ratio civi-
tatis quoque.

Ad TAB. XXXIII.

De Societate humana naturali in genere.

ANNOT. CLI. ad lin. 3.

Oppositum dissidium,]

No. 1.

Cicero societati *distraktionem* opponit his
verbis: *nulla nobis cum Tyrannis societas est,
sed potius summa distractio*, III. Offic. p. 58.
Nobis tamen vox *dissidii* tanquam in vulgus usi-
tator placuit.

No. 2. Potuissimus etiam *bellum* vocare. Sole-
mus enim quodlibet dissidium etiam privatum, ut
quod conjugibus inter se, aut domino cum servis,
aut servis filiisve inter ipsos, aut alias membris e-
jusdem societatis intercedit, bellum appellare. I-
mò Grotius quoque vocem belli ad privatum ex-
tendit lib. I. de I. B. cap. 1. n. 2. suas quasdam ra-
tiones secutus.

No. 3. Veruntamen, quia Bellum propriâ sui
significatione publica tantum dissidia civitatum,
sive intestina, sive externa notat, malumus bellum
habere pro specie dissidii, quam Synonymo.
Vid. *. 2.

No. 4. Notabilis interim, sive pro Synonymo
dissidii, sive pro specie quis capiat bellum, accipi
eam vocem sic debere ut *statum* notet (nam & dis-
sidium per statum definitur) non verò *actionem*.
Quam ambiguitatem alias notavit & Grotius
dicto loco.

ANNOT. CLII. ad lin. 14.

Causa efficiens natura humana,]

Mo. 1. Pro subjecto operationis seu objecto Po-
litica habet civitatem. Hanc autem esse societa-
tem ab ipsa natura institutam plurimum refert. &

F 3

enim

enim inquit Dn. Felden *Analys. Polit. Aristot. p. 8. societas civilis non esset à naturâ, sed à placito & instituto hominum dependeret, tum nullam haberemus circa civitatem scientiam, quippe omnis scientia versatur circa objectum naturale. Ubi enim objectum naturale non est, ibi nec naturalia & certa principia se offerunt. Ubi verò hæc desunt, ibi omnis scientia deficit.*

No. 2. Civilem autem societatem esse naturalem, probat Philosophus ex eo, quia & minores societates sunt naturales: *πάντα πόλεις*, inquit, *φύσει εἶναι, εἰπερ καὶ αἱ πρώται κοινωνίαι*, Lib. I. Polit. c. 2. p. 12. cumque, ut dictum est, hac in re multum situm sit momenti, ideo magnam Libri I. portionem absomit in probandâ societatum variarum naturalitate.

ANNOT. CLIII. ad lin. 23.

Status duplex,]

No. 1. Nescio an in totâ Philosophiâ Practicâ ulla sit majoris momenti distinctio, quàm hæc inter *statum naturalem & legalem*. Itaque nobis ea debet esse inprimis commendata.

No. 2. Status *naturalis* sequitur naturam hominis, quanta cogitari potest perfectissima, labis omnis atque vitii tum moralis, tum physici expers. *Legalis* verò æstimatur juxta naturam hominis & physicè & moraliter corruptam. Possis igitur dicere, statum naturalem accommodatum esse homini ante lapsum, legalem verò post lapsum considerato.

No. 3. Tamen verò nec integritas hominis, nec lapsus satis fuit cognitus gentilibus: patefecimus tamen *. 1. distinctionem hanc statuum ipsam Aristoteli non fuisse ignotam.

No. 4. Atque huc eum ducere potuit sana ratio. Cum enim quævis theoria, si quidem certam illam esse velis, fundata esse debeat super aliquo, quod reliquorum respectu sit mensura; mensuram verò oporteat esse primum quiddam atque invariabile: necesse est theoria imperfectionem illam instabilitatis plenissimam, quæ se in rebus humanis offert, relinquat & ideam concipiat hominis, quantum potest, perfectissimi.

No. 5. Dices: has speculationes prorsus esse vanas atque inutiles, cum ad hanc ideæ perfectionem nunquam ulla possit pertingere societas. Sed Resp. Satis esse, quod ex tali idea æstimare possumus gradus perfectionum in rebus extramentem existentibus. Prout enim quidque magis minusve ad illam ideam accedit, eò magis perfectum aut imperfectum esse censendum est. Ita Cicero quoque perfectum Oratorem animò non inutiliter cogitavit, tametsi nullum talem demonstrare digito posset. Sic Medicus quoque perfectam sanitatem mente complectitur.

No. 6. Neque verò status ille idealis eum in finem affertur in Politicis, ut quasi per carnificinam quandâ ipsum introducamus in societates humanas, quod impossibile est: sed ut ratione cujusque

societatis habitâ illam, quantum per imbecillitatem humanam fieri potest, conformemus ad qualemcunque ideæ similitudinem.

No. 7. Itaque boni Politici est, altero oculo statum naturalem, altero vires subjecti præsentis intueri, ut pro diversâ subjecti dispositione, aut, ut ita loquar, patientiâ rigorem illum speculationum temperet.

No. 8. Atque ex his intelligis quodammodo, cur. lin. 30. statum naturalem intellectui & *essentiæ*, legalem sensui & *existentiæ* accommodatum dixerim. *Essentiæ* enim rerum invariabiles sunt & in maxima perfectione concipiuntur: at *existentiæ* variis corruptionibus obnoxia. Conf. etiam, quæ Annot. XIV. no. 6. seqq. dicta.

No. 9. Cæterum quanta sit distinctionis hujus in solvendis quoque Controversiis maximè agitatæ utilitas, docere possunt exempla longè plurima, è quibus in ipsis Tabb. quædam se offerent, Vid. Tab. XXXV. *. 2. Tab. XLII. theor. 1, 2, 3, 4. Tab. LI. Membr. 4. *. 2.

ANNOT. CLIV. ad lin. 40.

Juris etiam cujusdam autoritate.]

No. 1. Libet etiam hoc *exemplis* quibusdam confirmare.

No. 2. *Primum* esto de *Usucapione* seu *Prescriptione*, ut vocant, quæ jus aliquod parit à Legali potius, quàm naturali statu oriundum. Tamen enim diuturnitas possessionis ex injusto dominio justum facere non potest: tamen ut obex ponatur litibus aliàs in infinitum facilè processuris, placuit præscriptioni vim juris indulgere. Confer Grotium Lib. II. de jur. bell. c. 4. no. 1.

No. 3. *Alterum* de *pluralitate votorum*. Natura cupit ponderari potius vota, quàm numerari. Sed quia lites hinc perpetuæ metuendæ sunt, placuit, in suffragiis numeri potius & quantitatis, quàm qualitatis haberi rationem. Causa est, quia quantitas quasi palpari potest, eoque materiam litigandi subtrahit; qualitas verò ob hoc ipsum, quia intellectu magis, quàm sensu deprehenditur, litigiosis hominibus ansam præbet altercandi.

No. 4. *Tertium* de *Primogenitis*. Natura succedere vult in imperiis eum potius, qui sit maximè idoneus, quàm qui primus maternorum viscerum claustra ruperit. Status tamen legalis primogenito defert successionem, tanquam controversiis ita minus expositam.

ANNOT. CLV. ad lin. 45.

Nisi expresse restringantur ad legalem.]

Tab. XLII. lin. 28. dicetur, legalem statum à formis Rerum publicarum aberrantibus repræsentari. Cum ergò formæ illæ aberrantes definiuntur

untur, meminerimus definiri Rempublicam *non statum* naturalis, sed legalis.

ANNOT. CLVI. ad lin. 52.

Vocantur simplices.]

Sic in Phycis elementa vocantur corpora *simplicia*, non quòd respuunt compositionem quamvis, componuntur enim ex materiâ & formâ, ex partibus item integrantibus; sed quia non componuntur ut mixta ex Elementis.

ANNOT. CLVII. ad lin. 56.

Societatum maxima, non absolutè,]

No. 1. Civitas, h.e. societas civilis perfecta, potest unâ urbe, potest etiam pluribus contineri, ut dicemus ad Tab. XXXIX. membr. 2. Certum est autem in orbe terrarum satis multas esse civitates & Rempublicas.

No. 2. Jam duæ pluresve civitates aut fœdere sibi copulatæ sunt, aut non sunt. Si prius, nascitur societas quædam, quam possumus vocare *confederationem Rerumpublicarum*. Si posterius, nihilominus inter diversarum Rerumpublicarum cives societas illa est, quam vocare solemus *generis humani* vel totius orbis terrarum. Postulat enim illa inter se omnium hominum per primum parentem cognatio, ut homo homini amicum se præbeat. Atque hæc iussio, quæ legis ipsius naturalis est, nullius religionis præceptis magis adjuvatur, quam Christianæ, ut quæ inimicos etiam diligere jubet. Interim etiam jure gentium societatis hujus vis spectatur in bellis quoque, nec in illis definit. Vid. Grot. Lib. III. de jur. bell. c. 19. no. 1. & 2.

No. 3. Planum autem est, utramque societatem, tam confederationis illam, quam hanc orbis terrarum, esse majorem civitate. E. Civitas non est maxima societatum *absolutè*.

No. 4. Quæres: cur autem in Politicis non progredimur usque ad absolutè maximam societatem? Resp. quia societates illæ reliquæ, tametsi sunt civitate majores, sunt tamen eâ minùs perfectæ, ut intelligetur è Tab. XXXIX. Membr. 3. In statu autem naturali satis est progredi usque ad perfectissimum.

No. 5. Illud hîc insuper annotari potest; fuisse, quî in his societatum gradibus à civitate statim ad orbem terrarum proflirent, omisâ confederatione, sicuti iidem pagum omittunt; fuisse vicissim, qui ultra orbem terrarum adscenderent.

No. 6. De prioribus Augustinus lib. XIX. de C.D. c. 7. ab initio: *post civitatem, inquit, vel urbem sequitur orbis terræ, in quo tertium gradum ponunt societatis humanæ, incipientes à domo, atque inde ad urbem, deinde ad orbem terræ progrediendo venientes.*

No. 7. Ex posterioribus autem fuit Varro, qui ultra orbem progrediens quartò locò nominabat

Mundum, qui censetur nomine cœli & terræ in eoque societatem cogitabat Deorum & hominum, ut intelligitur ex eodem Augustino libri dicti c. 3. Hinc Ciceroni quoque alicubi *Mundus est civitas communis hominum & Deorum*. Sic Stoicis κόσμος est πόλις ἐκ θεῶν καὶ αἰθρώπων συνεῶσα, ap. Euseb. lib. XV. Verum ista societas ad vitam cœlestem potius, quam civilem spectant. Vid. Tab. VI. lin. 33.

ANNOT. CLVIII. ad lin. 63.

Hobbessiana de civis Philosophia.]

No. 1. Hobbessii verba præfat. ad Lect. Element. de civis ** 4. hæc sunt: *Immoto, quod jeci, fundamento ostendo primò conditionem hominum extra societatem civilem (quam conditionem appellare liceat statum naturæ,) aliam non esse, quam bellum omnium contra omnes, atque in eo bello jus esse omnibus in omnia.*

No. 2. Hîc falsum est, conditionem hominum extra societatem civilem esse statum naturæ. Status enim naturæ est perfectissima hominis conditio, extra verò societatem civilem imperfectè vivitur.

No. 3. Falsum est quoque, conditionem hominum extra societatem civilem esse bellum omnium contra omnes: homo enim homini naturaliter est amicus, non inimicus.

No. 4. Falsum denique est, in eo bello jus esse omnibus in omnia. Si enim verum esset, non aliam ob causam verum esset, quam quia bellum tale ex parte omnium belligerantium justum esset, neque id non vult Hobbessius. Atque impossibile est, bellum duorum inter se, nedum omnium inter omnes, justum esse ex parte omnium belligerantium.

No. 5. Dicit aliquis fortè: tamen esse hominem homini naturaliter quoque inimicum ex pravitate naturæ & Φιλαυτία corrupta: in bello item juris gentium esse, ut hosti in hostem liceant omnia. Resp. Falsissimum est, quod putat Hobbessius, talem conditionem humani generis, qualem ita descripsit, esse statui naturæ consentaneam. Status enim naturæ sequitur naturæ perfectionem & virtutem: quòd autem homo homini inimicus est, quòd in bello in hostem omnia licent ex utraque parte, id non est ex perfectione naturæ, sed ex imperfectione & corruptione. E. ad statum aberrantem referenda hæc erunt potius, nisi per statum naturæ intelligere velit Hobbessius statum naturæ corruptæ.

No. 6. Verum hæc quidem mens ipsius esse non videtur, quum ita passim disputet, ut illam infinitam licentiam rectæ rationi consentaneam statuatur, & justam non extrinsecâ tantum justitiâ, quæ solam impunitatem in humano judicio dicit, sed etiam intrinsecâ. Quæ quidem in re impia est & planè execranda est sententia.

No. 7. Pona-

No. 7. Ponamus tamen statûs naturæ vocabulo intelligere ipsum velle statum naturæ corruptæ, ne sic quidem elabi poterit. Pessimè enim civilem scientiam docet, qui talem statum naturæ, reverâ maximè (sive hoc fateatur Hobbesius sive

neget) aberrantem, supponit pro fundamento. Atque hoc est, quod dixi, *πεῖται ψεύδος* Hobbesii videri, quod naturalis status mensuram acceperit à legali, h. e. mensuram recti ab aberrante.

Ad TAB. XXXIV. De Societate Nuptiali.

ANNOT. CLIX. ad lin. 13.

Est enim naturâ audacior.]

IN hanc sententiam, quod virum audacia, feminam timiditas naturalis officio suo aptio-

rem faciat, duo habentur egregii loci: alter Xenophontis in Oeconomicis, quem à Cicerone latine redditum exhibet Columella præf. Lib. XII. de re rust. alter Aristotelis Lib. I. Oeconom. Cap. 3.

Ad TAB. XXXV. De Societate Herili.

ANNOT. CLX. ad lin. 25.

Σωτηρίαν vocat I. Polit. 1.]

No. 1.

Distingvit ibi Philosophus societatem conjugalem ab herili à finibus, & ait p. 9. marem feminamque naturaliter combinari *τῆς γενέσεως ἕνεκεν*; Dominum autem & servum *διὰ τὴν σωτηρίαν*.

No. 2. Quod hîc *σωτηρία* significet, ut sumus interpretati, res ad vitam necessarias, patet ex loco quod antenus parallelo lib. VIII. Nicom. c. 12. p. 352. ubi sic legimus: *οἱ δ' ἀνθρώποι ἔμόνον τῆς σκηνοδοσίας χάριν συνοικήσιν* (hoc in Politicis dixerat *τῆς γενέσεως ἕνεκεν*), *ἀλλὰ καὶ τῶν εἰς τὸν βίον* (hoc in Politicis est *διὰ τὴν σωτηρίαν*).

No. 3. Nec malè Golius Lib. I. Epit. Doctr. Polit. c. 1. p. 10. *τὴν σωτηρίαν* sic circumloquitur: *ἕνεκα τῆς κήσεως τῶν πρὸς τὸν βίον καὶ τὴν οἰκονομίαν ἀναγκαίων*. In eo tamen fallitur, quod ait, tres societates in illo Politicorum loco distingvi, & illud *ἕνεκα τῆς γενέσεως* ad paternam quoque societatem trahit, cui tamen *γένεσις* non est pro fine, sed pro primo momento ingressionis, finis autem ejus est educatio.

No. 4. Ceterum illa vox *τῆς σωτηρίας* eodem sensu occurrit quoque lib. V. Nic. c. 2. p. 194. ubi justitia particularis dicit, versari *πρὸς τὴν ἡμετέραν ἢ χρηματικά, ἢ σωτηρίαν*. Ubi Giphanius p. 345. sic commentatur: *vocat σωτηρίαν omnia ad vitam tuendam necessaria, quæ hujus verbi notio, inquit, ut rarior, observatu est dignissima*. Vid. & Dn. D. Dürr. Disp. IX. Eth. th. 6. p. 132.

ANNOT. CLXI. ad lin. 34.

Quaritur Dominus utilitatem suam.]

No. 1. Subaudi *primariò*: secundariò enim servi quoque commodis prospicit. Et hæc causa est, cur herili societati similia sint omnia Despotica imperia. Nam & in illis imperantes *primariò* suam, secundariò subditorum salutem curant, Tab. XLVII. lin. 52.

No. 2. Sequitur hinc porro, servos à Domino non diligî amore *amicitiæ*, sed *concupiscentiæ*, & per consequens, amicitiam perfectam Domino cum servis non intercedere, per Tab. XXXI. lin. 11. seqq. Sed limita, *quatenus sunt servi*. Quatenus enim sunt homines, utique verâ amicitia & potest & debet Dominus complecti servum.

No. 3. Atque hoc voluit Aristoteles lib. VIII. Nic. c. 11. p. 348. dicens: *ἢ μὲν ἐν ὄσῳ, οὐκ ἐστὶ Φιλία πρὸς αὐτὸν, ἢ δ' ἀνθρώπος*. Ubi vides apertè, distingvi inter servum ut *servum*, & ut *hominem*.

No. 4. Atque hæc distinctione videmur etiam occurrere posse objectioni, quàm quis moveat ex verbis Augustini, Lib. XIX. de C. D. c. 14. fine. *In domo justî, viventis ex fide, & adhuc ab illa cælesti civitate peregrinantis, etiam qui imperant, serviunt eis, quibus videntur imperare*. Neque enim dominandi cupiditate imperant, sed officio consulendi; nec principandi superbiâ, sed providendi misericordiâ. Serviunt enim, inquam, non ut servis, sed ut hominibus.

No. 5. Regeres ex Cap. seq. Augustini: *Non enim istud (servi) culpa meruit, non natura: quibus*

quibus innuitur in statu naturali, qualem hinc consideramus, non dari servitutem, unde & per consequens malè distingvi putes hoc in statu inter hominem quatenus homo & quatenus servus. Sed Resp. videtur quidem Augustinus servitutem naturalem negare, sed non negat. Eodem enim modo conciliari potest sententia ejus cum Aristotelica, ut Jctorum, de quibus Annot. CLXIII.

ANNOT. CLXII. ad lin. 41.

Nulla societas domestica, &c.]

No. 1. Duo hinc expedienda, 1. *quod*, 2. *cur* societas naturalis hoc in genere maximam passā sit à statu naturæ aberrationem.

No. 2. *Primo* illud intelligitur è mensuris, quæ personas in quamlibet societatem conjungendas juxta statum naturæ metiri debent. Hæc mensura in conjugali societate est disparitas sexuum; in herili disparitas ingenii herilis & servilis: in paterna derivatio immediata sanguinis ex sanguine.

No. 3. Ubi obiter observa pulchram comparisonem Domini cum Marito, servi cum uxore. Quantum enim discrimen est ex parte corporis inter sexum maris & foemina: tantum ex parte animi inter ingenium herile & servile. Mas ex se, foemina ex mare gignit: ita Dominus naturalis ex ingenio suo, servus naturalis ex ingenio Domini opus quasi gignit suum. Quare & mas ac Dominus habent se activè; foemina & servus quodammodo passivè.

No. 4. Jam certum est, in praxi statūs legalis mensuram dictam in conjugio semper, in societate paternā sæpius (nam adoptiones rarò fiunt,) usurpari. At verò Dominia, servitutesque planè non mensurantur ex ingenio herili aut servili, sed ex divitiis aut paupertate, item ex eo, quod in bello alter cepit, alter captus, vel à capto venditus, aut è servo natus est, vel è similibus mensuris. Atque sic patet omninò, societatem herilem in statu legali vehementer aberrare à præscripto naturæ.

No. 5. Videamus nunc hujus rei, quod erat alterum, etiam causam. Ea verò est evitatio litigiorum tum circa ingenia, tum circa dominia.

No. 6. Circa ingenia. Non enim ut sexus, ut partus, ita ingenium quoque herile vel servile deprehendi sensibus potest. Eam ob causam gravissimæ lites possunt oriri, unoquoque herile ingenium sibi, servile alteri, cui dominari cuperet, vindicatur. Neceffe ergò fuit, huic mensuræ etiam substitui, quæ magis sub sensum cadens immunior esset à controversiis. Ac tale quid sunt divitiæ, idem victoria bellica.

No. 7. Hinc ipsa quoque natura flecti se quodammodo passa est. Vivere enim alieno imperio aut suo, in quo servi herique discrimen poni-

tur, humani res arbitrii est, non perinde marem agere aut foeminam, in quo conjuges discernuntur.

No. 8. Circa dominia verò lites metuendas fuisse, nisi naturalis mensura abjiciatur, in praxi legali societatis herilis, sic declaro. Fingo, conjugi in societate herili Dominum & servum, quales ipsa optet natura. Sed Domino nascatur filius ingenio servili, servo herili. Si igitur mensura naturalis hinc maneat, sequetur, ut patribus mortuis filius Domini serviat filio servi, consequenterque rem patris illi, ut iusto patrifam, cedat. Atque sic necesse est aut confundi rerum dominia, aut novis litibus materiam præberi.

ANNOT. CLXIII. ad lin. 43.

Affirmat Aristoteles, Jcti negant,]

No. 1. Non contradicere Aristoteli Jctos in hoc negotio patet, quia diversa sunt Propositionum subiecta. Sententia Aristotelis est; Servitus naturalis oritur ex naturā; Jctorum: servitus legalis non oritur ex naturā. Hæc non pugnant. Ubi nota, loqui Jctos præcipuè de servitute, quali jure gentium obnoxii fuerunt olim bello capti, in quos Domini jus habebant vitæ & necis.

No. 2. Differt igitur talis servitus legalis à naturali primo ex parte principii efficientis seu mensuræ, quæ in servitute naturali est ingenium servile, in legali captivitas bellica vel quid tale. Vide Annot. præced. no. 2. & 4.

No. 3. Secundo ex parte formæ. Servitus legalis est durior naturali. Habent enim in servos Domini jus vitæ & necis cum summā licentiā, juxta statum legalem, non naturalem. Quod ideò placuit, quia jure gentium fingitur, (cujus quidē fictionis evitatio litium causa est) utramque partem belligerantem habere causam justam, eoque jus occidendi hostis: unde & captivum occidere licuit. Huic autem eā lege parcere jura Gentium permiserunt, ut nihilominus retineretur occidendi potestas.

No. 4. Patet hinc, talem servitutem nasci ex debito sustinendæ pænæ. Unde ipsa quoque pro pænā habetur. Adeoque & de tali vel simili servitute interpretandus est Augustinus, cum Lib. XIX. de Civ. Dei c. 15. ait: *conditio servitutis jure intelligitur imposita peccatori: proinde nusquam Scripturarum legitur servum, antequam hoc vocabulò Noë justus peccatum filii vindicaret.*

No. 5. Contraria ratio servitutis est naturalis, quæ planè clemens est, & ingenio servili prædictis hominibus non in pœnam cedit, sed commodum. Ad quam formam quò magis se aptat praxis legalis, eò minus à statu naturæ recedere judicanda est.

ANNOTATIONES Ad TAB. XXXVI.

De Societate Paternâ.

ANNOT. CLXIV. generalis.
Commentarii loco in hanc totam Tabulam ef-

se potest Disputatio de Potestate Patria anno 1665.
à nobis habita.

Ad TAB. XXXVII. De Domo seu Familia.

ANNOT. CLXV. ad lin. 22.

Quoniam quâ tales.]

Non frustra dixi *quâ tales*. Possunt enim liberi bifariam considerari, primò ut *liberi*, deinde quatenus in familiis pauperum subire solent rationem *servorum*, quod quidem est ex aberratione. Et hoc posteriori modò cooperari eos posse patrifamiliâs ad finem, eâ sc. ratione, quâ servi, non negatur.

ANNOT. CLXVI. ad lin. 7.

Sed sunt finis ipse.]

Ut matrimonia ineuntur gignendorum liberorum causâ, sic opes à patribusfamil. acquiruntur eorundem sustentandorum gratiâ. Sunt igitur liberi respectu quidam societatis conjugalis finis, respectu servilis verò finis.

ANNOT. CLXVII. ad lin. 12.

JCti familiae vocabulum,]

No. 1. Quære legem 195. Tit. de V. S. Unde illa secundum JCtos ambiguitas in vocabulo familiae sic distingvi potest. Familia vel *rem* significat, vel *personam*. *Rem*, ut in lege XII. Tab. *agnatus proximis familiam habeto* i.e. hereditatem. *Personam* aut unicam, aut unâ plures. *Unicam*, ut cum de Patrono & Liberto Lex loquitur: *ex ea familiâ, in eam familiam*. Hic enim de singularibus personis legem loqui constat. *Plures* personæ, vel corpus aliquod personarum, hâc voce quatuor modis notatur. *Modò* enim familia plures notat personas, quæ sunt sub unius potestate aut naturâ aut jure, puta patremfam. matremfam. filiumfam. filiamfam. nepotes. neptes: *modò* omnes agnatos inter se: *modò* corpus quoddam servorum: *modò* totam seriem consanguineorum, vivis unâ & mortuis computatis. Harum significationum nulla est ad præsens institutum.

No. 2. Jam ut JCti rationem habuerunt earum notionum, quas usus Latinæ Lingvæ per ea tem-

pora suppeditaret: sic Aristoteles in Politicis non alium sensum in vocem familiae admittit, quàm quem theoria societatum in statu naturali consideratarum suggerit.

No. 3. Ergo fallitur, qui putat, Aristotelem ex formulis JCtorum interpretari se posse.

No. 4. Fallitur etiam, qui putat, Philosophiæ Practicæ hanc partem theoreticam & universalem reformandam esse ad normam, quam quis è JCtorum legibus fortè construat. Quod non majori fieret jure, quàm si quis contra putaret, leges Civiles reformandas esse ex theoriâ Aristotelis. Sana utraque est doctrina, sed Aristotelica theoriæ statûs naturalis, JCtorum praxi status legalis in Republ. Romanâ est accommodata.

No. 5. Unde & ille fallitur denique, qui putat, Aristotelem & JCtos hic sibi contradicere.

No. 6. Atque hæ observationes locum habent non hic tantum, sed alibi quoque passim, ubi Aristotelis doctrina à Legibus Romanorum discrepare videtur: hic semel monuisse sufficiat: monuisse tamen opus fuit præcipue propter Bodinum, qui creberrimè hic est lapsus, magis Aristotelis odiò, quàm favore in JCtos.

ANNOT. CLXVIII. ad lin. 15.

Prima, i.e. immediata composita.]

Similem in modum capienda hæc vox est in definitione loci Lib. I. Phys. c. 4. ubi locus definitur *τὴ περὶ ἐχόντος πέρας ἀκίνητον πᾶν*, continentis superficies immobilis prima: sic enim verendum est, non immobilis primò. Per superficiem primam autem intellige eam, quæ immediatè ambit corpus locatum. Definitur enim ibi locus non communis multorum corporum, sed proprius unius.

ANNOT. CLXIX. ad lin. 23.

Has tres Personas sufficere.]

AD TABULAM XXXVIII. & XXXIX.

51

Dissentit Bodinus Lib. I. de Republ. c. 2. existimatque, quinque personas ad minimum requiri ad familiam. Sed illi annò 1663. opposuimus Exercitationem de minimo numero personarum familiarum, itemque civitatis, quam vide.

ANNOT. CLXX. ad lin. 31.

Personas domesticas libertas &c.]

No. 1. *Libertas* in genere est potestas agendi, quæ velis i. e. dirigendi actiones personarum tibi subditarum, & disponendi circa res tuas, utrumque pro arbitrio vide *. 2. sub fin.

No. 2. Species ejus sunt, quas *. 4. tangimus, *domestica* seu personalis, & *civilis*, quæ alio nomine dicitur *Majestas*, de qua Tab. XLVIII.

No. 3. Utraque subdividi potest in *summam* & *subordinatam*.

No. 4. *Summam* personalem habet Paterfamilias in suâ domo: *summam* civilem habent, penes quos est *Majestas* in Republ.

No. 5. Sed *summa* utraque dicitur, quatenus

consideratur *intra* domum seu civitatem cuique suam. Nam si *extra* domum vel civitatem se porrigit ad alias domos civitatesve, non *summa* vocatur, sed *equalis*, alteri sc. libertati summæ, quam in aliâ domo vel civitate habet alius quis. Vid. *. 3. & Tab. XLVIII. Membr. 5.

No. 6. *Subordinatam* potestatem, *civilem* quidem, habent Magistratus subordinati, quorum fit mentio Tab. XL. lin. 24. *in domo* verò uxor, interdum & servi ancillæve certi generis, ut Præceptores, nutrices.

No. 7. Filiorum libertas, quatenus illi adhuc sub sunt imperio parentum, non tam exponenda est *positive*, quasi illi habeant potestatem agendi, quæ volunt, hanc enim non habent: quàm *negative*, quòd eorum conditio non sit servilis. Confer Arniseum Lib. I. Relect. Polit. c. 4. sect. 3. no. 2. p. 157, Aut dic: filiorum libertatem non tam esse *presentem*, quàm *futuram* seu speratam: quo sensu & beatitudo ipsorum civilis in spe esse dicitur. Nam servi naturâ tales non habent similiter, quòd sperent.

Ad TAB. XXXVIII.

De Pago.

ANNOT. CLXXI. ad lin. 58.

Numero indefinito,]

Cur vico & civitati certus personarum numerus assignari non possit, expendo in Disputatione Anti-Bodiniana th. 24.

ANNOT. CLXXII. ad lin. 61.

Quarum unius reliquæ omnes sunt colonia]

Memorable talis vici exemplum commemorat Ludov. Vives ad Lib. XV. Augustini de C. D. c. 8. f. 820. *Fuit, inquit, memoria Patrum vicus penè centum domorum in Hispaniâ, cujus omnes incolæ erant à sene quodam, qui adhuc vivebat, progeniti, ita ut propinquitatis nomen jam deesset, quo a minimis natu vocaretur. Lingua enim nostra super avum non adscendit.*

Ad TAB. XXXIX.

De Civitate.

ANNOT. CLXXIII. ad homonymiam.

No. 1.

Distinctio hæc intelligenda est ex usu Rerum publicarum hodiernarum, quæ tam amplæ sunt, ut non unius urbis angustiis coercerentur, sed multas urbes, imò sæpe & (ut Imperii Romani exemplo doceri potest) Provincias plures comprehendant. In talibus igitur oppidum unum non nisi partem faciet totius civilis societatis in unum corpus formatae.

No. 2. Non interim nego fieri posse, aut factum etiam esse, ut cives omnes ejusdem Reipublicæ totalis iisdem mœnibus continerentur, quales Res-

publ. tempore Aristotelis in Græcia fuere plures, eaque Democratiæ fere. Atque hinc amat ille πολὺς & ἑῷς distingvere tanquam minus aliquod à majori, ut πολὺς sit Respubl. una unò oppido conclusa; ἑῷς verò Respubl. plures, sed ejusdem nationis, quas interim fœdere copulari in societate civitate seu Republ. majorem (quam Annot. CLVII. no. 2. Confederationem vocabamus) nihil vetat. Loci, quibus hæc duo distingvit Philosophus, legi possunt lib. II. Polit. c. I. p. 71. Lib. III. Polit. c. 2. p. 159. & Lib. VII. Polit. c. 4. p. 447.

No. 3. Quod autem Bodinus vult Lib. II. de Rep. c. 6. f. 49. Aristoteli civitate non dici, nisi cives omnes uno & eod. loco contineantur, nihil est. Neque nullibi

negat Aristoteles etiam integræ gentis unam civitatē seu Rempubliam esse posse. Vid. Dn. Conring. c. 14. de Civil. Prud. p. 355. quāquam ibi non tam contra Bodinum disputat, quā contra eos, qui asseriebant, de urbium duntaxat liberarum Republ. in Opere Aristotelis Politico agi.

ANNOT. CLXXIV. ad definitionem.

Definitiones Aristotelis Græcas duas dedimus post finem Tabularum. Hic ex Lib. VII. c. 8. addimus tertiam: ἡ πόλις κοινωνία ἕως ἐστὶ τῶν ὁμοίων, εἰνεκεν δὲ ζωῆς τῆς ἐνδεχομένης ἀρίστης p. 458. & quartam: ἡ πόλις πλήθος ἐστὶν ὃ τὸ τυχόν ἀλλὰ πρὸς ζῶν ἀνθρώπους p. seq.

ANNOT. CLXXV. ad lin. 13.

Homo est animal natura civile,]

No. 1. Animal civile Græcè est ζῷον πολιτικόν. Quod quomodo distingvatur ab homine πολιτικῶ dictum est Tab. XXXII. lin. 19. Opponitur autem animali solitario, quod solitudinem appetit, neque cum sui generis individuīs in gregem quasi coalescere optat.

No. 2. Jam hominem esse animal civile duo dicit nempe naturalem (1.) appetitum (2.) aptitudinem ad societatem civilem. Harum alterum Hobbesius concedit, alterum negat. Verba ejus sunt c. 1. de Cive p. 6. *Dicendum est, verum quidem esse, homini per naturam seu quatenus est homo, i. e. statim atque natus, solitudinem perpetuam molestam esse. Concedit igitur appetitum. Aptitudinem autem negat, p. seq. his verbis: Manifestum est igitur, omnes homines, cum sint nati infantes ad societatem ineptos natos esse, permultos etiam & fortasse plurimos vel morbo animi vel defectu disciplinae per omnem vitam ineptos manere.*

No. 3. Dum hic ad infantes ablegat nos Hobbesius, dum morbum animi defectumq; disciplinæ inculcat, satis apparet, æstimatam ab eo fuisse naturam humanam non ex perfectione sua & virtute, sed imperfectione & vitio, eoque mensuram civilis doctrinæ, summisse illum à statu aberrante, quod minimè factum oportebat, de quo & supra Annotat. CLVIII. Enimverò appetitum dare boni alicujus sine aptitudine opus est naturæ non rectæ (quæ non solet in necessariis deficere) sed depravatæ.

No. 4. Quod si igitur ad naturam rectam, seu rectitudinis suæ qualescunque reliquias in Φιλαυπία rectā conservantem, vertemus oculos, facile deprehendemus in homine aptitudinem quoque ad societatem civilem, quæ in eo ponitur, ut homo homini naturaliter sit amicus: quemadmodum naturalis illa hominis inimicitia, quā Hobbesius in rem suā utitur, naturæ depravatæ & Φιλαυπία corruptæ fœtus est. Vid. Disp. nostrā de Φιλαυπία th. 31.

No. 5. Hæc observatō Hobbesii argumenta solvi facile possunt, distingvendō tantum inter statum naturæ rectum & aberrantem, vel Φιλαυπία rectam & corruptam, quod & factum jam à nobis th. 72. Disp. de Φιλαυπία.

ANNOT. CLXXVI. ad lin. 31.

Nulla vici, quæ talis, conventionē,]

No. 1. Finis enim pagi, quæ talis, tantum est mutuum vicinorum auxilium in casibus non quotidianis, per Tabulæ XXXVIII. Membr. 3. Neque vicinus æquo animo feret, à vicino se ob improbam vitam corripui aut puniri emendationis gratiā: hætenus enim sibi ita sunt æquales vicini, ut nulli in alterum jus competat puniendi.

No. 2. Imò talis ad virtutem conspiratio ne civitatum quidem inter se confœderationibus comprehenditur. Itaque de fœderatis rectè Aristoteles Lib. III. Polit. c. 6. p. 181. *Nec quales hi sint omnino, illi quicquam laborant, ac ne fœderatorum quisquam improbus vel injustus sit, curant, sed tantum id solliciti sunt, ne alii aliis injuriam faciant.*

No. 3. Non autem sine causa dixi: quæ talis. Notum enim est, hodie vix esse vel minimum pagum, in quo non sit aliqua administratio judiciorum, ut inter homines agrestes. Verum hoc factum post constitutas civitates, nec est in pagis quæ talibus, sed quatenus accedunt ad qualemcunque civitatis similitudinem.

ANNOT. CLXXVII. ad lin. 59.

Potissimum analogatum civis Democraticus,]

Quia Respubl. ipsa popularis in statu naturali habetur pro optimā per Tab. XLIV. Membr. 5. theor. 2.

Ad TAB. XL.

De Dignitate civili.

ANNOT. CLXXVIII. ad lin. 2.

Grotii stilo diceret aptitudinem,]

EX Lib. I. de jur. bell. c. 1. no. 4. & 7. ubi jus pro qualitate morali sumtum distingvit in facultatem & aptitudinem. Quam distinctionem excutere non

non est hujus loci. Diximus de eâ aliquid Annot. CVII, no. 47.

ANNOT. CLXXIX. ad lin. II.

Latius tamen interdum,]

No. 1. *Τιμή & Επιμέλεια*, honor & curatio, latius patent, quam *δεχθή*, imperium seu Magistratus.

No. 2. Habere enim potest aliquis honorem, qui non statim habeat Magistratum, ut in Academiis Magistri & Doctores, non per hoc statim sunt Magistratus (nisi per legem Academiae positivam) quod honores Academicos sunt adepti.

No. 3. Curationem verò habere quis potest, licet nec Magistratum gerat, nec persona sit honorata, ut licitor, carnifex. Vid. Giphani ad lib. IV. Polit. c. 15. p. 505. quem sequitur & Piccartus ibid. p. 635. Curationem & honorem simul, sed absque Magistratu, habent legati.

ANNOT. CLXXX. ad lin. 30.

Fungi Magistratu definito.]

No. 1. Locum Aristotelis hanc in rem quære lib. III. Polit. c. 1. p. 154. 155.

No. 2. Ratio sic denominandi non aliunde melius intelligitur, quam è naturâ Rerum publicarum, maximè popularium: ad has enim respexit Aristoteles. Ibi omnes cives numero indefinito, quocumque sint (contingit autem, jam plures esse, jam pauciores) habent potestatem deliberandi & judicandi: imperandi autem potestas esse non potest, nisi penes certò numero definitos cives, adeoque non omnibus, eodem quidem tempore, esse communis. Itaque & Tab. præced. Membr. 6. *. 5 Civis (Democraticus) definiebatur potestate tantum deliberandi & judicandi, non imperandi. E. potestas deliberandi & judicandi rectè vocatur ab Aristotele Magistratus indefinitus, imperandi autem definitus.

ANNOT. CLXXXI. ad lin. 47.

Ad sortitionem reducenda successio,]

No. 1. Modus enim omnis, qui determinationem personæ voluntati humanæ eximit, ad sortem seu sortitionem refertur à nobis. Talis autem modus est successio, quæ fit jure natalium: siquidem hoc jure in Republica, introducto Magistratus debetur, siue velint homines, siue nolint, iis, quorum parentes cum imperio fuerunt. Ut adeò hic etiam DEI voluntas, quatenus ea voluntatem humanam sibi non subordinat, conspiciatur.

No. 2. Qui tres faciunt absque violentia perveniendi ad magistratum modos, Electionem, Sortitionem & Successionem, non contradicunt nobis, quandoquidem sortitionis vocabulum pressius, atque nos, accipiunt, pro solâ sortitione, illâ

videlicet, quam Hobbesius c. 3. de cive art. 18. p. 52. vocaret *arbitrariam*, & à *naturali*, qualis est natalium, distingueret. Nos verò illo vocabulo utramque sortem comprehensam volumus.

No. 3. Sors illa natalium, si dat jus ad Magistratum, vel dat omnibus ejusdem familiæ personis, vel uni tantum, nempe primogenito. Omnibus, si Magistratus vel divisibilis est in plures personas, vel communiter possideri potest ac debet à pluribus. Uni tantum, si dictæ conditiones contra se habeant. De jure primogeniti legi potest Disputatio habita à nobis Ao. 1657.

ANNOT. CLXXXII. ad lin. 50.

Statui naturali Electio.]

Vide Disputationem nostram Ao. 1660. habitam, de certamine Præstantiæ inter Regnum electivum & successivum.

ANNOT. CLXXXIII. ad lin. 52.

Æqualitas civium,]

No. 1. In dignitate puta civili, & stante Magistratus alicujus indivisibilitate, vel impossibilitate communiter possidendi. Conf. Hobbes. c. 3. de cive art. 17. p. 51.

No. 2. Si dignitas hæc civilis statuitur esse *Libertas personalis*, ut fit in Democratiis, omnes ea cives æquales inter se facit, per theor. 2. hujus Tab. Quam ob causam & sortitiones Magistratuum accommodatissimæ sunt Democratiis: & Aristoteles lib. VI. Polit. c. 2. p. 394. inter ea, quæ sunt Democratica ponit τὸ κληρωτὶς εἶναι τὰς δέχας, ἢ πᾶσας, ἢ ὅσας μὴ ἐμπειρίας δεόντας καὶ τέχνης.

No. 3. Et hæc quidem de sorte *arbitrariâ* intelliguntur. Vera sunt autem, quæ diximus, etiam de sorte *naturali*, quam dat primogenitura. Cum enim fratres inter se ex nobilitate reputentur æquales, positâ Magistratus indivisibilitate, optimum est illi deferre imperium, cui Deus dedit sortem, hoc est, primogenituram.

No. 4. Causam detigimus aliquo modo Annotat. CLIV. no. 4. ut sc. eò melius evitentur dissidia. Sed quia ibi de solâ primogeniturâ locuti sumus, hic de sortitione quavis rem expediemus paulò clariùs.

No. 5. Pono, Magistratum aliquem esse unum, eumque indivisibilem, cives autem capaces esse decem, eosque inter se æquales, i. e. æquè dignos. Necessè est uni soli ex his decem deferri Magistratum, cæteris novem carituris. Hic ajo, minus fore dissidiorum, si sorte (siue naturalis ea sit, siue arbitraria) res decidatur, quam si electione, h. e. si res humano arbitrio exempta relinqvatur divino. Ratio, quia in illis, qui sic præteriti fuerint, minus erit iræ atque invidiæ versus eum, qui tali ratione ad Magistratum pervenit. Quamquam enim ex hoc ipso, si nobis, cum simus æquales, inæqualia

tribui videmus, nasci soleat ira, invidia, dolor, quoniam hac ratione videmur injuriam pati: minuentur tamen hæc omnia per hanc sortem, siue respiciamus illum, qui detulit imperium, siue qui accepit, siue nos, qui caremus.

No. 6. Nam *primò* ubi sorte res deceditur, imperium defert DEUS. At ab hoc nemini posse injuriam fieri, docent notitiæ innatæ. E. nec irascemur ipsi, eoqve nec iram hanc exonerabimus in eum, qui sic adeptus est imperium.

No. 7. *Deinde* ubi electio valet, electores corrumpi pretiò aut aliis modis possunt ab ambiente; in sorte hoc fieri non potest. E. cessat hinc & illa malarum artium suspicio.

No. 8. *Denique* cum certum sit, DEUM pro liberrimâ sua, sed eadem nunquam injustâ voluntate dispensare sortem, inde est, ut, qui sic adeptus est imperium, non virtutibus illud suis meruisse, sed ex solo DEI arbitrio accepisse præ nobis videatur, (cum electio contra jubeat ad merita personarum respicere) igitur videbimur à sic imperium sortito victi esse non bono aliquo animi, sed bono fortunæ. Æquius autem ferimus, si minus fortunati, quàm si minùs idonei vel virtute præditi videamur.

ANNOT. CLXXXIV. ad lin. 53.

In liberam & restrictam.]

No. 1. Electio libera (*restricta*) ex parte ELIGENTIUM est, cum omnes (*non omnes*) cives vel nobiles alicujus Reipublicæ jus habent eligendi Magistratum supremum; de tali enim Magistratu præcipuè hinc loquimur, e.g. in Regno Poloniæ Rex eligitur ab universâ nobilitate: (*in Imperio Romano Imperator eligitur hodie ab 8. Electoribus tantum.*)

No. 2. Hòc locò observandum & illud, posse electionem aliquam ex parte *eligentium* esse partim liberam, partim restrictam: si nempe plures electiones ad designandum Magistratum ex lege publicâ requirantur, ita, ut in prima electione jus eligendi sit penes cives omnes, vel saltem penes omnes eximiores cives, eligant autem non ipsum Magistratum, sed electores electionis secundæ, qui vicissim eligant electores electionis tertiæ & ultimæ, quæ tandem Magistratum ipsum determinet. Talis vel certè non multum ab similis est electio Rectoris in Academiâ nostrâ.

No. 3. Electio libera (*restricta*) ex parte ELIGENDORUM est, cum omnes (*non omnes*) cives vel saltem Nobiles Reipublicæ habentur per leges fundamentales apti ad gerendum Magistratum supremum, nullo (*aliquo*) civium vel Nobilium statu seu gradu excepto, adeoque electio fieri potest (*non potest*) ex omnibus. Exemplum electionis restrictæ iterum peti potest è Romano Imperio, ubi capax Imperii habetur non quivis Imperii Ro-

mani civis seu subditus, sed nobilis tantum, nec nobilis quivis, sed ad minimum dignitate Ducali præditus. Libera interim illa electio est, ex parte familiæ, non obstante, quòd numerò satis magnò ex eadem domo Austriacæ serie non interruptâ hæcenus electi sunt Imperatores.

ANNOT. CLXXXV. ad lin. 55.

Modus uterqve misceri dicetur.]

No. 1. Misceri sortem & electionem duobus modis contingit: *unò*, si præcedat electio, sequatur fors; *alterò*, si fors præcedat, electio sequatur.

No. 2. *Prior* modus fieri dicitur, si certò numerò personæ eligantur ab electoribus, è quibus unus tantum sortis beneficiò postea designetur Magistratus. Atque hoc iterum *bisariam* fieri potest. *Aut* enim leges ipsæ Reipubl. jubent ad certum numerum eligendo progredi, & postea mitti sortem: aut jubent unum potius eligere, contingit tamen, ut plures in suffragium æqualium dissensu eligantur, huncqve dissensum placeat sorte dirimere.

No. 3. *Posteriori* verò modò sortem præcedere dicimus, electionem subsequi, si per legem Reipubl. fundamentalem electio restricta sit ad certam familiam, sic, ut ex illâ familia eligi possit, quicumque placuerit Electoribus, licet non sit proximus agnatus ejus, qui decessit. Sortis vocabulum hinc locum habet, quoniam è certâ familiâ natum esse sortis est beneficium, non eligentium.

ANNOT. CLXXXVI. ad theor. 1.

Alibi æquales, alibi inæquales.]

Si enim ponas, omnes esse æqualiter virtute Imperatoriæ præditos, æquales habebuntur juxta dignitatem civilem: inæquales verò si ponas, certos tantum, vel etiam unum solum, pollere virtute imperatoriâ, vel etiam heroicâ; cæteros virtute obedientiali tantum vel etiam communi.

ANNOT. CLXXXVII. ad theor. 34.

Equalibus, (inæqualibus) in dignitate &c.]

No. 1. Ex his duobus theorematibus nascuntur Syllogismi pro tribus Rerum publ. formis constituendis, ita ut *prior* regula populari, *altera* Aristocratico vel Monarchico statui inserviat. Conf. Tab. seq. Membr. 1. * 9. 10.

No. 2. Nam si ponas, cives omnes æquales esse, juxta dignitatem civilem siue in virtute, siue in libertate personali ea constituatur, concludetur ad Rempublicam *popularem* hòc modò:

Equalibus in dignitate tribuenda sunt æqualia in honore.

Atque

Atqui omnes cives hîc sunt æquales in dignitate
(i.e. virtute vel libertate.)

E. omnes debent esse æquales in honore (i.e. Magistratu.) *Quæ est ipsa forma Reipubl. Democraticæ.*

No. 3. Si autem cives ponas inæquales dignitate civili, (sive locetur hæc dignitas in virtute, sive divitiis aut nobilitate) concludetur ad Rempubl. *Aristocraticam* vel *Monarchicam* hîc modò:

Inæqualibus in dignitate tribuenda sunt inæqualia in honore.

Atqui cives hîc sunt inæquales in dignitate (aliî sc. virtute imperatoriâ, divitiis, nobilitate præditi, vel etiam unicus eximie præditus, reliqui secus.)

E. & in honore (sive Magistratu civili) *tribuenda sunt illis inæqualia.*

Id fiet, si præditi illi, vel unus etiam, imperet reliqui pareant, quæ est ipsa forma Reipubl. *Aristocraticæ* vel *Monarchicæ*.

Ad TAB. XLI. De Divisionibus civium, Facie A.

ANNOT. CLXXXVIII, ad lin. 5.

Affectio civium est unita.

No. 1.

Affectio *unita* & *disjuncta* vocabula eo sensu hîc capio, quo solemus in *Metaphysicis* affectiones Entis alias unitas vocare, ut Unitatem, Veritatem, Bonitatem; alias disjunctas, ut Actum & Potentiam, ac similes.

No. 2. *Libertatem personalem* esse affectionem civium unitam, patet è Tab. XXXIX. lin. 45. Itaq; & Tab. præced. Membr. 4. vocavi eam dignitatem *communem*, quia *communis* est omnibus civibus.

ANNOT. CLXXXIX, ad lin. 11.

Παιδείαν vocare in Politicis amat Aristoteles]

No. 1. Ut lib. VI. Polit. c. 2. ἐπειδὴ ὀλίγαρχία καὶ γένει καὶ πλῆτῳ καὶ παιδείᾳ ὁρίζεται, τῇ δημοτικῇ δοκεῖ τῶν πάντων εἶναι, ἀγένεια, πένια, βαναυσία. Ubi ex opposito, nempe βαναυσία, (quæ voce omnis ars illiberalis indicatur)prehendere picet, quid hîc sit παιδεία.

No. 2. Observa autem Aristotelem, dum de dignitatibus civilibus loquitur, jam παιδείαν cum δρετῇ conjungere, jam satis habere, si pro utrâque alteram solam nominet.

No. 3. Conjungit lib. IV. Polit. cap. 4. τῶν γνωρίμων πλῆτῳ, ἀγένεια, δρετῇ, παιδείᾳ, καὶ τῇ τέττοις ὁμοία.

No. 4. Solam δρετὴν nominat lib. IV. Pol. c. 8. p. 263. τρία δὲ τῇ ἀμφισβητῆντα τῆς ἰσότητος, τῆς πολιτείας, ἐλευθερία. πλῆτῳ, δρετῇ. Τὸ γὰρ τέταρτον, ὃ καλεῖσιν εὐγένεια, ἀκολουθεῖ τοῖς δυσίν. Ἡ γὰρ εὐγένεια ἐστὶν ἀρχαῖος πλῆτῳ καὶ ἀρετῇ. Ubi obibiter nota specificationem omnium quatuor dignitatum civilium ipsis vocabulis, quæ & nos retinuimus Tab. præced. memb. 4.

No. 5. Solam παιδείαν, loco sc. ἀρετῆς, memorat Lib. IV. Polit. c. 12. p. 279. ἔστι δὲ πᾶσα πόλις ἐκ τῆς ποιῆ καὶ ποσῆς. λέγει δὲ ποιὸν μὲν, ἐλευθερία πλῆτῳ, παιδείαν, εὐγένειαν, ποσὸν δὲ τὴν τῆς πλήθους ὑπεροχήν.

ANNOT. CXC. ad lin. 18.

Partes ejus V. Rhetor. 5. recensentur,]

Recensentur eo loco quinque species seu partes *divitiarum*, ad quas per prævias divisiones sic pervenire possis. Divitiarum nomine quæ comprehenduntur bona, sunt vel *immobilia*, ut regio, agri; vel *mobilia*. *Mobilium* rursus aliud *animatum*, aliud *inanimatum*. *Animatum* vel *rationale*, mancipium, vel *irrationale*, pecus. *Inanimatum* vel nummus, vel res nummò æstimabilis, supellex.

ANNOT. CXCI. ad lin. 30.

Juxta præscriptum justitiæ distributivæ.]

Vide Annotat. CVII. nō. 16.

ANNOT. CXCI. ad lin. 44.

Opponunt ergò in hoc legali statu,]

No. 1. Civiles Magistratus distribuuntur præcipue vel ex *justitiæ*, vel ex *gratitudinis* lege.

No. 2. Ex lege *justitiæ* distributivæ sola virtus propria meretur imperium civile per * præced. 6. Quoniam verò Virtus hæc palpari manibus non potest, necesse est, ut in statu legali ad præsumptiones probabiles veniatur. Unde nascuntur Syllogismi, quorum major Propositio est hæc: *Quicumq; majorem habent propriæ virtutis præsumptionem, illi præferendi sunt in imperio*. Virtutis autem nomine hîc tum *prudentia* intelligitur, tum *amor* etiam *boni publici*, è quibus illa facit, ut *possis*; hæc ut *velis* etiam benè imperare.

No. 3. Ad

No. 3. Ad *subsumtionem* ubi perventum est, nec divitibus & nobilibus ex una, nec item plebejis, saltem in cumulo sumtis, ex altera parte deest causa, cur quælibet factio penes se maiorem præsumtionem esse pugnet. Eas causas non difficile fuerit è textu eruere.

No. 4. Quod si ex lege *gratitudinis* argumentum ducitur, Major Propositio sic formabitur: *quicumque vel ipsi vel ipsorum parentes plus contulerunt ad Rempublicam, illis plus debetur de imperio.*

Atque hinc divites potius ac nobiles, quàm plebeji subsumere de se possunt.

ANNOT. CXCI. ad lin. ult.

Μέσος vocat Aristoteles.]

Lib. IV. Polit. cap. 3. non procul ab initio p. 239. τὰς πλῆθους τὰς μὲν εὐπόρους ἀναγκαῖον εἶναι, τὰς δὲ ἀπόρους, τὰς δὲ μέσους.

Ad TAB. eandem XLI. Fac. B.

ANNOT. CXCV. ad lin. 17.

Similis est animali.]

No. 1.

Animal considerari potest ut totum vel *essentiale*, & sic dividitur in animam & corpus, tanquam materiam & formam; vel *integrale*, & sic vicissim in partes dividitur vel *anima* ejus (puta in facultatem rationalem, irascibilem & concupiscibilem secundum Platonem) vel *corpus* (puta in manus, pedes, caput &c.) Nullus horum trium modorum est, ad quem non possit institui collatio Reipubl. cum animali.

No. 2. Ad divisionem *corporis* in membra respexit Apostolus 1. Cor. 12. v. 14, 15. *Nam & corpus non est unum membrum, sed multa. Si dixerit pes, quoniam non sum manus, num ideo non est de corpore?* &c.

No. 3. Ad divisionem *animæ* in suas partes seu facultates respexit Plato, cum civium *tria* genera constituit, τὸ βουλευτικόν, in quo essent *Senatores* tanquam Reipubl. facultas rationalis; τὸ ἐπικρατικόν, in quo *milites*, tanquam pars irascibilis; & τὸ χρηματικόν, in quo *opifices*, & quorumcunque tanquam partis concupiscibilis seu vegetativæ, laboribus nutritur Civitas; Vid. Disp. nostram I. de Virt. Cardinal. th. 36.

No. 4. Eandem divisionem quoque applicare possis optimæ Reipubl. Aristotelis. Is enim ut *. 1. observamus, cives simpliciter dictos (vide in primis c. 8. & 9. Lib. VII. Polit.) quærit tantum in parte civitatis, quam in Tabulâ *formalem* diximus. Hæc verò pars *animæ*, & partibus ejus, tanquam *imperanti*, non corpori tanquam subdito, similis est: unde & *formalem* appellare eam placuit: anima enim forma est, corpus materia.

No. 5. Ideo autem Aristoteles cives omnes optimæ Reipublicæ suæ voluit esse partes formales, h.e. imperantes, quia optimam Rempublicam cogitavit esse Democraticam, ubi imperium est penes omnes cives.

No. 6. Dices: E. in illâ Aristotelis civitate nulli erunt agricolæ, opifices, mercatores, mercenarii

&c. ut partes materiales. Resp. erunt, non autem ut cives simpliciter dicti, sed ut vel peregrini, vel incolæ, vel servi etiam Reipubl. Hæc fuit speculatio Aristotelis in Reipubl. ideali.

No. 7. Verum quoniam nos opifices quoque & reliquos, quibus nomen indidimus partium materialium, in Rebuspubl. actu existentibus, locum inter cives habere deprehendimus: igitur inter cives universos alios formali parti hujus corporis, h.e. animæ, alios materiali seu corpori comparavimus, & ita totam civitatem tanquam totum aliquod *essentiale* prædivisimus.

No. 8. Porro si in integrales siue in essentielles partes civitatem sic divides, divisio fiet in partes sibi *dissimiles*: nam & anima corpori, & inter membra corporis pes oculo dissimilis est.

No. 9. Atque hoc voluit Aristoteles, cum dissimilitudinem civium urget ut Lib. II. Polit. c. 1. p. 71. & γὰρ γίνεται πόλις ἐξ ὁμοίων: & Lib. III. Polit. c. 3. p. 162. ἀδύνατον ὁμοίως εἶναι πάντας τὰς πολίτας. Et paulò post: ἐξ ἀνομοίων ἡ πόλις, ὥσπερ ζῶον εὖθους ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, καὶ ψυχὴ ἐκ λόγου καὶ ὁρᾶς.

No. 10. Locus *ἐναυτοφανής* est Lib. VII. Polit. c. 8. p. 458. ἡ δὲ πόλις κοινωνία τις ἐστὶ τῶν ὁμοίων. Sed conciliabitur facilè, si dicas: cives omnes inter se *similes* sunt puta quoad libertatem personalem; *dissimiles*, quoad officia Reipubl. administrandæ, vel quoad genera vivendi.

ANNOTAT. CXCV. ad lin. 29.

Populi ipsi dividi possunt.]

Divisio hæc habetur apud Aristotelem Lib. VI. Polit. c. 7. ab initio.

ANNOT. CXCVI. ad lin. 31.

Suis locis,]

Quos vide Tab. XLV, & XLVI. utrobique in fine.

ANNOT. CXCVII. ad lin. 46.

Nova se ex Aristotele.]

Locus ejus est Lib. IV. Polit. c. 4. p. 249.

Ad

Ad TAB. XLII.
De Republicâ.

ANNOT. CXCVIII. ad lin. 4.

Pro toto composito sumit & Bodinus.]

No. 1.

Definit enim per multitudinem familiarum. *Respubl. inquit, est familiarum rerumq; inter ipsas communium summâ potestate ac ratione moderata multitudo*, statim in frontispicio Libb. de Republ. Similem definitionem tradit quoque c. 6. Method. Histor. p. 183. Effet igitur hæc definitio Reipubl. sumtæ pro totâ civitate.

No. 2. At ipse tamen i. de Republ. c. 6. Rempubl. à civitate tanquam totum à parte distingvit. Verba ejus sunt f. 48. *Rempubl. ex pluribus civitatibus ac provinciis, quæ variis legibus ac moribus utuntur, constitui videmus, quæ tamen summâ quadam imperii potestate coercentur.*

No. 3. Rursum c. 6. Method. Histor. Rempubl. facit genus civitatis, cum ait p. 184. *Sequitur, Rempubl. eodem imperio definiri; Civitatem autem imperio & jure; Urbem autem, quæ non solum imperiis ac legibus, verum etiam mœnibus suis cives complectatur. Itaque urbs vicos, civitas Pagos, interdum etiam Urbes & oppida, modo juris societate conjuncta: Principatus denique seu Dynastias (utamur hoc verbo,) plures civitates, Respublica denique velut genus, hæc omnia complectitur.*

No. 4. Satis igitur monstrosa est Bodini Respubl. quæ civitati pro toto modo integrali, modo universalis est. Itaque non miror, quod ipse Lib. I. de Republ. c. 1. ait, definitionem Reipublicæ (talis videlicet, qualem ipse conceperat animò,) ab iis, qui de Republ. scripserunt, prætermittam esse. Quis de tali monstro definiendo cogitaret? At verò Rempubl. pro formâ civitatis acceptam utique definierat Aristoteles.

ANNOT. CXCIX. ad lin. 6. 7.

Sumitur vel latè vel stricte.]

Stricte usurpavit Förstnerus, cum in omillis notar. ad Tacit. p. m. 6. sic scriberet: *Ex quibus constat libertati propius esse, & Respubl. magis proprium, omnes in universum cives, & sine distinctione armatos atque bellicæ rei peritos habere.*

ANNOT. CC. ad lin. 36.

Sed nos humanas non divinas.]

No. 1. Distinctionem sic explicare possis: Respubl. humana (divina) est, cujus leges positivæ immédiate feruntur ab homine (DEO Ipso.)

No. 2. Divinæ Reipubl. seu *τῆς θεοκρατίας*, nul-

lum aliud exemplum est, nisi Judaica, de qua vide & Cuxæum Lib. I. de Republ. Hebræor. cap. I. p. 4.

No. 3. Huic loco illud etiam annecte, quod observavit Dn. Conringius animadvers. Polit. in c. 12. Principis Machiavelli p. 114. Principatum Pontificis sacrum seu Ecclesiasticam illam ejus, quam vocant, Monarchiam, diversi planè generis esse ab aliis usitatis in humano genere Principatibus.

ANNOT. CCI. ad lin. 37.

Juxta statum naturalem.]

No. 1. Cum duæ divisiones sint Reipubl. quarum unam vocamus *moralement*, quæ fit à fine seu formis moralibus in rectam & corruptam; alteram *numericam*, quæ fit ab imperantium multitudine seu formis numericis in Monarchiam, Aristocratiam & Democratiam: quæri solet: utra ex his sit *essentialis*, utra *accidentalis*? h. e. utra fiat in justas *species*, utra verò in *accidentia* tantum?

No. 2. Expediri hanc quæstionem interest, ut sciamus consequenter, quænam mutatio Reipubl. sit *essentialis*, quænam *accidentalis*: seu quo in casu mutationis Respublica maneat eadem *essentialiter* vel non maneat?

No. 3. Hic in sententias planè contrarias abeunt Authores. *Moralement* divisionem pro *essentiali*, *numericam* pro *accidentali* habent Scherbius Comment. in Polit. Aristot. pag. 125. 126. & Piccartus ibid. p. 285. 387. 409. in primis autem in Philosophiâ Altorfinâ p. 308. 309. Contrà *numericam* pro *essentiali*, *moralement* pro *accidentali* Slevogt. Disp. de civitate formalit. consider. th. 18. p. m. 807.

No. 4. Utraque sententia rectè se habet sed in diversis statibus. Prior vera est, si in statu *naturali*, posterior, si in *legali* rem consideres.

ANNOTAT. CCII. ad lin. 47.

In utroque statu.]

Vide Annotat. CLXXXVII.

ANNOT. CCIII. ad lin. 50.

Per διχοτομίαν }

No. 1. Reipubl. ex numero imperantium æstimatæ tres sunt species: Monarchia, Aristocratia, Democratia.

No. 2. Ad has species per *διχοτομίαν* procedere possumus bifariam. Primo si incipiamus à *Democratia* hoc modo: Imperium est aut penes omnes, ut in *Democratia*, aut non omnes: & tum vicissim vel unò plures imperant, ut in *Aristocratia*, vel unus solus, ut in *Monar-*

Monarchiâ. Deinde si initium ducamus à *Monarchiâ* hâc modô: Imperium aut penes unum est, ut in Monarchia, aut penes plures unô: & tum vicissim vel penes omnes, ut in Democratiâ, vel non omnes, ut in Aristocratiâ.

No. 3. Prior modus aptus est statui *naturali*, servaturque ab Aristotele; *posterior legali* conveniens, recentioribus ferè usurpatur, & in his Hobbesio

c. 7. de cive no. 1. p. 119. Nempe Status naturalis à Democratiâ, legalis à Monarchiâ, tanquam optimâ Republ. incipit.

ANNOT. CCIV. ad lin. 65.

Machiavellista,]

Repete, quæ diximus Annot. CXLVI. nò. 6.

Ad TAB. XLIII.

De Republicâ simplici & mixtâ.

ANNOT. CCV. ad theor. 13.

Formam & modum administrandi.]

No. 1.

Republ. simplex (*mixta*) ex parte formæ & modi administrandi in genere est, quando eadem (*non eadem*) est forma Reipubl. qui modus eam administrandi.

No. 2. Et quia modus administrandi magis incurrit in oculos, quàm forma ipsa interna, ideò eū formam quoque *externam* vocamus in sequentibus.

No. 3. Solet autem de modo administrandi judicari & interdum ex eo, quod vel absolutum dominium imperantes habent, vel obligati sunt ad leges fundamentales præscriptas. Ideò nobis simplicitas vel mixtura consideranda in hoc genere fuit aliqua etiam ex parte legum.

No. 4. Mixturam autem istiusmodi vocavimus mixturam *pacti*, quia leges fundamentales comprehendunt pacta quædam imperantium cum subditis.

No. 5. Tale pactum ubi nullum habetur, sed omnis administrandi ratio liberrimæ imperantium voluntati relicta est, ibi certò modò simplicem esse Rempubl. necesse est, quia modus administrandi simpliciter fluit ex arbitrio imperantium, non partim ex arbitrio illo, partim ex pactis fundamentalibus.

ANNOT. CCVI. ad lin. 44.

Negant quidam, dari posse Rempubl. mixtam.]

No. 1. In illâ celebri controversiâ: *deturne Respublica mixta?* vera est haut dubiè affirmativa, sed negativa accommodatio est Machiavellistis: unde & eandem Hobbesius defendit c. 7. de cive art. 4. Nec omnes tamen, qui eam defendunt, statim Machiavellistas dixerim. Multi enim ipsi, quid defendant, præ tenebris, quæ hîc misceri solent, non satis habent compertum.

No. 2. Ad eas verò depellendas tenebras duo sunt præcipuè observanda. *Primum* in quæstione ipsâ, ut status controversiæ rectè percipiatur; ubi facillimus lapsus est propter magnam ambiguitatem in vocabulo mixtæ Reipubl. Quâ in re foedissimam multarum mixtionum confusio- nem apud quosdam, ut apud Bodinum, reperias. *Alterum* in medio termino, ut ex veris fundamentis deducatur, contraque negantes defendatur, Majestatem per partes esse divisibilem. De priori hâc Tabulâ solliciti fuimus; de posteriori quæremus Tab. XLIX. membr. 3.

ANNOT. CCVII. ad lin. 64.

Per Sophisma Politicum.]

De talibus Sophismatibus agit Aristoteles Lib. IV. Polit. c. 13. Tractatio verò ipsa est doctrinæ de Ratione Status.

Ad TAB. XLIV.

De Regno & Tyrannide.

ANNOT.

ANNOT. CCVIII. ad lin. 12.

Divisione in gradus possibiles.]

No. 1.

Divisiones in gradus possibiles reperiuntur tum in hac, tum in duabus seqq. Tabulis, (quas simul hac Annotatione illustrabimus.) Depromptæ sunt omnes ex Aristotele. Et divisiones quidem Regni ac Tyrannidis peti possunt partim ex lib. III. Polit. c. 10, 11. ubi quatuor species Regnorum, partim ex Lib. IV. Polit. c. 10. ubi tres species Tyrannidis describuntur, partim ex Lib. V. Polit. c. 11. p. 369. ubi Tyrannis dividitur in occultam & manifestam.

No. 2. Qvin *Heroica* & *Laconica* Monarchia Regnis, non verò tyrannidibus, accenseri debeat, non est dubium. De *Asymmetica* & *Barbarica* dubios ipse nos reddit Philosophus, dum eas alibi Regnis, alibi tyrannidibus annumerat, quod jam monuimus theor. 3. Tab. præced.

No. 3. Causa, cur ipse sic variaverit, est, quia regna illa mixturam quandam habent Monarchiæ rectæ & corruptæ, sive Regni & Tyrannidis. Et *Tyrannidem* quidem sapiunt propter potentiam talium Regum, quæ tanta est, ut cives, saltem iis in rebus, quæ à legibus non definiuntur, sint mancipia imperantium; *Regnum* verò, quia certis legibus (leges enim tendunt in bonum publicum) circumscripta est illa, alioquin planè effrenis futura, potentia.

No. 4. Huc pertinent verba Philosophi de utraque Monarchia Lib. IV. Polit. c. 10. p. 209. ἦσαν δὲ διὰ μὲν τὸ κατὰ νόμον βασιλική, καὶ διὰ τὸ μοναρχεῖν ἐκόντων. *τυραννική* δὲ διὰ τὸ δεσποτικῶς ἄρχειν καὶ κατὰ τὴν αὐτῶν γνώμην. In specie de Regno Barbarico Lib. III. Polit. c. 10. p. 209. παρὰ ταύτην δ' ἄλλο μοναρχίας εἶδος, οἷα παρ' ἐνόμοις εἰσι βασιλείαι τῶν βαρβάρων. ἔχουσι δ' αὐταὶ τὴν δύναμιν πᾶσαι παραπλησίαν τυραννικῇ, εἰσι δ' ὅμως κατὰ νόμον καὶ πατερικά. De Regno *Asymmetico* verò ibid. p. 210. ἐστὶ δὲ τῶν, ὡς ἀπλῶς εἶπεν, αἰρετὴ τυραννίς. Et pag. seq. αὐταὶ μὲν ὅν εἰσι τὴ καὶ ἦσαν, διὰ μὲν τὸ τυραννικά εἶναι, δεσποτικά, διὰ δὲ τὸ αἰρεταὶ καὶ ἐκόντων, βασιλικά: quanquam video, hunc locum ultimum à Giphanio p. 386. trahi ad Regnum etiam Barbaricum.

No. 5. Jam cum in hac descriptione necesse haberemus, illas duas Monarchias ad certam unam speciem referre, ad Tyrannidem maluimus hanc ob causam, quia hoc pacto divisio Monarchiæ simillima redditur divisionibus capitum duorum seqq. ubi semper Rempubl. corruptam sub divisimus (ipsius quoque Aristotelis vestigia sequentes) in legibus obstrictam & exlegem.

No. 6. Ubi observa, quæcunque Respubl. corruptæ legibus tamen certis publicis se submitunt, eas hoc ipso mixturam aliquam rectitudinis habere, adeoque medium quandam statum inter optimam possibiliam & pessimam obtinere. E con-

trario verò exleges illæ sunt corruptissimæ, eamque ob causam merentur vocari *Despotica*, & quidem κατ' ἐξοχήν ac sensu speciali magisque proprio.

No. 7. Aliàs in sensu generali quælibet Respubl. corrupta salutatur Aristoteli *Despotica*, seu *herilis*, hanc videlicet ob causam, quia ut in societate herili Dominus quærit primario utilitatem suam, per Tab. XXXV. Membr. 5. sic de essentia corruptæ Respubl. est, ut Imperatores primario quærant commodum privatum, per Tab. XLII. lin. 25. Clara in hanc rem sunt Aristotelis verba Lib. III. Polit. c. 4. in fin. Φανερόν ποινυν, ὅς ὅσα μὲν πολιτεία π' κοινῇ συμφέρον σκοπεῖσιν, αὐταὶ μὲν ὀρθαὶ τυγχάνουσιν ὅσα κατὰ τὸ ἀπλῶς δίκαιον: ὅσα δὲ τὸ σφέτερον μόνον τῶν ἀρχόντων, ἡμαρτημένα πᾶσαι καὶ παρεκβάσεις τῶν ὀρθῶν πολιτειῶν: δεσποτικὰ γὰρ.

No. 8. Ergò cum Respubl. corrupta & Despotica sint Synonyma, sequitur, Synonyma quoque esse *Tyrannidem* cum Monarchiâ despoticâ, & *Oligarchiam* cum Respubl. paucorum Despoticâ, & *Democratiam* cum populari Despoticâ, in genere quidem. Nam in specie κατ' ἐξοχήν pessimæ quæque solent Despoticæ nominari.

No. 9. E dictis jam facile est decidere quæstionem: *an tres sint Monarchiæ species, Regnum, Dominatu seu Imperium Despoticum, & Tyrannis?* Sic autem dicendum videtur: Sicut in genere Respublica à formis moralibus dividitur in duas tantum species, rectam & corruptam, quod & in specie circa Rempubl. paucorum & popularem observatur, (utriusque enim species primæ duæ tantum, non plures statuuntur, illius quidem Aristocratia & Oligarchia, hujus verò Politia & Democratia:) sic nulla causa est, cur solam Monarchiam in tres species ex eodem fundamento morali dividamus. Maneant ergò duæ, *Regnum* & *Tyrannis*.

No. 10. Quòd si maximè tertio loco adungere volumus aliquam ex Regno & Tyrannide mixtam, satius est tamen ejusmodi mixtam per modum subdivisionis *Tyrannidi* subungere, ut tyrannidum alia sit *moderata*, alia *extrema*; illa legibus certis parens, hæc ab omnibus soluta legibus; illa saltem in quibusdam, hæc nullibi commodi publici observans.

No. 11. Et in hunc modum ipse Bodinus, quæ aliàs recentioribus illam trimembrem divisionem Monarchiæ primus prævisse videtur, commodam interpretationem accipiet. Tametsi enim Lib. II. de Respubl. c. 2. f. 189. aperte profitetur Monarchiam omnem in tres quodammodo formas tributam esse: tamen si formarum illarum descriptiones accuratè intuemur, & ea negligimus, quæ ap. Bodinū à bonæ divisionis legibus exerrant, id ad extremum velle videtur, Monarchiam omnem subditis suis aut patrē se præbere aut *Dominum benignum*, aut *Dominum crudelem*. Cur a. non liceat sic potius dicere: Monarcha quilibet subditis aut pater est, aut Dominus: Dominus aut benignus aut crudelis?

Sanè vulgo etiam pietati paternæ hæc in re opponerentur Dominicam potentiam, ut observat Heraldus ad Tertulliani Apologet. p. 130.

No. 12. Sed age, patiamur Monarchiam describi in tres formas, duas extremas, Regnum & Tyrannidem, pessimam puta, & unam intermediam, quam Bodinus Dominatum appellavit, recentiores quidam Græcâ periphrasi Monarchiam despoticam: duo tamen adhuc monenda sunt: unum circa nomen, alterum circa rem ipsam.

No. 13. Ad nomen quod attinet, non satis aptum est, Aristotelis quidem doctrinam sequi volentibus, nomen seu *Dominatus* seu imperii *Despotici*. Aristoteles enim id vocabuli aut peculiari notatione extremè corruptis potius, quàm mediis formis, aut in genere corruptæ cuiusvis accommodat. Itaq; Lib. III. Polit. c. 5. p. 177. ἐστὶ δὲ τυραννίς, inquit, μοναρχία δεσποτική. Vid. & Herald. l. d. p. 128. qui & p. seq. observat, etiam Latinis dominationem poni pro asperâ illa & Tyrannicâ imperandi ratione. Ac Bodinus quidem de Aristotele parum laborat. Debebant igitur hoc observare illi, qui Peripate-

tici esse hîc volunt, aut saltem non relinquere inobservata ea, quæ supra hanc in rem monuimus no. 7. & 8.

No. 14. Ad rem ipsam verò quod attinet, qui Monarchiæ tres species ita constituunt, debebant idem quoque facere (quod tamen neglectum ab illis videas,) in Republ. paucorum & populari: omnium enim rerum publicarum hac in re par est ratio. Id quod agnovit ipse quoque Bodinus, cum expressè ait d. l. eadem distinctio ad Aristocratiam & Democratiam adhiberi potest. Qui etiam de Aristocratia hoc exsequitur c. 6. init. Itaq; saltem Bodinum excipere, si animum advertisset, poterat Paulus Badius, cum Lib. II. de Republ. c. 3. p. 53. scriberet: est & in hæc re à Politicis, quantum quidem nobis constat, omnibus peccatum, quod Dominatum solum considerant in personâ unius. Imò verò excipere poterat Aristotelem quoque cum omnibus ejus legitimis interpretibus: despotica enim Aristotelis Oligarchia vel Democratia nihil est aliud, quàm Dominatus paucorum vel populi.

Ad TAB. XLV.

De Aristocratia & Oligarchia.

ANNOT. CCIX. ad lin. 35.

Paucos hîc intellige.]

No. 1.

NOtandum hoc fuit propter Bodinum, qui usitatam hîc Aristotelis doctrinam absque urgente necessitate deseruit. Cujus opinio maximè colligi potest ex VI. de Republ. 1. & 6. f. 174. 175. 217. 218. ubi aliquid novat non modò circa divisionem ex formis numericis, sed etiam ex moralibus.

No. 2. Res sic habet: Ex moralibus formis dividitur Respubl. in rectam & aberrantem; ex numericis in Respubl. unius, paucorum & popularem. Hæ duæ divisiones, si in se mutuò ducantur, prodeunt species Rerumpubl. in universum sex, rectæ nimirum tres, corruptæ totidem.

No. 3. Jam quod ad divisionem ex moralibus formis attinet, eam planè abjicit Bodinus, unde in universum tres illi tantum species Rerumpubl. è numericis scil. formis deductæ, relinquuntur: quarum singulæ nullo discrimine formam rectam pariter & corruptam eodem nomine designant. Verba ejus sunt f. 174. Si rerumpublicarum formas bonorum & malorum finibus & virtutibus ac vitiis metimur, infinitas esse comperiemus. At in rebus omnibus aptè rectèq; definiendis ipsarum vim ac naturam, non quæ cuique extrinsecus accidunt, intueri oportet. Et f. 175. Cum igitur ea, quæ rebus singulis accidunt, illarum vim ac naturam hucusque

propriam non mutant: tria tantum Rerumpubl. genera, Monarchiam, inquam, Aristocratiam & Democratiam constituemus. His similia leguntur f. 217. Duabus igitur præcipuè ex causis impugnat illam ex formis moralibus seu finibus divisionem: (1.) quia sic futuræ sint species infinitæ: (2.) quia virtus ac vitium accidunt speciebus Rerumpubl. & non sit de earum essentia.

No. 4. Verum Respondeo ad 1. negando species fore infinitas, quia fines, ad quos respicere solent imperantes, non sunt infiniti, sed duo tantum, nempe commodum publicum & privatum. Unde ex hoc fundamento duæ tantum oriuntur species. Quamquam autem virtutum ac vitiorum numerus aliàs valdè magnus est, quem & infinitum appellare possis cum Bodino, si hyperbolicè loqui velis: tamen hoc in argumento virtutis nomine tantum intelligitur illa prudentia, quâ imperantes publicum bonum promovere & possunt & volunt, per ea, quæ diximus Tab. XLI. * 2. & 4. & vitii nomine talis prudentiæ oppositum. Unde vicissim non nisi duæ species emergunt.

No. 5. Resp. ad 2. virtutem & vitium non esse de essentiâ specificâ Rerumpubl. nego, si de statu naturali sermo est; si de legali, concedo quidem, per annot. CCI. no. 4. sed inde non sequitur, divisionem hanc planè nullam esse, sed tantum, non esse essentialem, verum accidentalem, quod causæ præsentis nihil officit.

No. 6.

No. 6. Imò verò (quæ responsio est κατ' ἀν-
 ῥωπον, & utrique argumento simul opponi po-
 test) agnovit hoc ipse Bodinus, dum Monarchiam
 juxta ac cæteras duas species subdividit in tres
 formas, Regiam puta, Dominatū & Tyrannidem,
 ut vidimus Annot. præced. Quæ tres formæ si ita
 recipiantur in singulis, dabunt in universum pro
 sex speciebus species novem, si autem contra-
 hantur per ea, quæ no. 11. Annot. præced. docui-
 mus, illas ipsas sex species reddent nobis.

No. 7. Itaque Bodiniana sententiæ hic esse ex-
 itus ad extremum videtur: Divisionem numeri-
 cam ut essentialem præmitti, moralem verò, ut ac-
 cidentalem, per modum subdivisionis subungi
 debere. Atque hoc statum legalem persequentibus
 accommodum videtur, sicuti contrarium statui
 naturali aptius est per Tab. XLII. theor. 3. Verum
 Bodinus, qui duos istos status distingvere nun-
 quam didicerat, in hac disputatione tam perple-
 xus est, ut ipse sibi, si extrema ejus cum primis
 comparemus, adversetur.

No. 8. Venio ad divisionem à formis numericis.
 Ubi Bodinus, quod ad qualitatem imperantium
 attinet, existimat, de virtutibus pariter ac divitiis,
 aliisque bonis planè tacendum esse, ne sc. Rerum-
 publ. infinitatem statuamus: quod ad quantitatem
 verò, essentiam Rerumpubl. constituit præcisè in
 numero Imperantium, nullò planè bonorum ani-
 mi, fortunæve habitò respectu. Numerum verò il-
 lum in Aristocratiâ & Democratia determinat ex
 paucitate vel multitudine imperantium sumtâ
 cum respectu ad cives non universos, sed subditos
 tantum. Verba ejus sunt f. 174. Si de multis eli-
 gantur pauci, qui aut generis splendore, aut opibus,
 aut sapientiâ, aut justitiâ, aut belligerandi scientiâ,
 aut aliis virtutibus aut etiam vitis præstent, innu-
 merabiles Rerumpubl. formæ exoriantur. Et f. 175.
 Democratiam, (definiamus) cum omnes aut major
 pars omnium civium simul collecta summum Reipubl.
 imperium habet. Aristocratiâ, cum paucis quibus-
 dam civibus in reliquos summum jus est. Et fol. 218.
 Sive igitur optimi, sive flagitiosissimi, sive ditissimi,
 sive nobilissimi, sive egentissimi, sive bellicosissimi
 summum imperium teneant, modò civium pars mi-
 nor exstiterit, Aristocratiâ appellemus.

No. 9. Verum quod ad qualitatem imperantium
 seu dignitatem civilem attinet, Resp. Bodinum A-
 ristotelis mentem, contra quem disputare nititur,
 planè pervertere. Nec enim docemur in Aristote-
 licâ Philosophiâ, vel virtutes & divitias eodem lo-
 cò habere, sed habemus pro distinctis dignitatibus
 civilibus; vel duobus his addere etiam vitia, vitio-
 rum enim contemplatione nemo eligitur ad im-
 perandum; vel species Rerumpubl. tot constitue-
 re, quot sunt species virtutum aut bonorum for-
 tunæ. Unde cadit ejus argumentum de infinitate
 Rerumpubl. quod & ante labefactavimus.

No. 10. Quod autem ad quantitatem imperan-
 tium attinet, bis peccat Bodinus. Primò enim per-

peram separatur illa quantitas ab omni qualita-
 te: siquidem in nullâ Republ. uni, paucis aut u-
 niversis præcisè defertur imperium ex eo, quia
 sunt unus, pauci aut universi, sed quia uni isti, aut
 paucis aut universis adhæret aliqua dignitas civi-
 lis sive naturalis ea sit, sive legalis. Enimverò cum
 in omni Republ. sit quædam universitas civium,
 cui vel toti, vel parti ejus aliquem numerum ad-
 huc habenti, vel uni soli personæ majestas credi
 possit: necesse est ut hæc controversia dirimatur
 non ex numero præcisè (alias omnes Respubl.
 Democraticas habebimus,) sed ex aliqua dignita-
 te civili, quæ vel in universos æquè cadat, vel in
 paucos, vel eximie etiam in unum solum. Sed Bo-
 dino errandi occasionem illud videtur præbuisse,
 quod oculis ad statum legalem conversis, quod ibi
 primò se obtulit, id putavit alterò planè exclusò
 assumendum esse, præsertim qui status naturalis
 legalisquæ discrimen ignoraret. Quòd Arnisæo
 quoque contigisse video, qui cum sit alias defensor
 Aristotelis satis strenuus, eum tamen hic deserit, &
 sentit cum Bodino lib. I. Polit. c. 7. p. 148. & seqq.

No. 11. Pugnat autem hæc Bodini sententia non
 modò cum sanâ ratione, sed etiam cum judiciis
 vulgi. Nemo enim tam desipit, ut Aristocratiâ
 vocet, si plebeji imperent, esto, quòd à subditis
 suis numerò vincantur; aut Democratiam, si no-
 biles ac potentes, esto, quòd subditos suos nume-
 rò vincant. Imò contra sic persuasum est o-
 mnibus, si modò vel uni plebejo leges Reipubl.
 fundamentales unâ cum optimatibus deferant
 aliquam imperii partem, jam esse aliquam Demo-
 craticâ Reipubl. mixturam.

No. 12. Atque hic unus fuit error Bodini. Al-
 ter in eo ponitur, quòd paucitatem illam ac mul-
 tudinem imperantiū comparavit cum solis sub-
 ditis, non cum civibus universis. Quem quidem
 errorem diluere possumus vel κατ' ἀνῥωπον, vel
 κατ' ἀλήθειαν ex absurdo.

No. 13. κατ' ἀνῥωπον. Ponit enim Bodinus
 non nisi tres Reipubl. species. Atqui ex hoc funda-
 mento debebat quinque ponere, si sc. imperet 1. u-
 nus, 2. omnes, 3. si plures imperent, quàm subsint,
 4. si pauciores, 5. si numerus imperantium nume-
 rum subditorum exæquet. Tale quid non metu-
 endum est nobis doctrinam Aristotelis sequenti-
 bus. Inter unum enim & omnes si mediò locò
 interponas paucos, & ita explices, qui nec unus
 sunt, nec omnes, sive subditi sint numerò plures,
 sive pauciores, sive æquales: nihil dabitur quar-
 tum aut quintum.

No. 14. Imò verò, inquires fortassè, cogetur A-
 ristoteles quartam admittere Respubl. siquidem
 numerum imperantium cum qualitate eorun-
 dem seu dignitate civili copulare nos jubet. De-
 mocratiâ enim, in quâ sc. soli plebeji imperant, nec
 est Monarchia, nec Respubl. paucorum quòd con-
 ceditur, neque tamen est omnium seu popularis,
 quia non omnes imperant, quòd in solam Politiam
 seu

seu popularem bonam cadit. E. erit quædam quarta Respublica. Verùm *Resp.* pertinet omnino Democratia ad Remp. popularē seu omnium, quoniam Aristoteles nomine dignitatis civilis, ad quam unicè hîc respicit, intelligit libertatem omnibus civibus communem. Quòd autem nihilominus hîc prætextu præ omnibus imperant soli plebeji, id est ex eventu, & in eo Democratia habet aliquid peculiare. Vid. Tab. seq. lin. 14.

No. 15. κατ' ἀλγεῖαν autem Bodino potest ostendi hoc absurdum. Sequeretur enim, si v. g. demus 10000. civium, ex quibus 4999 imperent, reliqui 5001. subsint, hanc Bodinianam Aristocratiam unicò momentò converti in Democratiam, si fortè tres subditi superstitibus imperantibus omnib9 moriantur. Et hîc pactò sola mors jam ex imperantibus, jam ex subditis plures auferens, mutare Respubl. illas poterit; quod planè ridiculum est.

ANNOT. CCX. ad lin. 45.

Divisiones in gradus possibiles.]

No. 1. Species *Aristocratiae* quære ap. Aristotelem lib. IV. Polit. c. 7. Oligarchiæ ibid. c. 5.

No. 2. Circa *Aristocratiam* adhuc nota, quòd Aristoteles quidem quatuor ejus numeret species, sed prima, quæ tantum idealis est, omitti à nobis hîc debuit, quì de possibilibus sumus solliciti.

No. 3. Possibiles autem omnes habent aliquam mixturam recti & corrupti. Et recte quidem sunt

duas propter causas: primò quia legibus sunt obstrictæ, id quod in omnibus possibilibus rectis præsupponitur: deinde quia in electione Magistratum habetur ratio etiam virtutis. *Corrupta* verò aliquà ex parte, quia præter virtutem ratio habetur quoque vel divitiarum, vel libertatis personalis, h. e. statûs plebeji, vel utriusque. Quod sic intellige, legibus fundamentalibus cautum esse, ut, qui eliguntur, non modò sint idonei per suas virtutes, sed etiam sint vel ex optimatibus solis, vel solis plebejis, vel partim ex optimatibus, partim ex plebejis, seu in eodem magistratûs genere, seu in diversis.

No. 4. *Quæres*, cur hæ species Aristocratiae, cum aliquem habeant corruptionem, non annumerentur Oligarchiis? *Resp.* quia corruptio non est tanta, quanta in Oligarchiis. Nam Oligarchia Despotica planè est corrupta absque mixtura bonitatis; priores verò tres Oligarchiæ species, etiam si aliquam habet mixturam bonitatis ex eo, quòd sint adstrictæ legibus; tamen carent alterâ illâ mixturâ, quam in Aristocratia deprehendebamus, h. e. in constituendis magistratibus nullam planè virtutis & idoneitatis habent rationem.

ANNOT. CCXI. ad lin. 57.

Regio, quæ æquitatu.]

Vide Aristotelem Lib. VI. Polit. c. 7.

Ad TAB. XLVI. De Politiâ & Democratiâ.

ANNOT. CCXII. ad lin. 7.

Statui possibili aptior est, quàm idealis.]

Quia Τιμή, unde est vocabulum τῆς Τιμοκρατίας, (sic enim legendum in textu, non δημοκρατίας) inter alia significat, etiam pretium seu censum. Habetur autem in secundâ specie Politiæ possibilis divitum non minus, quàm plebejorum ratio.

ANNOT. CCXIII. ad lin. 27.

Divisione in gradus possibiles.]

No. 1. Ubi Politiæ species reperiri ap. Aristotelem possint, diximus *. 1. Democratia verò species quærendæ sunt lib. IV. Polit. c. 4. & 6. Ubi nota, priore locò ab Aristotele quinque, posteriore tantum quatuor species Democratia recenseri, & rem ipsam obscuriusculè proponi. Quâ in obscuritate nos id secuti sumus, quod concinnissimum videbatur ad comparandas species Democratia cum speciebus Oligarchia & Tyrannidis.

No. 2. Quod in Politiâ secundâ dicimus de æquatione divitum & pauperum *geometricâ*, & in

in Democratiâ tertiâ de sententiis secundum proportionem *arithmetica* numerandis, sic intellige. Vix aliter evenit, quàm ut in Republicâ major sit pauperum numerus, atque divitum. Pone igitur in multitudine civium 10000. pauperum esse 8000, divitum 2000, si tam pauperes quàm divites describantur in classes, seu tribus 25. & unicuique tribui non nisi unicum detur suffragium, servabitur proportio *geometrica*, divitesque pauperibus exæquabuntur. At verò si non tributim, sed viritim ferantur suffragia, singulis videlicet civibus integri suffragii jus habentibus, fieri non poterit, quin pauperum suffragia, quotiescunque ipsi velint, plura sint futura: & hoc vocamus proportionem *arithmetica*. Atque hinc fit, ut in tali Reipubl. specie, licet omnes imperare videantur, revera tamen imperent soli pauperes seu plebeji, ut diximus *. 3. different. 1.

ANNOT. CCXIV. ad lin. 47.

Populum ex Agriculis.]

Vide Aristot. lib. IV. Polit. c. 4. & 7.

Ad

Ad TAB. XLVII. De Comparatione Rerumpubl. cum Societa- tibus Domesticis.

ANNOT. CCXV. ad lin. 51.

Comparatur in genere quævis recta.]

Repete quæ diximus Annot. CCVIII. no. 7. II. 13.

ANNOT. CCXVI. ad lin. 55.

Comparatur in specie Regnum.]

Has comparationes vide apud Aristotelem, imprimis lib. VIII. Nic. c. 10. & 11. Aliquid etiam habet lib. I. Polit. c. 8. p. 52.

ANNOT. CCXVII. ad lin. ult.

Ab Aristotele jam Aristocratiæ, jam Politicæ confertur.]

No. 1. Loci ejus sunt lib. VII. Nicom. cap. 10. pag. 345. ἀνδρὲς ἢ καὶ γυναῖκες (κοινωνία) ἀριστοκρατική φαίνεται. Et lib. I. Polit. c. 8. non procul ab init. καὶ γὰρ γυναῖκες ἄρχει (ὁ ἀνὴρ) καὶ τέκνων, οἷς ἐλευθέρων μὲν ἀμφόιν, ὁ δὲ τὸν ἀντὶν ἢ τρόπον τῆς δόξης, ἀλλὰ γυναῖκες μὲν πολιτικῶς, τέκνων ἢ βασιλικῶς.

No. 2. *Aristocratiæ* hūc intellige eam, quam

Tab. præced. vocavimus *primam*, in quā & diviti & plebejo cuilibet juxta virtutem suam summus assignatus est Magistratus. Similem in modum, ut expresse habetur in Ethicis, *Vir pro eo, ut ipso dignum est, imperat, in iisq; adeo rebus, in quibus virum oportet imperare; quæ verò mulieri conveniunt, ei permittit.* Habet enim se foemina ad virum ut plebeji ad optimates.

No. 3. Jam quia talis Aristocratiæ magnam habet cognationem cum *Politica*, in quā similiter divites & plebeji exæquantur, per Tab. XLVI. lin. 35. ideò imperium Viri in uxorem Politico etiam seu populari comparari meruit. Nullius enim societatis domesticæ personæ magis sibi sunt æquales, quàm conjugalis. Interim tamen hūc est aliqua etiam dissimilitudo (sicut omne simile claudicare solet) quod non, ut in populari Republ. sic in societate conjugali quoque imperium est ambulatorium; sed suam eminentiam retinet vir perpetuò: id quod ipse Aristoteles in loco Politicorum agnovit.

Ad TAB. XLVIII. De Majestate.

ANNOT. CCXVIII. ad lin. 9.

Hugoni Grotio.]

Quem vide Lib. I. de jure belli c. 1. no. 6. & c. 3. no. 6.

ANNOT. CCXIX. ad lin. 11.

Libertas civilis.]

No. 1.

Distinctionem libertatis in *personalem* seu domesticam, & *civilem* proposuimus jam supra Annot. CLXX. no. 2. & utramque no. seq. subdivisimus in *summam* & *subordinatam*.

No. 2. Hūc notamus, subdivisionem illam esse *analogi* in sua analogata. Quorum nobilissimum est libertas summa; subordinata enim illa mixturam habet aliquam servitutis; quoniam imperat quidem inferioribus sive in domo, sive in Republ. servit tamen nihilominus ei vel eis, qui habent libertatem summam, qui in domo est Paterfamiliās, in Republ. persona una, pluresve, habens majestatem. Atque horum respectu ii, qui subordinatā tantum libertate pollent, dicuntur libertatis habere exercitium potius, quàm possessionem, Tab. XLI. fac. B. lin. 6. Possumus etiam dicere, libertatem eorum esse participatam.

No. 3. Libertas civilis *summa* nihil aliud est, quàm ipsa *Majestas*, quæ hanc ob causam vocatur etiam simpliciter Libertas civilis. Itaque & Grotio Lib. I. de jur. bell. c. 3. no. 23. summum imperium & libertas civilis sunt Synonyma. Qui & no. 12. ejusdem capitis adeundus est de distinctione Libertatis in personalem & civilem.

No. 4. Cæterum natura Majestatis optimè intelligi potest ex comparatione libertatis domesticæ summæ, quam habet in domo Paterfamiliās. Nam quod Paterfamiliās est in domo & extra, id est Rex (commodissimum enim est uti exemplō Majestatis Monarchicæ,) in Republ. & extra.

No. 5. Igitur *primò* sicut Paterfamiliās, ita & Rex summam habet potestatem, non modò in personas, sed etiam in res suæ societatis. Conf. lin. 20. hujus Tab.

No. 6. *Secundò* sicut Paterfamiliās extra domum æqualis est aliis patribusfamiliās, habetque potestatem cum illis liberè contrahendi, emendi, vendendisineundi affinitatem, litigandi in foro: ita Rex quivis extra suam Rempubl. potest cum aliis Regibus seu potestatem habentibus inire foedus, contractum, suscipere bellum, (quod inter diversas Majestates, cum hæ humanum forum superius non habeant, judicii vice fungitur).

No.

ANNOT. CCXX. ad membr. V.

Modus considerandi duplex.]

No. 1. Fundatur hæc distinctio in duplici respectu, quem quælibet libertas habet, unò videl. *intrà*, alterò *extrà* societatem suam considerata, de quo jam monuimus Annot. CLXX. no. 5. Imò hæc distinctio cuilibet societati applicari potest.

No. 2. Ita Plato applicuit eam civitati, lib. IV. de Republ. f. 637. *Estne aliqua scientia*, inquit, *in civitate, quâ ratione & ipsa erga seipsam & alias civitates optimè sese gerat?*

No. 3. Cæterum ex eodem fundamento distinguimus Tab. seq. Membr. 4. ipsa quoque *Regalia* tq. particulas Majestatis in *immanentia* & *transcendentia* seu disquparantia & æquiparantia. Quam distinctionem omnium primò protuli in disputatione de Potestate Legislatoriâ Anno 1654. habita, th. 23, 24. Ex quo tempore comperi, eandem quoque aliis placuisse. Ad eam declarandam facient, quæ Annot. præced. no. 5. & 6. dicta sunt.

ANNOT. CCXXI. ad lin. 29.

Uti Grotius definit.]

Lib. I. de jure belli c. 3. no. 7. ab initio.

ANNOT. CCXXII ad lin. 41.

Exponi ab aliis video.]

No. 1. Ita exponunt Wendelerus Lib. II. Philosoph. Pract. sect. 2. c. 1. §. 2. p. 352. 353. Cellarius Lib. II. Polit. c. 7 §. 13. p. 178. aliique.

No. 2. Sed nescio, annon in illâ Aristotelicâ definitione Majestatis, quæ legitur lib. III. Polit. c. 4. non procul ab initio, vox *πανταχῶς* aliter exponi debeat: ut sensus sit, Majestatem esse summam civitatis potestatem, *ubiq;* i. e. in qualibet forma Reipubl. sive sit ea Monarchica, sive Aristocratica, sive Democratica. Svadent hoc verba sequentia: Statim enim addit: λέγω ὅτι οὐκ ἐν μέρει τῆς δημοκρατίας κύριον ὁ δῆμος, οἱ δ' ὀλίγοι τῆς αἰσθητικῆς τῆς ὀλιγαρχίας. Atque hoc sensu videtur etiam Grotius accepisse vocem *ubiq;*, cum ait Lib. I. c. 3. no. 8. *Rejicienda est eorum opinio, qui ubiq; & sine exceptione summam potestatem esse volunt populi.* Ubiq; i. e. in omni Reipubl. formâ.

No. 3. Regeres, si hanc expositionem admittimus, duo sequi incommoda: *primò*, quòd vox *πανταχῶς* sit planè abundans. Cum enim Majestas sit quasi cujuslibet Reipubl. anima, per se planum est, quòd ea in quavis Reipubl. specie repariatur. *Secundò*, quòd nihil addit in Definitione, unde intelligamus, definiri Majestatem plenam,

atque sic definitio hæc simul erit deficiens quoque.

No. 4. *Resp.* ad *primum* non esse insolens Aristoteli, ut definitionibus addat quædam melioris intelligentiæ causâ, quæ aliâs omitti poterant. Quòd autem in hac ipsâ definitione factum hoc fuerit, ostendi potest ex c. 5. ejusdem Lib. III. Polit. p. 175. ubi definitionem Majestatis repetens vocem *πανταχῶς* omittit. Πολίτευμα, inquit, ὅτι π' κύριον τῆς πόλεως.

No. 5. Ad *secundum* responsio peti potest ex distinctione, quam proposuimus in ipsâ Tabulâ. Dicemus enim, voluisse Aristotelem definire Majestatem cum indifferentiâ ad plenam & non-plenam. Et sic nihil deficiet.

ANNOT. CCXXIII. ad lin. 47.

Cave autem hic cum Monarchomachis.]

Quæstionem hanc contra Monarchomachos rectè & solidè expedit Grotius Lib. I. c. 3. no. 8. c quo & nostra hic contraximus.

ANNOT. CCXXIV. ad lin. 55.

Relinquere se dicunt Majestatem personalem.]

No. 1. Vulgatissima est distinctio Majestatis in *realem* & *personalem*, sed ea aliter exponitur à Monarchomachis, aliter à rectè sentientibus.

No. 2. *Monarchomachi* sic eam exponunt, quasi esset divisio *realis* duarum sc. in qualibet Republ. *realiter* à se invicem distinctarum Majestatum: quarum *realis* semper sit ac maneat penes totum populum; *personalis* verò sit penes personas imperantes. Porro dicunt, *realem* esse *personali* majorem, ita ut personæ Majestate *personali* præditæ à populo, tanquam habente majestatem *realem*, in quavis Reipubl. formâ jure possint suâ iterum majestate exui.

No. 3. Hæc interpretatio falsissima est, siquidem distinctionem, quæ reverâ, sic exposita, est nominis æquivoci, venditat pro divisione rei. Majestas *personalis* ita, ut Monarchomachi fecerunt, explicata æquivocè majestas est, non enim sic est potestas summa, sed subordinata. Summa potestas & plena in quâlibet Republ. nō nisi unica esse potest.

No. 4. Quæ cum ita sint, *vera* divisionis hujus, si eam nolumus esse distinctionem æquivoci, expositio erit, si dicamus, eam esse unius ejusdemque rei in duos *conceptus* vel respectus distinctionem. Sumitur enim Majestas vel cum respectu ad subiectum commune, & vocatur *realis*, vel proprium, & vocatur *personalis*.

Ad TAB. XLIX.

De divisione Majestatis in partes.

ANNOT.

ANNOT. CCXXV. ad lin. 5.

Quenam sit ratio totius in Majestate.]

No. 1.

Totum aut prædicatur de sua parte in casu recto, ut totum universale, aut non prædicatur: hoc posterius aut *essentiale* est aut *integrale*. Integrale vicissim vel *corporeum* vel *incorporeum*; illud propriè, hoc analogicè vocatur integrale.

No. 2. Hæc si ad Majestatem applicamus, patebit eam esse *totum integrale* analogicum respectu regaliū. Neque enim est genus regaliū. E. non est totum universale. Neque verò est totum *essentiale*, quia dividitur in plures partes, quàm duas, & ita dividitur, ut nulla pars sit alterius materia vel forma. Relinquitur ergo, ut sit totum integrale, & quidem analogicum, quia *incorporeum*.

No. 3. Totum integrale analogicum etiam est anima respectu suarum potentiarum, quàm Scholastici vulgo exemplum faciunt totius *potestativus*, id quod Fonseca Lib. IV. Instit. Dial. c. 3. p. 180. (citat. etiam Stahl. c. 30. Comp. Metaph. p. 307. 308.) revocat ad totum integrale, licet improbante Scheibler. Lib. I. Metaph. c. 6. no. 29. p. 59. Potest autem utcumq; Majestas quoq; vocari totum potestativum, quia sc. partes ejus sunt potestates, & ita ipsa comparavi cum animâ, tanquam toto potestativo, præsertim cum, quod anima est in corpore, id Majestas sit in Republ.

No. 4. Sciamus tamen hoc simile etiam esse dissimile. Nam anima est forma substantialis, majestas accidentalis. Anima subjectum est suarum potentiarum: majestas subjectum suorum regaliū non est, sed ipsa potius indiget subjecto. Animæ facultates ex multorum præstantiū Philosophorū sententiâ realiter inter se non differunt; at Regalia sic differunt inter se: possunt enim separari realiter.

No. 5. Porro cum omne totum integrale sit vel simile vel dissimile, subdivisio hæc etiam Majestati accommodanda. Ea verò est totum *dissimilare* per rationem assignatam in Tabulâ.

No. 6. Quod autem addidimus, singulas quoq; particulas posse in novas varietates vel modos pro diversitate materiæ circa quam specialioris, aut actuum exercendorum, comminui, id faciliem interpretationem capiet ex verbis Piccarti, ad Lib. IV. Pol. Arist. c. 9. p. 572. cum ait: *Dividi dicitur jus Majestatis, quando pluribus statibus communicatur, sed alio atque alio modo. v.g. ut ex Cicerone didicimus, auctoritas proponendi penes Senatum est; potestas jubendi (habes diversitatem actuum) penes populum: quò certinent & actiones ipsius Majestatis diverse v.g. pondemnare aliquem est penes Senatum, liberare (nova actuum diversitas) penes Principem vel populum. Rex potest jus vitæ & necis habere in peregrinum, sed non in civem (habes diversitatem materiæ circa quam specialioris) populus contra in civem, sed non in peregrinum. Potestas cudende monetæ & potest esse penes summum Principem, & penes Optimates, & pe-*

nes populum. Summus Princeps cudit monetam majorem v.g. Romanorum Imperator, sed sui solius nomine appositâ. Imperii Principes non nisi additâ summi Principis. Populus minores monetæ cudit. (Est & in his diversitas quædam objectorum.)

ANNOT. CCXXVI. ad lin. 21.

An Majestas possit realiter dividi.]

No. 1. Quæstio an detur Respubl. mixta, præcipuè dependet ex resolutione quæstionis: an Majestas possit dividi? Quare ambæ quæstiones aut affirmantur simul ad iisdem, aut negantur. Conf. quæ supra diximus Annot. CCVI. no. 2.

No. 2. Dividi posse Majestatem negant Bodinus Lib. II. de Republ. c. 1. f. 184. Hobbesius c. 7. de Cive artic. 4. & alii. Sed pro affirmativâ satis firmum argumentum, uti reor, posuimus in Tab. Declaramus hinc tantum *fines, qui voluntatem moveant, ut vel partes ipsas Majestatis, vel partium præcipuarum modos non omnes uni sive homini sive cætui permisos velit.*

No. 3. Hi fines duo sunt maximè *Primus* est evitatio Tyrannidis seu abusionis Regaliū. Si enim penes unum sit Majestas absoluta & plena, nullâ ejus exceptâ particulâ, facile fieri potest, ut tali potestate irresistibili præditus eadem abutatur in perniciem subditorum pro libidine propriâ. Huic malo remedium est partitio regaliū, siquidem qui non habet omnia regalia, is nec omnia potest, quæ vult; ob eandem causam solent inter clavigeros ararii publici vel archivorum claves distribui, nec uni dari omnes, ne ille pro libitu possit agere in eâ re, quæ vult.

No. 4. *Alter* finis est conservatio concordie inter imperantes. Quoniam enim distributis regaliibus majoris momenti negotia in Republ. fieri non possunt, nisi conspirent voluntates habentium regalia, fiet inde, ut imperantes illi, tametsi aliâs fortè dissideant animis, malint tamen consentire universi, quàm singuli nihil agere.

No. 5. Atque hinc respondebitur ad argumentum partis adversæ, quo urgere solent, si dividantur regalia, propter horum inter se mutuam indigentiam (quæ tamen fortasse non est planè omnium,) nihil posse ad effectum deduci ab ullo imperante: concedo enim, si cæteri dissideant, nego, si concordent, planè ut in clavibus inter fiscales distributis.

No. 6. A qui, inquirunt, hæc ipsa partitio dabit occasionem dissidiis. Resp. 1. dare etiam potest occasionem concordie, ut ante ostendimus, 2. quòd si tamen interdum dat occasionem dissidiis, meminimus, in rebus humanis semper commodis adjacere incommoda: sicuti & certum est, si regalia non dividantur, occasionem dari abusionibus eorum, unde tyrannis, ex qua non minora dissidia metuenda. 3. illis autem dissidiis non deerunt quoque sua remedia, de quibus in parte de consiliis agendum fuerit.

No. 7. De cætero, ut maximè dividantur regalia, manent ipsa nihilominus inter se unita in subiecto communi, quod est tota civitas: sicuti tametsi facultates quinque sensuum maximè sint divisæ per certa corporis organa, uniuntur tamen in ipso animali tanquam subiecto communi.

ANNOT. CCXXVII. ad lin. 30.

Classes Regalium.

No. 1. Quoniam magnus est regalium numerus, si ad infimas species descendas, utile est ea prædividere in certas classes.

No. 2. Vulgatissima prædivisio est regalium in *majora & minora*; sed ea tam simul obscura, ut in eâ exponendâ, quot capita sunt, totidem pænè sint sententiæ. Et omninò cum regalium singulorum pretia ob causam lin. 19. prolatam exactè definiri non possint, necesse est, saltem in quibusdam ambiguos nos reddi, an maioribus debeant accenseris, an minoribus, nisi *majora & minora* aliter, ac verba sonant, accipere velimus.

No. 3. Hugo Grotius Lib. I. *Jure Belli* c. 3. no. 6. primam divisionem petit ex eo, quod civitatem imperans vel *per se* regit, vel *per alios*.

No. 4. Nos divisionis in *immanentia & transeuntia* nondum pœnitet, de qua jam aliquid diximus Annot. CCXX. no. 3. siquidem petita est ex ipsa naturâ libertatis in genere acceptæ.

No. 5. In *transeuntibus* Regalibus cave confundas id ipsum *gerendi belli* adversus hostes cum *jure deliberandi de bello, militem conscribendi, magistratus bellicos eligendi*; hæc enim tria & quæ his sunt similia, sunt Regalibus *immanentibus* annumeranda.

No. 6. Quod autem divisionem nostram tam angustam fecimus, ut sub eâ non comprehenda-

tur potestas *alienandi majestatem*, de qua *. 4. factum est aliorum exemplò, qui de potestate illâ, ubi de regalibus agunt, planè sunt securi, puto quia & ipsa est singularis, & rarissimum ejus exercitium, nec nisi in casibus extraordinariis suâque raritate obscuris, obvium. Exemplum tamen usurpatæ hujus potestatis exhibent in historiâ Romanâ Campani, de quibus Hugo Grotius Lib. I. c. 3. no. 8.

No. 7. Certum interim est, ut *libertatis personalis* portio quædam est, posse libertatem eam abjicere vendendo se v. g. in servitutem, sic & ad *civilem libertatem* h. e. majestatem pertinere, posse eâ seipsum exuere. *Plena libertas est*, inquit Gomezius Lib. II. de potestate in seipsum c. 17. no. 1. *posse sibi libertatem adimere*.

No. 8. Ergò, ne & hæc potestas planè ab omni divisione exulet, sic procedere possis: regale vel *extraordinarium* est, potestas majestatem abdicandi, vel *ordinarium*. Et hoc iterum duplex: *immanens & transiens*. Vel etiam unicâ divisione h. m. Majestas vel agit in *se ipsam*, vel in suos *æquales*, vel in *inferiores*. Ex primo nascitur singulare illud regale, quod reflexum appellare possis, ex secundo nascuntur transeuntia; ex tertio immanentia.

ANNOT. CCXXVIII. ad lin. 47. 48.

Huic loco non incommode inferendas.]

Poterit etiam hæc doctrina transferri ad partem Politicæ de Legibus, cujus naturam Tab. LI. delineamus. Ut scilicet in primâ ejus sectione agatur de Legibus non tantum positivis Reipubl. idealis, sed etiam naturalibus & pactis gentium.

Ad TAB. L.

De Mutationibus Rerumpubl.

ANNOT. CCXXIX. ad lin. 3.

Lib. V. Polit.]

Ubi vide c. 1. ab init. c. 6. in fin. c. 7. p. 335. 336. 339. His phraseologiis etiam adde το κινεῖται ex c. 4. p. 322.

ANNOT. CCXXX. ad membr. II.

Divisio.]

No. 1. De mutatione ex parte *termini ad quem*, videndus Aristoteles lib. V. Polit. c. 1. p. 307. *ἀπὸ τοῦ καὶ πρὸς* & c.

No. 2. De mutatione ex parte *causæ efficientis* principalis lege Lib. V. Polit. c. 7. in fine.

No. 3. Quam verò nos subdivisionem fecimus intrinsecæ mutationis, eam Aristoteles Lib. V. Polit. 4. sub finem paulò aliter concipit. Dicit mutari Rempubl. vel *διὰ βίας* *violenter*, vel *διὰ ἀπάτην*, *fraudulenter*. Utrumque modum subdividit: *violentas* enim mutationes aut ab initio statim tales esse, aut cum initio minus violentæ fuerint, in violentiâ definere. In *fraudentis* etiam contingere, ut detectâ fraude, qui decepti sunt, vel consentiant in mutationem, metu videlicet periculi, vel non consentiant & repugnent aliquâ fiduciâ tuendi statûs pristini: quò posteriore casu inchoata per fraudem perficere mutatores solent cum violentiâ, quod in casu priore factu opus non est.

No. 4.

No. 4. Hoc vult dicere Philosophus, mutationem esse vel *puram*, quæ vel vi vel fraude & inchoatur & perficitur: vel *mixtam*, quæ per vim inchoata pervasionibus blandistandem perficitur, vel inchoata fraude perficitur vi.

No. 5. Nos omisâ illâ in puram & mixtam prædivisione, quoniam observavimus de cætero, inter vim & fraudem locum esse alicui tertio (potest enim mutatio fieri absque ullâ vi vel fraude, bonâ fide in mutationem conspirantibus omnium voluntatibus,) maluimus immediatè opponere mutationem, quæ citra violentiam fiat, mutationi quæ cum violentiâ, & priorem illam subdividere in fraudulentam & fraudis expertem. Posterioris exemplum, quod est de Theopompo, suppeditat ipse Aristoteles lib. V. Polit. c. 11. p. 369.

ANNOT. CCXXXI. ad lin. 31.

In genere.]

Partitionem *generalium* principiorum depromsi ex lib. V. Polit. capp. 2. 3. & 4. Sed ordinavi eo modo, qui vilis mihi fuit discipulis fore aptissimus: addidi etiam aliquid, ut dissimilitudinem religionum, de quâ tacet Aristoteles; aliquid omisi, ut illud, quod Aristoteles p. 315. vocat *Διὰ τὰς ἐρηθείας*, cum sit obscurum, & fortè non incommode reduci queat ad aliquod cæterorum. Illud verò quod de mixtis Rebus publ. dicitur, mutuatus sum ex cap. 7. p. 356. *δὲ καὶ τὸ μὴ μεμίσθαι καλῶς.*

ANNOT. CCXXXII. ad lin. 62.

In specie,]

Specialia hæc exsequitur Aristoteles lib. V. Polit. c. 5. seqq. Nobis placuit ex singulis Rerum publ. speciebus unicum tantum excerpere, quod maximè videretur speciale. Cætera legantur apud Aristotelem & ejus interpretes.

ANNOT. CCXXXIII. ad lin. 62.

Improbitas Demagogorum.]

Vide lib. V. Polit. c. 5. Res autem sic habet. In Democratiis vetustæ Græciæ Optimates à plebe miserè vexabantur impulsu Demagogorum. Vexati ad arma civilia confugiebant. Quibus si vincerent, pro statu populari Oligarchicum habebat

Res publ. si vincerentur, Tyrannicum, Demagogos sc. supremò militiæ præfectò imperium invadente. Antequam enim artes dicendi invalescerent apud Græcos, vix alii Demagogos agebant, quam bello strenui. At ubi eloquentia admirationi esse cœpit, Demagogi facundiæ studebant, & à plebe Magistratum eblanditi vicissim plebi subiciebant leges, quarum custodes esse debuissent. Ita ex moderato plebis imperio pessimæ tandem illæ exleges Democratiæ culpâ Rhetorum perverforum enatae sunt.

ANNOT. CCXXXIV. ad lin. 63.

Contentio Optimatum.]

No. 1. Aristoteles lib. V. Polit. c. 6. duos dicit esse modos mutationum *Oligarchicarum* communissimos. *Unum* si plebs injuriis imperantium exagitata seditionem moveat. *Alium*, si ipsi inter se Optimates dissideant. *Priorem* modum hîc omisimus, quia communis est Oligarchiæ cum Democratiâ, ut habes c. 1. sub finem.

No. 2. Circa *posteriorem* verò modum Aristotelis textus indiget emendatione, ubi scriptum est non longè ab initio capitis: *ἔχει δὲ ἡ ἐξ ἄλλων δὲ καὶ τῶν αὐτῶν Διὰ Φοβῶς.* Pro *ἄλλων* enim legendum aut cum Dn. Conringio p. 722. ad eum locum, *αὐτῶν*, aut *ἀλλήλων*. Talis enim seditio & c. 1. p. 309. vocatur *ἡ πρὸς ἀλλήλους εὐνοία*.

ANNOT. CCXXXV. ad lin. 64.

Discordia Regia familiae.]

De hac lib. V. p. 367. *Φθίρεται δὲ κατὰ δύο τρόπους.*

ANNOT. CCXXXVI. ad eand. lin.

Φιλοτιμία,]

De hac ibid. p. 363. *τῶν δὲ διὰ Φιλοτιμίαν &c.* Intellige autem talem *Φιλοτιμίαν*, quâ Regicidæ nihil aliud quærunt, quàm *gloriam*, ut ipsi putant, *immortalem* ex magno facinore perpetrato, etsi non ignorent, sibi miserè fore pereundum. Talis *Φιλοτιμία* & illos movit sicarios, quibus Jesuitæ ex cadibus regis & æternam vitam, & si ipsos supplicio affici contingeret, coronam Martyrum polliciti sunt. Distingve igitur hanc *Φιλοτιμίαν* ab illâ dominandi cupiditate, de qua lin. 57.

Ad TAB. LI. De Legibus.

ANNOT. CCXXXVII. ad lin. 7.

Non egrediemur limites universalis Politicæ.]

No. 1.

TAb. XXXII. Membr. 1. distinximus inter Systema Politicum *universale* & *particulare*. Illud methodicè in iis occupatur, quæ communia

munia sunt omnibus Rebus publicis, hoc in iis, quæ sunt *singulis* rebus publ. *propria*, vel certè ad eas applicata. *Singulas* Respubl. voco, individua Reumpubl. *actu existentia*, quæ est Respubl. Regni Romani, Gallici, Hispanici, Veneta, Helvetiorum &c.

No. 2. Universalis Systematis in eadem Tab. Membr 5. partes duas fecimus, unam de *Civitate*, alteram de *Legibus*. Illa definitiones maximè & divisiones, hæc Regulas complectitur. *Regularum* autem nomine non *leges* modò, sed & *consilia* intellige.

No. 3. Hæc cum ita sint, *dubitet* fortè aliquis, quomodo in parte de Legibus agi possit de *optimâ* Republ. salvâ illius partis universalitate. Optima enim illa Respubl. videtur non universale esse quoddam, sed individuum. *Resp.* est individuum, sed *imaginarium* & ideale, non verò *actu existens*, quæ in particulari Politicâ explicandum est. Illud autem *imaginarium* fingitur ab intellectu eum ipsum in finem, ut sit quasi *regula* quædam vel mensura generalis omnibus individuis actu existentibus applicabilis, ut ex majori minorive ad illam accessu æstimari possit earum perfectio. Sic *Ideæ Platonice*, tametsi finguntur ipsæ singulæ esse individuum quoddam, tamen universalibus naturis accensentur. Imò pone, talem ideam actu existere, tamen eo ipso, quod cæteris omnibus per modum exempli absolute perfecti proponeretur, fieret aliquid universale h. e. reliquis imperfectioribus omnibus commune.

No. 4. Sed ecce *novum dubium*. Quomodo enim, inquit, hæc in parte, salvâ ejusdem universalitate procedi potest ad examinandas Leges Rerumpubl. individuarum, non modò idealium, sed etiam verè existentium, ut habetur infra lin. 56? *Resp.* illud examen habet se instar applicationis exemplorum ad Regulas, in qua & bonorum exemplorum rectitudo & malorum vitia demonstrantur; quæ quid in omnibus scientiis universalibus salvâ earum universalitate, fieri cum fructu potest.

No. 5. Manent nihilominus hæc ipsa in re inter universalem Politicam & particularem discrimina tria evidentia. Nam 1. universalis liberè vagatur per varia variorum individuum exempla, sed particularis unius tantum individui quasi anathemen suscipit. 2. Exempla in universali Politicâ sunt aliquid secundarium faciens non ad esse, sed ad bene esse: in particulari verò aliquid primum. 3. Universalis Politicus leges illas examinat ut censor tanquam regulata: particularis verò profert ea ut regulas ipsas.

No. 6. Cæterum *Aristoteles* quoque in Libris Politicos quos haut dubiè Systema universale esse voluit, egit non modò de *Optimâ* Republ. Lib. VII. & VIII. quibus quatuor adhuc alios deesse non absque causâ suspicatur Dn. Conringius c. 2. In-

troduct. p. 578. & c. 6. p. 625. sed etiam Lib. II. aliarum Rerumpubl. partim verarum, ut Creten-sium, Carthaginensium; partim idealium ut Platonis, Phalaræ, Hippodami, leges vocavit ad censurâ.

No. 7. Ab hoc a. opere Politico separavit ipse Libros eos, quibus omnium ferè civitatum, non Græciæ solum, sed & Barbariæ mores, instituta & disciplinas descripsit, de quibus videatur Dn. Conringius in Edit. Polit. Arist. p. 547. (cui & fragmenta ex illis Libris subjungit) item p. 570. c. 2. Introductionis.

ANNOT. CCXXXVIII. ad lin. 25.

Præcipiunt enim de omni virtute.]

Vide Aristot. lib. V. Nicom. c. 1. p. 191. *μεγαλτερον ο νομος η η ε δειδωκεν* &c. Tetigimus & supra Tab. XXIV. lin. 12.

ANNOT. CCXXXIX. ad lin. 13.

Legi vis inest obligandi, consilio non est.]

Hæc eadem ratione Pontificii quoque distinguunt Evangelium in præcepta (i. e. leges) & consilia; quorum illa habeant obligationem, hæc non habeant, nisi ex voto. Ubi nostri non quidem ipsam distinctionem negant, sed ejus applicationem, cum Pontificii pro consiliis tantum habeant, quæ revera sunt præcepta seu leges.

ANNOT. CCXL. ad lin. 54.

In quot partes hæc doctrina secari queat?]

No. 1. Si ad primam partem referas etiam doctrinam de Legibus *Naturalibus* & *pactis gentium* secundum ea, quæ Annot. CCXXXVIII. diximus, erit ea reliquis præmittenda. Et ejus certè in universali Politicâ maxima est necessitas. Videmur enim *ideali* Republ. posse carere, cum in theoriâ generali & Legibus Naturæ gentiumque satis sit *ideæ*. Positivæ autem leges ideam unam respuere videntur ob maximam gentium nationumque diversitatem, quorum ingenia diversas quoque leges positivas postulant. Neque temerè invenias inter Systematum Scriptores, qui idealem Rempubl. Systematis sui partem justam fecerint, cum talis idea magis sit lusus ingenii, qualem ævo recentiore dederunt Thomas Morus, Thomas Campanella, & Joh. Valent. Andreæ.

No. 2. Quod autem secus fecit Aristoteles, æmulatione Platonis aliorumque factum dixerim, unde & faciendum sibi putavit, ut ideales illas Antecessorum Respubl. examinaret Lib. II. quâ occasione videtur ibidem & verarum quarundam Rerumpubl. examen fuisse susceptum. Id verò examen commodissimè sic institui posse videtur, si per modum exemplorum vel laudabilium vel vituperandorum subji-catur regulis, & juxta eas dispergatur.

No. 3. Alteram partem, quæ de consiliis est, vocavimus de *Ratione Status*, quæquam hæc vox, prout vulgò accipitur, illam tantum ejus sectionem, quæ securitati prospicit, solet notare. Nos utramque hæc ratione complecti volumus, etiam illam partem, quæ opibus ac divitiis studet; pro quibus utilia quædam præcepta colligi poterunt ex Oeconomicis Aristotelis: sicut ad partem de securitate multa faciunt ex Lib. V. & VI. Politicorum.

SOLI DEO GLORIA.

Thomasius, Jacob,

M. Jacobi Thomasii philosophia practica continuis tabellis comprehensa
accesserunt ... eiusdem annotationes

Lipsiae 1672

Augsburg, Staats- und Stadtbibliothek -- 2 Phil 88#(Beibd.
urn:nbn:de:bvb:12-bsb11200524-1